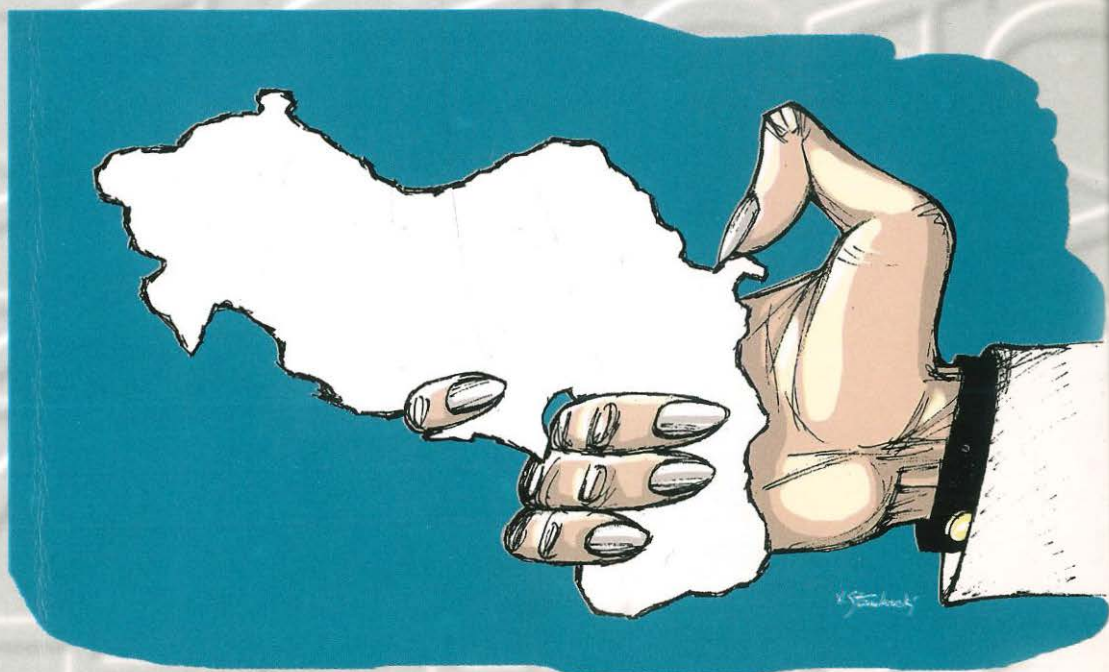

HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI

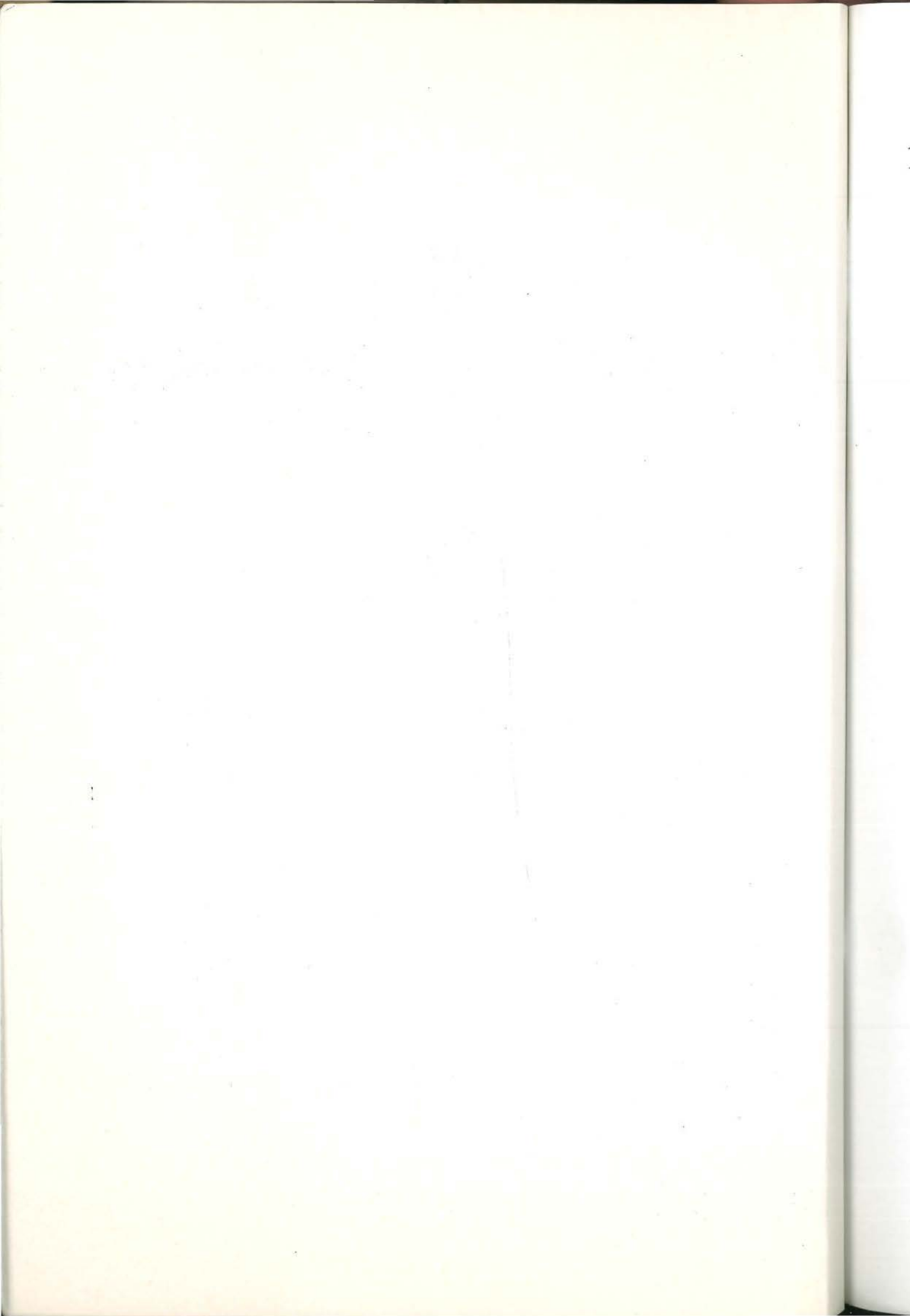
svedočanstva 11

POSLEDNJA ŠANSA JUGOSLAVIJE

haška konferencija 1991

11 Biblioteka SVEDOČANSTVA
Poslednja šansa Jugoslavije

Biblioteka *SVEDOČANSTVA* - N^o11
Poslednja šansa Jugoslavije

IZDAVAČ:
Helsinški odbor
za ljudska prava u Srbiji

ZA IZDAVAČA:
Sonja Biserko

PRIREDILE I UREDILE:
Sonja Biserko
Seška Stanojlović

LEKTURA:
Danica Šterić

UNOS TEKSTA:
Spasena Tasić

PRELOM:
Nebojša Tasić

KORICE:
Ivan Hrašovec

ILUSTRACIJA NA NASLOVNOJ STRANI:
Vladimir Stankovski

ŠTAMPA:
"Zagorac", Beograd, 2002.

TIRAŽ: 400

ISBN - 86-7208-053-X

*Zahvaljujemo se Vladi Savezne Republike Nemačke
na pomoći za objavljivanje ove knjige*

**poslednja
šansa
jugoslavije**

Sadržaj:

Predgovor	7
Uvod	18

DOSIJE

DEKLARACIJA O JUGOSLAVIJI, BRISEL, 27. AVGUST 1991.	26
<i>Borisav Jović: Evropa staje na stranu razbijača Jugoslavije</i>	28
DEKLARACIJA O JUGOSLAVIJI, HAG, 3. SEPTEMBAR 1991.	35
• Prvo zasjedanje Mirovne konferencije o Jugoslaviji: Odgovornost onih koji su na vlasti	37
RADNA GRUPA EKSPERATA "ZA PRAVA SVIH U JUGOSLAVIJK ANEKS: SMERNICE ZA ZAŠTITU PRAVA MANJINA U JUGOSLAVIJI	64
• Izveštaj sa otvaranja Konferencije o Jugoslaviji: U kontekstu oružanih sukoba	68
DEKLARACIJA POVODOM SVEČANOG OTVARANJA KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI	72
<i>Budimir Lončar: Jugoslavija se mora iznova definirati</i>	73
<i>Budimir Lončar: Formula za nacionalne aspiracije i integraciju</i>	78
• Drugi radni plenarni sastanak Konferencije o Jugoslaviji: Suštinski prekid vatre	83
• Četvrti plenarni sastanak Konferencije o Jugoslaviji: Tri pitanja u prvom planu	88
PRILOG 1 – ZAJEDNIČKA IZJAVA	94
• Pregled dosadašnjeg toka Konferencije o Jugoslaviji u Hagu: U sjenci oružanih sukoba	96
• Sastanak Konferencije o Jugoslaviji na najvišem nivou: Najniža osnova izraženih aspiracija	100
PRILOG 1 – ARANŽMANI ZA OPŠTE REŠENJE	108
PRILOG 2 – DEKLARACIJA O JUGOSLAVIJI, HAG, 18. OKTOBAR 1991.	114
• Treći plenarni sastanak na najvišem nivou Konferencije o Jugoslaviji: Pokušaj "premošćivanja" opasne situacije	116
PRILOG 1 – UGOVORNE ODREDBE KONVENCIJE	124
• Četvrti plenarni sastanak na najvišem nivou Konferencije o Jugoslaviji: Bez drugog okvira za mirovni proces	133
PRILOG 1 – UGOVORNE ODREDBE KONVENCIJE	137
PRILOG 2 – IZJAVA O POŠTOVANJU HUMANITARNIH PRINCIPA	148

REAKCIJE POVODOM MEĐUNARODNE KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI

• Akademik Milorad Pavić: Unutrašnje granice moraju se promeniti	150
• Dušan Bataković, istoričar: Zloupotrebe Garašaninovog <i>Načertanija</i>	156
• Vladika Nikolaj Velimirović: Opomena Srbima rodoljubima	160
• Prof. dr Smilja Avramov: Opravdano ogorčenje srpskog naroda	161
• Vladislav Jovanović, ministar spoljnih poslova: Hrvatska želi rat	165
• Hag viđen očima Nemaca: Ekonomska moć jača od prava	169
• Mišljenje stručnjaka o Haškom dokumentu: Opet naruku severozapadu	170
• Dr Gavro Perazić: Tri razloga za odbijanje Karingtonovog predloga	172
• Međunarodnopravno varvarstvo	173
• Leon Kojen: Karte nemačkih uspomena	174
• Od Briona do Haga	176
• Radovan Šturanović, Komisija za ustavna pitanja: Evropa je pristrasna	178
• Milan Matić: Sve znaju, a ništa ne razumeju	178
• Radoslav Stojanović: Ultimatum koji se ne sme prihvatiti	179
• Dr Vojislav Šešelj: Uspeće srpski narod	180
• General Pavle Jakšić: Niko nema pravo na kapitulaciju	180
• Antonije Isaković: Srbi se tretiraju kao nacionalna manjina	181
• Pismo patrijarha pavla lordu Karingtonu: Drugi put u ovom veku srpski narod je suočen sa genocidom	182
• Deklaracija BU: Opasan presedan u međunarodnim odnosima	183
• Delegati Saveznog veća: Neprihvatljivo negiranje Jugoslavije	186
• Za Jugoslaviju 12,6 miliona ljudi	188
• Neprihvatljiv Haški dokument	189
• Članovi Ustavne komisije: Loš početak za razgovor	190
• Zašto Albanci nisu bili na sednici	191

REAGOVANJA POSLE 3. PLENARNE SEDNICE KONFERENCIJE U HAGU

• Alija Izetbegović: Mir, pa pregovori	194
• Milan Kučan: Slovenija prihvatila prekid Konferencije	194
• Dr Zoran Đinđić: Osloboditi se krnjeg jugoslovenstva	195
• Vuk Drašković: Milošević izabrao najgore	196
• Akademik Mihajlo Marković: Kršenje međunarodnih načela	197
• Dr Dejan Janča: Presudna naredna dva dana	197
• Borisav Jović: Crna Gora i razbijanje Jugoslavije	198
• Anketa: Dan pre i dan posle	203
• Vladislav Jovanović: Ipak, izvesni napredak	206
• Borisav Jović: Ideja i predlog da se pozovu snage UN u Jugoslaviju	219
• Dobrica Ćosić: Ko se bori protiv srpskog nacionalizma – bori se protiv ljudske slobode	223

POGLED UNAZAD

- Nikola Samardžić: Crna Gora postupila najdemokratskije 226
- Goran Fejić: (Samo)ubistvo Jugoslavije – isповest hroničara 229

ANEKS

- BRIONSKA DEKLARACIJA 240
 - ANEKS 1 – OSTALI MODALITETI U PRIPREMI PREGOVORA 242
 - ANEKS 2 – SMERNICE ZA MISIJU POSMATRAČA U JUGOSLAVIJI 244
- ZAJEDNIČKO SAOPŠTENJE, IGALO, 17. SEPTEMBAR 1991. 246
- REZOLUCIJA SAVETA BEZBEDNOSTI UN BR. 713, 25. SEPTEMBAR 1991. 248
- ARBITRAŽNA KOMISIJA KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI: MIŠLJENJE BR. 1, 10. DECEMBAR 1991. 250
- ARBITRAŽNA KOMISIJA KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI: MIŠLJENJE BR. 8, 4. JUL 1992. 253

Predgovor

Sazivanje Haške konferencije bio je poslednji pokušaj da se sačuva jugoslovenski okvir i nađe rešenje koje bi predstavljalo zajednički imenitelj dve, u suštini suprotstavljene koncepcije o budućem uređenju Jugoslavije: konfederalni i federalni, ili drugačije rečeno, jaka centralna vlast ili labava državna zajednica. 3 septembra u Hagu je usvojena Deklaracija EZ o Jugoslaviji kojom je najavljeno sazivanje mirovne konferencije o Jugoslaviji u Palati mira u Hagu za 7. septembar pod pokroviteljstvom EZ. Istovremeno je predviđeno pokretanje arbitražne procedure. Za predeslavajućeg konferencije izabran je lord Karington. Deklaracija je utvrdila principe koji treba da »obezbede zadovoljavanje sukobljenih težnji jugoslovenskih naroda na miran način«. Ti principi polazili su od toga da nema jednostrane izmene unutrašnjih granica uz upotrebu sile, zaštite prava svih u Jugoslaviji i puno poštovanje svih legitimnih interesa i legitimnih težnji.

Odluka o sazivanju konferencije došla je nakon niza pokušaja međunarodne zajednice, pre svega, SAD i EU, te UN i OEBS, da sačuvaju integritet SFRJ. Konferenciji su prethodili konferencija OEBS u Pragu kada su Slovenija i Hrvatska pokušale da izdejsvuju odluku o priznavanju unutrašnjih granica, što je tada sprečila zvanična delegacija Saveznog sekretarijata inostranih poslova. Savezni sekretar za inostrane poslove Budimir Lončar imao je pre toga niz susreta i istupanja na raznim međunarodnim forumima, na kojima je pokušavao pridobiti međunarodnu zajednicu za očuvanje integriteta Jugoslavije. Međutim, tadašnje limitirano tumačenje Savezne vlade jugoslovenske krize i njeno svođenje »na međuetničke sukobe koje će Jugoslavija sama rešavati«, sprečilo je blagovremeno upoznavanje sveta sa karakterom režima Slobodana Miloševića. Poseta državnog sekretara SAD Džemsa Bejkera Jugoslaviji, aktivnosti *Trojke* EU, te saopštenja ruskog Ministarstava za inostrane poslove, jasno su ukazivali da je još uvek postojala spremnost da se sačuva integritet Jugoslavije. Zapadna podrška se posebno odnosila na saveznog premijera Antu Markovića koja je trajala sve do 26. juna 1991. godine, odnosno do izbijanja kratkotrajnog rata u Sloveniji. Njegova ekonomska reforma uživala je podršku Zapada i SAD, ali je ona prevashodno bila političke prirode. Država tada već ozbiljno ne funkcionise, posebno nakon što je sprečen izbor Stjepana Mesića za predsednika Predsedništva Jugoslavije.

Unutrašnja dinamika je, međutim, diktirala drugačiji pravac međunarodnog angažmana. Slobodan Milošević je osvojio vlast 1987-8. na talasu srpskog nacionalizma, često se koristeći vaninstitucionalnim metodama, rušeći tako postojeću kon-

stelaciju u Jugoslaviji koja se oslanjala na Ustav iz 1974. Na taj način otvoren je proces na tragu Memoranduma SANU, koji se zalagao za »recentralizaciju SFRJ« ili, ukoliko to nije moguće, »praćenje vlastitog nacionalnog interesa«. Memorandum je jasno artikulisao argumentaciju za otvaranje rekonponovanja Jugoslavije i u tom smislu naznačio dve ključne tačke: pozicija Srba na Kosovu i u Hrvatskoj. Na Kosovu je konstatovan novi genocid nad Srbima, dok je za Hrvatsku konstatovana asimilacija Srba i gubljenje kulturnog identiteta. Sa ovako preciziranim okvirom delovanja, teško je bilo očekivati bilo kakve ustupke ili razumevanje Slobodana Miloševića za razmatranje složenijh aranžmana za Jugoslaviju kakve su predlagale Slovenija i Hrvatska.

Slobodan Milošević je brzo naučio da se koristi novootkrivenom energijom srpskog naroda koju je hranio nacionalizam, kao i vakuumom koji je nastajao zbog delegitimizacije starog sistema. On je, međutim, veoma dobro shvatio da je nakon raspada Varšavskog pakta došlo do sličnog vakuuma i u međunarodnim odnosima. Koristeći se takvom situacijom, gotovo instiktivno, on je uspevao da Jugoslaviju, ali i međunarodnu zajednicu, uvek stavi pred svršen čin. Kao voda, uspevao je da nalazi uvek novi prostor za manipulaciju, što je bitno određivalo i karakter angažovanja međunarodne zajednice.

U međuvremenu su već počeli prvi sukobi u Hrvatskoj u proleće 1991 (Plitvička jezera), Srbija je pre toga već podržala pobunu Srba u Hrvatskoj 1990 (tzv. »balvan revolucija«), počinju prvi sukobi u Pakracu i organizovano iseljavanje Srba iz tih krajeva, zatim izbija kratkotrajni slovenački rat. Sve to je ubrazilo zahteve Slovenije i Hrvatske za samostalnošću. I pored silnih pokušaja međunarodne zajednice da sačuva integritet Jugoslavije, njihovo posredništvo nije uspeo. Pošto je JNA povučena iz Slovenije u Bosnu i Hercegovinu, dejstva su nastavljena u Hrvatskoj linijom koja je posle ustanovljena kao linija razgraničenja. JNA je, naime, uspostavila nove granice za »Jugoslaviju u kojoj će živeti Srbi i ostali narodi koji se za to opredele«. To je bila stvarana pozicija Slobodana Miloševića u Hagu.

Jugoslovenska kriza je dobila na ubrzanju nakon što su Slovenci i Hrvati napustili XIII Kongres CK SKJ, čime je Jugoslavija prestala da postoji na političkom planu. Ostala je JNA koja je po Ustavu iz 1974. bila garant teritorijalnog integriteta zemlje i očuvanja političkog sistema. Nakon prvih višepartijskih izbora u Sloveniji i Hrvatskoj došlo je do politički potpuno nove situacije koja se mogla prevazići samo sazivanjem ustavotvorne skupštine. Umesto toga, republička rukovodstva su pokušala da opstrukcije koje su se pred njih postavile prevaziđu nizom susreta na vrhu. Srpsko rukovodstvo je u saveznim organima osporavalo legitimitet novim vlastima u severnim republikama, posebno Hrvatskoj. Stjepan Mesić je bio osporavan kao novi predsednik Predsedništva SFRJ, bez obzira što se radilo o rutinskoj rotaciji i nikada se po utvrđenom redosledu nije desilo da neki kandidat ne bude izabran. Međunarodna zajednica je pokušala da posreduje u prevazilaženju ovog problema u čemu je samo delimično uspeła.

U Srbiji tada još nisu bili sprovedeni višepartijski izbori (do toga je došlo tek krajem 1991), ali je na političkoj sceni već bio počeo višetranački život. Slobodan

Milošević u to vreme, ni u partijskom programu, ni u svojoj retorici, nije bio nacionalista, mada je u suštini »postkomunistički« nacionalizam počeo oblikovati još 1987. Ivo Banac ga definiše kao »novi oblik srpskog integralnog nacionalizma s naznakama fašističkih i komunističkih utjecaja. Premda prividno podupire parlamentarnu demokraciju, Miloševićeva ideologija povezuje protudemokratske ideje i slijeva i sdesna. Ona je natopljena komunitističkim zazorom od 'formalizma' demokracije čak i kad zadržava desničarsku vjeru u spontanost homogenog naroda. Miloševićeva je ideologija također protuliberalna i protuzapadna. Ona je preuzela restauratorsku komunističku tezu po kojoj je Zapad odgovoran za propast socijalizma i Jugoslavije, baš kao i SSSR-a. Ona takođe izražava reakcionarnu panslavensku ideju da je sadašnji rat zapravo sukob što ga je atlantska civilizacija kvantiteta povelala protiv evroazijske civilizacije kvaliteta: sukob vulgarnog materijalizma protiv duha i žrtve i plemenitosti« (Ivo Banac, *Raspad Jugoslavije*, str. 32).

Pošto izvoz »antibirokratske revolucije« u druge republike nije uspeo, a samim tim ni »okupacija« Jugoslavije na prepad, Slobodan Milošević se okrenuo ratnim osvajanjima Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Njegovi ratni glasnogovornici bile su druge partije, koje su u svojim programima obelodanile ratni program Srbije. Tri partije u svojim programima jasno su naznačile granice buduće države koje su se poklapale sa Moljevićevom »Homogenom Srbijom«. Te partije bile su Srpski pokret obnove (SPO), na čijem je čelu bio Vuk Drašković, Srpska radikalna stranka (SRS), na čijem je čelu bio Vojislav Šešelj i Srpska narodna obnova (SNO) na čijem je čelu bio Mirko Jović. Ove partije su u suštini promovisale četništvo i pozivale su se na tradiciju četničkog pokreta.

SPO se u svom programu određuje prema srpskom entitetu kao nezavisnim u odnosu na druge jugoslovenske republike, zatim implicira da je Jugoslavija neposredna srpska tvorevina, te da se »od današnje Jugoslavije ne mogu otepeti ili na štetu srpskog naroda konfederalizovati teritorije koje su 1. decembra 1918, na dan stvaranja Jugoslavije, bile u sastavu Kraljevine Srbije, kao ni krajevi, u kojima su Srbi, pre ustaškog genocida, bili u većini – te teritorije su neotuđiva, istorijska i etnička svojina srpskog naroda«. Kada je u pitanju Hrvatska, u programu se eksplicitno kaže: »Hrvatska se u svojim sadašnjim granicama ne može konfederalizovati sve dok od Baranje, delova Slavonije, Korduna, Like, Banije i severne Dalmacije ne bude obrazovana autonomna pokrajina srpske krajine i dok ne bude garantovana autonomija Istri i Dubrovniku«. Ukoliko se Hrvatska ipak otepeti od Jugoslavije, »autonomna pokrajina srpske krajine bi ušla u sastav srpske države«.

Kosovsko pitanje bilo je »rešeno« pre početka Haške konferencije, jer mu je oduzeta autonomija (kao i Vojvodini) i faktički, celokupno albansko rukovodstvo je prešlo u ilegalu, organizujući alternativne strukture vlasti i Albanci započinju svoj pasivni otpor.

Kada je reč o Kosovu, već tada program SPO predviđa »ukidanje albanske države« stvorene na Kosovu i Metohiji. Predviđa se, takođe, vraćanje imovine Srbima »koja im je oteta u Drugom svetskom ratu«, zatim osnivanje Fonda koji bi

finansirao »naseljavanje Kosova i Metohije Srbima, s tim da se uspostavi brojčani odnos Srba i Šiptara, kakav je bio poslednjeg dana slobode 6. aprila 1941. godine«. Posebno se naglašava da »sve Šiptare koji su se samovlasno naselili na Kosovu i Metohiji ili ma gde u Srbiji, vratiti kao strane državljanu u Albaniju«, zatim »proterati sve Šiptare koji su se na ma koji način upleli u okupatorski plan Tirane o 'velikoj Albaniji' do Skoplja, Nikšića, Kopaonika i Morave«. U slučaju konfederalizacije predviđa se »ukidanje autonomnog stausa, albanskog jezika bilo gde u Srbiji, pravo Šiptara na albansku zastavu, kao i antisrpski ustrojene škole, policijsku službu, bolnice, pošte i sudove i sl.« (svi navodi iz programa SPO preuzeti iz knjige *Radikalizacija društva u Srbiji*, Program SPO, str. 152, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 1997).

Program SRS, pored određivanja zapadne granice Srbije (slično SPO) posebno je skoncentrisan na rešavanje albanskog pitanja. Osnovna mera protiv Albanaca se sastojala, pre svega, u smanjivanju njihovog broja, pa se tako jasno ukazuje na potrebu da se »odmah protera 360 hiljada albanskih emigranata i njihovih potomaka«, zatim da se »srpskim državljanima koji borave u inostranstvu i tamo deluju sa separatističkih pozicija, odmah oduzme srpsko državljanstvo i zabrani povratak«, kao i da se »svim Šiptarima, koji to žele, izda iseljenički pasoš«. Program takođe predviđa naseljavanje Kosova Srbima tako što bi se na to područje »preselile sve vojne i policijske akademije i sve vojne ustanove koje nisu direktno povezane za komandovanje pojedinim armijskim oblastima, kao i čitav niz drugih državnih ustanova, čime ćemo stvoriti uslove za preseljenje desetine hiljada oficira, podoficira, policajaca, državnih činovnika, članova njihovih porodica i kompletne prateće infrastrukture«. Program sadrži i niz drugih mera koje bi podstakle Albance na iseljavanje u koje spadaju i takve kao što su izgradnja autoputeva sa »namerno razdvojenim trakama do 1 km. zbog konfiguracije terena i čišćenjem širokog pojasa oko puta kroz najnaseljenije šiptarske ruralne sredine, i ostalih objekata poput kasarni, poligona, skladišta, uz koje se daju placevi i prostor za naseljeničke kolonije, usitnjava šiptarski etnički prostor čime oni gube 'dubinu' teritorije koja je važan element njihovog osećanja sigurnosti«. Program se bavi takvim detaljima kao što su namerna isključenja struje »uz prave sabotaze na delovima mreže«, ali isto tako i vode, a sve u cilju da im se »život učini nesnošljivim«. Predviđene su finansijske policije, izdavanje raznih dozvola, zatim infiltriranje Službe državne bezbednosti u razne albanske organizacije, kako bi se uticalo na njihovu »delatnost, ako ne i rukovoditi njima«. Srpski fašizam prikazan u ovom Programu, kasnije je uspešno i sproveden, sa još većom maštom, sve do NATO intervencije (navodi iz programa preuzeti iz knjige *Radikalizacija društva u Srbiji*, Programaska deklaracija SRS, str. 155, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 1997).

Sa ovako pripremljenim programima i dinamikom generisanom iz Srbije teško je bilo očekivati da će Srbija prihvatiti ponudu na Haškoj konferenciji, pogotovo što je imala plebiscitarnu podršku naroda, kao i neophodne mehanizme za pohod na Jugoslaviju.

Srpski nacionalisti su pažljivo pratili međunarodnu situaciju, posebno nakon kolapsa komunizma, i veoma brzo su počeli sa plasiranjem teze da je Srbija oduvek bila antikomunistička. Međutim, »u padu komunističkog režima i propašću komunizma« formuliše se nova teza po kojoj »avnojevske granice gube svaku istorijsku zasnovanost, a nemaju nikakvu međunarodno-pravnu regularnost«. Smatralo se da se ne može srušiti društveni poredak koji je stvorila Komunistička partija, a da se »ne sruši i njegova istorijsko-politička odrednica - avnojevske granice«. Čosić takođe smatra da »srpski narod ne može da prihvati konfederaciju sadašnjih republika, jer njihove granice nisu legitimne ni u istorijskom, ni u državno-pravnom smislu, te su granice određene političkim ciljevima i kriterijumima Komunističke partije Jugoslavije i brionskim ustavom (Dobrica Čosić, Intervju, *Politika*, 21. januar 1991). Ovu tezu je prvi lansirao Kosta Čavoški u *Književnim novinama*, a podržao je veliki deo pravne elite (dr Budimir Košutić, dr Ratko Marković, dr Vojislav Koštunica, dr Radoslav Stojanović i mnogi drugi).

Međunarodni faktor je bio aktivni činilac jugoslovenske krize od samog početka i bitno je uticao/utiče na njeno razrešenje. Na samom početku Zapad je na nju gledao prvenstveno iz beogradske persepektive jer je gotovo pet decenija svoje političke kontakte negovao u Beogradu. Nije bilo mnogo razumevanja za zahteve drugih republika jer je, a to se pokazalo tokom svih kasnijih godina, Zapad preferirao opstanak Jugoslavije. Slobodan Milošević je dugo koristio tu podršku, jer se predstavljao kao zaštitnik Jugoslavije. Dva su bitna faktora koja su uticala na dinamiku rešavanja krize. Međunarodni akteri su se našli u procepu između tradicionalne strukture mehanizama za rukovođenje međunarodnim odnosima i akcijama i novonastalih međunarodnih okolnosti koje ti mehanizmi nisu mogli pokriti (*manage*). Pitanje bezbednosnog evropskog mehanizma postavilo se odmah nakon raspada Varšavskog pakta. To se poklopilo i sa procesom stvaranja Evropske političke unije sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom.

U okviru Unije pokazale su se razlike u pogledu novog evropskog odbrambenog identiteta i uloge NATO. Velika Britanija je po svaku cenu želela da zadrži angažovanost SAD u Evropi i vodeću ulogu NATO, dok je Francuska više težila većoj emancipaciji Evropske zajednice od NATO i SAD. NATO je brzo odgovorio na nove izazove, na samitu u Londonu 6. jula 1990. godine usvojena je Deklaracija koja je najavila njegovu transformaciju u cilju prilagođavanja politike i strateškog koncepta novonastaloj situaciji. Jugoslovenska kriza je ubrzala stvaranje novih mehanizama i bila je izazov svim međunarodnim organizacijama koje su bile prinuđene na prilagođavanje svojih mandata novonastalim okolnostima. Drugi bitan faktor, kada je reč o Zapadu, jeste da je popuštanje tenzije iz perioda hladnog rata otvorilo novi prostor i mogućnosti za delovanje na humanim i moralnim principima, a ne samo geostrateškim interesima. To je dovelo do artikulisanja novih mehanizama kao što su Haški tribunal, razne mirovne operacije UN, humanitarna intervencija, mirovni sporazumi (Dejtonski i Kumanovski sporazum) i drugi. Međutim, pokazalo se da postoji ogroman raskorak između mandata ovih mehanizama i njihove implementacije na primeru Jugoslavije, kao i uvažavanja upozoravajućih signala koji dolaze sa terena.

Imajući u vidu pionirski karakter svih misija na Balkanu, nastao je vakuum u kojem je delovala destruktivnost lokalnih aktera, u prvom redu režima Slobodana Miloševića. On je u novonastalom vakuumu delegitimisanosti svih institucija na prostoru bivše Jugoslavije i tek početne faze legitimisanja međunarodnih mehanizama, uspevao da svet svojom brutalnošću stalno stavlja pred svršen čin. Znači, dinamika međunarodnog i lokalnog faktora je vremenom postala ključna za razvoj krize i njeno rešavanje.

Kako su SAD u to vreme upravo izašle iz Zalivskog rata, one nisu bile spremne da se značajnije angažuju u Jugoslaviji, te je neposredna akciju prenetu na EZ, koja je tako, po prvi put stavljena u situaciju da testira opredeljenje za zajedničku spoljnu politiku. Posredništvo EZ u jugoslovenskoj krizi brzo je pokazalo ograničenja i razlike u stavovima pojedinih zemalja, kao i suštinsko nerazumevanje situacije u Jugoslaviji. Međutim, sazivanje Haške konferencije je svakako bilo dobro zamišljeno i, imajući u vidu sva kasnija događanja, koncept rešavanja jugoslovenske krize na toj konferenciji bio je najbolji i najoptimalniji; potonja rešenja, su, naime, polazila od realnosti na terenu, što je podrazumevalo masovna etnička čišćenja, zločine i razaranja.

Ujedinjene nacije su 25. septembra 1991. usvojile Rezoluciju Saveta bezbednosti 713. čime su dale punu podršku Evropskoj zajednici, ali je istovremeno uveden i embargo na isporuku oružja i vojne opreme za sve jugoslovenske republike, kao način da se spreči dalja eskalacija konflikta. Pokazalo se, tokom kasnijeg razvoja događaja, da su UN ovakvom odlukom stavile u neravnopravan i inferioran položaj ostale republike u odnosu na Srbiju koja je nasledila gotovo celokupno naoružanje JNA, i tako ostale prisilila na ilegalno kupovanje oružja. Treba imati u vidu da je JNA prethodno razoružala Teritorijalnu odbranu u svim republikama, sem u Srbiji (u Sloveniji je samo delimično uspeo razoružanje TO), i da je već tokom 1990. naoružavala Srbe u Hrvatskoj, a kasnije i u Bosni i Hercegovini.

Već 18. oktobra 1991, u Hagu su na Konferenciji predloženi *Aranžmani za opšte rešenje* koji bi obuhvatili sledeće elemente: suverene i nezavisne republike s međunarodnim subjektivitetom za one koje to žele; slobodna asocijacija republika sa međunarodnim subjektivitetom kako se predviđa aranžmanom; sveobuhvatni aranžmani, uključujući mehanizme nadzora u cilju zaštite ljudskih prava i specijalnog statusa za pojedine grupe i oblasti; evropsko angažovanje gde je to pogodno; u okviru opšteg rešenja priznanje nezavisnosti u okviru postojećih granica, osim ako se ne postigne drugačiji dogovor onih republika koje to žele.

Posebna pažnja je bila posvećena vezi između bezbednosti i manjinskih prava. Aranžmanom je predviđen specijalan status za oblasti gde pripadnici neke nacionalne ili etničke grupe čine većinu. Specijalni status obezbeđuje: pravo posedovanja i isticanja nacionalnih simbola te grupe; pravo na drugo državljanstvo za pripadnike te grupe pored republičkog državljanstva; obrazovni sistem koji poštuje vrednosti i potrebe te grupe. Predviđen je i zakonodavni organ sa administrativnom strukturom, uključujući i regionalne snage reda, zatim sudstvo nadležno za pitanja te oblasti koje odražava sastav stanovništva te oblasti. Predviđeno je i obezbeđivanje adekvatnog međunarodnog nadzora. Pomenuti status odnosio se na sve nacionalne manjine.

Oružani sukobi za vreme održavanja Konferencije nisu prestajali uprkos brojnim apelima i mnogobrojnim potpisanim primirjima. U jeku bombardovanja Dubrovnika, Vukovara, Osijeka, Zadra zapadno javno mnjenje se stavlja na stranu žrtve i traži akciju svojih vlada. U okviru EZ, na pritisak javnosti, sve je snažnija podrška priznavanju nezavisnosti Hrvatske, Slovenije i »ostalih koji to žele«. To se, naravno, odrazilo i na suštinu Karingtonovog predloga koji je imao detaljno razrađene obaveze republika u pogledu ljudskih prava i prava nacionalnih manjina.

Predstavnici manjina su takođe prisustvovali Konferenciji. Međutim, Srbi iz Hrvatske su odbili poziv da učestvuju na konferenciji sa obrazloženjem da su »Srbi narod na području cijele Jugoslavije... Mi tamo možemo otići u svojstvu članova vlade SAO Krajina« (NIN, 11. oktobar 1991). Bilo je jasno da srpska strana neće odustati od svojih stavova i već stečenih pozicija na terenu. U toku Haške konferencije Srbi u Hrvatskoj su, uz pomoć JNA, već bili zaokružili svoj prostor, proterali najveći deo Hrvata, i čekali međunarodne trupe, koje su *de facto* čuvale granice zamišljene Velike Srbije.

Nakon što joj je pošlo za rukom da izdejstvuje mirovne snage u Hrvatskoj, Srbija više nije imala razloga da uvažava predloge Haške konferencije. Ona je, naime, uspela, kako kaže u pozivu UN, da stvori »tampon zonu i razdvoji strane u sukobu, sve dok se na miran, pravičan i međunarodnopravno zasnovan način, uz angažovanje i UN, ne reši jugoslovenska kriza«. Jer, srpska argumentacija je počivala na tome da je »nepoštovanje Hrvatske prava na samoopredeljenje srpskog naroda koji se opredelio da ostane u Jugoslaviji ključni uzrok rata u zemlji« (Poslednji dani SFRJ, Borisav Jović).

S obzirom da republike nisu postigle saglasnost oko ponuđenog rešenja, odnosno, pošto su Srbija i, naknadno, Crna Gora, odbile plan, EZ je formirala i Arbitražnu komisiju 9. decembra 1991. godine radi rešavanja zahteva za samoopredeljenje jugoslovenskih republika. Arbitražna komisija je iznela mišljenje da je u Jugoslaviji »u toku proces raspada« i da republike treba da »reše probleme nasleđivanja država koji proističu iz ovog procesa«. To je podrazumevalo da priznavanje novih država nije više značilo »podršku secesionizmu«. To je ohrabrilo i Albance da podnesu zahtev za nezavisnu državu, u decembru 1991. EZ je, međutim, osporila taj zahtev i skinula pitanje statusa Kosova sa dnevnog reda.

Ni Makedonija nije bila priznata zbog opstrukcija koje je postavljala grčka vlada. Uprkos fragilnosti ove države, ona je narednih nekoliko godina bila izložena pritiscima svih svojih suseda. SAD su priznale Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju kao suverene države 7. aprila 1992. godine u okviru njihovih republičkih granica. Istovremeno, SAD su odložile priznavanje Makedonije, ali je zato Bušova administracija objavila Božićno upozorenje (1992), kako bi se sprečila mogućnost agresije iz Srbije, što je istovremeno odložilo i rešavanje albanskog pitanja, ne samo na Kosovu, već i u Makedoniji.

Slobodan Milošević je već na prvom sastanku Konferencije izneo dobro poznatu strategiju srpskih nacionalista, čija je realizacija već bila u toku na terenu: podjednako

uvažavanje prava na samoopredeljenje svakog jugoslovenskog naroda i obezbeđenje uslova za ostvarivanje tako iskazane volje. Ovaj stav je obrazlagao time da je Jugoslavija dobrovoljna zajednica ravnopravnih jugoslovenskih naroda, a ne republika. Svako pravo na otcepljenje otvara proces konačnog utvrđivanja novih međunarodnih granica Jugoslavije, pošto unutrašnje administrativne podele nemaju karakter spoljnih granica. Istovremeno je potencirao da to otvara i problem deobnog bilansa, ljudskih prava i slično. Srbija zauzima stav da Jugoslavija nastavlja da postoji, kao sukcesor SFRJ, ukoliko dva, od postojećih šest jugoslovenskih naroda izraze želju da ostanu u zajednici. Stav o pravu Srbije na sukcesiju Slobodan Milošević je zadržao sve do kraja svoje vladavine i to iz dva razloga: jedan je politički, i polazio je od toga da odgovornost za raspad Jugoslavije snose »secesionističke republike« Slovenija i Hrvatska, a drugi je pragmatičan, jer bi sukcesija obezbedila Srbiji pravo na očuvanje članstva u svim međunarodnim organizacijama i institucijama. To bi istovremeno imalo i ekonomsku dobit.

Haška konferencija je u srpskoj javnosti tretirana kao svojevrсни ultimatum, kojim se jednostavno »ukida jedna država putem nekog volšebnog političkog inženjeringa, uz flagrantno kršenje međunarodnog prava«. Politika EZ je doživljavana kao odraz »podzemnih evropskih zbivanja«, u čemu je Konferencija u Hagu »samo fasada, a suština mnogo dublja i prevazilazi region Balkana«. Sve relevantne srpske institucije, kao i niz prominentnih intelektualaca, takođe su reagovali negativno, kao na »naj-suroviji ultimatum srpskom narodu u njegovj istoriji, te da je razumljivo što nije mogao biti prihvaćen«. Najčešće se odgovornost za takav odnos prema Srbiji prebacivala tek ujedinjenoj Nemačkoj, koja se u to vreme doživljavala kao obnova »Četvrtog Rajha«. U promovisanju te teze učestvovali su najprominentiji srpski istoričari. Međutim, i dandanas se istrajava na tezi da su Jugoslaviju razbili Austrija, Nemačka i Vatikan, ne vodeći, pri tome, računa o redosledu događaja. Naime, Slovenija i Hrvatska posebno, priznate su nakon stravičnih ratnih razaranja Vukovara i Dubrovnika. Rat je uveliko trajao kada je usledilo priznanje EU koja je odluku o tome donela na samitu u decembru 1991. godine. SAD su priznale Sloveniju, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu tek početkom aprila 1992. godine.

Haški dokument je odbila i Skupština Srbije, što je dobilo široku podršku javnosti. Tokom celog trajanja Konferencije veći deo srpske elite negativno se odnosio prema naporima u Hagu. U *Deklaraciji Beogradskog univerziteta (Politika, 25. oktobar 1991)* ističe se da se predloženim rešenjima »potpuno razbija srpski narod«, te da »sadašnje republičke granice nisu utvrđene po međunarodnom pravu već odlukom Politbira KPJ« i da je »egzistencijalna ugroženost srpskog naroda u Hrvatskoj srž i suština sadašnjih sukoba u Jugoslaviji«. Srpski patrijarh Pavle obratio se pismom lordu Karingtonu (*Politika, 25. oktobar 1991*) u kojem kaže da je srpski narod u Hrvatskoj ugrožen i da se zato »srpska država i srpski narod moraju zaštititi svim legitimnim sredstvima uključujući i oružanu samoodbranu srpskih života i svih srpskih krajina«. Podvukao je da, »zbog genocida koji je nad Srbima u Hrvatskoj izvršen 1941. oni ne mogu ostati u sastavu bilo kakve nezavisne Hrvatske, već se moraju naći

pod zajedničkim krovom sa današnjom Srbijom i svim srpskim krajinama«, posebno i zbog toga što »granice te Hrvatske nisu ni istorijske, ni etničke, nego određene voljom Josipa Broza Tita, vođe komunističke revolucije, a Hrvata po narodnosti«.

Mnogi srpski političari i intelektualci nisu žalili za Jugoslavijom, a na haški dokument su gledali, pre svega, kao na nešto što zakida teritorije Srbiji. Tako Zoran Đinđić kaže da je »Haški predlog loše prihvatiti, ali i loše odbiti«, te je potrebno »odustati od ideološke megalomanije, krnjeg jugoslovenstva i ponuditi politički realan i uverljiv koncept«, dok Vuk Drašković kaže da je bilo »otužno i tragikomično slušati plač Slobodana Miloševića za Jugoslavijom«. Drašković smatra da je trebalo prihvatiti osnove haškog sporazuma, jer bi time Srbija stekla pravo od te iste Evrope, Rusije i SAD da »obore na kolena ustašku vlast u Zagrebu ukoliko bi kršila sporazum i nastavila sa genocidnom politikom«.

Akademik Antonije Isaković je tvrdio da je »Jugoslavija haškim dokumentom uništena, a o srpskom narodu se uopšte ne vodi računa, jer Srbi po tom predlogu postaju *nacionalna manjina*. Ne može Evropa nekom narodu da kaže da mora da živi tamo gde neće da živi«. I Vojislav Šešelj je podržao odbijanje haškog dokumenta, jer »srpski narod će izdržati eventualnu ekonomsku blokadu i, na kraju, uspeće da ujedini sve srpske zemlje. Nikakav status krajina unutar Hrvatske ne dolazi u obzir, pa bio on specijalan ili kakav drugačiji«. Profesor Radoslav Stojanović je tvrdio da »nije prihvatljivo za jednu državu da joj se određuje način na koji će živeti. To smatram ultimatumom koji ne bi smeo da se prihvati ni po koju cenu« (*Politika*, 19. oktobar 1991). Dragoljub Mićunović je naglasio da je »ono što se čini u Hagu, po međunarodnom pravu svojevrsno varvarstvo«, dok je Vojislav Koštunica rekao »da smo svi zapanjeni sadržajem Haške deklaracije, ali i okolnostima pod kojim je došlo do jednog takvog dokumenta« (na tribini u Novom Sadu, 20. oktobra 1991).

Slobodan Milošević je dobio plebiscitarnu podršku za odbijanje Haškog dokumenta svih nacionalnih institucija - od SPC, Univerziteta, Akademije, Udruženja književnika. Tada je već imao i punu podršku JNA. Dobrica Ćosić je u vreme kada se odlučivala sudbina Jugoslavije, za svaki slučaj obilazio Slobodana Miloševića, sumnjajući u »njegove političke sposobnosti i njegovu državničku viziju u tim časovima«. Jer, Dobrica Ćosić je tada, kao i sada, smatrao da je oduzimanje prava Srbima na samoopredeljenje, oduzimanje slobode srpskom narodu. Tu svoju misao je digao na nivo aksioma pa u svojim beleškama iz tog veremena kaže: »Svako ko se bori protiv srpskog nacionalizma, bori se protiv ljudske slobode«.

Momir Bulatović, predsednik Crne Gore (jedina preostala republika koja je ostala u Jugoslaviji uz Srbiju), nije imao primedbe na Haški dokument, što je dočekano kao »okretanje leđa srpskom narodu, naročito onim Srbima koji žive van Srbije«, te da je to »svrstavanje u red izdajnika«. Crna Gora je, očigledno i sama bila u dilemi o vlastitoj sudbini u situaciji nestajanja Jugoslavije. Opređenje za vlastiti suverenitet bio bi izraz realpolitičke procene. Henri Vejnand u svojoj knjizi koja opisuje upravo taj period, kaže da je Milošević bio zaprepašćen Bulatovićevim ponašanjem i da mu je u jednom kratkom susretu rekao: »Bulatović će uskoro biti smenjen sa svojih funkcija«.

Ovaj Bulatovićev potez stavio je Srbiju u izolovan položaj i još uvek nije do kraja poznato zašto se naknadno Bulatović predomislio, ali je poznato da je u to vreme boravio u Beogradu gde je punih sedam sati proveo u razgovoru sa Slobodanom Miloševićem. U Crnoj Gori postoje spekulacije da je bio ucenjen, te da je zato promenio odluku.

Haška konferencija je održala 13 plenarnih sednica u periodu od 7. septembra do 14. januara 1992. godine kada je ova inicijativa, nakon priznanja Slovenije i Hrvatske, definitivno propala. Članice EZ nisu pokazale političku spremnost da stanu iza svojih stavova i ponuđenih rešenja. Priznavanje Slovenije i Hrvatske, nakon što je rat već opustošio Hrvatsku, mnogi vide kao razlog za razbuktavanje rata. Priznavanje Bosne i Hercegovine je dodatno provociralo diskusije, mnogi su smatrali da je priznanje bilo ključni povod za rat u Bosni i Hercegovini. Međutim, to svakako nije relevantno objašnjenje, jer Srbi su već bili tiho okupirali Bosnu i Hercegovinu i bilo je samo pitanje vremena kada će preći na sprovođenje svojih planova. Problem međunarodne zajednice bio je u tome što nije blagovremeno definisala karakter rata i što nije podržala nezavisnost Bosne i Hercegovine čvršćim političkim i drugim sredstvima.

Formula koja je ponuđena na Haškoj konferenciji bila je najoptimalnije rešenje za jugoslovenski prostor, posebno za srpski narod u celini. Srpska elita nije bila zainteresovana za takvu Jugoslaviju i okrenula se svom projektu stvaranja velike Srbije. Razvoj događaja unazadio je ceo prostor. Svaki pokušaj međunarodne zajednice da naknadno traži rešenja, pre svega, preko etničkih podela, samo je doprinomio tome, i onemogućavajući otvaranje bilo kakve razvojne perspektive.

Slobodan Milošević je odbio rešenje međunarodne zajednice, jer je smatrao da, uz podršku JNA, može ostvariti zamisao o prekomponovanju Jugoslavije, odnosno Balkana. Međunarodne okolnosti su mu išle na ruku, jer ni EZ ni SAD nisu pokazali spremnost da stanu iza svojih principijelnih stavova. SSSR se raspao i u tom trenutku za međunarodnu zajednicu predstavljao je i veći izazov i veću opasnost zbog vojnog arsenala koji je SSSR posedovao. Tada niko nije mogao sa sigurnošću predvideti da će se raspad sovjetske imperije desiti bez većih sukoba. Sve te okolnosti su išle na ruku srbijanskom rukovodstvu koje je već homogenizovalo srpski narod i obavilo sve pripreme za *blitz-krieg* koji se pretvorio u krvavi pir.

Jugoslavija se raspala u neofašizmu koji je rođen u raspadu komunizma. U tom raspadu glavnu reč su, kada je u pitanju Srbija, imali generali, Akademija, SPC, mediji i mnoge druge nacionalne institucije. Oni su pripremali rat celu deceniju pre toga, kada je, nakon Titove smrti, bilo jasno da je u toku borba za Titovo nasleđe. Humanistička elita u Srbiji je kao svoj prioritet postavila rešavanje srpskog nacionalnog pitanja, tvrdeći da je ono preduslov za razvoj demokratije. Mobilizacija srpskog nacionalizma počela je nakon donošenja Ustava 1974, najpre *Plavom knjigom* i, konačno Memorandumom. Ustav iz 1974. je traumatska tačka srpske elite i ona ga nikada nije prihvatila. 1977. pojavljuje se *Plava knjiga* koja je tražila promenu Ustava za šta nije bilo podrške u drugim republikama. Srpska elita se opredelila za Srbiju protiv Jugoslavije, za pokušaj pravljenja srpske države prema Moljevičevom programu »Homogene Srbije«.

Međunarodna zajednica je do kraja podržavala opstanak Jugoslavije na koju je gledala kao zemlju sa posebnom ulogom u tranziciji od komunizma ka kapitalizmu. To je novo istorijsko pitanje koje intelektualno još nije promišljeno i do kraja domišljeno. Otuda i mnoga oklevanja kada je u pitanju rešavanje jugoslovenskog slučaja. Međunarodna zajednica je tokom poslednje decenije postala aktivan činilac jugoslovenskih ratova: od mirovnih misija, humanitarnih intervencija, zaključivanja mirovnih ugovora, te njihove implementacije. Znači, ona je stvorila novi okvir za sve novonastale zemlje: od asocijacije sa EU, članstva u Savetu Evrope, Partnerstvu za mir, do Haškog tribunala. To su odrednice za budućnost regiona. Međutim, popunjavanje tih aranžmana zavisi od intelektualnog potencijala novonastalih zemalja, jer nije moguće urediti sve izvana.

Rešenja koja se sada nude vraćaju ceo region tamo gde je već bio: na Ustav iz 1974, što dokazuje da je taj Ustav, kada je u pitanju federalni kocept Jugoslavije, dao okvir koji je izdržao probu vremena. Danas, naravno, više nije moguć jugoslovenski državni okvir, ali rešenja koja je međunarodna zajednica nametnula vuku koren iz promišljanja koja su svojevremeno dovela do tog Ustava, jer su ona istorijski utemeljena. Haška konferencija je priznala republičke granice, a pored toga je uključivanje regiona u evropsku zajednicu naroda uslovlila uvažavanjem i poštovanjem civilizacijskih dostignuća na kojima Evropa danas počiva.

Jugoslovenska ideja je bila moderna po svojoj suštini, a jugoslovenska država bila je mikrokosmos koji je objedinjavao katolike, pravoslavce i muslimane. Kao zemlja, Jugoslavija je povezivala Istok i Zapad, ali i Sever i Jug. Umesto transformacije na novim osnovama, umesto da se opredele kao Evropejci, kaže Edgar Moren, jugoslovenski narodi su se opredelili kao Srbi, Hrvati, Slovenci, Muslimani. Emancipacija ovih naroda bila je omogućena u jugoslovenskom okviru, što istorijski toj državi daje smisao i opravdanje. Srpski narod je, međutim, doživeo istorijski slom, nestao je sa prostora na kojima je živio stolicima, jer nije uvažio legitimni proces emancipacije drugih. Istovremeno, uspeo je da poremeti svoje odnose sa gotovo svim susednim narodima. Srbi su u poslednjih deset godina ratovali sa Slovenijom, Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom i na kraju na Kosovu. Haos u Makedoniji i Crnoj Gori sprečila je međunarodna zajednica.

Proces dezintegracije Jugoslavije još nije završen. Međunarodna zajednica sada kontroliše procese u regionu i, čini se, uspela je da potencijalne sukobe drži pod kontrolom. Međutim, kako kaže Ivo Banac u svom eseju *Raspad Jugoslavije*, nije »nađeno uvjerljivo rešavanje za glavni problem bivše Jugoslavije - kako uspostaviti legitimne obrasce državnosti koje će kao pravične prihvatiti sve zemlje i nacionalne grupe u regiji«. To se može objasniti time što društva, kao što su balkanska, bez demokratske tradicije i demokratskih normi, prolaze kroz vrlo teška vremena u razvoju i etabliranju demokratije, jer se u takvim društvima norme i institucije međusobno ne podržavaju.

Sonja Biserko

Uvod

Pošto je dobro poznavanje prošlosti jedan od preduslova uspešnog delovanja u sadašnjosti ali i projektovanja budućnosti, podsećanje na Hašku mirovnu konferenciju o Jugoslaviji, i njen rad od 7. septembra do 5. novembra 1991, nameće se samo od sebe u ovom trenutku u kome se rešava sudbina države naslednice koja još uvek nosi njeno ime. Deset punih godina, poslednja decenija XX stoleća, razdvaja nas od toga vremena. Na prostoru bivše SFRJ danas postoji pet država, ali se još uvek ne može reći, sa izuzetkom Slovenije, da su njihov unutrašnji život i međunarodni položaj potpuno konsolidovani i stabilizovani.

Nije potrebna detaljna analiza da bi se to videlo. Mir je postignut ali se još uvek održava zahvaljujući prisustvu međunarodnih vojnih snaga. Vrata za učešće u procesima evropske integracije su u načelu otvorena, načinjeni su prvi koraci u tome pravcu uz pomoć Evropske unije (EU), OEBS, Saveta Evrope, SAD i NATO. Međutim, nerešena pitanja statusa Kosova i odnosa između Srbije i Crne Gore kao članica SRJ i opstanka ove zajednice, teškoće u realizaciji Dejtonskog sporazuma u BiH, sporo prilagođavanje evropskim demokratskim standardima i sprovođenje ekonomskih reformi, zahtevaju izvanredne napore i dugoročnu aktivnost kako bi ovi ciljevi bili ostvareni. Vreme prolazi i tražeći uzroke postojećeg stanja sećanje na Hašku konferenciju izbija u prvi plan. To je iskustvo koje se mora imati na umu, i bez kojeg se naše uključjenje u savremenu Evropu ne može brzo dogoditi.

Posle čitanja knjige *Poslednja šansa Jugoslavije* do ovog zaključka se mora neminovno doći. Naime, bez poznavanja rada Haške konferencije teško da se može shvatiti, ne samo sve što se odigravalo u vreme raspada SFRJ nego u dobroj meri i problemi koje još treba rešavati na njenim bivšim prostorima. *Dosije* ove knjige, koji obuhvata zapisnike i izveštaje sa njenih sednica, tekstove predloga predsednika lorda Karingtona, daje pregled stavova jugoslovenskih učesnika, mišljenja Arbtiražne komisije (Badenterove) kao i za naše društvo danas izvanredno interesantan izbor gledišta istaknutih javnih ličnosti, potvrđuju njen izvanredan značaj. Valja, ipak, napomenuti da se čitaocu daju na uvid samo materijali najuže povezani sa zasedanjima Haške konferencije u meri u kojoj su do njih sakupljivači uspeali da dodu. Na upotpunjavanju ove dokumentacije moraće se i dalje raditi kako bi se moglo pristupiti jednoj sveobuhvatnoj analizi njene aktivnosti.

Materijali koji se u ovoj knjizi objavljuju omogućavaju nam da se upoznamo sa ponašanjem glavnih aktera jugoslovenske krize i karakterom intervencije Evropske

zajednice (EZ) koja je sazvala Hašku konferenciju. Do toga je došlo posle neuspelog pokušaja da se posredstvom ministarske trojke EZ smiri razbuktavanje oružanog sukoba u Hrvatskoj (kratak rat Slovenije sa JNA brzo je završen) i nastave unutar SFRJ politički razgovori o rešenju jugoslovenske krize. Poznato je da je 7. jula došlo do usvajanja Brionske deklaracije koja je sadržavala odluke o moratorijumu od tri meseca za stupanje na snagu odluka Slovenije i Hrvatske o izlasku iz SFRJ, o prekidu vatre u Hrvatskoj i upućivanju posmatrača KEBS (danas OEBS) povodom čega je potpisan sporazum. No, u stvarnosti je oružani sukob u Hrvatskoj postajao sve žešći, žrtve i razaranja sve veća. Posle ove nastale situacije Savet ministara EZ je deklaracijama od 27. avgusta i 3. septembra obnarodovao svoju odluku da se pod okriljem ove organizacije sazove Haška mirovna konferencija. Odustavši od prethodno postavljenog uslova u Deklaraciji od 27. avgusta u kojoj je istaknuto da njen saziv zavisi od poštovanja sporazuma o prekidu vatre od 1. septembra, koji je zapravo prekršen odmah po potpisivanju, to je i učinjeno. Verovatno se računalo na snagu autoriteta EZ i smatralo se da bi pregovori na višem međunarodnom diplomatskom i političkom nivou (otuda naziv mirovna), pod predsedništvom njenog predstavnika lorda Karingtona, mogli dovesti do plodonosnijih pregovora između jugoslovenskih učesnika i eventualnog pronalaženja formule koja bi omogućila dalji opstanak SFRJ.

Ocena situacije iz Deklaracije od 27. avgusta bila je porazna. Naglašeno je da je »veoma pogrešna politika srpskih neregularnih snaga koje nastoje da reše vojnim putem probleme na koje očekuju da će naići u novom ustavnom poretku. Još više zbunjuje to što se više ne može poricati da elementi Jugoslovenske armije pružaju podršku srpskoj strani. Zajednica i njene zemlje članice pozivaju savezno predsedništvo da hitno okonča to ilegalno korišćenje snaga pod svojom komandom...« I posle izjave: »Zajednica i njene države članice ne mogu ravnodušno da posmatraju krvoproliće u Hrvatskoj koje se povećava iz dana u dan. Sporazum o kontroli prestanka vatre i njegovo održavanje treba da omoguće Zajednici i njenim zemljama članicama da sazovu mirovnu konferenciju i uspostave arbitražnu proceduru«, donela je takvu odluku Deklaracijom od 3. septembra. Ovom Deklaracijom je utvrđeno da će Konferencija »... usvojiti mehanizme koji treba da obezbede zadovoljavanje sukobljenih težnji jugoslovenskih naroda na miran način, na osnovu sledećih principa: 1. Nema jednostrane izmene granica uz upotrebu sile; 2. Zaštita prava svih u Jugoslaviji; 3. Puno poštovanje svih legitimnih interesa i legitimnih težnji.« Arbitražna komisija osnovana je kao pomoćni organ za razmatranje pitanja koja će joj upućivati predsednik Konferencije.

U periodu od 7. septembra do 5. novembra Haška konferencija je delovala u kontinuitetu. Održano je četiri zasedanja na najvišem nivou predsednika republika i Federacije (Predsedništva i SIV), tri vanredna sastanka Van den Bruka i lorda Karingtona sa Miloševićem i Tuđmanom (u prisustvu Kadijevića u ime JNA), pet plenarnih sednica u sastavu ministara inostranih poslova i tri sednice radnih grupa za prava svih u Jugoslaviji, za odnose među republikama i za ekonomske odnose. Prihvaćene su deklaracije povodom početka rada Konferencije i na inicijativu Međunarodnog komiteta Crvenog krsta o poštovanju humanitarnih principa. Lord Karington je predložio

»Aranžman za opšte rešenje«, koji je u četvrtoj verziji dobio naziv »Ugovorne odredbe za Konvenciju«. Na tekst ovog nacrtu Slobodan Milošević je podneo dva amandmana. Za razliku od druge dve grupe jedino je Grupa za prava svih u Jugoslaviji uspeła da izradi predlog - »Smernice o pravima manjina«.

Konferencija je radila, ali nije ostvarila cilj koji su joj odredili inicijatori. Nažalost, uslovi pod kojima je sazvana i pod kojima se odvijala tako su delovali da je morala da se završi neuspehom. U to vreme rat između srpskih paravojnih snaga i JNA, s jedne strane, i hrvatskih oružanih snaga, s druge, doživeo je vrhunac. Lord Karington je, da bi Konferencija uspeła, najveći deo svojih napora morao da usmeri na obezbeđenje prekida vojnih operacija, koje su ofanzivama JNA na Vukovar preokupirale sve glavne međunarodne faktore. Savet bezbednosti i Generalna skupština UN, Sajrus Vens kao predstavnik Generalnog sekretara, zahtev za upućivanjem Mirovnih snaga UN u Hrvatsku, Deklaracija EZ, SAD i Rusije, trebalo je da doprinesu obezbeđenju poštovanja prekida vatre i stvaranju povoljnijih uslova za odvijanje dijaloga na samoj Haškoj konferenciji u pronalaženju političkih rešenja.

U tome se nije uspeło. Nepoštovanje Sporazuma u Igalu 17. septembra o prekidu vatre, do koga je došlo na početku njenog rada, bio je loš znak. To se događalo sve do četvrtog zasedanja Konferencije održanog 5. novembra. Na samom početku, posle razgovora, kojima je prisustvovao i Van den Bruk, sa Tuđmanom, Miloševićem, Kadijevićem i hrvatskim vojnim vrhom, lord Karington je, prema izveštaju objavljenom u ovoj knjizi, izjavio da su se dogovorili o potvrdi dogovora od 18. oktobra o apsolutnom i bezuslovnom prekidu vatre ali uz konstataciju da je »svih deset dosadašnjih dogovora o prekidu vatre bilo prekršeno i da bi međunarodna javnost sa nepoverenjem, pa verovatno i sa cinizmom primila obaveštenje da je zaključen još jedan dogovor i da se Konferencija nastavlja uz pretpostavku da će se on zaista i sprovesti«. Kao zaključak predložio je, ocenjujući da je Konferenciju nemoguće nastaviti »dok je nasilje prisutno u tolikoj meri«, da se ona odloži da bi se videlo, »prvo, kakve će u datim okolnostima biti odluke (tada predstojećeg) Rimskog sastanka ministara Zajednice u vezi sa daljom sudbinom Konferencije«. Uz ovakvo obrazloženje četvrto zasedanje Haške konferencije nije formalno održano, mada je došlo do neformalne razmene mišljenja o delovima Karingtonovog predloga o preuređenju jugoslovenske federacije.

To je bio epilog u čijoj su se osnovi nalazili duboki uzroci izbijanja političke krize koja je dovela do raspada SFRJ. Politički aspekti rada Haške konferencije su sa svoje strane takođe potvrdili nepostojanje uslova za pronalaženje kompromisa bilo kakve vrste. Bez obzira na činjenicu što se kao njen predsednik lord Karington uporno i dosledno zalagao ne bi li se kao slamka u plastu sena pronašla u diskusijama vođenim na njenim sednicama bilo kakva mogućnost njegovog postizanja. Činio je sve kako bi se sačuvalo privid pregovaranja i to na taj način što je na početku ili na kraju svakog zasedanja tražio mogućnost za nastavak pregovaranja. Međutim, ni to kao klasična, oprobana diplomatska metoda nije dovelo do rezultata. Stavljanje na sto nacrtu akta o eventualnom budućem ugovoru bila je manifestacija ovog pristupa.

Samo ni to nije moglo da spase Hašku konferenciju. Iсуviše je dubok bio rasep među jugoslovenskim učesnicima, između njihovih koncepcija o mogućnostima daljeg postojanja SFRJ, kako zbog stanja unutar Federacije tako i zbog njene nesposobnosti prilagođavanja novom svetu nastalom posle završetka hladnog rata i propasti socijalističkog eksperimenta u Evropi. Besomučno oružano razračunavanje između Miloševića i Tuđmana i nacionalističkih grupacija koje su ih podržavale, sukobi zasnovani na Miloševićevom suprotstavljanju primeni prava na samoopredeljenje u odnosu na Sloveniju i Hrvatsku, uz insistiranje na primeni tog istog prava koda se radilo o Srbima, dovelo je do međuetničkog sukoba na teritoriji celokupnog prostora SFRJ, pri čemu su i Bosna i Hercegovina, kasnije i Kosovo, takođe platili svoju cenu. Insistiranje na centralizovanoj Federaciji, odnosno na očuvanju njene nadležnosti bez obzira na raspad njenih organa i institucija, počev od Predsedništva, i uz upotrebu JNA kao saveznika otuđenog od ostalih naroda koji su sačinjavali SFRJ, bila je osnova Miloševićevog pristupa. Taj pristup se svodio *de facto* na stvaranje Velike Srbije radi navodne zaštite interesa Srba širom SFRJ, a u stvari je bio izraz politike teritorijalne ekspanzije, zasnovane na anahronom srpskom nacionalnom programu. To se izričito manifestovalo u potpunom odbijanju Karingtonovog predloga, koncipiranog u Odeljku o ljudskim pravima Nacrta ugovora, usmerenog u suštini na zaštitu manjina u novostvorenim državama, imajući u vidu u prvom redu zaštitu srpske etničke zajednice u Hrvatskoj. U tom smislu je bilo i nastojanja da se izrade smernice o pravima manjina. Taj odbijajući stav Slobodana Miloševića bio je u vreme održavanja Haške konferencije široko podržan od svih relevantnih političkih činilaca u Srbiji, uključujući opozicione stranke, kao i najuticajnije predstavnike srpske intelektualne elite, poput Univerziteta, Srpske pravoslavne crkve, Srpske akademije nauka, Udruženja književnika i drugih.

Haška konferencija je bila onaj forum na kome je u krucijalnom trenutku jugoslovenske krize, kada je oružje govorilo, poslednji put pružena prilika jugoslovenskim republikama i predstavnicima Federacije da zajednički izlože svoja gledišta o mogućnostima daljeg postojanja njihove federativne zajednice.

I bez ulaženja u podroban prikaz i analizu, jer to nije svrha ovih redova, izveštaji i zapisnici sa sednica Konferencije potvrđuju da je objektivno bilo iluzorno očekivati da će na njoj doći do rasplesa jugoslovenske krize. I pored izražavanja spremnosti prilikom otvaranja Konferencije da učestvuju u traženju rešenja, prilikom izjašnjavanja svi su ostali dosledni svojim početnim pozicijama. Oštri verbalni sukobi između Miloševića i Tuđmana vezani za rat između Srbije i JNA sa Hrvatskom, kao i nedvosmisleno izjašnjavanje i insistiranje predstavnika ostalih jugoslovenskih republika i predstavnika Federacije (Predsedništva i SIV) u prilog prekida vatre, kao preduslova za vođenje pregovora, bili su samo jedna strana medalje. U njihovim intervencijama dolazili su do većeg ili manjeg izražaja politički pogledi koje su branili i zastupali polazeći od svojih sopstvenih trenutnih interesa.

Stavovi jugoslovenskih učesnika bili su izdiferencirani. To se moglo videti već na prvoj sednici prilikom izjašnjavanja o mogućnostima i putevima rešavanja jugoslovenske krize. U toku rada došlo je i do određenih incidenata koji su potvrdili

objektivno postojanje razlika u interesima i među republikama među kojima je postojala određena politička saglasnost. Sa zaoštavanjem rata u Hrvatskoj potezi vučeni u Federaciji direktno su se odrazili na tok Konferencije. Stvaranjem »krnjeg Predsedništva«, u čijem je radu bila aktivna i JNA, te proglašenjem vanrednog stanja dovelo je do zajedničke ocene svih, izuzev Srbije i Crne Gore koje su bile inicijatori ovog akta, da je došlo do »vojnog puča« koji bitno onemogućava konstruktivan rad Konferencije. To se potvrdilo i incidentom izazvanim istupanjem Branka Kostića kao potpredsednika Predsedništva koji je *a limine* odbacio prvu verziju predloga lorda Karingtona »Aranžmana za rešenje«, s obrazloženjem da bi njegovo prihvatanje moglo »izazvati nove sukobe«, suprotstavivši mu platformu »krnjeg Predsedništva«. Lord Karington mu je oduzeo reč, izričito rekavši da ne može govoriti u ime Predsedništva kao celine, što je Kostića navelo da napusti skup. Oštra kritika Miloševića koji je insistirao na tome da se ovim nacrtom suspenduje postojeći ustavni i pravni poredak Federacije, uz naglašavanje interesa srpskog naroda i opasnosti od njegovog uništenja, kao i na zahtevu za korišćenjem Arbitražne komisije i izražavanju očekivanja da će u daljem radu Konferencija podjednako uvažavati interese svih, nisu naišli na pozitivnu reakciju ni sa jedne strane. Istorijski značaj dobila je činjenica da se i Momir Bulatović kao predstavnik Crne Gore izjasnio u prilog čl. 1 koji je predviđao u prvoj verziji samo stvaranje suverenih i nezavisnih država i slobodnu asocijaciju republika »s međunarodnim subjektivitetom«... Nikola Samardžić, tadašnji ministar inostranih poslova Crne Gore, opisuje u izjavi koja se nalazi među priložima u ovoj knjizi Miloševiću ljutitu reakciju i pritiske na Momira Bulatovića da, uprkos obavezujućoj odluci Skupštine Crne Gore o prihvatanju Karingtonovog predloga, on to odbije, što je u daljem radu dovelo do potpunog identifikovanja stavova Crne Gore i Srbije. Srbija i Crna Gora su povodom formule o mogućim oblicima novih odnosa republika, koju je Karington upotpunjavao i u četvrtoj verziji uzeo u obzir Miloševićevo insistiranje na mogućnosti stvaranja zajedničke države između republika koje to žele, zajednički podnele dva amandmana. Obrazložio ih je Milošević, zahtevajući da se pored republika pomenu narodi i priznanje kontinuiteta i međunarodnog subjektiviteta Jugoslavije koja može nastati na toj osnovi. Neprihvatanje te formulacije od strane većine, retrospektivno posmatrano iz današnje perspektive ukazuje na korene stava o kontinuitetu SRJ sa SFRJ. To je, zajedno sa ostalim elementima Miloševićeve spoljne politike i ponašanja SRJ, dovelo do njene izolacije u međunarodnoj zajednici.

Mada se može reći da je Haška konferencija bila u senci sukoba između Srbije i Hrvatske, ništa manje ne zaslužuju pažnju gledišta ostalih republika pa i SIV-a. Naročito je Ante Marković insistirao na uključenju SFRJ u nove tendencije demokratizacije u Evropi i na ekonomskom povezivanju sa EZ, i na toj osnovi tražio podršku. U debati o Karingtonovom nacrtu A. Marković je posebno kritički razradio njegov ekonomski aspekt. Pokrenuta su i pitanja granica, kontinuiteta, specijalnog statusa pojedinih oblasti, ekonomske funkcionalnosti buduće zajednice. Valja istaći da se, učestvujući u radu, Slovenija odmah bila distancirala od prihvatanja mogućnosti učešća u takvoj zajednici. Kučan je dosledno zadržao taj stav iako je izložio platformu rešenja pitanja SFRJ čiju je

osnovu video u pravu na samoopredeljenje. Izetbegović je u to vreme prihvatio stanovište o stvaranju saveza suverenih država razmišljajući o značenju pojma naroda kao konstitutivnog elementa države. Naglasio je da ne postoji uopšte mogućnost stvaranja savezne države. Bio je još uvek blizak Gligorovu, koji se u ime Makedonije izjasnio za demokratsko rešavanje jugoslovenske krize na ravnopravnoj osnovi i jedini pozvao sve učesnike da pomognu SIV-u u prelaznom periodu dok se vode pregovori, tražeći brz i безусловni prekid vatre. Svi su prihvatili osnovne principe rešenja koje je EZ postavila u Deklaraciji od 3. septembra na osnovu kojih je Konferencija i sazvana. Ne treba reći da i Hrvatska, kao i Slovenija, nije više sebe videla u zajednici sa ostalim republikama SFRJ. Može se, ipak, primetiti da je Karington ocenjujući komentare na odeljak njegovog predloga koji govori o ekonomskoj saradnji, izvršio sledeću njihovu klasifikaciju: »da jedna republika (Slovenija) ne želi nikakvu ekonomsku asocijaciju, sem zone slobodne trgovine; da bi četiri republike (Hrvatska, Makedonija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora - sic!) bile spremne postupno ići i na više vidove saradnje;... i da jedini izlaz vidi u nekom vidu evolutivne klauzule«.

Haška konferencija završila je svoju aktivnost 5. novembra 1991. Posledice njenog neuspeha bile su neposredne i očigledne. EZ je odmah preduzela mere kojima je otkazala ugovore i ostale aranžmane o ekonomskoj saradnji koje je imala sa SFRJ. Tim merama su bile obuhvaćene sve republike. Ipak, pošto su se sve republike, uključujući Crnu Goru, osim Srbije, izjasnile u prilog Karingtonovog predloga, EZ je povukla ove mere, s tim što je Srbija ostala i dalje izolovana. Istovremeno je započet postupak priznanja onih republika koje su bile spremne da ga traže i da odgovore na pitanja postavljena u Deklaraciji koju je povodom ovog pitanja EZ usvojila. Primenjen je isti postupak kao u slučaju priznanja bivših republika Sovjetskog Saveza. U okviru te operacije prvi put je nastupila dajući svoja mišljenja Badenterova komisija, koja je praktično pratila rad Haške konferencije ne učestvujući aktivno u njenom radu. Od ukupno 15 mišljenja koja je formulisala 10 su se odnosila na status SFRJ, odnosno na priznanje novih država. U prvom Mišljenju od 10. decembra 1991. zaključila je: »Da je SFRJ u procesu raspadanja«, a u Mišljenju br. 8 od 4. jula 1992: »... da je proces raspadanja SFRJ, pomenut u upozorenju br. 1 od 29. novembra 1991. godine, došao do kraja i da treba konstatovati da SFRJ više ne postoji«.

Haška konferencija nije bila formalno raspuštena posle zasedanja od 5. novembra 1991. Na skupu predsednika bivših jugoslovenskih republika 5. decembra iste godine dogovoreno je da nastavi sa radom. Premeštena je u Brisel gde je 9. marta 1992. odlučeno da se nastave pregovori u okviru tri grupe: za institucionalna pitanja, prava manjina i ekonomska pitanja. Sledećeg meseca, 1. aprila održano je još jedno njeno zasedanje na kome se govorilo o mogućnosti obnove ekonomskih odnosa i o pitanjima sukcesije. Tom prilikom je Karington upozorio Miloševića i Tuđmana na mogućnost suočavanja sa sankcijama ako se budu mešali u unutrašnje poslove Bosne i Hercegovine. Karington je 25. juna sa njima vodio odvojene razgovore u Strazburu kojom prilikom je Milošević rekao da Srbija i Jugoslavija nisu nikako involvirane u oružane sukobe u Bosni i Hercegovini i da njeno priznanje treba da bude rezultat spo-

razuma tri konstitutivna naroda na Mirovnoj konferenciji o Jugoslaviji. Poslednji sastanak je održan u Briselu 14. avgusta na kome nisu učestvovali Milošević i Momir Bulatović, a na koji je došao i Milan Panić kao predsednik Savezne vlade. Vodio je razgovore sa Karingtonom i Sajrusom Vensom, ali nije učestvovao na plenarnoj sednici zbog protivljenja ostalih učesnika, predsednika novih država. Na tome sastanku predsednik tzv. Republike Srpske, Radovan Karadžić, i predsednik tzv. Herceg-Bosne, Boban, postigli su dogovor o prekidu vatre i razmatrali pitanja razgraničenja i mogućnost sklapanja novog konfederalnog ugovora o uređenju države tri konstitutivna naroda Bosne i Hercegovine.¹

Ostaje na kraju utisak da su na Haškoj konferenciji umesto ulaganja napora radi postizanja miroljubivog rešenja jugoslovenske krize preovladali hipokrizija i cinizam onih koji su pregovarajući navodno o sudbini njihove dotadašnje države ratovali među sobom uništavajući sve što su jugoslovenski narodi zajednički gradili od kraja Prvog svetskog rata.

* * *

Istoričari će pre ili kasnije dati svoje mišljenje o značaju Haške mirovne konferencije i analizirati njen rad. Utvrdiće njeno mesto u procesu raspada SFRJ i ulogu koju je odigrala u sklopu jugoslovenske krize. Nju protok vremena neće moći da gurne u istorijski zaborav. Ona je konačno potvrdila da od zajedničkog života naroda koji su živeli na tlu SFRJ više ništa ne može biti. Ostala je bila samo mogućnost vođenja oružane borbe koju je Miloševićeva Srbija maksimalno iskoristila zajedno sa JNA kao relikvijom neuspešnog pokušaja ostvarenja socijalističkog sistema u Jugoslaviji. Preneviši se iz Slovenije u Hrvatsku, a zatim i u Bosnu i Hercegovinu, upotreba oružane sile ponovila se 1998. na Kosovu i dovela 1999. do intervencije NATO protiv SRJ zbog njene nespremnosti da se sporno pitanje statusa albanskog stanovništva na Kosovu reši mirnim putem.

Odgovornošću onih koji su doveli do ove situacije danas se u Haškom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju bave pravnici. Ali, na tome se ne bi smelo zaustaviti. Pročitaju li se poslednje stranice ove knjige, koje govore o reagovanjima na Hašku konferenciju, očevidno je da se ne sme dozvoliti da ona postane predmet iskrivljavanja istorijske istine.

Dr Milan Šahović

1. Podaci o radu Haške mirovne konferencije uzeti su iz: Brana Marković, *Jugoslovenska kriza i svet, Hronologija događaja, januar 1990 – decembar 1995*, izdanje Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2000.

DOSIJE

EU nikada neće prihvatiti politiku svršenog čina

DEKLARACIJA O JUGOSLAVIJI
(Vanredni Ministarski sastanak EZ,
Brisel, 27. avgust 1991)

Evropska zajednica i njene države članice su užasnute sve većim nasiljem u Hrvatskoj. One podsećaju odgovorne za nasilje na svoje opredeljenje da nikada ne priznaju promenu granica do koje nije došlo mirnim putem i sporazumno. Potpuno je pogrešna politika srpskih neregularnih formacija što nastoje da reše probleme za koje očekuju da će se sa njima suočiti u novom ustavnom uređenju vojnim sredstvima. Još više uznemirava to da se više ne može osporiti da pojedini elementi JNA pružaju aktivnu podršku srpskoj strani. Zajednica i njene države članice pozivaju savezno Predsedništvo da odmah prekine ovu nelegalnu upotrebu snaga koje su pod njegovom komandom.

Zajednica i njene države članice nikada neće prihvatiti politiku svršenog čina. One su odlučne da to ne čine.

Zauzimanje teritorija, što ne priznaje međunarodna zajednica, nikada neće proizvesti onu vrstu legitimne zaštite koju traže svi u novoj Jugoslaviji. Takva zaštita može se ostvariti samo pregovorima koji se zasnivaju na principu najpotpunije zaštite prava svih bez obzira gde oni žive u Jugoslaviji.

Evropska zajednica i njene države članice pozivaju Srbiju da odustane od svog protivljenja da se aktivnosti posmatračke misije EZ prošire i na Hrvatsku. Najnoviji događaji pokazuju da se bez opšteg i efikasnog prekida vatre i nepristrasnih posmatrača situacija u Jugoslaviji ne može stabilizovati u dovoljnoj meri da se omogući održavanje delotvornih pregovora.

Zajednica i njene države članice ne mogu da sede skrštenih ruku dok se krvoproliće u Hrvatskoj povećava iz dana u dan. Sporazum o nadzoru prekida vatre i njegovom održavanju treba da omogući Zajednici i njenim državama članicama da sazovu mirovnu konferenciju i utvrde proceduru za arbitražu.

Ta mirovna konferencija bi okupila:

- na strani Jugoslavije, savezno Predsedništvo, saveznu vladu i predsednike republika,

- predsednika Saveta EZ, predstavnike država i članica i Komisije.

Procedura arbitraže u okviru te mirovne konferencije bila bi utvrđena na sledeći način: nadležni organi bi svoje sporove podneli arbitražnoj komisiji sastavljenoj od pet članova koji bi bili izabrani iz redova predsednika ustavnih sudova zemalja članica EZ. Sastav arbitražne komisije bio bi sledeći:

- dva člana koje jednoglasno imenuje savezno Predsedništvo,

- tri člana koje imenuje Zajednica i njene države članice.

U odsustvu sporazuma o članovima koje imenuje savezno Predsedništvo, njih bi odredila tri člana koje imenuje Zajednica.

Arbitražna komisija bi donela svoju odluku u roku od dva meseca.

Ukoliko se do 1. septembra 1991. ne postigne sporazum o nadzoru prekida vatre i njegovom održavanju kao i o mirovnoj konferenciji, Zajednica i njene države članice razmotriće dodatne mere, uključujući i međunarodnu akciju. U tom cilju sazvaće sastanak na koji će pozvati one predsednike i predstavnike republike u saveznom Predsedništvu koji podržavaju ova dva koraka. Predsednik i ministar inostranih poslova savezne vlade bi takođe bili pozvani na taj sastanak.

Predsedavajući Saveta je uputio specijalnog izaslanika u Jugoslaviju radi razjašnjavanja stava dvanaestorice s tim u vezi. Države članice koje su i članovi Saveta bezbednosti skrenuće pažnju ovog organa na ovu deklaraciju.

Borisav Jović:

EVROPA STAJE NA STRANU RAZBIJAČA JUGOSLAVIJE

28. avgust 1991.

Danas smo se uverili u prave namere Evropske zajednice, koja se dugo i uporno prikivala kao dobronamerna i neopredeljena u odnosu na unutrašnja politička pitanja Jugoslavije. Sada su jasno pokazali i da su nedobronamerni i da su opredeljeni.

Na vanrednom ministarskom sastanku u Briselu, juče, 27. avgusta o.g. usvojili su Deklaraciju o Jugoslaviji koja sve razotkriva. Suočeni smo sa Evropskom zajednicom kao stranom silom koja presuđuje i postavlja ultimatum, i to ne na osnovu istine i činjenica nego na osnovu sile i interesa.

(Sledi tekst Deklaracije)

Juče su doneli tu Deklaraciju, a danas traže da se o njoj izjasnimo i da prihvatimo ono što oni zahtevaju. U protivnom, prete odmazdom.

Uz pomenutu Deklaraciju priložili su i Sporazum o prekidu vatre, koji bi trebalo da potpišu predsednik Predsedništva SFRJ, predsednik SIV-a i svi predsednici republika.

U tom sporazumu, pored ostaloga, piše i sledeće:

»- sve paravojne snage (osim policijskih snaga) i neregularne jedinice će biti razoružane i raspuštene;

- demobilisaće se rezervni sastav hrvatske nacionalne garde, a JNA vratiti u kasarne«.

Tu je u prilogu i Memorandum o saglasnosti o proširenju posmatračke misije EZ na Hrvatsku.

Sazvana je sednica Predsedništva SFRJ, radi zauzimanja stavova, s obzirom da EZ postavlja ultimativni rok do 1. septembra, kada će, ako se ne prihvate ponudena dokumenta, krenuti na cepanje Jugoslavije i kaznene mere.

Za reč se prvi javio Budimir Lončar koji je rekao da je ovo, verovatno, značajniji dokument od Rezolucije kominforma iz 1948. godine.

Potom je rekao:

»Evropska zajednica Deklaracijom predviđa suštinsko jačanje vlastitog angažmana u rješavanju jugoslovenske krize.

Jugoslovenski činioци stavljeni su pred sljedeći izbor:

Prvo, da do 1. septembra prihvate proširenje aktivnosti misije posmatrača na Hrvatsku, s tim što bi konsolidacija primirja omogućila Zajednici i njenim državama članicama da sazovu Mirovnu konferenciju o Jugoslaviji i da utvrde proceduru za arbitražu;

Ukoliko do 1. septembra ne bi bio postignut sporazum o nadzoru prekida vatre, kao i o Mirovnoj konferenciji, Zajednica će razmotriti dodatne mjere i u međunarodnu akciju uključiti i sazivanje sastanka na koji će pozvati one predstavnike republika u saveznom Predsjedništvu, koje prihvataju prijedloge Zajednice, kao i predsednika i ministara vanjskih poslova, savezne vlade.

Eventualne dodatne mjere u Deklaraciji nisu elaborisane.

Očito je da sadržaj Deklaracije ne ostavlja jugoslovenskim činiocima prostor za pregovaranje i usaglašavanje. U tom smislu Deklaracija sadrži elemente ultimativnosti.

Međutim, njena osnovna intencija, u suštini, usmjerena je na očuvanje cjelovitog institucionalnog okvira jugoslovenske zajednice, bez obzira što je evidentno nepovjerenje u sposobnost jugoslovenskih činilaca da to postignu.

Tek druga faza koja bi nastupila u slučaju našeg neprihvatanja prijedloga o misiji posmatrača i Konferenciji, značila bi, *de facto*, korak ka cijepanju Jugoslavije; uz, naravno, međunarodno učešće. Najavljeno je selektivno rješavanje krize, samo sa republikama koje prihvataju predloženu konstrukciju Evropske zajednice, uz izolaciju ostalih.

U svjetlu prve i osnovne potrebe osiguranja mira i vitalnog interesa za opstanak Jugoslavije, mi smo na kolegijumu saveznog sekretara izvršili konsultacije i predložimo Predsjedništvu da razmotri, pa, eventualno, i da zauzme sljedeće stavove: prvo – da prihvati proširenje Misije posmatrača Evropske zajednice na Hrvatsku; drugo – da u načelu prihvati Međunarodnu konferenciju i razgovore sa Zajednicom o njenim principima i modalitetima; treće – da kroz dogovor o modalitetima Konferencije i arbitraže osiguramo, u mjeri u kojoj je to u datim okolnostima moguće i poželjno, zaštitu međunarodnog subjektiviteta i integriteta zemlje«.

Možda nikada do sada nisam toliko razmišljao o austrougarskom ultimatumu 1914. godine i Rezoluciji Informbiroa iz 1948. godine. Sada sam Deklaraciju EZ upoređivao sa tim dokumentima, a aktuelnu poziciju i sudbinu naše zemlje i našeg naroda sa sudbinom iz tih vremena.

Nikakvu konsultaciju ni sa kim u Republici Srbiji nisam još mogao da ostvarim zbog kratkoće vremena, ali je dovoljno jasno o čemu se radi.

Odmah sam na sednici Predsedništva sazvanoj povodom toga uzeo reč i bez neke posebne pisane sistematizacije usmeno izložio svoju ocenu. Smatram važnim da ovde prepisem stenogram, potpuno autentično, onako kako sam rekao:

»Dobio sam Deklaraciju EZ o Jugoslaviji neposredno pred zasedanje, tako da sam je, praktično, samo jednom pročitao; ovo što sam sada čuo od druga Lončara, još je razjasnilo situaciju, pa mogu da iznesem svoje prve utiske.

Smatram da je tačna Lončarova ocena da ova Deklaracija ima sličan karakter kao Rezolucija Informbiroa 1948. godine, iako tretira sasvim drugačiju materiju i na drugačiji način. Oni su se u EZ odlučili na osudu Srbije i JNA, a ne onih koji su doveli do razbijanja Jugoslavije i do građanskog rata u njoj. Dakle, potpuno su preskočili tok događaja, od uzroka do posledica, i krenuli su jednim potpuno pogrešnim pravcem. Oni govore o nasilju u Hrvatskoj, a ne govore o nasilju u Jugoslaviji, koje se desilo nad Jugoslavijom secesionističkim merama hrvatske i slovenačke vlade i njihovim odlukama da se naoružaju i da uvezu oružje, što je sve suprotno Ustavu Jugoslavije. To je izazvalo otpor srpskog naroda i građanski rat u Hrvatskoj. Oni, dakle, ne govore o tome da se treba suprotstaviti nasilju onako kako je ono nastalo, nego da se treba suprotstavljati suprostavljanju nasilju. Oni, dalje govore da se nikada neće priznati promene granica, misleći ovde očigleno na unutrašnje granice, a zaboravljajući da je odgovornost Evrope za državne granice i potpuno ostavljajući po strani činjenicu da secesija, do koje je dovela politika Slovenije i Hrvatske, razbija jugoslovenske granice i da je to u suštini uzrok krizi koja je nastala u Jugoslaviji; pa i u Evropi.

Dalje, ovde se direktno optužuju 'srpske neregularne formacije, što nastoje da reše probleme vojnim sredstvima za koje očekuju da će se sa njima suočiti u novom ustavnom uređenju'. Međutim, ni jednom rečju Evropska zajednica ne kaže ono što bi trebalo da kaže – da se u raspletu jugoslovenske krize moraju garantovati prava svih naroda na samoopredeljenje, uključujući pravo na otepljenje, pa i pravo srpskoga naroda; pa, prema tome, da Evropa garantuje srpskom narodu da ne može niko prisilno da ga izvede iz Jugoslavije, ako on to ne želi; i da mu tako sugeriše da prekine otpor. Umesto toga, Evropa se ustremila na optužbu srpskoga naroda u Hrvatskoj koji je isključivo ustao u samoodbranu svoga prava da ostane u sopstvenoj državi i da ga niko ne može prisilno lišiti državljanstva Jugoslavije.

Dalje, 'Zajednica i njene države članice pozivaju savezno Predsedništvo da odmah prekine ovu nelegalnu upotrebu snaga'; Ona se, dakle, stavlja iznad Predsedništva Jugoslavije, ona konstatuje da je nelegalna upotreba snaga koje su pod našom komandom. Ona dakle smatra da je kompetentna i merodavna da proceni ono što mi svaki dan procenjujemo, i smatra sebe pozvanom da poništi naše ocene i naše odluke i da se ona stavi nad nama. To je mešanje u unutrašnje stvari zemlje, direktno poništavanje suvereniteta zemlje i poništavanje prava koje Predsedništvo ima; stavljanje u uslovima sukoba, koji postoji u Jugoslaviji, potpuno na jednu stranu.

Njihov zaključak, da se vojska stavlja na ovu ili onu stranu, zasniva se, očigledno, na lažnim informacijama koje su ovde po ko zna koji put iznošene, a koje su svaki put demantovane iz jednostavnog razloga što su to izmišljene stvari. I sada je očigledna stvar da Zajednica raspolaze sa sličnim informacijama, ali ne raspolaze sa onim drugima na osnovu kojih je Predsedništvo te informacije odbijalo.

Dalje se tvrdi da zajednica nikada neće prihvatiti politiku svršenog čina; a prihvatila je, očigledno, politiku svršenog čina, rušenje Ustava Jugoslavije, naoružavanja nelegalnih vojnih snaga, razbijanja zemlje i izazivanja građanskog rata; a sada neće prihvatiti politiku svršenog čina samoodbrane od toga čina. Trebalo je to da kažu, pre godinu dana, kada je politika svršenog čina počela i kada smo mi, po ko zna koji put i ko zna koliko puta u Skupštini Jugoslavije i u javnosti, govorili da se radi o politici svršenog čina i razbijanja Jugoslavije, i da će doći do građanskog rata do koga je i došlo. Prema tome, jako su zakasnili u tome i na pogrešnu stranu su se opredelili.

Dalje, EZ kaže da zauzimanje teritorija, što ne priznaje međunarodna zajednica, nikada neće proizvesti onu vrstu legitimne zaštite itd. Ja pitam njih – čije teritorije zauzimaju ti Srbi koje oni napadaju i čije to teritorije zauzima Jugoslovenska narodna armija; da li mi ovde ratujemo protiv nekoga drugoga; ili, da li se ovde ratuje u sopstvenoj zemlji i za svoju kuću i svoj prag ili se ovde ratuje za neke tuđe teritorije? Kakve teritorije oni zauzimaju, nego svoja naselja? To je do te mere svrstavanje na stranu secesionizma i razbijanja Jugoslavije da je to apsolutno začuđujuće, a ne samo neprihvatljivo.

Pa kaže dalje: 'Evropska zajednica i njene države članice pozivaju Srbiju da odustane od svog protivljenja da se aktivnosti posmatračke misije prošire na Hrvatsku'. Srbija ne odlučuje o ovim pitanjima. O ovim pitanjima odlučuje Predsedništvo Jugoslavije i ono je na legitiman način odlučilo o tim pitanjima. I ovo je samo još jedan pokušaj da se Srbija stavi na optuženičku klupu za odluke koje donosi Predsedništvo Jugoslavije.

Dalje se u Deklaraciji tvrdi da najnoviji događaji pokazuju da se, bez opšteg i efikasnog prekida vatre i nepristrasnih stranih posmatrača, situacija u Jugoslaviji ne može stabilizovati. Drugovi, situacija se u Jugoslaviji ne može stabilizovati dokle god zaraćene strane ne izraze volju i ne prihvate spremnost za primirje i dok strane u sukobu ne prihvate da odustanu da silom obezbeđuju ono što treba na ustavni način da se reši. Ja ne mogu da razumem da se ne može shvatiti jedna prosta činjenica – Hrvatska je odlučila da se otepi od Jugoslavije. Niko to ne osporava hrvatskom narodu; samo joj se predlaže ustavni način. Ona se odlučila da naoruža sto hiljada i više ljudi da silom to ostvari. To je jedino zbog toga što želi da ostvari ono što joj ne pripada, i to niko ne može da objasni da je nešto drugo u pitanju; i niko drugi nije napao Hrvatsku nego je ona dovela do ovog ratnog stanja, jer želi silom da izvede srpski narod iz Jugoslavije.

Kako oni u EZ misle da će biti nepristrasni posmatrači ovde, posle onoga što su sada u Deklaraciji rekli? Oni su se potpuno svrstali na jednu stranu i više nisu nepristrasni. Za nas oni su se opredelili, jer su osudili srpski narod u Hrvatskoj da izaziva rat i osudili Jugoslovensku narodnu armiju da se stavlja na stranu snaga srpskog 'naoružanog' naroda; osudili su Srbiju da neće da dozvoli da dođu ti 'dobronamerni i nepristrasni' strani posmatrači. Oni nemaju šta više da gledaju ovde, oni su već kazali svoje, oni su već osudili koga su naumili i ako ovde dođu samo treba da to 'dokumentuju i argumentuju'. Oni nisu kazali: mi ne znamo ko je kriv, mi hoćemo da

dođemo pa da vidimo, zašto nam to ne dozvolite, nego su rekli: krivo je srpsko naoružano stanovništvo koje tamo diže pobunu i kriva je Jugoslovenska narodna armija koja im pomaže. Ja ne vidim nikakvog razloga posle ovoga da mi njih zovemo, jer su se oni već svrstali. To je završen posao i tu se rešenje više ne može naći.

Dalje, međunarodna arbitraža odnosno konferencija – pazite molim vas – prvo, oni su odlučili ko će od Jugoslavije da učestvuje na Konferenciji. Na strani Jugoslavije učestvovala je taj, taj i taj, tačka. Dakle, oni ne kažu: mi ćemo zatražiti od Jugoslavije da odredi svoje legitime predstavnike. Zašto oni ovako postupaju? Zato što oni nas smatraju kolonijom; zato što oni smatraju da su oni nama zakoniti tutori. Oni nisu dužni da nas pitaju koga ćemo mi poslati na te pregovore. Mi za njih nismo legitimna zemlja koja može da odluči o svojim predstavnicima na jednoj međunarodnoj konferenciji. Ne, oni su odlučili.

Dalje, procedura – u arbitražu će biti birano pet članova predsednika ustavnih sudova zemalja Evropske zajednice. Od tih pet, dakle svi njihovi, nijedan naš.

Mi možemo da biramo dvojicu, ali opet njihovih. Pa, ako mi tu dvojicu ne možemo da izaberemo, jednoglasno, oni će i njih izabrati. Prvo, oni moraju biti u većini da bi dominirali. Drugo, mi moramo birati njihove, pa ako se ne složimo o tome, oni će izabrati i njih. Ponižavajuće! Shvatite, ili smo mi suverena i nezavisna zemlja, ili mi treba da se sklonimo odavde.

Dalje – arbitražna komisija bi donela svoju odluku u roku od dva meseca. Koju odluku, koga bi ona obavezivala? Dakle, njihovi ljudi, koje oni u većini biraju, da oni presuđuju, a već su se unapred opredelili za koga će presuditi, u ovome što su napisali.

I na kraju, ukoliko se do 1. septembra 1991. godine ne postigne sporazum o nadzoru, dakle, ne prihvati se ultimatum do 1. septembra, itd., preduzeće i druge mere, uključujući i međunarodnu akciju – ne znam kakvu, sad su tu pretnje, koje su se ovde čule; ali najvažnije od svega toga – biće sazvani na konferenciju oni koji hoće. Dakle, oni članovi Predsedništva koji hoće, oni predsednici republika koji hoće i predsednik savezne vlade, pošto znaju da on hoće i ministar spoljnih poslova, pošto znaju da on hoće; i time će oni definitivno dovesti do konačnog rascepa u Jugoslaviji. Dakle, oni nama definitivno udaraju »nož u leđa« i pretiću rascepom i, ni jednom se jedinom rečju ne osvrću na ono što mi ovde radimo. Oni ne traže od Predsedništva Jugoslavije da nastavi sa naporima za prekid vatre; oni ne traže da nastavi sa naporima za političko rešenje krize na bazi principa i kriterijuma koje smo utvrdili. Za njih je to nula, možemo mi da radimo što god hoćemo. Oni ne podržavaju nas da nađemo političko rešenje, nego smatraju da smo mi kolonija, gubernija, i daju nam ultimatum koje mi moramo prihvatiti, ili podneti posledice. Zbog toga, ja smatram da je ovo ultimatum, da je ovo osuda bez suđenja, da se EZ svrstala na jednu stranu, da ignoriše sve naše napore i našu ulogu koju objektivno moramo da imamo; da smo svedeni na nivo poslednje kolonije i da smo direktno pred pretnjom okupacije, mada nije taj izraz upotrebljen, nego međunarodne akcije; da je ovo po mom dubokom uverenju za svakog savesnog i svesnog čoveka moralno neprihvatljivo. Takav način saradnje, uopšte, ne može da prihvati niko ko je svestan i razločan ako se nalazi na određenoj

funkciji, izuzev, ako nije u njihovoj funkciji. Ako zastupa interese zemlje u celini ili zastupa interese koje mora po Ustavu da brani – onda to ne može da prihvati.

Zbog svega toga, ja mogu da kažem – u odnosu na ovaj dokumenat, potrebna je dopunska i dublja konsultacija u Republici. Ovo je moje mišljenje. Ja smatram da se Jugoslavija nalazi na prelomnom trenutku; da je ovo dokumenat gori od Rezolucije Informbiroa – zato što smo mi tada bili sastavni deo jednoga bloka u kome se smatralo da to tako može da se radi. Mi smo ovde sada suverena i nezavisna zemlja koja može da prihvati svaku međunarodnu pomoć koja je neutralna, koja je da kažem, distancirana od opredeljenja, itd, ali na ovakav način to nije moguće i s obzirom na vrlo velike posledice koje mogu da nastanu iz prihvatanja ili odbijanja ove Deklaracije, ja smatram da o ovome mora da se obavi šira konsultacija u Republici i ja moram rezervisati svoj stav. Nikakvu odluku ni po jednom od ovih pitanja, po mom mišljenju ne bi trebalo doneti bez konsultacija u Republici.

Suština stvari je da su oni ovoga puta teško zalutali i politički i u svakom drugom pogledu, što će samo otežati rešavanje jugoslovenske krize«.

Nastala je žestoka rasprava. Drnovšek je rekao da prihvata dokumenta Evropske zajednice jer je to jedini način da se odbrani od politike Srbije, koja ne poštuje ljudska prava na Kosovu! Mesić se složio s Drnovšekom. Tupurkovski je naširoko pokušavao da mi objasni da sam pogrešno protumačio dokumenta EZ, da EZ ne govori o JNA nego o njenim delovima, da se ne govori o srpskom narodu u Hrvatskoj nego o srpskim neregularnim formacijama; da se »prava svih mogu ostvariti pregovorima bez obzira gde oni žive«, a to znači i Srba u Hrvatskoj, da EZ radikalizuje stavove zato što smo nepopustljivi itd. Zaključio je da nije tačno da su oni neobjektivni prema nama, nego da sam ja neobjektivan prema njima.

Nastala je između mene i Tupurkovskog polemika koju ću samo delimično citirati.

Borisav Jović: Vasile, zar ne vidiš za koliko si se sitne stvari »uhvatio«?

Vasil Tupurkovski: Ne

B.J.: Da nije srpski narod, nego srpski naoružani građani; da nije Jugoslovenska narodna armija, nego delovi Jugoslovenske narodne armije. A nisi se »uhvatio« za to zašto oni ne kažu to da srpski narod u Hrvatskoj ima pravo da ne izađe iz Jugoslavije, ako neće da izađe.

V.T.: Oni su to rekli.

B.J.: Nisu rekli.

V.T.: Jesu, rekli su, pročitao sam.

B.J.: Nisu. To se može tumačiti da će srpskom narodu u Hrvatskoj, kad izađe iz Jugoslavije, biti garantovana sva prava. To mi tako tumačimo.

Dalje, nisi rekao nijednu reč – zbog čega oni ne osuđuju one koji su doveli do razbijanja Jugoslavije i građanskog rata, što svi vrlo dobro znamo, nego osuđuju one koji se bore i bune protiv toga. Ni jednu jedinu reč nisi rekao na te činjenice da su se oni opredelili. Oni nemaju više razloga da dolaze da to potvrde, jer su se već opredelili.

V.T.: Ja ću da potvrdim sasvim obrnuto. Oni imaju razloga i zato nisu naveli da je srpski narod taj koji pravi probleme i nisu naveli da je Jugoslovenska narodna armija ta koja ratuje. Da su hteli da se opredele, oni bi se opredelili.

B.J.: Dokle god se ne isprave ti prilazi, ni govora nema da se može uopšte razgovarati. Ako mene neko osudi unapred, pa šalje inspektore da provere da li je to istina, nema potrebe da dolaze.

V.T.: Zavisi kako se stvar tumači.

B.J.: Ti imaš pravo na njihovo mišljenje, odnosno da prihvatiš njihovo mišljenje. To imaš pravo. Ja imam pravo na svoje.

Posle izjašnjavanja ostalih članova Prdsedništva prevagnulo je stanovište da obavimo konsultacije u republikama. Lončar je pokušao da »spase stvar« tražeći da Predsedništvo prihvati preloge iz Deklaracije (proširenje mandata, arbitražu i mirovnu konferenciju), a da se o uvodu ne izjašnjava ili da stavi zamerke. To nisu prihvatili ni Drnovšek ni Mesić, koji su bili za to da se bezuslovno sve usvoji. Pridružio im se i Tupurkovski, ali nisu imali većinu.

(Iz knjige Borisava Jovića »Poslednji dani SFRJ«,
Kragujevac, 1996, str. 372-380)

Striktne obaveze za sve

DEKLARACIJA O JUGOSLAVIJI
(Vanredni Ministarski sastanak EZ,
Hag, 3. septembar 1991)

Zajednica i njene države-članice pozdravljaju činjenicu da su sve jugoslovenske strane prihvatile ciljeve i instrumente za rešenje krize sadržane u Deklaraciji EZ od 27. avgusta i što su, potpisivanjem sporazuma o prekidu vatre i Memoranduma o saglasnosti o proširenju aktivnosti posmatračke misije EZ, pokazale svoju rešenost za saradnju u tom cilju.

Zajednica i njene države članice pozivaju sve strane da striktno poštuju svoje obaveze iz sporazuma o prekidu vatre i Memoranduma o saglasnosti. Na osnovu te pretpostavke, Zajednica i njene države članice će sazvati pod svojim okriljem Konferenciju o Jugoslaviji u Palati mira u Hagu, 7. septembra 1991, i istovremeno ustanoviti arbitražnu proceduru.

Takođe, delujući pod tom pretpostavkom, Zajednica i njene države-članice izražavaju spremnost za hitno dalje proširivanje Posmatračke misije i za implementaciju njenog proširenog mandata u Hrvatskoj. To će uključiti i učešće određenog broja drugih država učesnica KEBS. Na svom sastanku od 6. septembra, ministri će imati priliku da ocene situaciju.

Konferencija će okupiti Savezno predsedništvo Jugoslavije, Saveznu vladu i predsednike Republika. Zajednica i njene države-članice će obezbediti predsedavanje Konferencijom i proceduru po kojoj će biti vođena od strane predsednika, na osnovu mandata koji će mu poveriti. Imaju zadovoljstvo da konstatuju da je lord Karington prihvatio da predsedava Konferencijom.

Konferencija će usvojiti aranžmane za obezbeđivanje mirnog zadovoljenja suprotstavljenih težnji jugoslovenskih naroda, na osnovu sledećih principa: nedopustivost jednostrane promene granica putem sile, zaštite prava svih u Jugoslaviji i puno uzimanje u obzir svih legitimnih težnji i legitimnih aspiracija.

U okviru Konferencije, predsednik će preneti Arbitražnoj komisiji sva pitanja podneta na arbitriranje i rezultati razmatranja od strane Komisije biće vraćeni Konferenciji posredstvom predsednika. Pravila arbitražne procedure biće usvoje-

na od strane arbitara, pri čemu će se uzeti u obzir praksa postojećih organizacija u ovoj oblasti.

Evropska zajednica i njene države-članice će putem predsedavajućeg i Sekretarijata KEBS, držati u potpunosti u toku sve druge države učesnice KEBS o odvijanju Konferencije o Jugoslaviji.

Zajednicā i njene države-članice su u principu spremne, ukoliko se sa tim slože jugoslovenske strane, da nastave svoje posmatračke aktivnosti, koliko god to bude potrebno da bi se obezbedio uspeh Konferencije. Očekuju od jugoslovenskih strana da će, u skladu sa time, ispunjavati svoje obaveze.

Zajednica i njene države-članice izražavaju nadu da će im normalizacija situacije omogućiti da, što je moguće pre stave na snagu finansijske protokole, kako bi doprineli ekonomskom oporavku zemlje.

Zajednica i njene države članice spremne su da razmotre obezbeđivanje hitne pomoći žrtvama nasilja.

(Nezvaničan prevod sa engleskog)

Odgovornost onih koji su na vlasti

PRVO ZASEDANJE MIROVNE KONFERENCIJE
O JUGOSLAVIJI, HAG, 7. SEPTEMBAR 1991.

Rud Lubers, premijer Holandije:

KORIST ZA GRAĐANE I NARODE JUGOSLAVIJE

Okupili smo se danas ovde, u Palati mira da bismo započeli Konferenciju o Jugoslaviji. Želim da vas pozdravim ovde u Holandiji i da izrazim nadu da će ova Konferencija doprineti rešavanju krize u Jugoslaviji. Holandska vlada će učiniti sve što je u njenoj moći da obezbedi uspeh ove Konferencije.

Pre nepunih godinu dana, 21. novembra 1991, na samitu zemalja članica KEBS u Parizu, oprostili smo se od hladnog rata. Pariska povelja je postala naš novi evropski ustav; ona odražava našu opredeljenost za ljudska prava, demokratiju i miran razvoj. Takođe smo u Parisku povelju za novu Evropu uneli stav da će »naše države saradivati i podržavati jedna drugu sa ciljem da se ne ugroze demokratska dostignuća. Danas ova Konferencija otelovljuje tu zajedničku rešenost. Mi ne možemo mirno posmatrati kako gori kuća u susedstvu: moramo pomoći da se vatra ugasi ili ćemo izložiti opasnosti sopstvene domove.

Mesto održavanja ove konferencije - Palata mira - predstavlja simbol ideala ranijeg perioda sadržanog sada u Povelji Ujedinjenih nacija. Ona je mesto za pregovore kako bi se rešile nesuglasice ili, ukoliko se to želi, da se prepusti pravosuđu da odluči gde leži rešenje: kada je Palata mira izgrađena početkom ovog veka, zahvaljujući velikodušnom poklonu Endrjua Karnegija, namena joj je bila da postane »međunarodni hram mira«. Stoga je ova izvanredna građevina odgovarajuće mesto za održavanje ove Konferencije koja ima za cilj da donese mir u jedan deo Evrope koji je tako drag svima onima koji su danas prisutni. Prvi su se pod njenim krovom našli Biblioteka za međunarodno pravo i diplomatiju kao i Stalni sud za arbitražu. Taj sud je bio prvi globalni mehanizam Međunarodnog suda pravde, najznačajnijeg pravosudnog organa Ujedinjenih nacija. Predlažem da se u obzir uzmu prostorije Međunarodnog biroa Stalnog suda za arbitražu kada

Arbitražna komisija, koja treba da radi u okviru ove Konferencije, utvrdi svoje radne mehanizme.

Revolucionarne promene ove godine neprestano zapljuskuju Evropu sa Istoka. Kada to kažem, mislim na značajne događaje proteklih nedelja u Moskvi i na drugim mestima. Demokratske snage su svuda snažno podržale hrabru akciju narodnog pokreta za demokratsku reformu u Rusiji. To je nedvosmislena lekcija u ovim događajima, po mom mišljenju, takođe vrlo umesna lekcija učesnicima ove Konferencije o Jugoslaviji: oni koji su na vlasti neizbežno će odgovarati svojim biračima ukoliko budu želeli da vrate časovnik unazad i silom održe preživle strukture i praksu.

Mi iz Evropske zajednice moramo zbog mnogih veza sa vama da učinimo sve što možemo kako bismo pomogli da se otklone zategnutosti i uspostavi dijalog za miroljubivo rešenje, u korist svih zainteresovanih. Zadovoljstvo je shvatiti da evropska integracija može da znači više od služenja ekonomskim interesima stanovništva zemalja članica Evropske zajednice. Uspeh ove Konferencije takođe će staviti do znanja da Evropska zajednica može da ima pozitivan uticaj na mir i stabilnost u Evropi kao celini. Iskreno se nadam da će građani i narodi Jugoslavije među prvima osetiti koristi od toga.

Hans van den Bruk,
ministar inostranih poslova Holandije
i predsedavajući Evropske zajednice:

ISTORIJSKI IZBOR

Govoreći u ime Evropske zajednice i njenih 12 zemalja članica, želeo bih da vas pozdravim na Konferenciji o Jugoslaviji. Posebno bih želeo da pozdravim razne učesnike iz Jugoslavije: savezno Predsedništvo, premijera i ministra inostranih poslova Savezne vlade, kao i predsednike šest jugoslovenskih republika.

Takođe mi je zadovoljstvo da pozdravim lorda Karingtona koji je među nama i koji je bio tako ljubazan da odmah prihvati naš poziv da bude predsedavajući ove Konferencije u naše ime. Želeo bih da pozdravim i predsednika predsedavajućeg Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi.

Dozvolite mi da izrazim duboku zahvalnost predstavnicima Međunarodnog suda pravde i Karnegijeve fondacije, koji su omogućili da se ova Konferencija održi na tako prikladnom mestu kao što je Palata mira u Hagu.

Na kraju, mada to ne znači da je i najmanje važno, dozvolite mi da pozdravim brojne predstavnike sredstava informisanja koji će obaveštavati svetsku javnost o našem radu. Posebno se nadam da će oni pružiti građanima i narodima Jugoslavije objektivnu i poštenu sliku realnosti o onome šta se bude događalo ovde, u konferencijskoj sali, i oko nje, i da će na taj način doprineti smirivanju usijanih, pa čak i slepih emocija.

Ovde smo se okupili da bismo dali šansu razumu. Kao što je svima poznato, Jugoslavija se nalazi u velikoj nevolji. Ona je na rubu sveopšteg građanskog rata, ako

već i nije prešla tu liniju. Ubijeno je na stotine ljudi, kako vojnika, tako i civila. Moglo bi da padne još mnogo žrtava ako se borbe ne zaustave i ako ne dođe do procesa mirnog dijaloga i političkog rešenja. Na kocki je pre svega dobrobit Jugoslavije i njenih građana i naroda. Posebno odajem poštovanje majkama koje žale zbog izgubljenih života i demonstriraju protiv ludosti rata. Međutim, ako se dozvoli da ovaj sukob uzme maha, ugroziće ne samo bezbednost Balkana, već i Evrope u celini.

Primena sile da bi se rešili politički problemi ili promenile granice, bile one unutrašnje ili spoljne, jednostavno je neprihvatljiva. Ona ne pripada našoj eri. Ona nije u skladu sa duhom koji sada vlada u Evropi, gde pokušavamo da stvorimo kontinent mira gde će svako imati svoje mesto koje će se poštovati i moći da živi bez oskudice i straha.

Nacionalistički ekstremizam i međuetnički sporovi jednostavno nisu rešenje za emocionalni vakuum koji prati krah komunizma. Opravdani nacionalni ponos je suviše dragoceno osećanje da bi se zloupotrebljavalo i njime manipulisalo.

Ubeđeni smo da su unapređenje demokratije i poštovanje i efikasno ostvarivanje ljudskih prava neophodni za mir i bezbednost u Evropi. Demokratija je najbolja garancija slobode izražavanja, tolerancije svih grupa u društvu i ravnopravnih mogućnosti za svakog pojedinca. Upravo citiram Parisku povelju za novu Evropu, naš novi ustav na koji smo se svi mi obavezali.

Jedinstvena i slobodna Evropa traži nove početke, a ne povratak u nesrećnu prošlost. Žan Mone, jedan od osnivača Evropske zajednice, učio nas je da ne treba da se borimo oko nacionalnih granica, već da ih učinimo nebitnim preko sve intenzivnijom ekonomskom i političkom saradnjom, kako bismo na kraju mogli da ih potpuno uklonimo. Dakle, ono što nam je sada potrebno, pošto su pale stare barijere u Evropi, jeste savez konstruktivnih, kooperativnih i miroljubivih snaga u samoj Jugoslaviji i između naroda u Jugoslaviji i njihovih prijatelja u inostranstvu. Ova Konferencija treba da pokuša da uspostavi takav savez.

Uloga Evropske zajednice se uvek sastojala u tome da pomogne i olakša jugoslovenskim stranama da počnu proces mirnog dijaloga i razrešenja svojih političkih nesuglasica. Od Brionskog sporazuma, potpisanog 7. jula, naovamo ti napori su išli u dva odvojena, ali međusobno tesno povezana pravca. Sa jedne strane, podsticali smo strane da nastave pregovore o svim aspektima budućnosti Jugoslavije i da se privremeno uzdrže od realizacije koraka koji bi mogli prejudicirati ishod takvih pregovora. Iako su strane pokušavale da održe takve pregovore, njihovi napori nisu doneli dovoljno rezultata da bi se uklonile brojne prepreke na putu ka miru. Ova Konferencija treba sada da omogući da se napravi progres na tom putu.

Sa druge strane, ako ova Konferencija želi da bude uspešna, borbe se moraju prekinuti. Pregovori i pucanje ne idu zajedno. Iz tog razloga Evropska zajednica stalno insistira na prekidu vatre koji će nadgledati međunarodni posmatrači. Kada je reč o situaciji u Sloveniji, taj pristup je sasvim dobro funkcionisao. U Hrvatskoj je situacija dramatična. U prošlu nedelju uveče sve strane su konačno prihvatile međunarodne posmatrače koji će nadgledati prekid vatre. Međutim, posmatračka misija EZ ne može

da obavi svoj posao dok se nastavljaju borbe u Hrvatskoj. Štaviše, ubedeni smo da prekid vatre neće potrajati ako svi oni koji su se podigli na oružje ostanu sa oružjem na gotovs i ne vrate se normalnom životu, u svoje kasarne ili domove i svojim porodicama. Sve strane bez izuzetka moraju ispuniti svoje obaveze koje su preuzele sporazumima o prekidu vatre. Svaka od njih je odgovorna za atmosferu u kojoj će se održati ova Konferencija. O namerama svake od jugoslovenskih strana koje su se okupile za konferencijskim stolom sudiće se po njihovom ponašanju na terenu. Mi jednostavno ne možemo prihvatiti politiku svršenog čina. To je u suprotnosti sa samim pojmom pregovaranja u duhu dobre vere.

Kada je reč o sadržini, Konferencija treba da traži aranžmane koji će obezbediti mirno izgladivanje sukobljenih težnji jugoslovenskih naroda. Nijedna mogućnost rešenja ne sme biti unapred isključena, ali Konferencija treba da se rukovodi sledećim načelima:

- ne sme biti jednostranih promena granica, pogotovo silom;
- treba zaštititi prava svih u Jugoslaviji; i
- treba u potpunosti uzeti u obzir sve legitimne interese i legitimne težnje.

Na današnji dan pre dva meseca na Brionima zaključili smo da je u Jugoslaviji nastala nova situacija i da urpavo narodi Jugoslavije treba da odluče o svojoj budućnosti. Od tada je mnogo dragocenog vremena izgubljeno u jalovom pokušaju da se odredi budući izgled Jugoslavije pomoću oružane sile. Očigledno je da je to neprihvatljivo. Novi politički dogovori moraće da zamene sadašnju ustavnu strukturu Jugoslavije. Svrha ove Konferencije je da se utvrde ti dogovori mirno i uz opštu saglasnost, uzimajući u obzir interese svih stanovnika Jugoslavije.

S obzirom na demografski i etnički sastav Jugoslavije, najvažnije je da se postigne da se svi građani Jugoslavije, bez obzira na nacionalnu pripadnost, mogu identifikovati sa ovom Konferencijom i njenim ishodom. Ako bude potrebno, ova konferencija treba da omogući da oni koji su nedovoljno predstavljeni za ovim stolom iznesu svoja gledišta.

Ako ima dovoljno razloga za opreznost u pogledu eventualnog uspeha ove Konferencije, izabrani predsedavajući sigurno ne spada u njih. Lord Karington, bivši ministar inostranih poslova Velike Britanije, koji je obavljao i mnoge druge istaknute javne funkcije, čovek je velikog autoriteta, integriteta i mudrosti. Evropska zajednica i njene zemlje članice veoma su srećne što je on bio voljan da prihvati zadatak za koji će se sigurno pokazati da je veoma zahtevan. Jugoslovenske strane će uvideti da je on nepristrasan i neumorni predsedavajući koji će inspirisati i koordinisati njihove mirovne napore i koji će posredovati između njih i miriti ih kad god to bude neophodno. Želimo mu da bude uspešan kao i 1979. godine na pregovorima u Lankaster Hausu o nezavisnosti Rodezije/Zimbabvea. On može računati na našu punu podršku.

U toku Konferencije strane će možda smatrati da je neophodno ili korisno da označe konkretne sporove oko kojih ne mogu da se slože u političkim pregovorima kako bi se oni rešili pomoću arbitraže. Da bi im se pomoglo savetima koji obavezuju, u okviru konferencije biće formirana arbitražna komisija kojoj će se staviti na raspo-

laganje petorica najuglednijih sudija iz zemalja članica EZ. Predsedavajući Konferencije će preneti na arbitražnu komisiju te tvrdokorne sporove, a rezultati rada komisije biće poslani Konferenciji preko predsedavajućeg.

Cela Evropa nas posmatra. Naši zajednički napori da se prevaziđe jugoslovenska kriza od samog početka preduzimani su u tesnoj saradnji sa Konferencijom o bezbednosti i saradnji u Evropi koja je potpuno odobrila naša nastojanja. Sve partnere u KEBS potpuno ćemo informisati o radu ove konferencije preko Predsedništva i Sekretarijata KEBS. Sa zadovoljstvom mogu da konstatujem da su još četiri zemlje KEBS - Kanada, Češkoslovačka Federativna Republika, Poljska i Švedska - pristale da učestvuju u proširenoj posmatračkoj misiji EZ, koja će nastaviti svoje posmatračke aktivnosti sve dok to bude neophodno radi uspeha Konferencije.

Što se tiče dalje procedure, nadam se da će sa ovog skupa moći da se izda zajednička politička deklaracija. Pored toga, moramo formalno imenovati predsedavajućeg Konferencije, odlučiti o imenovanju članova Arbitražne komisije i dogovoriti se o nekim osnovnim načelima procedure za ovu Konferenciju.

Jugoslovenske zemlje su vekovno poprište imperijalnih ambicija, verskih uverenja, političkih saveza i nacionalnih identiteta. Gledano iz tog ugla, jugoslovenska istorija liči na evropsku istoriju u malom. U sadašnjoj situaciji mi i vi se nalazimo pred istorijskim izborom. Ili ćemo dozvoliti da se vrati surova prošlost Evrope ili ćemo prevazići to nasleđe i nastaviti putem ka jedinstvu u Evropi u kojoj će vladati mir. U svom traganju za rešenjem jugoslovenske krize, treba da imamo na umu želju mnogih u Jugoslaviji da učestvuju u daljoj izgradnji Evrope. Neka ova Konferencija utre put evropskoj budućnosti jugoslovenskih građana i naroda.

Stjepan Mesić, predsednik Predsedništva SFRJ:

NAJVAŽNIJE JE PREKINUTI NEGATIVNI LANAC

Dozvolite mi da u ime Predsedništva SFRJ pozdravim ovaj eminentni skup sazvan u plemenitoj težnji Evropske zajednice da zajedno sa predstavnicima federalnih vlasti naše zemlje i liderima republika doprinese obustavi neprijateljstva i oružanih sukoba koji su već odnijeli brojne žrtve i proizveli teška razaranja, kao i uspostavljanju stabilnog i trajnog mira u Jugoslaviji. Samo u uvjetima mira moguće je graditi buduće ustrojstvo jugoslavenske zajednice, na demokratski način, uz puno uvažavanje ljudskih prava i sloboda i nacionalne ravnopravnosti, a sve to u tijesnoj saradnji sa evropskim narodima i državama, čijoj zajedničkoj porodici pripadaju i naša zemlja i naši narodi.

Posebnu zahvalnost želim izraziti lordu Karingtonu, koji je ljubazno prihvatio da predsedava ovom Konferencijom od koje očekujemo da će u jugoslovenske prostore unijeti pouzdane nade i garancije za mir i stabilnost, što je u dobokom interesu naroda Jugoslavije, kao i Evrope u celini.

Imajući u vidu dugogodišnje prijateljske odnose i suradnju Jugoslavije sa Evropskom zajednicom, i osobito njeno dosadašnje konstruktivno angažiranje i doprinos u rješavanju jugoslavenske krize, želim također, izjaviti da se Predsjedništvo SFRJ s razumijevanjem i poštovanjem odnosi i prema najnovijim naporima Zajednice, uključujući i sazivanje ovog visokog skupa.

Želim naglasiti ovom prilikom podudarnost naših konstatacija da posljedice neprijateljstva i sukoba trpe veliki dijelovi stanovništva, posebno u Republici Hrvatskoj i da bi produžetak takvih neprilika mogao imati ozbiljnog utjecaja i na mir i sigurnost u Evropi. Sve to nalaže potrebu da se pronađu i učvrste miroljubivi putevi za razrješavanje situacije koja trenutno razjedinjuje narode Jugoslavije, da se obeshabre i onemoguće novi izlivi nasilja i krvoprolića, tako što ćemo zajedničkim naporima svih relevantnih činilaca u našoj zemlji uz doprinos Evropske zajednice utrti put demokratskim pregovorima o budućnosti Jugoslavije.

Pri tome, a imajući u vidu bolne ožiljke stradanja i ogromne štete proizišle iz dosadašnjih sukoba, pa i duboko zabrinjavajuću činjenicu da su se oni nastavili i proteklih dana, i nakon jasnih odluka i sporazuma o prekidu vatre, smatram da i ovom visokom skupu trebamo saopćiti naše jasno uvjerenje, da se rješenje jugoslavenske krize ni u kom slučaju ne može postići ratom, ono je moguće samo mirnim putem, eliminacijom politike sile i svršenog čina, polazeći od nedvosmislenog stava da se vanjske i unutrašnje granice ne mogu mijenjati silom.

Naravno, i ovom prilikom mi smo dužni konstatirati da politička i ekonomska kriza u Jugoslaviji ima duboke uzroke i da nije nastala iznenada i odjednom. Istina je da smo sami na to tražili odgovore i predlagali odgovarajuće programe, svjesni da je neophodna radikalna transformacija društva, da su neminovne duboke reforme u cilju istinske demokratizacije, uspostavljanja slobodnog tržišta i punog poštivanja ljudskih prava i sloboda. Međutim, snage koje su svoju promociju počele graditi na politici nacionalizma, šovinizma i mržnje, prekidanja ekonomskih tokova, a zatim dovele i do oružanih sukoba, otežale su, ili sasvim onemoguće provođenje tih planova i programa. Time se kriza dodatno produbljuje. Iz istih razloga reducirani su, ili sasvim zaustavljeni finansijski aranžmani sa odgovarajućim međunarodnim institucijama i drugim zemljama. Time su ukupne prilike postale još složenije. Ukupna socijalna situacija postala je veoma teška.

Sigurno je da će sa određene distance sve to biti moguće objektivno ocijeniti i objasniti, uključujući i uzroke i padove, kao i posljedice i odgovornosti, ali sada je najvažnije da se taj negativni lanac prekine, da se zaustavi nasilje, da se osigura zaštita svih ljudi bez obzira gdje žive u Jugoslaviji i da se pregovorima, poštujući sve legitimne interese i težnju naroda i građana, utvrde principi i osnovni odnosi budućeg ustrojstva jugoslavenske zajednice. Ovaj odogovorni posao mora što prije početi i rezultirati odgovornim i demokratskim solucijama, imajući pri tome u vidu principe sadržane u Završnom dokumentu iz Helsinkija i Pariskoj povelji o novoj Evropi, a posebno one koje se odnose na ljudska prava, uključujući i pravo na samoopredjeljenje u skladu sa poveljom Ujedinjenih naroda i odgovarajućih normi

međunarodnog prava, uključujući i one koje se odnose na teritorijalni integritet država. Presudnu ulogu u tome imaju narodi Jugoslavije koji jedini mogu odlučiti o vlastitoj budućnosti. Dabome, da je u tome dobrodošla sva pomoć Evropske zajednice i svi njeni iskreni naponi da se stimuliraju rješenja inspirirana evropskim standardima i civilizacijskim dometima koji nas potiču i usmjeravaju u ovim složenim i odgovornih poduhvatima. Ovo tim prije što je nepovjerenje među republičkim vlastima preneseno i na naše narode, pa je upravo stoga pomoć EZ neophodna.

Uvjeren sam da ovom prilikom nema potrebe nabrajati sve korake, mjere, akta, deklaracije i sporazume, što su ih predstavnici Evropske zajednice samostalno i u saglasnosti sa vlastima Jugoslavije i rukovodstvima njenih republika poduzimali i usvajali od kraja šesto mjeseca do danas, a sve u opravdanoj težnji da se spriječi nasilje i da se aktualni problemi i nesporazumi, kao i oblikovanje budućih odnosa u zajednici naroda Jugoslavije, riješavaju mirno i principijelno, u duhu tolerancije i uz poštovanje slobode, ravnopravnosti i uzajamnih interesa.

Nažalost, i nakon više odluka Predsjedništva SFRJ i jasnih stavova Evropske zajednice, poslije potpisivanja Sporazuma o prekidu vatre i Memoranduma o suglasnosti o proširenju promatračkih aktivnosti u Jugoslaviji, svjedoci smo činjenice da su u više mjesta u Republici Hrvatskoj produženi oružani sukobi i provokacije. Bez obzira na kontradiktorne informacije o povodima i posljedicama tih sukoba, duboko zabrinjava okolnost da nisu poštovane preuzete obaveze, da je došlo do novih žrtava i razaranja. Pogođeni tim saznanjima, razmotrili smo novonastalu situaciju i ja sam se u ime Predsjedništva SFRJ obratio javnosti i pozvao sve sukobljene strane i pojedince da odmah i do kraja ispoštuju odredbe Sporazuma koje se odnose na prekid vatre. Posebno smo naglasili našu obavezu da osiguramo uvjete u kojima međunarodna promatračka misija može uspješno obaviti svoje zadatke i funkcije. Svi smo stoga dužni dati svoj doprinos miru i spokojstvu, a ponajviše odgovorni organi u republikama i federaciji. Za miran i demokratski izlaz iz krizne situacije svi su dužni ispoljiti maksimalnu političku volju i odgovornost. U funkciji tog plemenitog opredjeljenja razumijemo i Deklaraciju o Jugoslaviji iz Haga, od 3. rujna o.g., napore KESS, rad i rezultate ove Konferencije, kao i kompetentne stavove i sugestije Arbitražne komisije.

Podržavamo razložnu odluku Kriznog komiteta KESS da se ne isporučuje oružje ni jednoj ratujućoj strani.

Predsjedništvo SFRJ izražava punu riješenost da sve preuzete obaveze izvrši u potpunosti. Prvi i odlučujući korak u ostvarenju visokih ciljeva kojima težimo mora biti mir i efikasna kontrola njegovog održavanja.

Uvjereni da smatramo neodložnim napor i rad u traženju dugoročnih rješenja krize koja nas tako sveobuhvatno pritišće; postigli smo suglasnost da se u formiranju tih rješenja moraju uvažavati slijedeći principi:

- prvo, poštovanje prava svakog naroda na samoopredeljenje, uključujući i pravo na otcepljenje i udruživanje;

- drugo, uvažavanje demokratski izražene volje svakog jugoslavenskog naroda i republike da ostvari svoj status u skladu sa vlastitim specifičnim realnim interesima;
- treće, princip ravnopravnosti koji predstavlja ravnopravnost svih opcija, odsustvo nametanja tuđe volje i upotrebe sile i
- četvrto, princip legaliteta koji pretpostavlja da se politički dogovor pravno sankcionira i osigura legalni postupak njegovog ostvarivanja.

Na tim osnovama priprema se politički dogovor o budućnosti Jugoslavije. Dogovor predviđa da se jugoslovenska zajednica transformira u oblike državnog organiziranja koji odgovara politički izraženoj volji naroda i legitimnim nacionalnim interesima. Svako rješenje mora biti pravično i razumno, prihvatljivo za sve, ostvareno dogovorno i demokratskim putem.

Ne bez razloga i uvjeren u vaše razumijevanje, želio bih podvući i podržati stajalište posljednje Deklaracije o Jugoslaviji u kome se navodi da se Zajednica i njene države članice nadaju da će normalizacija situacije omogućiti da što je moguće prije stave na snagu finansijske protokole, kako bi time doprinjeli privrednom oporavku zemlje. Time bi bio učinjen još jedan značajan korak u stabilizaciji naše ekonomije, na zdravim tržišnim osnovama, što bi sa svoje strane blagotvorno djelovalo i na oporavak općih političkih prilika, sigurnost građana i dinamiziranje našeg posustalnog razvoja.

Svjesni smo u punoj mjeri vlastitih odgovornosti i obaveza pred našim narodima i građanima, pred Evropom i svijetom da neodložno i konkretno radimo u korist mira, normalnog obavljanja životnih tokova, privrednog poleta i demokratskog raspleta jugoslavenske krize dogovorom o budućnosti njenih naroda i republika i njihovim međusobnim odnosima. Istovremeno, sa respektom podržavamo napore koje Evropska zajednica, njene članice kao i institucije KESS poduzimaju da sa svoje strane pomognu i učvrste potpuni prekid ratnih strahota i civiliziranu komunikaciju unutar naše zemlje, njenih naroda i republika sa susjedima i drugim državama našeg kontinenta čiji smo nerazdvojni dio. U tom smislu s iskrenim nadama očekujemo i ishod i rezultate ove Konferencije, svjesni da svi polažemo ispit pred širokim auditorijumom, a posebno pred novim generacijama koje žele živjeti i stvarati u miru i slobodi, u punoj otvorenosti veza i suradnje i neokrnjenom ljudskom dostojanstvu, lišenom straha i nasilja svake vrste.

Ante Marković, predsjednik SIV:

VRAĆANJE U PROŠLOST NIJE U INTERESU NARODA JUGOSLAVIJE

Izlazim pred vas duboko svjestan povijesne odgovornosti u ovom času. Otvaranje procesa mirnog i demokratskog rješavanja tragične krize u kojoj se moja zemlja nalazi i više je nego urgentno. Izgubljeno je stotine života, desetine hiljada ljudi ostalo je bez

svog doma, razaranja su velika. Takva se cijena ne može ničim pravdati. Uza sve napore savezna vlada nije uspjela spriječiti da do toga dođe.

Svjestan sam da smo odgovorni ne samo prema vlastitoj zemlji i narodima nego i prema Evropi. Zato smo sa punim uvažavanjem prihvatili podršku i angažiranje Evropske zajednice za miroljubivo i demokratsko razrješavanje jugoslovenske krize.

I ovom prilikom želim naglasiti koliko cijenimo sve dosadašnje napore i istrajnost Evropske zajednice i zemalja članica u sučeljavanju sa našim nadasve kompleksnim problemima i njihovim ništa manje teškim reperkusijama.

Izražavam, u ime Vlade i, siguran sam, cijele jugoslovenske demokratske javnosti posebno zahvalnost gospodinu ministru Van den Bruku za njegov izuzetan osobni doprinos otvaranju mirovnog procesa. Izražavam, također, veliko zadovoljstvo zbog spremnosti uvaženog lorda Karingtona da se prihvati složenog zadatka predsjedavanja i uključi u ovaj zajednički napor.

Okolnost da smo se sastali u Palači mira u Hagu u miroljubivoj i prijateljskoj Holandiji već nas i samom svojom simbolikom usmjerava na put mira i sporazumijevanja, jedini kojim se u suvremenom svijetu može odgovoriti svakom pa i najtežem izazovu.

U ovom trenutku imamo jedan apsolutni prioritet: prekid sukoba i krvoprolića i uspostavljanje mira u zemlji. Znam da u tom pogledu ništa ne može nadomjestiti odgovornost i političku volju samih jugoslavenskih činilaca krize za striktno pridržavanje Sporazuma o prekidu vatre i Memoranduma o suglasnosti i proširenju aktivnosti evropskih monitora. Kao što vam je poznato Savezna vlada je tražila od svih potpisnika ovih dokumenata, kao što je to i sama učinila sutradan nakon njihovog potpisivanja, da ih odmah operacionalizuju što do sada, nažalost, nije učinjeno. To moramo odmah po povratku kući napraviti. Uz vašu daljnju kontinuiranu i svestranu podršku procesu pregovaranja, mogućnosti su svakako neuporedivo veće. Šansu koja nam se time pruža ne smijemo propustiti.

Mišljenje je Savezne vlade da je za stabilizaciju mira neophodno ponovno uspostavljanje minimuma funkcioniranja sistema i društva, prema programu kojega je vlada predložila, uz paralelno otvaranje procesa svestrane i neizbježne rekonstrukcije našeg društva.

Ujedno, prijelazni period trebalo bi da omogući da se nastavi zaustavljeni proces reformiranja, demokratizacije i transformiranja društva, kojega je započela ova vlada. Taj je proces, kao što znate, Savezna vlada u jednom periodu bila uspješno počela i on je postigao zapažene rezultate i u zemlji i u svijetu.

Preobražaj se mora nastaviti u skladu sa suvremenim, općevropskim standardima: vladavine prava, poštovanja ljudskih prava i sloboda, demokratskog pluralizma i tržišne privrede sa prevladavajućim privatnim vlasništvom. Time se stvaraju uvjeti za brže uključivanje sadašnjeg jugoslavenskog prostora u integracione procese na kontinentu i tješnje povezivanje sa Evropskom zajednicom.

Time se, ujedno, odgovara zahtjevima zajedničkog posla - izgradnje nove evropske arhitekture.

Bez obzira kakav će biti ishod dogovora o budućnosti Jugoslavije, koji treba da počne u okviru ove Konferencije, jedino projekat koji proizilazi iz općevropskih vrijednosti može preokrenuti našu današnju tragičnu stvarnost.

Duboko sam uvjeren da svoj novi identitet možemo naći polazeći od građanina kao osnovnog subjekta, uvažavajući pluralizam nacionalnih aspiracija i suverenitete republika kao država, kao i nužnost njihove integracije u Savez republika Jugoslavije koja se temelji na evropskom građanskom i civilizacijskom sadržaju. Na ovim osnovama vlada je razradila sveobuhvatni koncept transformiranja jugoslovenske zajednice koji je prezentiran jugoslavenskoj i svjetskoj javnosti. On sadrži jedinstveni ekonomski i pravni prostor, jednu valutu i zajedničke funkcije u vanjskim poslovima i odbrani.

To, naravno, podrazumijeva punu zaštitu i implementaciju svih građanskih prava, kao i prava naroda i manjina.

Suvremeni evropski trend ide ka većim, a ne ka manjim političkim i ekonomskim zajednicama. U tom kontekstu, samoopredeljenje jeste neporeciv i legitiman princip. Međutim, njegova primjena treba da bude u skladu sa nadama i nastojanjima da se Evropa pretvori u istinski integrirani prostor. Svaka druga politička koncepcija bila bi povijesno nazadna i unaprijed osuđena na neuspjeh.

Imajući sve to u vidu, Savezna vlada u potpunosti prihvaća principe dogovaranja o budućnosti Jugoslavije koje je Evropska zajednica formirala u svojoj Haškoj deklaraciji od 3. rujna, a to su:

- nema promjena granica silom i jednostranim aktima;
- zaštita prava svih ljudi u Jugoslaviji;
- poštovanje svih legitimnih interesa i legitimnih težnji.

Duboko sam uvjeren da se rat i kaos u Jugoslaviji ne mogu zaustaviti bez posredovanja i pomoći Evropske zajednice. Istovremeno, stabilno i trajno rješenje jugoslovenske krize može biti istinski podstaknuto otvaranjem procesa našeg bržeg uključivanja u evropske integracije.

Kao prvi korak, pozdravili bismo deblokiranje ekonomske i finansijske podrške i pomoći Zajednice, bez koje ne možemo izbjeći privredni kolaps i socijalnu eksploziju u koje smo već zakoračili. Situiranje jugoslovenske krize u okvire ovakve Konferencije, shvaćamo kao još jedan dokaz da je Evropi i Evropskoj zajednici stalo do Jugoslavije. Jugoslavija je integralni dio Evrope i njena kriza, uvjeren sam, može biti riješena jedino unutar šireg okvira interakcije evropskih interesa i evropskog objedinjavanja.

Savezna vlada učinit će sve što je u njenoj moći kako bismo, uz vašu pomoć, sa ove povjesne raskrsnice na kojoj se nalazi Jugoslavija, na miroljubiv i demokratski način krenuli putem zajedničke evropske budućnosti. Vraćanje u prošlost nije u interesu naroda Jugoslavije niti Evrope. Budućnost Jugoslavije vidim u miru i ekonomskom napretku i u njenoj integraciji u Evropu bez granica.

Alija Izetbegović,
predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine:

POJAM NARODA - NEJASAN

Mjesto i vrijeme održavanja ove Konferencije, kao i njen sastav, dovoljno govore o dubini krize u koju je zapala jugoslavenska zajednica i o tome koliko ona opravdano zabrinjava političku javnost u Evropi. Želim iznijeti neke poglede vlade Bosne i Hercegovine i svoje vlastite poglede na uzroke ove krize i prijedloge za njeno prevladavanje i miran rasplet. Ali, prije svega, dozvolite mi da navedem nekoliko elementarnih podataka o republici iz koje dolazim.

Bosna i Hercegovina je treća po veličini od šest republika i zauzima oko 21 odsto ukupnog jugoslovenskog prostora. Prema ovogodišnjem popisu stanovništva ona ima ukupno 4.355.000 stanovnika, od čega su 43,7 odsto Muslimani, 31,3 odsto Srbi, 17,3 odsto Hrvati i 7,7 odsto ostali. Geografski je smještena između istočne i zapadne Evrope. Prije dolaska Slovena bila je naseljena Ilirima. Podjelom Rimskog carstva 395. g. na zapadni i istočni dio, Bosna i Hercegovina je s Dalmacijom pripala zapadnom dijelu. Nakon dolaska Slovena, Bosna i Hercegovina je već u XII stoljeću razvila vlastitu državnost i tu svoju državnost u različitim oblicima i sa sasvim kratkim prekidima sačuvala do danas. Njen teritorij je bio nekad veći, nekad manji od današnjeg, ali se pod pojmom Bosne i Hercegovine uglavnom podrazumijevao teritorij koji ona sada zauzima. Zahvaljujući takvom položaju, Bosna i Hercegovina je uvijek bila izložena raznim političkim, kulturnim i vjerskim uticajima Istoka i Zapada. Zato u njoj danas imamo tri naroda (Muslimani, Srbi i Hrvati) i tri religije (islam, pravoslavlje i katolicizam) koji vjekovima egzistiraju na istom prostoru u jednoj vrsti uzajamne tolerancije.

Za Bosnu i Hercegovinu se kaže da je Jugoslavija u malom. Zato svaka kriza na jugoslovenskom planu snažno utiče na BiH i obrnuto. Sukobi u Hrvatskoj, uprkos prividne spremnosti umiješanih strana u prekid vatre, nastavljaju i čak se zaoštravaju. Realna je opasnost da se oni prenesu i na tle Bosne i Hercegovine, a odatle i na cijelu Jugoslaviju. Očita su nastojanja da se prije definitivnog primirja zauzme što više teritorija i silom, nametnu ili iznude rješenja. Armija ne djeluje da to spriječi. Po jednim neće, po drugima ne može, po trećima sama učestvuje u tome. Bilo kako, mira nema, a rezultat je očigledan.

Pozdravljam odlučnost Evrope da se ova Konferencija održi uprkos činjenici da borbe nisu prestale, jer nekim stranama u sukobu i nije u interesu mir, pa ni mirovna konferencija pred licem međunarodne javnosti. Ukoliko se sukobi nastave, predlažemo da se razmotre druge mjere uključujući i one tzv. »prijateljskog pritiska« na zaraćene strane. Pošto je alternativa totalni rat, sve mjere koje bi takav rat mogle spriječiti smatramo legitimnim i prihvatljivim.

U okviru ovoga, predlažemo da se Misija evropskih posmatrača proširi na rubne dijelove Bosne i Hercegovine, to jest, i na pojas uz desne obale rijeka Une i Save.

Ovdje je na nekim tačkama već bilo ozbiljnih incidenata koje treba spriječiti prije nego eskaliraju.

Kao startne osnove za rješavanje krize u Jugoslaviji prihvatamo ciljeve i instrumente sadržane u Deklaraciji EZ od 27. avgusta 1991. kao i Deklaraciju o Jugoslaviji usvojenu u Hagu 3. septembra 1991.

Uz ovo dajemo sljedeći komentar:

U definiciji, inače nespornog principa prava na samoopredeljenje naroda, nejasan je pojam naroda. Ako je riječ o narodu u etničkom smislu (a ne o populaciji svih građana koji žive unutar jednog državnog teritorija, kako se to shvata u Evropi), pojavljuju se nepremostive poteškoće kod njegove primjene. Štaviše, čini se da je taj princip primenjiv samo na teritorijama gdje postoje koliko-toliko kompaktne nacionalne skupine, a da je potpuno neprimjenjiv u nacionalno izmiješanim sredinama. Nažalost, ili na našu sreću, takva skoro potpuno nacionalno izmiješana sredina je Bosna i Hercegovina, i to je vjerovatni razlog što je ona, nalazeći se između nacionalnih država Srbije, Crne Gore i Hrvatske, tokom svih proteklih stoljeća, bila i ostala politički entitet za sebe. Dakle, da ponovim pitanje: kako princip samoopredeljenja naroda (u etničkom smislu) primjeniti na teritoriji gdje živi nacionalno miješano stanovništvo?

Umjesto prekrajanja granica milom ili silom - kao što pokazuju najnoviji događaji, mnogo je vjerovatniji ovaj drugi slučaj - nacionalne probleme treba rješavati implementacijom ljudskih i građanskih prava. Tada neće biti važno - ili će biti mnogo manje važno - kako su povučene granice i kakav je njihov kvalitet (državni ili administrativni). Insistiranje na promjenama granica i, u vezi s tim, pokušaji nasilnog proširenja teritorija, samo su znak da se vjeruje u silu, a ne u ljudska i građanska prava. Evropska iskustva pokazuju da vjera u ljudska prava nije utopija, ali u Jugoslaviji su na sceni značajne snage koje imaju apriorno nepovjerenje prema samoj ideji ljudskih prava. Za sebe ih ne traže (uzimaju ih), drugima ih ne daju.

Sa zadovoljstvom smo primijetili novu ideju izloženu u tački 3. Haške deklaracije o Jugoslaviji koja, pored prava iz tačke 2. u Deklaraciji, govori o poštovanju svih legitimnih interesa i legitimnih težnji. U vezi sa ovim želim vas upoznati da u Bosni i Hercegovini odavno cirkulira ideja o kulturnim i drugim autonomijama naroda unutar republika. Ideja još nije razrađena, ali njeni nosioci tvrde da bi ona mogla značiti izlaz iz svojevrsnog »klinča« u kojem su se odnosi među narodima u nekim sredinama našli. U Bosni i Hercegovini ta zamisao će biti najpažljivije i najdobronamernije razmotrena. Preporučujemo da to i druge sredine učine.

U pogledu budućnosti Jugoslavije želim sada iznijeti samo skicu, kako slijedi:

Vjerujemo da je jugoslovenska zajednica naroda i republika poželjna i još uvijek moguća; vjerujemo da je ta zajednica više moguća (vjerovatnija) kao savez suverenih republika (država), nego kao bilo kakav tip savezne države.

Zajednica o kojoj je riječ djelovala bi na principu prenosa ovlašćenja država-članica i to u četiri bitne oblasti: ljudska prava, ekonomski odnosi, odbrana i vanjski poslovi. Ovdje je važno pitanje obima, odnosno mjere prenesenih ovlašćenja. Mislimo

da je ta mjera razumni i neophodni minimum. Kada je riječ o odbrani, smatramo da bi trebalo težiti postepenoj demilitarizaciji na čitavom jugoslovenskom prostoru i da bi taj princip trebao biti ugrađen u rješenje koje se odnosi na ovo pitanje.

Treba svakako predvidjeti, ili potpuno ili djelimično dislociranje zajedničkih institucija izvan sadašnje prijestonice. Za višenacionalnu zajednicu kao što je naša, značaj ovog pitanja ne može se zanemariti.

Ključno pitanje je svakako da li buduća zajednica treba da ima karakter države, ili taj karakter imaju samo njene članice. Za sada to se pitanje čini nerješivim i u tom pogledu očekujemo najveću pomoć sazivača ove Konferencije.

Na kraju, dužan sam istaći da izneseni stavovi uživaju podršku najvećeg dijela Skupštine i javnosti Bosne i Hercegovine. To, dakle nije ipak jednodušan stav svih građana Republike. Srpska demokratska stranka (druga po snazi u BiH Parlamentu) insistira na opstanku Jugoslavije kao države i zastupa više federalne koncepte uređenja buduće državne zajednice uz odgovarajuće konsekvencije. Ova stranka tvrdi da zastupa mišljenje većine srpskog naroda u BiH, što joj treba vjerovati.

Koristim priliku da zahvalim svima vama ovdje i posebno lordu Karingtonu koji se prihvatio teškog i napornog zadatka da predsjedava ovoj Konferenciji. Njegovo ogromno iskustvo u poslovima slične vrste daje nešto više nade u uspješan ishod ove konferencije.

Momir Bulatović, predsjednik Predsjedništva Crne Gore:

REPUBLIKE NIJESU DRŽAVE

Dozvolite mi da u ime Republike Crne Gore izrazim zadovoljstvo što je došlo do održavanja ove Konferencije i posebno što se njegova ekselencija lord Karington, prihvatio dužnosti predsjednika.

Politička kriza koja je dovela do oružanih sukoba sa ogromnim brojem žrtava, izbjeglica i razaranja, Jugoslaviju stavlja u centar interesovanja Evrope i svijeta. Budući da Jugoslavija predstavlja sastavni dio Evrope, razumljiva je potreba i spremnost EZ da doprinese da se sva sporna pitanja razrešavaju mirnim putem i demokratskom procedurom. Bez obzira na postojeće razlike, životni cilj svih građana Jugoslavije i svih jugoslovenskih naroda jeste miran život i saradnja i integracija sa Evropom.

Na osnovu toga, jasno je da ova Konferencija treba da bude od izuzetnog značaja ne samo za Jugoslaviju, sve njene građane, narode i manjine, već i za samu Evropsku zajednicu. U zajedničkom traženju i predlaganju rješenja za prevazilaženje sukoba u Jugoslaviji, neophodno je potvrditi principe sadržane u dokumentima KEBS, kao i principe na kojima počiva Evropska zajednica. Republika Crna Gora podržava principe, instrumente i procedure sadržane u dokumentima EZ, o razrešenju političke krize u Jugoslaviji. Međutim, mi podsjećamo da između njihovog nominiranja i realizacije u konkretnim rješenjima stoji mnoštvo izazova i iskušenja.

Republika Crna Gora posebno podržava odlučnu rješenost Zajednice i njenih država-članica da nikad ne prihvati politiku svršenog čina. Brionskom deklaracijom je potvrđeno da se takva opredjeljenja odnose na sve jednostrane akte i postupke, posebno na one vezane za potpuno osamostaljenje i suverenitet pojedinih republika. To tumačimo kao stav da, barem do postizanja dogovora o političkoj budućnosti Jugoslavije, u međunarodno-pravnom i ustavnom smislu Jugoslavija postoji kao država. Ta činjenica principijelno određuje i njenu sadašnju poziciju.

Međutim, političke strukture Jugoslavije su pokazale nedovljnu sposobnost da mirnim putem dođu do rješenja prihvatljivih za sve njene građane, republike i narode. Zato je pomoć EZ ne samo dobrodošla, već i neophodna.

Republika Crna Gora izražava nadu da je EZ spremna da uloži dodatne napore i dobru volju da objektivno sagleda sve uzroke sukoba u Jugoslaviji. Poznavanje istorijskih, ekonomskih i etničkih uzroka sukoba nije motivisano željom da se vratimo u prošlost, niti da bi se donio sud o tome ko je kriv. Jer, onaj ko dobro ne poznaje uzroke, teško može doći do rješenja problema.

Mi, takođe, očekujemo da će u odnosu prema Jugoslaviji, EZ izgraditi i očuvati zajednički nastup, što podrazumijeva realno sagledavanje posebnih interesa.

Crna Gora vjeruje da će Evropska zajednica, uprkos svojoj izuzetnoj političkoj i ekonomskoj snazi, odoljeti iskušenju da u odnosu na moguća rješenja jugoslovenske krize nameće stavove jugoslovenskim narodima, to ne bi bilo u duhu sa usvojenim principima i demokratskom procedurom. Uz to, malo je vjerovatno da bi rješenja koja bi većina doživjela kao nametnuta, obezbijedila trajniju stabilnost i spriječila proširivanje sukoba.

Jugoslavija je, kao država nastala slobodnom voljom njenih naroda, a ne njenih republika. Republike unutar nje nijesu države. Stoga ni granice između republika nijesu granice u međunarodno-pravnom smislu. Dakle, težnja da se određena republika proglasi suverenom i bude međunarodno priznata ne izaziva samo problem unutrašnjih, već i međunarodnih granica. Time se mijenja politička karta ne samo Jugoslavije, već i Evrope. Međutim, ukoliko se radi o demokratski ustanovljenoj volji i njenom provođenju u legalnoj proceduri, Crna Gora ovaj problem smatra rješivim i ne suprotstavlja se takvim težnjama. U suprotnom, primjena sile u ostvarenju ovakvih aspiracija, dovodi do otvorenog separatizma i ne može zaslužiti nijednu principijelnu podršku. Boreći se za načelo legitimiteta, mi afirmišemo princip da svaki narod ima jednaka prava, a da se zaštita manjina ostvaruje na nivou evropskih standarda.

Predložio bih da ova Konferencija, pored ostalih polaznih osnova, uvaži i afirmiše principe koje je Predsjedništvo SFRJ, uz učešće predsjednika republika, jednoglasno usvojilo 20. avgusta 1991. godine. Razradom tih principa moguće je u Predsjedništvu SFRJ doći do konkretnih rješenja. Tako bi se stvarno omogućilo da Jugoslavija, unutar svojih političkih struktura, traži rješenja, a da Evropska zajednica pomaže i arbitrira između sukobljenih političkih stavova.

Prvi preduslov za racionalnu političku aktivnost je trenutni, apsolutni i bezuslovni prekid vatre u Republici Hrvatskoj i svim ostalim kriznim žarištima. Budući da ima

nepoštovanja Sporazuma, smatramo da posmatračka misija EZ treba da i prije potpunog prekida vatre, svojim prisustvom i autoritetom, spriječi nove sukobe.

Inače, u Crnoj Gori se sa žaljenjem konstatuje da se ne posvećuje dovoljna pažnja dokazima koje pruža Jugoslovenska narodna armija o tome da su njene jedinice izložene čestim oružanim napadima na teritoriji Republike Hrvatske. Inače, Crna Gora smatra da je uloga Jugoslovenske narodne armije sada neophodna u sprečavanju etničkih i drugih sukoba. S druge strane, po nama, Jugoslovenska naroda armija predstavlja najveću prepreku težnjama da se odmah i nasilnim putem ostvare separatističke težnje pojedinih republika.

Crna Gora je spremna da doprinosi prevazilaženju jugoslovenskih sukoba i pronalaženju demokratskih rješenja. Iako i sama sa nacionalno mješovitim stanovništvom, njeni građani žive u miru. Crna Gora želi da tako bude u svakom dijelu Jugoslavije i Evrope. Naša su razmišljanja i aktivnosti prevashodno usmjerene ka pokušaju da odgovorimo na tehnološke izazove savremenog svijeta i da osmislimo svoju budućnost. To izražavamo namjerom da od Crne Gore stvorimo prvu ekološku državu na svijetu. Između ostalog i zbog toga nam treba mir, demokratija i otvorenost svih prostora za saradnju i međusobno uvažavanje.

Dr Franjo Tuđman, predsjednik Republike Hrvatske:

HITNO MEĐUNARODNO PRIZNANJE

Protiv Republike Hrvatske vodi se već godinu dana prljavi, neobjavljeni rat mimo svih pravila međunarodnog prava. U tom ratu što ga je organizirala Srbija uz pomoć JNA i manjeg dijela srpske manjine u Hrvatskoj broj ubijenih i ranjenih do sada iznosi preko 2200, od čega oko 200 nakon potpisivanja sporazuma o prekidu vatre 2. rujna 1991. Broj izbjeglica koji napušta svoje razorene i opljačkane domove prešao je 140.000. Namjerno se bombardiraju kulturni spomenici i vjerski objekti, stradaju čak i bolnice, starački domovi i dječji vrtići. O težini ratnih zločina govori i činjenica da Armija protiv naroda u vlastitoj zemlji koristi i avijaciju.

U središtu Evrope vodi se okrutni rat protiv jednog naroda zato što je odabrao samostalnost. Ide se za tim da se ne samo osvoji i pripoji hrvatski teritorij, već se izgonom svih nesrpskih stanovnika - Hrvata, Mađara, Čeha, Slovaka, Talijana - žele stvoriti etnički čista područja u sklopu Velike Srbije.

Malen hrvatski narod apelira na sudionike ove Konferencije i na cijeli civilizirani svijet za pomoć u obrani tek izvojevane slobode i demokracije. Zaustavite agresiju koja nam nanosi teške gubitke dragocjenih ljudskih života i besprimjerna razaranja materijalnih i kulturnih dobara.

Izražavamo iskrenu zahvalnost zemljama Europske zajednice koje su sazvale ovu Konferenciju, kao i cijeloj međunarodnoj zajednici, koja je osudila agresiju na Republiku Hrvatsku. Moram, nažalost, reći da je sve što je Europa i međunarodna

javnost do sada učinila ipak bilo nedostatno, vjerojatno zato što je i svijet bio zatečen brutalnošću ovog besmislenog rata.

Unatoč odlučnosti da se brani, Hrvatska je ostala spremna za traženje mirovnog rješenja, za internacionalizaciju krize i međunarodnu arbitražu. Za to smo se zalagali, ne samo zbog očite vojno-tehničke nadmoći protivnika, već i radi našeg iskrenog uvjerenja da trajno i pravedno rješenje jugoslavenske krize može biti ostvareno samo političkim i demokratskim sredstvima. Republika Hrvatska potpisala je 1. rujna 1991. Sporazum o prekidu vatre bez ikakvih uvjeta i rezervi, jer smo uvjereni u dobre i nepristrane namjere civiliziranog svijeta da nam pomogne u razrješenju krize koja se može izvrći u širi međunarodni sukob.

U tom duhu odazvali smo se i pozivu za sudjelovanje na ovoj Mirovnoj konferenciji, upravljani principima sadržanim u Brijunskom sporazumu (7. srpnja 1991), Briselskoj (27. kolovoza 1991) i Haškoj deklaraciji (3. rujna 1991) Ministarskog vijeća Europske zajednice. Potpisali smo i Sporazum o obustavi vatre i Memorandum o promatračkim misijama u Hrvatskoj (2. rujna 1991).

Prihvaćamo tri principa Europske zajednice o:

- nedopustivosti jednostrane promjene granica putem sile,
- zaštiti prava svih u Jugoslaviji, te
- punom uzimanju u obzir svih težnji i legitimnih aspiracija.

To je bio i razlog što, nakon proglašenja suverenosti 25. lipnja 1991. u hrvatskom Saboru, nismo pristupili jednostranom razdruživanju i zbog čega smo prihvatili moratorijum. Spremni smo pristupiti ostvarivanju ovih principa u duhu načela međunarodnog prava i primjene europskih standarda i kriterija u unutrašnjoj i vanjskoj politici, te Helsinškog završnog akta i Pariške povelje. Prihvaćano međunarodni nadzor nad primjenom zaključaka Mirovne konferencije i arbitražnog postupka. Odmah nakon diplomatskog priznanja, spremni smo prihvatiti sve obaveze i konvencije koje su prihvatile zemlje Vijeće Europe.

To se, također u potpunosti odnosi i na priznavanje svih individualnih i kolektivnih prava Srbima i drugim etničkim skupinama u Hrvatskoj. Prihvaćamo sve međunarodne konvencije koje reguliraju ova prava i međunarodni nadzor i žalbeni postupak za njihovu zaštitu.

Upravljani tim principima nakon pobjede na prvim postkomunističkim izborima ponudili smo i najradikalnijim predstavnicima Srba u Hrvatskoj sudjelovanje u svim pa i najvišim organima vlasti. Ali, umjesto političkog dijaloga militantna manjina Srba u Hrvatskoj stavila se u funkciju vojno-dogmatske politike restauracije boljševičkog komunizma i velikosrpskog ekspanzionizma. Srbija danas, uz pomoć JNA, traži i sprovodi priključenje »mini-Jugoslaviji«, dotično Velikoj Srbiji, onih hrvatskih teritorija koji nikada nisu bili u sastavu srpske države.

Nema europske zemlje bez nacionalnih manjina. Zato je neshvatljivo da se može tražiti priključenje hrvatskih teritorija na temelju 12 odsto odnosno 10 odsto srpskog stanovništva (ako se izuzmu oni koji su privremeno nastanjeni) i koje je razasuto širom Republike Hrvatske.

Demokratski ustav Republike Hrvatske u svom prvom članku određuje da suverenitet Republike prolazi i da pripada svim njenim građanima. Ustav jamči kulturna i politička prava i jednakost svim nacionalnostima i etničkim manjinama. Posebno Saborska deklaracija, o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, još konkretnije jamči kulturnu autonomiju, lokalnu samoupravu i proporcionalno sudjelovanje predstavnika Srba u sustavu vlasti.

Ova je Konferencija sazvana, unatoč nepoštivanju, sa strane agresora, Sporazuma o prekidu vatre. Mi podržavamo stanovište Europske zajednice da je za uspjeh mirovne konferencije i arbitražnog postupka neophodno:

- uspostaviti apsolutni prekid vatre i obustaviti sva neprijateljstva;
- provesti povlačenje vojske u vojarnje i isključenje JNA iz mješanja u politička rješenja u zemlji;
- razoružati paravojne, ilegalne terorističke organizacije, demobilizirati rezervni sastav hrvatskih obrambenih snaga i rezervista JNA, te otpustiti kućama vojnike koji su odslužili vojni rok;
- uspostaviti cjelinu pravnog poretka u Republici Hrvatskoj, posebno u onim dijelovima Hrvatske u kojima je suspendirana hrvatska vlast, a uvodi se vlast i zakone srpske države;

- provesti amnestiju za sve koji su uvučeni u pobunu, a nisu ogrezli u zločinima.

Republika Hrvatska spremna je urediti međusobne odnose republika na tlu Jugoslavije na načelima i standardima Europske zajednice.

Kao što je poznato Hrvatska je, zajedno sa Slovenijom, predlagala savez suverenih jugoslavenskih republika. Ali takav prijedlog nije prihvaćen. Poslije prvih slobodnih izbora Republika Hrvatska je donijela svoj demokratski Ustav, a kad hrvatsko-slovenski prijedlog o stvaranju saveza suverenih država nije bio prihvaćen, prišla je raspisivanju referenduma 19. svibnja 1991. na kojem se 94 odsto građana izjasnilo za suverenu i samostalnu Hrvatsku. Na tom referendumu sudjelovao je i veći dio srpskog pučanstva u Hrvatskoj.

Hrvatski je narod jedan od najstarijih povijesnih naroda Europe koji je unatoč tragediji svog geopolitičkog položaja uspio očuvati kontinuitet svoje državnosti. Priznavanje političkog i kulturnog identiteta malih naroda spada u okvir izgradnje novog europskog poretka i raspada višenacionalnih državnih tvorbi u Istočnoj Europi, kakva je uz Jugoslaviju i Sovjetski Savez. Nema osnove za sprečavanje hrvatske samostalnosti pozivom na jugoslovenski Ustav iz 1974. jer je on narušen od Srbije ukidanjem autonomije Kosova i Vojvodine.

Držim da bi rezultat ove Konferencije trebao biti i suglasnost o međunarodnoj pomoći, kako za obustavljanje rata, tako i za ublažavanje posljedica ratnih razaranja koja će se osjećati desetljećima. Posebno apeliramo na hitnu međunarodnu pomoć za zbrinjavanje rastućeg broja izbjeglica i drugih žrtava rata. Predlažemo, također da dio arbitražnog postupka bude i utvrđivanje reparacija, koje se moraju uzeti u obzir kod postupka razdruživanja, a isto tako i pokretanje međunarodnog pravnog postupka za utvrđivanje ratnih zločinaca.

Međutim, ako bi oni koji provode agresiju onemogućili, kao i do sada, mirotvorno posredovanje međunarodne zajednice, postavlja se pitanje, što međunarodna zajednica, prije svega Europska zajednica, KESS i OUN mogu učiniti radi obustavljanja i širenja ratnog zla?

Smatram da bi u tom slučaju trebalo pokrenuti međunarodne mehanizme za zaustavljanje agresije, slanjem mirovnih snaga, pa i direktnim vojnim angažiranjem radi sprečavanja širenja rata. Republika Hrvatska bit će prisiljena poduzeti sve za zaštitu svoga integriteta i za provedbu referendumske odluke o suverenosti i samostalnosti.

Zato se hitno međunarodno priznanje Republike Hrvatske čini neizbježnim, kako bi se međunarodni mehanizmi zaštite od agresije mogli primjeniti prema Hrvatskoj kao subjektu međunarodnog prava.

Bojimo se da samo pasivne mjere, kao što je osuda agresije, ekonomske sankcije i politička izolacija, ne bi bile dovoljne za zaustavljanje agresije u Hrvatskoj, jer prijeti proširenje rata i na Bosnu i Hercegovinu i na Kosovo. Moram, nažalost, podsjetiti da je velikosrpski ekspanzionizam povezan s komunističko-dogmatskim armijskim vrhom, koji je održavao veze s pučistima u SSSR, na programu restauracije komunističkog socijalizma i stvaranje Velike Srbije.

S ovog mjesta upozorujem članice Europske zajednice i međunarodnu javnost da je Republika Hrvatska u obrani svoje slobode i teritorijalnog integriteta, te mira u ovom dijelu Europe, suočena s najjačom komunističkom armijom u Europi nakon SSSR. Nasuprot slabo naoružanih hrvatskih obrambenih snaga policije i narodne garde stoji više od 1.000 tenkova, 300 ratnih zrakoplova, jake mornaričke snage i Teritorijalna obrana Srbije.

Nadamo se da će ova Mirovna konferencija izvući zaključke na temelju spoznaje koje su već utvrđene u Briselskoj (27. kolovoza 1991) i Haškoj (3. rujna 1991) Deklaraciju Ministarskog vijeća EZ, izjavi *State departmenta* SAD o Jugoslaviji (29. kolovoza 1991), te zaključcima Konferencije KESS (29. kolovoza 1991), te donijeti odluke o poduzimanju daljnjih djelotvornih koraka za suzbijanje agresije.

Vjerujemo da međunarodna zajednica neće dopustiti da građani Hrvatske budu izloženi nastavku neviđenih stradanja i razaranja. Obustava agresije u Hrvatskoj od životnog je interesa za hrvatski narod, ali i za mir u ovom dijelu Europe.

Kiro Gligorov, predsednik Republike Makedonije:

MEĐUSOBNO PRIZNAVANJE REPUBLIKA KAO DRŽAVA

Hteo bih da ukratko iznesem naše stavove o pitanjima koja su na dnevnom redu ovog eminentnog međunarodnog skupa. Ali, pre toga, dozvolite mi da izjavim da mi visoko ocenjujemo angažovanje Evropske zajednice. Sobrañje Republike Makedonije je samo pre nekoliko dana, posebnim zaključkom, odalo javno priznanje Evropskoj zajednici i lično poštovanom gosposdinu ministru Hansu van den Bruku, predsedniku

Ministarskog saveta, za napore koje ulažu u traženju mirnog rešenja jugoslovenske krize. Ubedeni smo da će i ubuduće, uključujući rad ove Konferencije napori Zajednice i zemalja članica, kao i brojne inicijative drugih faktora međunarodne zajednice, trijumfovati što bržim i bezuslovnim prekidom vatre. To treba da obezbedi uslove za miran život i za stvaranje novih demokratskih pretpostavki za razvoj svih republika i svih naroda u Jugoslaviji.

Kriza u Jugoslaviji je rezultat propasti dosadašnjeg sistema. Njeni su koreni u zaostajanju procesa demokratskog razvoja u zemlji, kao i u nasleđenim nerešenim ili nedovoljno rešenim nacionalnim pitanjima i u međunacionalnim odnosima. To izazi-va ozbiljne protivrečnosti i u oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Suočena sa tim, Makedonija se od početka zalagala za demokratska rešenja za pre- vazilaženje nepovoljnog stanja, insistirajući pri tom na nalaženju osnove koja bi bila prihvatljiva za sve. Za to se i sada zalažemo. Ubedeni smo da i pored svih teškoća i problema izazvanih ratom i, ne samo njime, postoje šanse da se nađu takva zajednička rešenja. Put ka tome, po nama, jeste afirmacija suverenosti republika, ali uz istovreme- no utvrđivanje i dogovaranje minimuma zajedničkih funkcija jugoslovenske zajed- nice, bez obzira o kakvoj će formi državno-pravnog uređenja biti reči ubuduće.

Ratni sukobi, separadni interesi i jednostrana rešenja ozbiljno su onemogućili dogovorno razrešavanje ove teške krize. Umesto da se izabere put mirnog dijaloga, nažalost, pristupilo se ratnim sredstvima pri rešavanju suprotstavljenih interesa. To je dovelo, ne samo do ljudskih žrtava i krajnje teških posledica, već je onemogućilo rešavanje krize vlastitim snagama i međusobnim dogovorima. Radi toga smatramo potrebnom i legitimnom spremnost i angažovanje Evropske zajednice, kao i ostalih demokratskih i prijateljskih zemalja, koje su opravdano zabrinute razvojem situacije u našoj zemlji i njenim reperkusijama, ne samo u Jugoslaviji, već i na Balkanu i šire u Evropi. To treba da pomogne da se dođe do mirnih i zajednički prihvatljivih solucija, pri čemu će svaka republika i svaki narod moći samostalno i suvereno, u uslovima mira i demokratije, da gradi svoju sudbinu, da odlučuje o svom udruživanju sa drugi- ma i ravnopravno da učestvuje u međunarodnom životu.

U okviru tih procesa, dok teku mirovni pregovori, u prelaznom periodu ka novoj situaciji, bilo bi razumno da sve republike kooperiraju i da pomognu Saveznom izvršnom veću da uspešno ostvaruje svoje funkcije. Smatramo da to predstavlja zajed- nički interes svih, sa ciljem da se prevaziđe haotično ponašanje i da se smanje ekonomske i ostale štete.

To svakako, pre svega, zavisi od spremnosti i rešenosti sukobljenih strana i zato je njihova odgovornost najveća - da odmah zaustave vojna dejstva i da se uspostavi mir. To je osnovni uslov za nastavak pregovora o budućem uređenju Jugoslavije.

Kod tog dogovaranja mi se zalažemo za striktno poštovanje principa sadržanih u Deklaraciji koja je usvojena na Ministarskom sastanku EZ u Briselu, 27. avgusta ove godine. Međutim, ovde želimo da istaknemo, kao veoma značajnu, potrebu da uspostavljanje mira bude praćeno jasnim i odlučnim stavovima Evropske zajednice da odmah i paralelno počnu razgovori sa predstavnicima jugoslovenske zajednice i

republika o asocijaciji. Na taj način, smatramo da će, na jednom širem konceptu, biti efikasnija podrška i pomoć koji bi Jugoslaviji mogla da pruži Evropska zajednica, ali i ostale prijateljske zemlje i međunarodne asocijacije.

U našoj Republici postoji jasno opredeljenje da svoj status u jugoslovenskoj zajednici i svoju međunarodnu poziciju izgrađujemo demokratskim sredstvima i na principima ravnopravnosti i međusobnog poverenja, uključujući i međusobno priznavanje republika kao država i međunarodno priznavanje kao rezultat Mirovne konferencije. Vreme mi ne dozvoljava da to detaljnije elaboriram danas na ovoj Konferenciji, pa sam radi toga slobodan da skrenem pažnju na naše već objavljene stavove koje sadrži Platforma o budućem uređenju Jugoslavije, koju smo predložili zajedno sa gospodinom Alijom Izetbegovićem, i posebno Memorandum, kojim smo 28. avgusta ove godine upoznali zemlje članice Evropske zajednice i druge zemlje.

Ipak, u ovoj prilici, hteo bih da podsetim na nekoliko tačaka. U Makedoniji je mir. Unutrašnjepolitički život u Republici se razvija u uslovima parlamentarne demokratije uz široko učešće svih slojeva stanovništva, bez obzira na socijalnu, nacionalnu, versku i ostalu pripadnost. Orijentisani smo na razvoj tržišne privrede, otvorene ekonomije, uz maksimalno moguću privatizaciju vlasništva i potpuno poštovanje inicijativa ljudi i konkurencije tržišta.

Sutra, 8. septembra, u Republici će biti opštenarodni referendum. Na njemu građani treba da se izjasne da li su za suverenu i samostalnu Makedoniju sa pravom da stupi u buduću savez suverenih država Jugoslavije. To treba da bude verifikacija naše politike o budućem izgrađivanju Republike Makedonije, koja će, kao suverena država, biti osposobljena da razgovara i, ako za to postoje uslovi, stupi u buduću Savez suverenih država Jugoslavije, kao nove moderne demokratske zajednice.

Na kraju, hteo bih da izjavim da, uz striktno poštovanje principa OUN i KEBS, mi ulažemo stalne napore i želimo da budemo aktivan i konstruktivan faktor mira i stabilnosti na Balkanu. Hoćemo da gradimo dobrosusedske odnose i da razvijamo najširu saradnju, da živimo u miru i prijateljstvu sa svim državama i narodima iz našeg neposrednog susedstva. Želimo otvorene granice. Naša velika želja jeste da se i na prostoru Balkana široko ostvaruju principi utvrđeni Helsinškom i Pariskom poveljom. Zalažemo se takođe da naši susedi koji su već članice Evropske zajednice, kao i oni koji teže da to postanu sutra, pokažu veću spremnost da prihvate i da poštuju standarde koje je ova Zajednica utvrdila u celini, naročito u oblasti poštovanja ljudskih prava i prava manjina.

Pred ovom Konferencijom, pred svima nama, postavljaju se veoma ozbiljni zadaci. Mirno rešenje jugoslovenske krize nije iluzija nepopravljenih optimista. To je neophodno, jer je od vitalnog značaja za egzistenciju i za budućnost miliona ljudi u Jugoslaviji. To je u interesu mira i demokratskog razvoja i šire međunarodne zajednice. Zato moramo svi, a pre svega strane neposredno involvirane u ratnim dejstvima, da učinimo sve za uspeh ove međunarodne Konferencije.

Milan Kučan, predsednik Republike Slovenije:

SLOVENIJA NE ŽELI DA IZBEGNE ODGOVORNOST

1. Republika Slovenija je prihvatila ideju mirovne konferencije o Jugoslaviji sa zadovoljstvom i velikom nadom. Već više godina, Slovenija pokušava da ojača demokratsku opciju u Jugoslaviji i da doprinese miroljubivoj transformaciji Jugoslavije u demokratsku konfederaciju suverenih nacija koje imaju jednaka prava. Nažalost, naši naponi su bili bezuspešni. Snage koje se radije opredeljuju za autokratske režime koji se oslanjaju na vojnu pomoć u ostvarenju svojih ciljeva, takođe su bile prisutne u Jugoslaviji. Sada su rezultati očigledni. U Jugoslaviji je sada došlo do krvoprolića. Iako nije bio provociran, besmisleni rat je prvo izbio u Sloveniji, a sada besni i u Hrvatskoj između dve nacionalne grupe.

Smatramo da je angažovanje Evropske zajednice i KEBS od suštinskog značaja za miroljubivo rešenje ove krize. Pregovori i odnosi između republika pokazali su da nismo spremni da to sami uradimo. Slovenija želi da bude evropska zemlja i kao takva prihvata principe i procedure ustanovljene u Evropi sa ciljem da obezbedi mir i demokratski napredak, samo mi sami možemo obezbediti prosperitet i budućnost za sve građane.

Nadamo se da naše zadovoljstvo na početku ove Konferencije neće pokvariti to što nije obezbeđena upotreba slovenačkog i makedonskog jezika. Verujemo da je ovaj propust rezultat razumljive žurbe i da će se, u skladu sa poštovanjem principa ravnopravnosti, obezbediti upotreba ova dva jezika.

2. Očekujemo da će ova Konferencija obezbediti mir svim stranama, kao okončanje, samo po sebi, i kao preduslov za rešavanje jugoslovenske krize u skladu sa demokratski izraženom voljom naroda i republika Jugoslavije na bazi principa i procedure sadržanih u dokumentima KEBS.

3. Deklaracijom o nezavisnosti republike Slovenije od 25. juna 1991. godine, potvrđena je volja slovenačkog naroda za nezavisnost Slovenije - volja izražena na referendumu. Ta se činjenica ne može izmeniti pregovorima na mirovnoj konferenciji. Posle agresije na Sloveniju, potpisivanjem Deklaracije sa Briona, pristali smo na tromesečni moratorijum na proglašenje naše nezavisnosti, kako bismo omogućili da se postigne sporazum o razdruženju SFRJ. Slovenija je odlučna u nastojanju da uspostavi potpunu nezavisnost po završetku tog moratorijuma.

Posle ratifikacije Deklaracije sa Briona, jugoslovenske oružane snage su napustile Sloveniju. Republika Slovenija sada kontroliše sopstvenu teritoriju i svoje granice. Dobili smo visoke ocene nadzorne komisije Evropske zajednice, što smatramo doprinosom primeni Brionske deklaracije. Stoga smatramo da međunarodna zajednica ne treba da okleva u poštovanju volje građana Slovenije i da treba da prizna njenu državnost. Međunarodno priznanje Slovenije i Hrvatske, dve republike čije je stanovništvo demokratskim putem izrazilo želju da dobije nezavisnu državu, predstavljaće doprinos od suštinskog značaja za miroljubivo rešenje odnosa između novih

jugoslovenskih republika, zasnovanih na novim temeljima. Agresija protiv ove dve republike bi tada izgubila svoju legitimnost. Zahvaljujući međunarodnom priznanju, oslobodili bismo se straha da će nam se, u uspostavljanju novih odnosa, nametnuti neko drugi. Nezavisnost nije cilj, već polazna tačka i predstavlja stupanje, pod ravnopravnim uslovima, u odnose sa jugoslovenskim i drugim nacionalnim grupama ili državama.

4. Nezavisnost Republike Slovenije ne isključuje mogućnost sklapanja sporazuma o saradnji, udruživanju i sistematizaciji odnosa sa drugim republikama koje su saglasne da uspostave odnose na bazi ravnopravnosti, suvereniteta svakog partnera i poštovanja standarda koje su ustanovile Evropska zajednica i zemlje članice KEBS. Smatramo da smo obavezni da, u skladu sa svojim mogućnostima, doprinesemo rešavanju jugoslovenske krize i regulisanju procesa razdruživanja. Slovenija ne želi da izbegne svoju odgovornost i spremna je kao nezavisna i suverena država da, u saradnji sa drugima, doprinese uspehu mirovnih procesa u Jugoslaviji.

5. Miroljubivo rešenje jugoslovenske krize nemoguće je bez poštovanja osnovnog kodeksa principa KEBS izraženih u helsinškim i pariskim dokumentima. Stoga smo predložili održavanje neke vrste mini-konferencije o Jugoslaviji kao okvira za uspostavljanje odnosa i rešavanja sporova.

6. Smatramo da je od izuzetnog značaja za nalaženje miroljubivog rešenja isključivanje Jugoslovenske armije kao učesnika, ili čak arbitra u sporovima.

7. Od 7. jula 1991. godine federacija je vojnu agresiju zamenila ekonomskim pritiscima na monetarnom i ekonomskom polju i restrikcijama kredita i uvozno-izvoznih poslova. Evropski političari ne treba da budu iznenađeni ukoliko sve to prinudi Sloveniju da preduzme hitnu akciju u pravcu monetarnog suvereniteta.

8. Veoma smo uznemireni zbog uticaja koji je kriza imala na privredu svih republika i pozivamo na brzu realizaciju ekonomskih veza evropskih zemalja sa jugoslovenskim republikama.

9. Nadamo se da se Mirovna konferencija neće pretvoriti u optužbe ili osude, ove ili one nacije, niti u pokušaj da se iznude teritorijalne pretenzije na uštrb druge nacije. Ona nas mora navesti na to da shvatimo da je stari sistem u Jugoslaviji bio zasnovan na ideologiji socijalizma koji u sebi ne sadrži dovoljno ujedinjujućih elemenata za opstanak i da se, putem pregovora, moraju uspostaviti takvi odnosi među jugoslovenskim nacijama i republikama koji će garantovati trajni mir i normalnu koegzistenciju, kao što je to slučaj i u drugim delovima Evrope.

10. Dozvolite mi da sada, u zaključku, sumiram premise i principe koje treba da prihvate svi učesnici Konferencije kako bi se postiglo uspešno i trajno rešenje jugoslovenske krize:

a. poštovanje prava svake nacije ili republike na samoopredeljenje, što bi trebalo da omogući svakoj naciji da nezavisno odlučuje o svojoj budućnosti i obliku i sistemu saradnje sa drugim nacijama;

b. nepovredivost unutrašnjih i spoljnih granica Jugoslavije;

c. poštovanje ljudskih prava i prava manjina u skladu sa evropskim merilima i nor-

mama KEBS, kao i obezbeđivanja prava onih građana koji, iz istorijskih razloga, žive van republika kojima nacionalno pripadaju; smatramo da bi trebalo uključiti predstavnike manjina u rešavanje jugoslovenske krize;

d. moramo obezbediti međunarodnu kontrolu i pronaći instrumente za efikasnu zaštitu manjina u etnički mešovitim područjima;

e. zaštita vlasništva i fizičkih i zakonskih prava lica širom Jugoslavije i, u prelaznom periodu, uspostavljanje normalnih ekonomskih interakcija između zainteresovanih republika.

f. rešavanje tekućih problema uz poštovanje međunarodnog prava.

Osnovni uslov za ove principe jeste prekid vatre, što predstavlja neophodan preduslov za uspešno rešavanje sukoba u Jugoslaviji i za početak Mirovne konferencije.

11. Želimo uspeh Mirovne konferencije i nadamo se da će ona ubediti sve učesnike iz Jugoslavije da se SFRJ kao politička celina ne može oživeti, da je neophodno pronaći nove osnove za miroljubivu koegzistenciju i saradnju na teritoriji današnje Jugoslavije, kao i u čitavoj Istočnoj Evropi, uz uzajamno poštovanje i uvažavanje interesa svih drugih nacija.

Slobodan Milošević, predsednik Republike Srbije:

UNUTRAŠNJE GRANICE SU ADMINISTRATIVNE

Jugoslovenska kriza, zbog koje je ova Konferencija sazvana proizvedena je jednostranom secesionističkom politikom, prvo Slovenije, a zatim i Hrvatske, čime je narušen legalni ustavni poredak Jugoslavije. Politika secesije otvorila je problem granica, suvereniteta i ugrožavanja ljudskih prava i dovela do sukoba i krvoprolića.

Ilegalni uvoz oružja i stvaranje paravojnih formacija, naoružavanje članova vladajuće partije u funkciji uspostavljanja totalitarno-šovinističkog režima u Hrvatskoj, neposredno ugrožavaju ljudska prava i demokratski razvoj i mir u Jugoslaviji.

Ta politika je do kulminacije dovedena jednostranim proglašenjem nezavisnosti Hrvatske, čime je učinjen pokušaj da pravo na samoopredeljenje hrvatskog naroda, koje niko ne osporava, bude zloupotrebjeno aktima hrvatskih vlasti na štetu istog takvog i jednakog prava srpskog naroda. Uz to, hrvatska vlast je započela sa grubim aktima diskriminacije prema srpskom narodu opštim kršenjem osnovnih ljudskih prava, a svoju suverenost i nezavisnost sve vreme demonstrira oružanim napadima na teritorije naseljene srpskim stanovništvom. Direktna posledica je preko sto hiljada izbeglica iz Hrvatske u Srbiju, dok istovremeno nema nijednog Hrvata koji je iz Srbije izbegao u Hrvatsku zbog nacionalne diskriminacije. Hrvatska vlast je, dakle, prisilila srpski narod na samoorganizovanje i odbranu od opasnosti ponavljanja genocida, koji je jedna ranija hrvatska nezavisna država počinila nad Srbima za vreme Drugog svet-skog rata.

Budući da su Srbi u SAO Krajini i SAO Slavoniji, Baranji i Zapadnom Sremu jedna od strana u oružanim sukobima u Hrvatskoj, i na osnovu dokumenata koje smo potpisali u Beogradu - ravnopravan učesnik u kontroli prekida vatre, smatram da je učešće njihovih legitimnih predstavnika, u proceduri koja je danas započeta, ne samo potrebno, već i neophodno.

Srbija očekuje od Mirovne konferencije da ustanovi i afirmiše principe na osnovu kojih bi se kriza u Jugoslaviji mogla rešavati na miran, demokratski i legalan način. Ti principi važili bi podjednako za sve učesnike, što bi bila garantija njihove objektivnosti i pravičnosti, bez koje se ne može postići trajan mir.

Otklanjanje oružanih sukoba i osiguranje uslova za uspostavljanje pravednog i trajnog mira prvi su i najvažniji ciljevi koje treba ostvariti.

Jugoslavija kao legitimna država postoji u sadašnjim državnim granicama kao jedino međunarodno priznati subjekat. Unutrašnje granice u Jugoslaviji su administrativne i nikada nisu predstavljale ni državne ni etničke granice. Akti onih federalnih jedinica kojima je u okviru unutrašnjih, administrativnih granica jednostrano proglašen državni suverenitet i uspostavljen primat republičkih propisa u odnosu na savezne propise, ne mogu biti priznati. Zamenjivanjem teze o nepovredivosti unutrašnjih granica prikriva se nelegalan pokušaj jednostranog menjanja spoljnih granica Jugoslavije, prostim preimenovanjem unutrašnjih, administrativnih granica u spoljne državne granice, što direktno ugrožava teritorijalni integritet zemlje. Zato bi svako međunarodno priznanje republika koje su započele secesiju u stvari značilo priznavanje nelegalnih, jednostranih i nasilnih akata koji ugrožavaju osnovna nacionalna prava drugih naroda i mir.

Jugoslavija je, po definiciji važećeg Ustava, državna zajednica dobrovoljno ujedinjenih naroda i njihovih republika, koja je u svom federalnom obliku nastala na osnovu prava naroda na samoopredeljenje. Pravo na samoopredeljenje mora podjednako da važi za svaki od šest jugoslovenskih naroda. Ono uključuje i pravo naroda da demokratskim putem optira za sopstvenu nezavisnu državu van Jugoslavije, ali i pravo da zajedno sa drugim jugoslovenskim narodima ostane u Jugoslaviji. Pravo naroda da izađe iz Jugoslavije ne može biti jače od prava naroda da ostane u Jugoslaviji, koja je još uvek njihova sadašnja država.

Budući da važeći Ustav Jugoslavije ne sadrži odredbe o načinu korišćenja prava na samoopredeljenje, to bi saglasnošću svih republika trebalo ustanoviti jednoobrazna pravila na osnovu kojih bi se svaki od jugoslovenskih naroda na jednak način mogao da koristi tim pravom.

Uređivanje korišćenja prava naroda na samoopredeljenje opštim normama, isključuje mogućnost donošenja odluka kojima se povređuju jednaka prava drugih naroda. U tome i jeste razlika između prava naroda na samoopredeljenje i jednostranih akata secesije. U Jugoslaviji se danas oružjem hoće uzeti ono što protagonistima unilateralnih akata secesije ne pripada, odnosno oteti ono što pripada drugom narodu. To je uzrok oružanih sukoba u Hrvatskoj, odnosno to je motiv državnog terora hrvatskih vlasti nad srpskim stanovništvom. Pravo na samoopredeljenje znači da niko protiv

svoje volje ne može da bude zadržan da živi u Jugoslaviji, ali i da niko ne može protiv volje da bude izveden iz Jugoslavije. Ako to svi priznaju, pretaće da postoji svaki razlog oružanih sukoba u Jugoslaviji.

Promena granica neminovna je samo u slučaju otepljenja od Jugoslavije. Ona se ne postavlja kao pitanje za one narode i republike koji ostaju u Jugoslaviji.

Odluka o pravcima i putevima rešenja krize u Jugoslaviji mora biti njena sopstvena odluka, odnosno suvereno pravo jugoslovenskih naroda koji jedino mogu odlučivati o svojoj sudbini. Smatramo da je uloga Evropske zajednice da, nepristrasnim i kompetentnim posredovanjem pomogne nalaženju rešenja kriza, a ne da nametne rešenje. Uslov da predloženo rešenje bude trajno i legitimno je da na njega pristaju svi narodi Jugoslavije, odnosno da budu podjednako zaštićeni interesi svih naroda Jugoslavije.

Želim da vas obavestim da je, afirmišući te principe nedavno u Beogradu održan sastanak najviših predstavnika republika Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore, na kojem je utvrđena inicijativa za mirno i demokratsko rešenje jugoslovenske krize i za donošenje novog Ustava Jugoslavije, kao zajedničke države ravnopravnih republika, naroda i građana. Želim da vas uverim da većina građana Jugoslavije podržava opredeljenje za Jugoslaviju kao zajedničku državu ravnopravnih naroda i republika.

Iako je izneta kao inicijativa najviših predstavnika tri republike koje do sada nisu donosile akte o nezavisnosti, suverenosti ili izdavanju, Beogradska inicijativa je izričito otvorena prema svim jugoslovenskim narodima i republikama.

Želeo bih da uverim učesnike ove Konferencije da će Republika Srbija, koja je kroz celu svoju istoriju bila na strani mira, slobode i demokratije, pružiti punu podršku radu Arbitražne komisije i Mirovne konferencije u smislu napred iznetih stavova.

Žak Delor, predsednik Evropske komisije:

SASTANAK SA SAMIM SOBOM

Evropska komisija polaže velike nade u ovu Mirovnu konferenciju koja treba da omogući narodima koji žive u Jugoslaviji da pronađu puteve miroljubive koegzistencije i efikasne saradnje, zasnovane na principima izraženim u Završnom aktu iz Helsinkija i Pariskoj povelji KEBS.

Ona srdačno zahvaljuje lordu Karingtonu što se prihvatio teškog zadatka da predsedava ovom konferencijom u čijem radu - a tome se veoma radujem - sve zainteresovane strane učestvuju.

Predsednik Van den Bruk je ukazao na to u kom delu Evropska zajednica želi da se započnu diskusije i pronađu rešenja koja bi bila prihvatljiva za sve. Imam utisak da na taj način započinje dramatična trka između zaoštavanja pogubnih zategnutosti, sa jedne strane, i procesa pregovora koji danas počinje, sa druge. Evropska komisija ima dugu tradiciju saradnje sa Jugoslavijom u okviru Sporazuma o saradnji i to još od 1980.

godine. Neki jugoslovenski rukovodioci koji su prisutni ovde, znaju koliko smo se puta zauzimali kod velikih međunarodnih organizacija, kako bi bile uzete u obzir realne teškoće na koje je Jugoslavija nailazila u brojnim pokušajima da oporavi i modernizuje svoju privredu. Njima je, takođe poznat izuzetno značajan doprinos saradnje, komercijalnih ustupaka i finansijskih protokola koje je omogućila Evropska zajednica.

Stoga vam se danas, gospodo predsednici, iskreno i prijateljski obraćam sa željom da vam kažem da drama koju sada preživljavaju vaše republike nema samo dramatično visoku ljudsku cenu, već stvara, i to možda na duži rok, uslove za ekonomsku i finansijsku katastrofu.

Možda ćete mi reći da je politika iznad svih drugih razloga. Svakako, u pitanju su veliki principi, kao što je pravo naroda na samoopredeljenje, poštovanje prava čoveka i zaštita prava manjina... Upravo te principe treba usaglasiti.

Međutim, zbog toga ipak ne treba zaboraviti ni privredu. Jer, u protivnom, vaši narodi će godinama morati da podnose teške žrtve. Ne mislite li da bi takva perspektiva mogla izazvati nove socijalne nestabilnosti, pa čak i političke? Kao što znate, ekonomske krize su često uzrok građanskih ratova i krvavih sukoba.

Zbog toga želim da, mada vam to možda danas izgleda neumesno, ekonomska dimenzija ne bude zanemarena u radu konferencije. Zbog toga mislim da treba osnovati *ad hoc* radnu grupu, ali smatram da je još važnije da politički funkcioneri ovoj temi pridaju pažnju koju ona zaslužuje.

Treba li da vas podsećam na činjenicu da je pre nego što je izbila sadašnja kriza, Jugoslavija, pod rukovodstvom svoje savezne vlade, učinila značajne korake na putu finansijskog ozdravljenja, uz značajno suzbijanje inflacije i postepeno otvaranje privrede prema spoljnom svetu.

Bilo je potrebno samo nekoliko meseci da se teško stečeni napredak sruši kao kula od karata. Međutim, biće potrebne godine da bi se vratila situacija iz jeseni 1990. A sukobi svakog meseca u velikoj meri otežavaju breme žrtava koje će morati da se podnesu, kako bi se jugoslovenske republike vratile na puteve ekonomskog rasta i napretka u domenu zapošljavanja i životnog standarda.

Zbog toga nećemo štedeti napore da bismo vam pomogli da pronađete trajno rešenje za slogu i plodnu saradnju. Da bi se ovi ciljevi ostvarili, na isključivo ekonomskom planu, moguće je primeniti više šema. One se mogu izvući iz istorijskog ili životnog iskustva Evropske zajednice. Niste li iznenađeni našom željom, nas, 12 zemalja članica, da produbimo našu saradnju i da krenemo u pravcu sve tešnje saradnje naših privreda? Ipak, treba imati na umu da su naših 12 zemalja najnaprednije na planeti. I pored toga, one smatraju da zbog mutacija u svetu treba da ujedine svoje snage i pristanu na transfer suvereniteta kako bi se, pre svega obezbedila njihova nezavisnost i proširio manevarski prostor za njihov ekonomski i društveni progres.

I druge zemlje u svetu kreću istim putem, i to iz istog razloga, ali u skladu sa svojim geografskim i političkim posebnostima. Na vama je da pronađete shemu koja će najbolje odgovarati vašim političkim sporazumima i vašim željama. Još jednom, stojimo vam na raspolaganju kako bismo vam pomogli da pronađete najbolje moguće rešenje.

Ukoliko se mir vrati, čemu se svi mi nadamo, ukoliko dođe do sporazuma o stvaranju neke nove celine ili neke jednostavne sheme saradnje, u tom slučaju će Zajednica moći da zajedno sa vama pronađe puteve tesnog udruživanja između nje i vas. U tom okviru Zajednica će, u okviru svojih mogućnosti, doprineti akciji koja ima za cilj da ekonomiju ponovo postavi na noge.

Pred našim očima se upravo pomalja nova Evropa sa KEBS, s jedne strane, i sa sve tešnjim odnosima izatkanim sa zajednicom svih evropskih zemalja koje primenjuju principe pluralističke demokratije i otvorene privrede, sa druge strane.

Kakva bi to tragedija bila ukoliko bi jugoslovenski narodi, zbog neke tvrdoglave nepopustljivosti, propustili ovaj sastanak pre svega sa samima sobom, ali isto tako i sa velikom evropskom porodicom.

*(Dosije, TANJUG Press,
Beograd, 12. septembar 1991)*

Za prava svih

U okviru Konferencije o Jugoslaviji u Hagu Radna grupa eksperata za »prava svih u Jugoslaviji« koju su imenovale Savezna vlada i vlade republika, sastala se 16, 17. i 18. septembra 1991. godine da razmotri prava svih u Jugoslaviji.

Jednoglasno je konstatovano da je prvi uslov za zaštitu prava pojedinaca i manjina u Jugoslavija obustava neprijateljstava, kao i da sve strane, uključujući sve oružane formacije, striktno poštuju sporazum o prekidu vatre.

Eksperti su se, takođe saglasili da treba obezbediti puno ostvarivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda svih lica, uključujući pravo na samoopredeljenje svih naroda.

Eksperti smatraju da principi koji su pobrojani u Aneksu uz ovaj dokument predstavljaju razumne smernice za zaštitu prava manjina u Jugoslaviji.

Ti principi bi se jednako primenjivali bez obzira da li će Jugoslavija postati konfederalna, ili neka druga unija, ili će je naslediti nezavisne i suverene države. Oni bi se takođe, *mutatis mutandis*, primenjivali i ako bi Jugoslavija, ili neki njen deo, i dalje ostala federacija.

Eksperti su preporučili da se ti principi primene za rešavanje pitanja manjina i da se uključe u odgovarajuće pravne instrumente, bilo u ustav ili, u zavisnosti od slučaja, u neki međunarodni ugovor.

Kontrolni mehanizam bi varirao u zavisnosti od gorepomenutih scenarija (federacija, savez ili nezavisne države). U prvom slučaju primenio bi ga ustavni sud. U drugom i trećem slučaju odnosne države bi trebalo da zaključe ugovor o formiranju komisije nezavisnih, međunarodnih stručnjaka koji bi se po mogućstvu birali iz redova sudija Evropskog suda za ljudska prava.

U radu Radne grupe učestvovali su:

prof. B. Vukas i Z. Ilić (SFRJ), prof. R. Dodik (BiH), prof. G. Perazić (Crna Gora), prof. V. Degen (Hrvatska), ambasador I. Toševski (Makedonija), prof. D. Turk (Slovenija), prof. S. Avramov i prof. M. Kreča (Srbija).

Radnom grupom je predsedavao ambasador C.D. Barkman, potpredsednik Konferencije o Jugoslaviji dok je sekretar Radne grupe bio g. S. Stigs.

Prof. G. Malinverni sa Univerziteta u Ženevi pružio je stručnu pomoć.

ANEKS

SMERNICE ZA ZAŠTITU PRAVA MANJINA U JUGOSLAVIJI

I.

1. Manjine će imati pravo na zaštitu od bilo koje aktivnosti koja može da ugrozi njihov opstanak.

2. One će uživati pravo na poštovanje, zaštitu i razvoj svog etničkog, verskog ili jezičkog identiteta.

II.

1. Svaki pripadnik manjine ima pravo da uživa ista prava kao svaki drugi građanin bez diskriminacije i na ravnopravnoj osnovi.

2. Usvajanje posebnih mera u korist manjina ili pojedinaca pripadnika manjina, koje imaju za cilj da se uspostavi njihova ravnopravnost u odnosu na ostalo stanovništvo ili kojima se poklanja dužna pažnja njihovim posebnim uslovima neće se smatrati činom diskriminacije.

III.

U cilju podsticanja i jačanja svojih zajedničkih karakteristika pripadnici manjina imaju pravo da se udružuju i održavaju kontakte, posebno s drugim pripadnicima svoje grupe, uključujući i preko (nacionalnih) granica. To pravo posebno ubuhvata pravo slobodnog napuštanja sopstvene zemlje i povratka u nju.

IV.

1. Pripadnici manjina imaju pravo da slobodno neguju, izražavaju i razvijaju svoj kulturni identitet u svim njegovim aspektima, bez bilo kakvih pokušaja asimilacije protiv svoje volje.

2. Posebno imaju pravo na izražavanje, primanje i objavljivanje informacija i ideja putem vlastitih sredstava komunikacije.

V.

Svaki pripadnik jezičke manjine ima pravo da slobodno koristi maternji jezik, kako u javnom tako i u privatnom životu.

VI.

Gde god neka manjina čini značajan procenat stanovništva neke regije ili ukupnog stanovništva, njeni pripadnici imaju pravo, u meri u kojoj je to moguće, da se usmeno i pismeno obraćaju na svom maternjem jeziku političkim, upravnim i pravosudnim organima te regije ili, gde to odgovara, državnim organima. Ti organi imaju odgovarajuću obavezu.

VII.

Gde god su zadovoljeni uslovi iz člana 8, u državnim školama, obavezno školovanje za učenike pripadnike manjina obuhvata učenje maternjeg jezika. U meri u kojoj je to moguće, celokupno ili delimično školovanje obezbeđuje se na maternjem jeziku za učenike pripadnike manjina. Međutim, ukoliko država nije u mogućnosti da obezbedi takvo školovanje, mora dozvoliti učenicima koji to žele da pohađaju privatne škole. Ukoliko je to slučaj, država ima pravo da propiše da se zvaničan jezik ili jezici takođe uče u tim školama.

VIII.

Svaki pripadnik verske manjine ima pravo da ispoljava svoju veru ili versko ubedenje, bilo samostalno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, u verskim obredima, nastavi, praksi ili izražavanju poštovanja.

IX.

Svaki pripadnik manjine čija se prava utvrđena ovom konvencijom krše imaće efikasan pravni lek pred nekim (nacionalnim) organom.

X.

Prava utvrđena u članovima 5, 7. i 10. ove Konvencije mogu biti predmet samo onih ograničenja koja se propisuju zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, zaštite javnog reda, zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

XI.

Države (organi) uzdržaće se od sprovođenja ili podsticanja politike koja ima za cilj asimilaciju manjina ili namerno menjanje proporcija stanovništva u regijama koje naseljavaju manjine.

XII.

1. Države (organi) podržavaće delotvorno učešće manjina u javnim poslovima posebno u donošenju odluka koje se tiču regija u kojima žive, ili u pitanjima koja ih tangiraju.

2. U meri u kojoj je to moguće, države (organi) vodiće računa o manjinama prilikom deobe nacionalne teritorije na manje političke i administrativne jedinice kao i na izborne okruge.

XIII.

1. Svaki pripadnik manjine će lojalno izvršavati obaveze koje proizilaze iz njegovog statusa državljanina njegove države (organa).

2. U ostvarivanju prava utvrđenih ovom Konvencijom svaki pripadnik manjine poštovaće nacionalno zakonodavstvo, prava drugih, posebno prava pripadnika većine kao i prava drugih manjina.

XIV.

Države (organi) preduzeće potrebne mere da bi se obezbedilo da u svim regijama gde pripadnici manjine predstavljaju većinsko stanovništvo, oni koji ne pripadaju toj manjini ne budu izloženi bilo kakvoj diskriminaciji.

Preuzeto iz predloga Evropske konvencije za zaštitu manjina koji je pripremila Evropska komisija Saveta Evrope za demokratiju putem prava.

U kontekstu oružanih sukoba

IZVJEŠTAJ

SA OTVARANJA KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI
U HAGU, 7. SEPTEMBAR 1991.

Konferencija o Jugoslaviji sazvana je na osnovi Deklaracije o Jugoslaviji, koju je Savjet ministara Evropske zajednice usvojio na svom vanrednom sastanku, u Hagu, 3. septembra o.g. (tekst u prilogu).

Evropska zajednica je pri tom pošla od činjenice da su svi mjerodavni jugoslovenski činioci prihvatili prijedloge iz Deklaracije EZ od 27. avgusta o.g. te da su, u Beogradu, 1. 09. 1991. godine, potpisali Sporazum o prekidu vatre i Memorandum o saglasnosti o proširenju aktivnosti posmatračke misije u Jugoslaviji.

Ciljevi i principi rada Konferencije, kao i Arbitražne komisije koja bi djelovala u njenom sastavu, samo su okvirno definirani navedenom Deklaracijom od 3. 09.:

»Konferencija će usvojiti aranžmane za obezbeđenje mirnog zadovoljenja suprotstavljenih težnji jugoslovenskih naroda, na osnovu slijedećih principa:

- nedopustivost jednostrane promjene granica putem sile;
- zaštita prava svih u Jugoslaviji i
- puno uzimanje u obzir svih legitimnih interesa i aspiracija.«

Inicijativa Evropske zajednice za sazivanje Konferencije o Jugoslaviji dobila je punu podršku zemalja KEBS prilikom sastanka Komiteta visokih funkcionera, u Pragu, 3. 09. o.g.

Na otvaranju konferencije o Jugoslaviji učestvovali su

- na jugoslovenskoj strani:

predsjednik Predsjedništva SFRJ S. Mesić, podpredsjednik B. Kostić i svi članovi Predsjedništva SFRJ, predsjednik Saveznog izvršnog vijeća, ing. A. Marković, savezni sekretar za vanjske poslove B. Lončar i predsjednici, odnosno predsjednici predsjedništava svih jugoslovenskih republika;

- na strani Evropske zajednice:

premijer Holandije Lubers, predsjedavajući Savjeta ministara EZ, ministar vanjskih poslova Holandije H. van den Bruk i ministri vanjskih poslova zemalja - članica, predsjednik Komisije EZ Ž. Delor i član Komisije A. Matutes.

Na predlog EZ, za predsjedavajućeg Konferencije izabran je lord Karington, ugledni državnik i bivši ministar vanjskih poslova V. Britanije.

1. Konferencija o Jugoslaviji otvorena je u kontekstu oružanih sukoba i krvoprolića u Hrvatskoj, koji su nastavljeni i nakon zaključenja Sporazuma o prekidu vatre i Memoranduma o saglasnosti sa Evropskom zajednicom. Mada je u Deklaraciji EZ od 3. 09. poštivanje prekida vatre naznačeno kao pretpostavka za početak Konferencije, Savjet ministara je 6. 09. ipak potvrdio odluku o njenom sazivanju. Među Dvanaesticom je preovladao stav da dramatični razvoj događaja iziskuje hitno sazivanje Konferencije, u očekivanju da bi taj čin, sam po sebi, mogao djelovati u prilog smirivanja sukoba.

2. Kratak rok u kojem je Konferencija sazvana, kao i potpuna neizvjesnost u pogledu daljeg razvoja situacije u zemlji, onemogućili su da već prilikom otvaranja Konferencije budu preciznije utvrđeni organizacija i modaliteti njenog rada. Prvi sastanak na najvišem nivou imao je inauguralni karakter, a njegov politički značaj leži prije svega u potvrdi pune rješivosti Zajednice da učini sve što je u njenoj moći kako bi zaustavila rat i navela sukobljene strane na početak miroljubivog dijaloga o budućnosti Jugoslavije.

3. Sastanak je imao dva dijela: prvi, otvoreni, koji je bio posvećen zvaničnim istupanjima učesnika i drugi, zatvoreni, na kojem su obavljani osnovni dogovori o daljem radu.

1. Konferenciju je otvorio premijer Holandije Lubers, koji je naglasio da je Evropska zajednica, zbog svojih brojnih veza sa Jugoslavijom pozvana da doprinese smanjenju zategnutosti i dijalogu za mirno rješenje krize. Uspjeh Konferencije pokazao bi, po njegovim riječima, da Zajednica može pozitivno utjecati na mir i stabilnost u Evropi kao cjelini i da se njena uloga ne iscrpljuje u službi ekonomskih interesa stanovnika zemalja-članica.

2. U svojstvu predsjedavajućeg Savjeta ministara EZ, uvodno izlaganje dao je ministar vanjskih poslova Holandije H. van den Bruk.

Njegovi osnovni naglasci bili su slijedeći:

- Jugoslavija je na ivici građanskog rata koji mora biti zaustavljen. Širenje rata ugrozilo bi sigurnost ne samo Balkana, već Evrope u cjelini.

- Upotreba sile kao sredstva za rješavanje političkih problema ili za promjenu granica, nedopustiva je, ne pripada našem vremenu niti duhu nove Evrope. Razvoj demokracije i poštivanja ljudskih prava neophodni su činioci mira i sigurnosti u Evropi.

- Da bi Konferencija imala izgleda na uspjeh, sukobi se moraju zaustaviti. Promatrači ne mogu obavljati svoj posao dok se borbe u Hrvatskoj nastavljaju. S druge strane, nikakav prekid vatre neće se održati dok svi oni koji su pod oružjem ostaju na položajima, dok se ne vrate u svoje domove i kasarne.

- Što se tiče Konferencije, nijedna opcija niti rješenje nisu unaprijed isključeni. Principi pregovaranja treba da budu:

- nema jednostranih promjena granica silom;

- zaštita prava svih;

- puno uzimanje u obzir legitimnih interesa i aspiracija.

- Novi politički dogovori treba da zamjene postojeću ustavnu strukturu Jugoslavije. Svi jugoslovenski građani, bez obzira kojoj nacionalnosti pripadaju, treba da se identificiraju sa Konferencijom i njenim ishodom. Ukoliko bude potrebno, Konferencija treba da pruži mogućnost izjašnjavanja i onima koji na njoj nisu dovoljno zastupljeni.

- Posredstvom predsjedavajućeg i sekretarijata, KEBS će biti redovno obavještan o radu Konferencije.

- U traženju rješenja jugoslovenske krize mora se voditi računa o želji mnogih u Jugoslaviji da sudjeluju u izgradnji Evrope. Konferencija treba da prokrči put evropskoj budućnosti građana i naroda Jugoslavije.

3. Predsjednik Komisije EZ Ž. Delor ukazao je na dramatične ekonomske i socijalne posljedice jugoslovenskih sukoba. Založio se da ekonomska dimenzija krize bude prisutna u radu Konferencije, što pretpostavlja formiranje posebne radne grupe za ekonomska pitanja. Podsjetio je da je prije izbijanja aktuelne krize, Jugoslavija, vođena svojom saveznom vladom, učinila značajne korake u pravcu finansijskog ozdravljenja, suzbijanja inflacije i otvaranja privrede prema svijetu. Taj teško postignuti napredak srušen je za samo nekoliko mjeseci, ali će biti potrebne godine da bi se Jugoslavija vratila na stanje iz jeseni 1990. godine.

Delor je jugoslovenskim sudionicima sastanka ukazao na primjer zemalja Zajednice koje, i pored toga što spadaju među najbogatije zemlje svijeta, teže sve dubljoj integraciji svojih privreda i pristaju na prenošenje dijela svog suvereniteta na zajednička tijela. Ako se u Jugoslaviji uspostavi mir, ako se postigne, bilo dogovor o novoj jugoslovenskoj zajednici, bilo samo okvir međusobne saradnje, Zajednica će otvoriti proces asocijacije sa nama i doprinijet će, u okviru svojih mogućnosti ekonomskoj obnovi zemlje.

4. Istupanja predsjednika Predsjedništva SFRJ S. Mesića i predsjednika SIV data su integralno u prilogu ovog izvještaja.

5. U nastavku otvorenog dijela sastanka govorili su predsjednici, odnosno predsjednici predsjedništava svih jugoslovenskih republika. U njihovim istupanjima, pored zajedničkog zalaganja za mir i uvažavanje doprinosa Evropske zajednice, došle su do izražaja poznate razlike u ocjeni uzroka i puteva za razrješenje jugoslovenske krize.

6. Na zatvorenom dijelu sjednice usvojena je »Deklaracija povodom svečanog otvaranja Konferencije o Jugoslaviji« (tekst u prilogu). Jugoslovenski sudionici nisu imali primjedbi na nacrt koji je predložio ministar Van den Bruk.

7. U pogledu nastavka rada Konferencije, na predlog predsjedavajućeg, lorda Karingtona, dogovoreno je slijedeće:

a) Naredni plenarni sastanak Konferencije održat će se u Hagu, u četvrtak, 12. septembra, na nivou ministara vanjskih poslova (savezni sekretar za vanjske poslove i republički ministri, a na strani Zajednice, visoki funkcioneri MIP-ova - najvjerojatnije generalni direktori za političku saradnju.

b) Budući da jugoslovenske strane nisu, shodno odredbama Deklaracije EZ od 3. 09., postigle dogovor o izboru preostala dva, od ukupno pet članova Komisije za arbitražu, ovi članovi će, prema propozicijama iz iste Deklaracije, biti izabrani od strane tri već imenovana člana Komisije.

c) Predsjedavajući Konferencije, lord Karington odredit će dva pomoćnika predsjedavajućeg. Jedan od njih će biti holandski diplomata, a drugi iz redova diplomatskog osoblja jedne druge članice EZ.

d) Lord Karington je zatražio od svih jugoslovenskih strana da do narednog plenarnog sastanka pripreme kratak pismeni dokument koji bi sadržavao osnovne elemente njihovog viđenja mogućeg ishoda - rezultata Konferencije o Jugoslaviji (sa suštinskog, a ne proceduralnog stanovišta).

e) Na narednom sastanku bilo bi pokrenuto i pitanje formiranja radnih grupa, kako bi Konferencija paralelno mogla da pristupi razmatranju nekoliko glavnih oblasti (o mandatu tih grupa nije bilo riječi, ali se može pretpostaviti da bi bilo cjelishodno formiranje posebnih grupa n.pr. za oblast ljudskih prava, uključiv prava naroda i manjina, za ekonomska pitanja, što je izrazito predložio Ž. Delor i dr).

8. Po ocjeni lorda Karingtona, ali i drugih predstavnika Zajednice, veoma je važno da se do narednog plenarnog sastanka, tj. do 12. 09, sačuva dinamika i jedinstvo akcije Zajednice, a to će u velikoj mjeri ovisiti o situaciji na terenu, odnosno o tome da li će doći do efektivnog napretka u poštivanju prekida vatre.

9. Zaključne ocjene:

- Otvaranje Konferencije o Jugoslaviji pokazalo je da svi jugoslovenski činioци, i pored međusobnih razlika, imaju pozitivan odnos prema angažmanu Zajednice, odnosno da prihvataju taj angažman kao nužnost.

- Stiče se dojam da je Zajednica u cjelini, opredjeljena da razrješenje jugoslovenske krize traži na linijama očuvanja cjelovitog okvira Jugoslavije, ali i temeljnog preustrojstva zemlje.

- Jasno je došao do izražaja prilaz Zajednice da to preustrojstvo treba da bude na linijama dostizanja evropskih standarda i kriterija, odnosno priprema za asocijaciju sa EZ.

- Iako Zajednica pokazuje veliku odlučnost da se efikasno suoči sa jugoslovenskom krizom, dalji tok započetog procesa i njegov mogući ishod još su sasvim neizvjesni.

(Savezni sekretarijat za vanjske poslove
Beograd, 9. septembar 1991)

Zajednički cilj – mir za sve

DEKLARACIJA POVODOM SVEČANOG OTVARANJA KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI

Mi, predstavnici Evropske zajednice i njenih država članica i Jugoslavije i njenih republika, učesnici otvaranja Konferencije o Jugoslaviji, okupili smo se u Palati mira u Hagu, 7. septembra 1991.

Naš zajednički cilj je da ostvarimo mir za sve u Jugoslaviji i da pronađemo trajna rešenja koja će zadovoljiti njihove legitimne težnje i aspiracije. U tom cilju, odlučili smo takođe da ustanovimo Arbitražnu komisiju u okviru Konferencije.

Današnje otvaranje obeležava početak pregovora o budućnosti Jugoslavije i njenih naroda, čiji ishod mora uzeti u obzir interese svih koji tamo žive.

Obavezujemo se da ćemo tragati za mirnim rešenjem zasnovanom na svim principima i obavezama dogovorenim u okviru procesa KEBS.

Odlučni smo da nikada ne priznamo promene bilo kojih granica do kojih nije došlo mirnim sredstvima i putem sporazma.

Ponavljamo svoje opredeljenje, preuzeto Pariskom poveljom za novu Evropu, da gradimo, učvršćujemo i jačamo demokratiju kao jedini sistem vlasti za sve nas.

Svečano izjavljujemo da smo rešeni da učinimo sve što je u našoj moći kako bi Konferencija o Jugoslaviji mogla da se odvija u mirnom okruženju, za koje je od suštinske važnosti neodložno pridržavanje prekida vatre u svim njegovim elementima - doprinoseći na taj način njenom uspešnom ishodu.

Budimir Lončar:

JUGOSLAVIJA SE MORA IZNOVA DEFINIRATI

Nalazim se pred jednim od najtežih trenutaka u svom životu. U profesionalnom smislu, svakako. U ovo zdanje dolazio sam mnogo puta, ali nikada sa zadatkom kakav mi danas predstoji. Predstoji mi da govorim o svojoj zemlji, i o tragediji kroz koju prolaze njezini narodi. Radi se o najvećoj tragediji njihove ovovjekovne historije.

O Jugoslaviji se sada po drugi put raspravlja u Savjetu bezbjednosti. Prvi put, sjećate se, bilo je to prije četiri decenije. Naše suvereno pravo na miran život, neometan razvoj i odlučivanje o vlastitoj sudbini, bilo je duboko ugroženo. Morali smo braniti svoj opstanak i svoje dostojanstvo. Sada, nakon četiri decenije, mi se moramo braniti sami od sebe.

To je jedan od najvećih historijskih paradoksa. Zemlja koja pripada osnivačima UN, privržena miru među ljudima, narodima, zemljama, privržena slobodi, jednakosti i prosperitetu svih, dosljedna principu nemješanja i suverenog prava svih da odlučuju o svojoj sudbini, postala je sada briga ovog Savjeta, tjela koje upravo reprezentuje i štiti te vrijednosti.

Ta briga je posve legitimna. Objektivno, jugoslovenska kriza ugrožava mir i bezbjednost u mnogo širim razmjerama.

Jugoslavija je došla u sukob sama sa sobom. To se dogodilo u najpovoljnijem od svih istorijskih trenutaka savremenog svijeta: kada se, na globalnoj razini, profilira čovjek, pojedinac kao osnovni subjekt svih prava i sloboda; kada se uvažavaju pluralizmi nacionalnih aspiracija a ujedno kreće ka sve većim političkim i ekonomskim jedinkama; kada se samoopredjeljenje shvata kao neporeciv i legitiman princip, a njegova primjena ujedno podređuje nadama i nastojanjima da se svjetski prostori integrišu. I to je jedan od naših paradoksa.

Mir je početak i osnovna destinacija ljudskih, nacionalnih, kontinentalnih i globalnih aspiracija. Savjet bezbjednosti je mjesto gdje se vrijednosti mira tako shvataju i čuvaju, i gdje se miru pružaju šanse da se uspostavi i jača. Znam da su pokretači ove inicijative imali u vidu upravo taj cilj i obavezu. Odista, mir je, u ovom času, preko potreban Jugoslaviji.

Jugoslovenska drama je previše kompleksna i slojevita da bi se mogla objasniti u jednom jedinom pledoajeu. U ovom trenutku, ne bi bilo ni moguće, ni svrsishodno baviti se svim uzrocima i njihovom analizom. Po završetku naše agonije, time će se sigurno baviti i historičari.

Ono što se može, i što treba reći, jeste da niko od jugoslavenskih faktora nije nevin ni potpuno čist. Svi su, u određenoj mjeri, zatajili u svojoj historijskoj odgovornosti. Ko je prvi počeo, a ko i kada nastavio sa eskalacijama, u ovom času postaje manje bitno. Najbitnije je probiti začarani krug. Jasno je gdje su generatori konflikta, i gdje glavni inspiratori nepovjerenja.

Ono što se mora reći, takođe, jeste da se u Republici Hrvatskoj dogodila teška tragedija: ogromne su ljudske žrtve, razoreno je nebrojeno domova i historijskih spomenika kulture. Hrvatski i srpski narod tu stoljećima zajedno žive i treba da žive. To je njihova domovina. Pitanje je kako prevazići ovu veliku zajedničku nesreću hrvatskog i srpskog naroda, instrumentaliziranih na tako žalostan način od strane uzajamno isključivih političkih opcija. To će odista biti teško postići, ali se, jednostavno, mora. Hrvatski i srpski narod treba da žive tu gde su, u okviru sadašnjih granica.

Naša kriza je dio općih istorijskih potresa koji poslednjih godina pogađaju Srednju i Istočnu Evropu, Sovjetski Savez, a i druge dijelove svijeta. Zbog historijskih, političkih i, naročito, etničkih osobitosti i razlika, naša kriza ima i svoju dodatnu, još dublju tragičnost. To nas, naravno, ne opravdava. Ne opravdava nas ni činjenica što je tragedija u Jugoslaviji, u suštini, zlokobni koncentrat problema i izazova nove, post-hladnoratovske Evrope i svijeta.

Šta se to, u osnovnom, dogodilo na putu nužne transformacije Jugoslavije, mnogonacionalne i multikonfesionalne zemlje, sa većom etničkom izmješanošću stanovništva nego igdje u Evropi:

- u kretanju ka demokraciji, koja je imala svoj oslonac u prošlosti, negativni sekundarni efekti postali su dominantni;
- sklonost ka nametanju jednog jedinog rješenja, kao odgovora na krizu, pa i upotreba sile, doveli su do tragičnih sukoba, ljudskih žrtava, razaranja;
- nacionalizam je sva životna pitanja pretvorio u nacionalno pitanje;
- teze o jedinstvenom prostoru nacije potisnule su čovjeka, kao okosnicu demokracije;
- time su egzistencijalna pitanja i elementarna pitanja ljudskog dostojanstva odgurnuta na marginu;
- mehanizmi koji je trebalo da štite mir i živote svih ljudi, nisu odgovorili svojoj funkciji; nažalost, proizveli su i suprotne efekte;
- uzajamo nepovjerenje, unilateralni akti, politika svišenog čina i sile, onemogućavali su sve napore da se kriza rješi miroljubivo i demokratski.

Naša kriza ugrozila je ne samo sadašnjost i budućnost naših naroda, nego i mir i stabilnost u Evropi. Naša kriza je ugrozila i novu svjetsku arhitekturu koja se počinje izdizati na razvalinama hladnog rata. Toliko se toga dogodilo u Jugoslaviji poslednjih godina, a naročito mjeseci, da se Jugoslavija više ne može popravljati. Jugoslaviju treba sada iznova definirati.

Jasno je da je prije svega, u ovom trenutku, osnovno učvrstiti još krhki i neizvjesan mir započet prije dva dana, da bi se počeli otvarati putevi političkog dijaloga.

Vi znate da nismo bili u stanju da vlastitim snagama riješimo našu krizu. Isuviše je, na jugoslovenskim prostorima bilo nagomilanog nepovjerenja, isuviše emocija i negativnih naboja koji su se crpili iz prošlosti. Zato smo i sami inicirali, i išli ususret, mirovnoj akciji Evropske zajednice, pod okriljem KEBS. Cilj je od početka bio da se Jugoslaviji pomogne da izađe iz sadašnje agonije i pronađe rješenje za budućnost koje bi svima odgovaralo.

Izuzetno cijenimo sve napore koje je Evropska zajednica do sada preduzela. Zahvaljujemo posebno gospodinu Van den Bruku na njegovom trudu. Pridajemo veliki značaj angažiranju uvaženog lorda Karingtona, predsjedavajućeg Konferencije o Jugoslaviji.

Poduža je lista svih koraka, mjera, akata, deklaracija i sporazuma, koje su predstavnici Evropske zajednice samostalno, i u saglasnosti sa svim jugoslavenskim faktorima, poduzimali i usvajali od kraja jula do danas. Radilo se o iskrenoj i krajnje legitimnoj težnji da se zaustavi nasilje, da se problemi i nesporazumi rješavaju mirno i principijelno, u duhu tolerancije, i načela sadržanih u Povelji UN i u Pariskoj povelji o novoj Evropi. Radilo se o tome da se budući odnosi u Jugoslaviji oblikuju u skladu sa interesima svih.

Dakle, osnovni postulati od početka su bili:

- nedopustivost jednostrane promjene granica putem sile;
- zaštita prava svih u Jugoslaviji;
- puno uzimanje u obzir svih legitimnih interesa i aspiracija.

Nažalost, i poslije potpisivanja Sporazuma o prekidu vatre i Memoranduma o saglasnosti o proširenju promatračkih aktivnosti u Jugoslaviji, produženi su oružani sukobi i provokacije. Nisu poštovane preuzete obaveze. Došlo je do novih žrtava i razaranja.

U takvim okolnostima bila je bitna i razložna odluka Kriznog komiteta KEBS da se ne isporučuje oružje nijednoj strani u Jugoslaviji. Od strane KEBS i Evropske zajednice učinjen je, zato, novi napor. 7. 09, u Hagu, inaugurisana je Konferencija o Jugoslaviji. Ustanovljen je mehanizam održavanja ministarskih sastanaka, kojima predsjedava uvaženi lord Karington.

Prvi sastanak je održan 12. i 13. 09. Donijeta je odluka o formiranju dvije komisije: Komisije za ustavna pitanja i buduće ustrojstvo među jugoslavenskim republikama i Komisije za ljudska prava i prava manjina.

Konferencija o Jugoslaviji počela je pod sjenkom eskalacije sukoba u zemlji. Njezin nastavak i rad bili su dovedeni u pitanje. Lord Karington je, stoga, razgovarao sa predsjednicima Hrvatske i Srbije, kao i sa vrhom JNA, kao ključnim ličnostima koje, u postojećim uslovima nepovjerenja mogu da utiču na uspostavljanje prekida vatre i stvaranje uslova za nastavak Konferencije.

Na sastanku u Igalu, 17. 09. 1991, trojica aktera na koje se sadašnji tragični ljudski gubici najdirektnije odnose, potpisali su pred licem jugoslavenskih naroda i naroda svijeta, zajedničku izjavu. Konstatovano je da postoje duboke i opasne podjele među njima u pogledu odgovornosti za ono što se događa u Jugoslaviji i u

pogledu političke budućnosti zemlje, ali da su jedinstveni u tome da djelotvorno rješenje za jugoslavenske narode ne može proizaći iz nasilja i ubijanja, i da zato moraju razgovarati kako bi se vidjelo da li je moguć sporazum o budućim odnosima.

Trojica učesnika su se obavezala da će svi koji su pod njihovom kontrolom, političkim i vojnim uticajem, odmah prekinuti borbu. Potpisnici su preuzeli punu odgovornost za taj presudni trenutak:

- prvo, time su reafirmisali Sporazum o prekidu vatre, od 1. 09;
- Drugo, prihvatili su da su odgovorni kao najdirektniji faktori sadašnje faze jugoslavenske agonije;
- treće, otvoreno su konstatovali podjele, ali i nedvosmislenu međusobnu dodirnu tačku da se do trajnog rješenja može doći jedino pregovorima, a ne ratom;
- četvrto, prihvatili su precizno utvrđene obaveze i odgovornosti.

Poznato je da se preuzete obaveze nisu do kraja i nedvosmisleno poštovala. Nasilje, žrtve, razaranja, čak su i eskalirali u danima koji su uslijedili. Utisak je, ipak, da je u poslednja dva dana došlo do sinteze primarnog interesa: prekinuti neprijateljstva. Utisak je, u koji želim vjerovati, da je načinjen preko potreban proboj u nagomilanom nepovjerenju.

Sada odista treba da dođe do izražaja i potvrde opredeljenost međunarodne zajednice, evropskih regionalnih faktora - KEBS i EZ + i, što je najvažnije, svih jugoslavenskih aktera krize, da se upravo kroz Konferenciju o Jugoslaviji i učešće u njenom radu mogu i moraju stvarati uvjeti za konsolidaciju mira i otvaranje političkog dijaloga o budućnosti.

Ponavljam još jednom: primarni cilj je obezbijediti pouzdan i trajan mir. Važno je, takođe, da funkcioniraju najnužniji organi u zemlji, kako bi se premostio period do dogovora o budućnosti naših naroda. Bez pomoći međunarodne zajednice, prije svega EZ, ne možemo spriječiti ekonomski kolaps i socijalni haos. S druge strane, čvrsta nada da će se otvoriti vrata evropskih integracija i institucija, može pomoći da utihnu strasti i da se nađe zajedništvo interesa na putu ka novoj integraciji.

I obrnuto: slabljenje te nade može da ojača negativnu energiju nacionalističkih isključivosti koja nas gura u oružano razračunavanje bez granica. Pod tim, naravno, ne podrazumijevam očekivanja da neko sa strane preuzme naše poslove, da za nas rade i ono što jedino mi možemo i moramo da sami učinimo za sebe.

Nas može spasiti samo demokratija, temeljite ekonomske i socijalne reforme i razvoj. Drugim riječima, samo preuređenje koje se bazira na evropskim i općecivilizacijskim standardima i vrijednostima. Nas može spasiti samo zajednička svijest da smo - makoliko odani principima nezavisnosti i nemješanja - svi u ovom svijetu duboko uzajamno zavisni kada se radi o pitanjima mira, napretka i ostvarivanja prava čovjeka na svim meridijanima.

Ukoliko se već to postigne u Jugoslaviji, to će biti kraj jednog tragičnog razdoblja i povjesti moje zemlje. Vjerujem da za takav kraj ima nade. Vjerujem utoliko više, jer i ova Rezolucija koju su podnijele Belgija, Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo

Velike Britanije i Severne Irske, predstavlja istinsku želju da ministarska konferencija Savjeta bezbjednosti pomogne naporima Evropske zajednica, a ponajviše Jugoslaviji kako bi sama sebi pomogla.

Mislim da se time, upravo kroz jugoslavenski primjer, može identifikovati prava suština savremene koncepcije UN, a ujedno i istinski povratak njezinim izvornim principima: da se osiguraju međunarodni mir i bezbjednost; da se krize riješavaju prevashodno kroz regionalne aranžmane i mehanizme; da se afirmiraju načela Helsinškog akta i Pariske povelje.

Drugim riječima, ono što je potrebno i svijetu, i Evropi, i nama samima, jeste:

- da se jugoslovenski nesporazumi rješavaju kroz Konferenciju u Hagu i njen neometan rad;

- da se podrže napori za mir i dijalog koje, pod okriljem KEBS-a, ulaze Evropska zajednica.

(Govor saveznog sekretara za inostrane poslove
Budimira Lončara na sednici Saveta bezbednosti
na ministarskom nivou
Njujork, 25. septembar 1991)

Budimir Lončar:

FORMULA ZA NACIONALNE ASPIRACIJE I INTEGRACIJU

Želim da govorim:

- o današnjem svijetu velikih nada i novih perspektiva, ali i novih dilema, neizvjesnosti i rizika;
- o Jugoslaviji, kao integralnom dijelu, ali i tamnoj strani evropskih i svjetskih promjena;
- onovom svjetskom poretku i premisama stabilnosti na izmaku XX stoljeća;
- o Ujedinjenim nacijama, kao najvažnijem instrumentu integracije svijeta na novim osnovama.

I

Otvorili smo novu eru međunarodnih odnosa. Promjene na političkoj sceni svijeta su dalekosežne i ireverzibilne po svojoj suštini. Rušenjem zidova hladnog rata došlo je do smjene epoha: bipolarna ideološka, politička i vojna konfrontacija pripadaju prošlosti. Afirmacijom slobode i demokracije, svijet je došao na prag novog doba.

Nova epoha, međutim, donosi nova pitanja za koja tražimo odgovore.

Nakon dramatičnih sovjetskih dana koji su potresli svijet, nastupa jedan od najvećih preokreta u ovom vijeku. Radikalni preobražaji u zemlji iz koje je poteklo »novo mišljenje«, ubrzavaju historijsko vrijeme, ali i najbolje ilustriraju kompleksnost procesa koji vode svijetu mira i napretka, slobode i demokracije.

Novo historijsko stanje traži svoje odgovore na pitanja:

- kako premostiti ogromne raskorake koji su ostali u sferi socijalnih i ekonomskih odnosa; afirmirati nove vrijednosti, a ukloniti uzročnike nekih novih podjela i izvorišta regresija;

- kako kroz procese nužne transformacije društva prebroditi često prateće ekstremizme, nacionalizme i druge antihistorijske tendencije;

- kako odgovoriti zahtjevima propulzivne ekonomije, ljudskih sloboda i socijalne pravde, a izbjeći opasnost novih totalitarizama za koje su beda i siromaštvo najplodnije tlo?

Bezbroj je izazova koji sada traže političke, ekonomske i intelektualne napore na svim planovima: nacionalnom, subregionalnom, regionalnom, kontinentalnom i globalnom.

II

Svi dobro znate Jugoslaviju još iz vremena kada je, kao zemlja pobjednica iz antifašističke koalicije, među prvima potpisala Povelju UN, ili, kada je bila »prvi disident« u Evropi. Znete je iz vremena hladnog rata, kao nesvrstanu i vanblokovsku i znate je sa svih raskršća poslijeratnog evropskog i svjetskog razvoja. Znete je kao zemlju koja je decenijama bila faktor evropske stabilnosti.

Sada je Jugoslavija postala briga, ne samo mnogih međunarodnih foruma, nego i njezinih prijatelja širom svijeta. Jučer se u ovom zdanju raspravljalo o Jugoslaviji. U Savjetu bezbjednosti doneta je posebna Rezolucija. Rekao sam, na tom sastanku, da današnja Jugoslavija ugrožava samu sebe. Time, na određen način, i mnogo šire područje na kojem se nalazi.

Možda zvuči paradoksalno kada predstavnik jedne zemlje praktički optužuje samog sebe. Ipak, mislim da nije tako. Ova Organizacija i njen Savjet bezbjednosti reprezentuju i štite mir, slobodu i prosperitet za sve ljude, narode i zemlje svijeta. Zato je upravo tu i mjesto gdje treba govoriti i o vlastitim nevoljama i odgovornostima, jer se samo tako, kad ustreba, može naići na podršku i pomoć.

Vama su, pretpostavljam poznate osnovne poente jučerašnje Rezolucije Savjeta bezbjednosti.

- Savjet bezbjednosti je dao podršku naporima Evropske zajednice - pod okriljem KEBS i načela kojima se rukovodi - kako bi se, kroz Konferenciju o Jugoslaviji i njezine mehanizme, uspostavio mir i započeo dijalog o budućnosti;

- pozvao je i podstakao sve faktore u Jugoslaviji da međusobne razlike prevaziđu na miran način i putem pregovora, u okviru Haške konferencije;

- urgirao je na sve države da odmah sprovedu opći i potpuni embargo na isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji, i

- apelirao na sve da se uzdrže od bilo kakve aktivnosti koja bi mogla povećati napetost u Jugoslaviji, a sputati ili prolongirati miroljubivo i dogovorno rješenje krize.

Vi vidite da smo mi i sami inicirali, i išli u susret, mirovnoj akciji Evropske zajednice, KEBS i, sada, Ujedinjenih nacija. To ne znači da smo vlastitu odgovornost prepuštali drugima, očekujući da za nas rade ono što jedino mi možemo i moramo da učinimo za sebe. Naprotiv. To je samo obaveza više da, sa svoje strane, uradimo posao koji niko ne može obaviti umjesto nas.

Za svoju krizu, ne želimo se, niti možemo pravdati ni činjenicama koje nepobitno stoje:

prvo, da je ona dio općih historijskih potresa koji, posljednjih godina pogađaju Srednju i Istočnu Evropu, Sovjetski Savez, a i druge dijelove svijeta, i da je zbog historijskih, političkih i etničkih osobitosti jugoslavenskog prostora, dobila svoju dodatnu, još dublju tragičnost.

drugo, da je tragedija u Jugoslaviji, u suštini, zlokobni koncentrat problema i iza-zova nove, posthladnoratovske Evrope i svijeta.

Jasno je da se Jugoslavija, poslije svega što se desilo, mora redefiniirati: mora se naći formula koja bi ujedno odgovarala i legitimnim nacionalnim aspiracijama i suvremenim potrebama integracije na novim osnovama.

Vjerujem da za takav ishod ima nade. Želim vjerovati da se perspektiva, čak, već počinje otvarati. Proboj u nagomilanom nepovjerenju, do kojeg je došlo prije nekoliko dana, kada je dogovorena obustava neprijateljstava, jeste još fragilan, ali nadasve značajan prvi korak.

Mi smo duboko svjesni - o tome sam i juče govorio - da svojom krizom ne smijemo ni na koji način ugrožavati druge, posebno one koji su nam najbliži, svoje susjede. To, s druge strane, pretpostavlja da i od naših susjeda, pogotovo od njih, treba da imamo i najviše razumjevanja, i najviše strpljenja.

Jučer je moj kolega, ministar inostranih poslova Albanije gospodin Kaplani radio upravo suprotno. Dolivao je ulje na vatru. Nema potrebe da o tome više govorim, premda je gospodin Kaplani mojoj zemlji posvetio čitave tri stranice svog govora.

Dopustite da na kraju ovog pledoajea o Jugoslaviji, i sa ovog mjesta zahvalim svima koji su, u ovom za nas teškom času, pokazali brigu, simpatije i prijateljska osećanja za jugoslavenske narode.

III

Kroz primjer jugoslavenske krize koja iskušava novu evropsku, pa i svjetsku arhitekturu, može se sagledati međuzavisnost nacionalne, regionalne, kontinentalne i globalne stabilnosti. Zato je i Evropa nove Povelje, sa centralnim mjestom za čovjeka i njegova prava, stabilna tek u interakciji sa čitavim svijetom. U tome će biti njen autentičan doprinos nastanku nove civilizacije mira.

Restruktuiranje svijeta je u toku. To je proces koji zahtijeva maksimum senzibiliteta, ne samo za političku, već i za ekonomsku i socijalnu sferu transformacija. U suprotnom, mogli bi se još jače izraziti već postojeći dispariteti. Zato i po nestanku bipolarnog svijeta, smisao i potencijali politike nesvrstanosti ne odlaze u historiju. Naprotiv, dobijaju novu motivaciju.

Prirodno je da stari sistem, u prvom redu razgrađuju oni koji su ga stvarali na premisama ideološkog utjecaja i vojne moći. Međutim, gradnja novog sistema međunarodnih odnosa ne smije biti pod sjenkom novih supremacija. Svjetske snage i utjecaji nisu - i ne mogu biti simetrični. Ali, u globalnim razmjerama, u gradnju nove svjetske arhitekture, ne može se ulaziti bez snaga i utjecaja svih.

Novi svjetski poredak koji počiva na miru i demokratiji, slobodi i jednakosti, stabilnosti i razvoju, treba da važi za sve. Samo mu sveobuhvatnost obezbjeđuje trajnost, a opća participacija - postojanost.

Znači, poredak koji će garantirati mir i bezbjednost čitavoj međunarodnoj zajednici, traži učešće i odgovornost i ogromnog dijela svijeta u kojem se nalaze, i koji reprezentuju nesvrstane zemlje. O tome je juče, vrlo kompetentno, govorio moj uvaženi kolega, ministar inostranih poslova Gane, gospodin Asamoah.

Ako je cilj - svijet ekonomskog razvoja i prosperiteta – to je nespojivo sa siromaštvom i stagnacijom čitavih regiona u kojima su zemlje u razvoju, mahom nesvrstane zemlje. Iluzorno je očekivati punu simetriju razvitka u svijetu, ali i nerealno projektovati svjetski razvoj bez stvaranja uvjeta i otvaranja prostora za ekspanziju.

Dalje, civilizacijski poredak u kojem osnovnu vrijednost predstavlja čovjek, njegova ljudska i građanska prava, traži slobodna, ali i stabilna društva; demokraciju, ali i ekonomsku i socijalnu perspektivu.

I, konačno, u novom poretku ekologija zauzima izuzetno mjesto, i naponi za očuvanje prirodne sredine moraju se rasprostrirati svuda podjednako na globalnoj razini.

Pomenuo sam, radi svega toga, smisao i potencijale politike nesvrstanosti. Sam naziv te politike i pokreta koji iza nje stoji, vjerovatno je prevaziđen. Principi i ciljevi nisu.

Ta filozofija je kompatibilna sa svim pozitivnim tokovima današnjeg svijeta:

- sa napretkom u oblasti razoružanja i potpisivanja START;
- sa progresom u pregovorima o kemijskom oružju;
- sa općim stavom u prilog pojačane kontrole transfera konvencionalnog oružja;
- sa tekućim procesima smirivanja svjetskih kriza, i sa započetim konstruktivnim dijalozima;
- sa efikasnom ulogom koju su odigrale UN, na osnovu Povelje, u slučajevima prijetnje miru, narušavanja mira i akata agresije, kao prilikom krize u Golfu;
- sa mukotrpnim naporima koji su uloženi da bi se, i povodom najdugotrajnije svjetske krize, bliskoistočne, i palestinskog pitanja, već moglo govoriti o suglasnosti o zajedničkim osnovama za održavanjem međunarodne konferencije uz učešće svih involviranih faktora, uključujući i PLO.

IV

Danas se s razlogom govori o ponovnom rođenju Ujedinjenih nacija i povratku na izvorišta iz 1945. Najveće svjetske sile, prekidajući blokovsku konfrontaciju i ostvarujući proces pregovaranja, dale su ogroman doprinos revitalizaciji i svjetske organizacije i njezine Povelje. Pred Ujedinjenim nacijama je danas jedinstvena šansa: da postanu još značajniji okvir kroz koji će se apsorbovati krupne svjetske promjene i usmjeravati pozitivni tokovi; forum, u kojem će se rješavati sva suštinska i sudbonosna pitanja koja tangiraju interese čitave međunarodne zajednice. Rječju, da postanu okosnica novog svjetskog poretka.

Kroz Ujedinjene nacije mogu se istinski objedinjavati interesi za izgradnju i širenje regionalnih organizacija i mehanizama u oblasti bezbjednosti i saradnje, u političkoj, ekonomskoj, ekološkoj, kulturnoj sferi. Danas je bezbjednost integralna, globalna i regionalna, političko-vojna, ali i ekonomsko-socijalna, uključujući naročito prava čovjeka.

Kroz UN velike svjetske sile i razvijene zemlje mogu efikasno koordinirati likvidiranje ostataka hladnog rata, naročito u oblasti nuklearnog, ali i drugog razoružanja.

Kroz UN možemo svi djelotvorno utjecati na rješavanje regionalnih kriza, izgradnju integracionih struktura i mehanizama, na širenje ekonomskog i tehnološkog razvoja.

Kroz UN, preko saradnje Generalne skupštine i Savjeta bezbjednosti, možemo se svi uključiti u gradnju novog svjetskog poretka: ostvariti opciju za mir, bezbjednost, stabilnost, demokraciju i razvitak. Ne, za jedne mimo drugih, i još manje protiv drugih, već za sve.

Imamo bogato iskustvo iz ovih 46 godina. Vjerujemo da se svijet može i mora i dalje mijenjati. Naravno, nabolje. Zato smo i danas ovdje.

(Govor saveznog sekretara za inostrane poslove
Budimira Lončara na 46. zasjedanju Generalne skupštine OUN
Njujork, 26. septembra 1991)

Suštinski prekid vatre

IZVJEŠTAJ SA DRUGOG RADNOG PLENARNOG SASTANKA
KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI, U HAGU, 19. SEPTEMBAR 1991. GODINE.

Drugi radni plenarni sastanak Konferencije o Jugoslaviji održan je na osnovu dogovora sa prvog plenarnog sastanka, 12. i 13. 09, kada je predsjednik Konferencije, lord Karington najavio da bi cilj drugog sastanka bio, prije svega:

a) da ocijeni situaciju na temelju izvještaja koji će on (lord Karington) podnijeti nakon posjete Jugoslaviji;

b) da bude upoznat sa rezultatima prvog sastanka dvije komisije Konferencije:

- za odnose među republikama i ustavna pitanja;

- »za prava svih« (građani, narodi, manjine).

Na drugom radnom plenarnom sastanku učestvovali su, kao i na prvom, predsjednik Konferencije lord Karington i dva podpredsjednika (ambasadori C. Barkman i N.A. De Karser), a sa jugoslavenske strane, savezni sekretar za vanjske poslove B. Lončar i ministri vanjskih poslova svih jugoslovenskih republika: dr H. Silajdžić (Bosna i Hercegovina), dr N. Samardžić (Crna Gora), dr Z. Šeparović (Hrvatska), D. Maleski (Makedonija), dr D. Rupel (Slovenija) i V. Jovanović (Srbija).

1. Sastanak je najvećim dijelom bio usredsređen na očekivanje prvih rezultata sprovođenja Izjave koju su 17. septembra u Igalu potpisali ord Karington, predsjednici S. Milošević i F. Tuđman, i savezni sekretar za narodnu odbranu V. Kadijević.

2. Lord Karington je najprije izvjestio o svojoj posjeti Jugoslaviji i kratko komentirao potpisanu Izjavu. Izrazio je nadu da će zajednička obaveza koju su preuzeli najodgovorniji predstavnici triju strana dovesti do efektivnog prekida vatre, što će omogućiti i djelotvoran nastavak rada Konferencije. Posebno je istakao značaj posljednjeg stava u Izjavi, koji glasi: »Svjesni smo da je ovo posljednja šansa za deeskalaciju i zaustavljanje sukoba, bez čega ne može biti ni djelotvornih pregovora o budućnosti naših naroda.«

3. Po Karingtonu, Izjava iz Igalu daje osnova za nadu i ohrabruje mirovni proces. On je svjestan, što je više puta u svojim istupanjima naglasio, da je potpuni

prekid vatre teško ostvariti odjednom, preko noći. Bitno je da od njegovog stupanja na snagu počne stvarna deeskalacija sukoba koja će svjedočiti o političkoj volji potpisnika.

4. U tom smislu, lord Karington nije bio sklon da prve vijesti o nastavljanju sukoba odmah protumači kao neuspjeh i kršenje preuzetih obaveza.

5. Osnovni naglasci iz diskusije:

JUGOSLAVIJA (SAVEZNA DELEGACIJA):

Savezni sekretar za vanjske poslove Budimir Lončar ukazao je na vanredni značaj Konferencije za miroljubivo i civilizirano razrješenje tragične jugoslavenske situacije, kao i na ogromnu političku odgovornost svih sudionika sastanka. Konstatirao je da je od prvog sastanka Konferencije, nažalost, došlo do dalje dramatične eskalacije sukoba u Hrvatskoj i da su pale nove žrtve, što se ne može opravdati ni pred jugoslovenskim narodima, ni pred licem međunarodne zajednice.

Odao je posebno priznanje lordu Karingtonu za njegovu inicijativu da se sazove sastanak u Igalu, a Izjavu iz Igalu ocijenio je kao posljednju šansu za mir.

Založio se za povećanje broja promatrača Evropske zajednice kako bi njihova aktivnost obuhvatala nova područja, uključujući i Bosnu i Hercegovinu.

Prekid vatre, naglasio je, mora biti apsolutni prioritet, jer je to ključni uvjet djelotvornosti Konferencije koja će, očekujemo, omogućiti stvaranje solidnih osnova za buduće odnose među jugoslavenskim narodima.

Savezni sekretar B. Lončar je pozdravio početak rada dvije komisije Konferencije, posebno relativno uspješan rad Komisije za prava svih u Jugoslaviji, koja je uspjela usaglasiti zajedničke stavove. Izrazio je očekivanje da će i druga komisija (za odnose među republikama), u svom daljem radu također uspjeti da identificira područja suglasnosti. Ponovio je prijedlog da se što skorije formira i nova Komisija za ekonomska pitanja.

SLOVENIJA:

Ministar vanjskih poslova dr D. Rupel rekao je da Slovenija, svojim učešćem na Konferenciji pokazuje svoju dobru volju i opredjeljenost za mir, ali je, ujedno jasno stavio do znanja »da se Slovenija, ni pod kojim uvjetima, neće vratiti u Jugoslaviju«.

Slovenija se pita »ima li smisla nastaviti Konferenciju, ako se rat nastavlja i proširuje na nove teritorije«. Smatra da bi, u tom slučaju, Konferencija »samo poslužila kao alibi agresoru«. Po ministru Rupelu, Evropa još nije našla pravi način da sprovede u djelo principe za koje se zalaže, posebno princip nedopustivosti nasilnog mijenjanja granica.

Izjava iz Igala, po predstavniku Slovenije, nije potpisana u dobroj vjeri. Armija više ne odgovara političkim institucijama, bombardira gradove u Hrvatskoj i ubija civile.

Dr Rupel je više puta istakao da je Slovenija diskriminirana na Konferenciji, između ostalog i time što je zbog zatvaranja dijela jugoslavenskog zračnog prostora, slovenačkoj delegaciji bio znatno otežan dolazak u Hag. Najavio je da će Slovenija podnijeti Konferenciji podatke o šteti koju je Slovenija već pretrpjela zbog toga što joj je onemogućeno korišćenje aerodroma na njenoj teritoriji.

HRVATSKA:

Ministar vanjskih poslova dr Z. Šeparović je izrazio zahvalnost lordu Karingtonu na njegovim, hvale vrijednim nastojanjima, ali je ujedno oštro osudio »agresivni rat Srbije i JNA protiv Hrvatske«. Rekao je da izjava iz Igala jasno pokazuje ko su strane u sukobu (»Srbija i JNA protiv Hrvatske«). Postavio je pitanje »kako se može, dok traje rat, razgovarati o općepoznatim, nespornim, ali u datoj situaciji irelevantnim stvarima kao što su ljudska prava i prava manjina«.

Po ministru Šeparoviću, prekid vatre je propao, iako je predsjednik Tuđman naredio nacionalnoj gardi da prva ne otvara vatru. »Borbe se nastavljaju i bombardiraju se gradovi.«

Ministar Šeparović se složio sa ministrom Rupelom da je jugoslavenska armija izvršila *de facto* državni udar i da ne odgovara političkim institucijama. Ni Savezna vlada, po njemu, nije u stanju da obavlja svoju funkciju te bi bilo najbolje da i u međunarodnim organizacijama Jugoslaviji bude namijenjena »prazna stolica«.

Hrvatska se opredijelila za nezavisnost. Izložena je agresiji. Adekvatan odgovor na takvu situaciju, po ministru Šeparoviću, može biti samo odgovarajuća energična akcija međunarodne zajednice, u vidu upućivanja međunarodnih mirovnih snaga koje bi zaštitile Hrvatsku.

Ministar Šeparović je zamolio lorda Karingtona da se založi kako bi predstavniku Hrvatske bilo omogućeno da svoje ocjene direktno iznese na predstojećem sastanku Savjeta ministara Dvanaestorice, a, ukoliko to ne bi bilo moguće, zamolio je da to učini sam lord Karington.

MAKEDONIJA:

Ministar vanjskih poslova dr V. Maleski pružio je punu podršku Konferenciji i lordu Karingtonu lično. Saglasio se sa njegovom ocjenom da je još suviše rano da bi se dala definitivna ocjena efekata Izjave iz Igala.

Ministar Maleski je odao priznanje ukupnom dosadašnjem angažmanu Zajednice prema jugoslavenskoj krizi, ističući da se taj angažman nikako ne smije tumačiti kao miješanje u unutrašnje stvari Jugoslavije. Evropa, međutim, ima pravo

da se »miješa u svoju vlastitu sudbinu, i to je upravo ono što čini kad se danas obraća Jugoslaviji«.

Naglasio je da je Sobranje Republike Makedonije donijelo izričitu odluku da Makedonija neće učestvovati u međuetničkom ratu u Jugoslaviji i, posebno, da neće, dok traje rat, dozvoliti da vojnici iz Makedonije budu upućivani u krizna područja.

Dr Maleski se založio da Konferencija o Jugoslaviji nastavi sa radom, kako bi i to bio činilac djelovanja na obustavljanje sukoba u zemlji.

SRBIJA:

Ministar vanjskih poslova V. Jovanović složio se sa lordom Karingtonom da je još suviše rano za ocjenu efekata Izjave iz Igala. Istakao je da Srbija nije strana u sukobu i odbio tvrdnje ministra Šeparovića. Jugoslavenska kriza otvorena je, po ministru Jovanoviću, onda kada su dvije republike unilateralno krenule putem secesije i započele sa sistematskim podrivanjem saveznih institucija. Te dvije republike su izvršile »državni udar protiv jugoslovenske federacije«. I nasilno mijenjanje granica (vanjskih) Jugoslavije najprije su pokušale izvršiti dvije secesionističke republike.

Srpski narod u Hrvatskoj je, po ministru Jovanoviću, žrtva diskriminacije i sistematskih progona, te se ne može optuživati za to što ne prihvaća takav položaj. Pozivanje predstavnika srpskog naroda u Hrvatskoj da učestvuju na Konferenciji o Jugoslaviji bio bi najbolji način da se osigura njihovo odgovorno sudjelovanje u mirovnom procesu.

Ministar Jovanović je, u širem izlaganju, objasnio stavove svoje republike u vezi sa problemom Kosova, odgovarajući na optužbe što ih je s tim u vezi na račun Srbije uputio ministar Šeparović.

Ocijenio je da proširenje misije promatrača Evropske zajednice, kako je to predložio savezni sekretar B. Lončar, ne spada izravno u mandat ove Konferencije, ali da je to relevantno pitanje koje lord Karington može pokrenuti kod nadležnih jugoslovenskih činilaca.

BOSNA I HERCEGOVINA:

Ministar vanjskih poslova dr H. Silajdžić podsjetio je na inicijativu koju je Bosna i Hercegovina dala na prvom radnom plenarnom sastanku, u cilju proširenja misije evropskih promatrača na BiH. Cilj te inicijative jeste da se spriječi proširenje sukoba i nije jasno zašto bi tome iko bio protivan.

Ministar Silajdžić se založio za energičnu akciju Zajednice u cilju zaustavljanja sukoba. Podržao je osnovne akcente iz istupanja ministra Makedonije. Ocijenio je da Konferenciju treba nastaviti, složivši se, međutim, da je prekid vatre preduvjet njene djelotvornosti.

CRNA GORA:

Ministar vanjskih poslova dr N. Samardžić odao je priznanje lordu Karingtonu za njegovo dosadašnje zalaganje u predsjedavanju Konferencijom, i, posebno, za uspješno vođenu akciju koja je dovela do potpisivanja Izjave iz Igala. Podsjetio je da se Crna Gora u svom prilazu razrješenju jugoslavenske krize, opredijelila za federalnu opciju, ali da je spremna razgovarati i o drugim solucijama, uključujući i opciju saveza suverenih država. Želja joj je da na Konferenciji doprinese približavanju stavova.

6. Rad dvije komisije Konferencije:

Potpredsjednici Konferencije koji predsjedavaju dvijema komisijama, ambasadori C. Barkman i N.A.De Karser, izvjestili su o rezultatima sastanaka Komisija, 17. i 18. septembra.

Komisija za prava svih uspjela je usaglasiti zajednički papir (u prilogu ovog izvještaja), u kojemu su identificirani osnovni kriteriji i standardi zaštite ljudskih prava i prava manjina, koje bi trebalo primjenjivati, u osloncu na tekovine Savjeta Evrope (Konvencija o ljudskim pravima, Nacrt konvencije o pravima manjina i dr.).

Komisija za odnose među republikama nije došla do usaglašenih stavova, ali je imala sadržajnu diskusiju.

Usmeni izvještaji dvojice potpredsjednika o sastancima komisija, nisu zvanično odobravani (Slovenija i Hrvatska su bile izričito protiv toga, dok traje rat), ali su predsjedavajući obje komisije naglasili da sadašnja diskusija i njeni rezultati predstavljaju osnovu za dalji rad, što niko nije osporio.

7. Nastavak rada Konferencije:

Naredni sastanak nije zakazan. To je, nema sumnje, rezultat ocjene lorda Karingtona, da je neophodno utvrditi dalji razvoj u zemlji nakon Izjave iz Igala i sačekati odgovarajuće političke odluke Dvanaestorice.

Na sastanku je jasno došla do izražaja orijentacija lorda Karingtona da Konferencija treba da nastavi sa radom. Izostanak zakazivanja narednog sastanka govori, međutim, i o stavu, da je djelotvoran rad Konferencije teško zamisliti bez suštinskog napretka na osiguranju prekida vatre u zemlji.

Potpredsjednici Konferencije, ambasadori Barkman i De Karser, zaduženi su da direktno prate implementaciju prekida vatre i izještavaju lordu Karingtona, koji će, na osnovu toga, predložiti nastavak rada Konferencije. Ostalo je pri tom otvoreno da li će se najprije sastati Konferencija u plenarnom sastavu, ili će se, prije toga, nastaviti rad dviju komisija.

(Savezni sekretarijat za vanjske poslove,
Beograd, 24. septembar 1991)

Tri pitanja u prvom planu

IZVJEŠTAJ SA ČETVRTOG PLENARNOG SASTANKA
KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI,
U HAGU, 4. OKTOBAR 1991. GODINE

Četvrti plenarni sastanak Konferencije o Jugoslaviji sazvan je od strane predsjedavajućeg, lorda Karingtona, u situaciji dalje eskalacije rata u Hrvatskoj, sa do sada nezabilježenim brojem ljudskih žrtava i ogromnim razaranjima.

Dramatičan razvoj situacije, neposredno uoči zakazanog plenuma Konferencije, naveo je lorda Karingtona da pozove u Hag sva tri potpisnika Izjave iz Igala: predsjednika Republike Srbije S. Miloševića, predsjednika Republike Hrvatske dr F. Tuđmana i saveznog sekretara za narodnu odbranu V. Kadijevića.

Sastanak lorda Karingtona sa jugoslavenskim potpisnicima Izjave iz Igala u velikoj je mjeri zasjenio četvrto zasjedanje plenuma Konferencije. Ta dva događaja, koja su vremenski koincidirala, i suštinski su usko povezana. Sprovođenje dogovora koji je usaglašen između lorda Karingtona i predsjedavajućeg Savjeta ministara Evropske zajednice, Van den Bruka, s jedne, i jugoslavenskih potpisnika Izjave iz Igala, s druge strane, u najvećoj će mjeri utjecati na dalji tok i rezultate mirovnog procesa u okviru Haške konferencije.

Važan element konteksta u kojem su oba sastanka održana bio je i sastanak četvorice članova Predsjedništva SFRJ, uz učešće najviših predstavnika JNA, u Beogradu, 3. oktobra, kojom prilikom je usvojena odluka o preuzimanju, od strane Predsjedništva, posebnih ovlaštenja Skupštine SFRJ u uvjetima ratne opasnosti.

Učesnici četvrtog plenarnog sastanka bili su: ambasador C. Barkman koji je u, odsustvu lorda Karingtona predsjedavao sastankom; savezni sekretar za vanjske poslove B. Lončar, na čelu savezne delegacije; H. Silajdžić, MIP Bosne i Hercegovine; dr Z. Šeparović, MIP Hrvatske; V. Maleski, MIP Makedonije; N. Samardžić, MIP Crne Gore; M. Šinkovec, predsjednik vanjskopolitičkog odbora Skupštine Slovenije i V. Jovanović, MIP Srbije.

Neposredno uoči plenarnog sastanka savezni sekretar B. Lončar, kao i ministri inostranih poslova Bosne i Hercegovine i Makedonije H. Silajdžić i V. Maleski, imali su odvojene razgovore sa lordom Karingtonom.

U prvom planu su bila tri pitanja:

- a) dalja eskalacija rata u Hrvatskoj;
- b) akcija četvorice članova Predsjedništva SFRJ u Beogradu;
- c) pitanje moratorija;
- d) dalja aktivnost misije promatrača EZ.

Ad a) Nastavljanje sukoba, krvoprolića i ratnih razaranja u Hrvatskoj bilo je najprisutnija tema u debati i predmet najveće zabrinutosti. Predsjedavajući, međutim, nije taj dio debate usmjeravao ka novim zaključcima, imajući u vidu da je o tom pitanju istovremeno bio u toku pomenuti sastanak lorda Karingtona sa jugoslavenskim potpisnicima Izjave iz Igala.

Predsedavajući, ambasador Barkman naglasio je da hitni i potpuni prekid vatre mora ostati apsolutni prioritet. Rekao je da su, prema izvještajima evropskih promatrača, za kršenje prekida vatre odgovorne obje strane, mada jedna više od druge.

Po lordu Karingtonu (na ručku sa predsjednicima Tuđmanom i Miloševićem i saveznim sekretarima Kadijevićem i Lončarom), najveći dio krivice za narušavanje prekida vatre snosi Hrvatska, ali odgovor Armije bio je sasvim nesrazmjern i, kao takav, nedopustiv.

Savezni sekretar za vanjske poslove B. Lončar rekao je u debati da je rat u Hrvatskoj tokom posljednjih nekoliko dana poprimio razmjere koji su nadmašili i najgora strahovanja. Došlo je do novih krvavih sukoba, nove stotine ljudskih života su izgubljene, pojačavaju sa stradanja i destrukcija. Nedavno su napadnuti čak i obalni gradovi kao što su Dubrovnik, Zadar i Split, svjetski poznati kao spomenici kulture.

Naglasio je da prekid vatre mora biti prvi prioritet. Konstatirao je da su sva relevantna politička tijela podržala angažiranje Evropske zajednice i Hašku konferenciju, što je reafirmirano i na Savjetu bezbjednosti UN, kao najvišem tijelu zaduženom za mir i sigurnost u svijetu. Konferencija o Jugoslaviji je najbolja i jedina šansa da naše probleme riješimo uz pomoć Evrope, u skladu sa evropskim kretanjima i našim aspiracijama prema tim kretanjima. Opredijelivši se za Konferenciju, prihvatili smo da se ništa staro ne može očuvati silom, niti se, u našim prilikama, ništa novo ne može stvoriti silom. Nema nadomjestka za politički dijalog.

MIP Hrvatske dr Z. Šeparović naglasio je da se rat protiv Hrvatske nastavlja sa najvećom žestinom, da se ruše civilni objekti, uključujući škole i bolnice, historijski spomenici i crkve. Bombardiranje Zadra bilo je, po njegovim riječima, najteže bombardiranje jednog evropskog grada nakon Drugog svjetskog rata. Optužio je JNA za kršenje prekida vatre.

Hrvatska na Konferenciji traži, prije svega mir, striktno provođenje principa nepromjenjivosti granica silom i zahtijeva potpuno povlačenje snaga Srbije i JNA iz Hrvatske, što smatra preduvjetom za mirno rješenje.

Nakon isteka moratorija, od Evrope i međunarodne zajednice očekuju priznanje nezavisnosti i suverenosti Hrvatske i, samo na toj osnovi, Hrvatska će biti spremna da razgovara sa ostalim sudionicima Konferencije o modalitetima miroljubive i dobro-

susjedske suradnje. Nakon svega što se dogodilo ne prihvaćaju, međutim, nikakav oblik konfederacije ili zajednice.

MIP Bosne i Hercegovine H. Silajdžić složio se da je zaustavljanje rata prvi prioritet. Ukazao je na ogromne ekonomske štete koje Bosna i Hercegovina trpi uslijed nastavljanja rata i prekida gotovo svih komunikacija sa ostatkom Jugoslavije i sa svijetom. Rekao je da, nakon svega što se posljednjih dana dogodilo, nije optimist u pogledu mogućnosti skorog uspostavljanja mira.

MIP Crne Gore N. Samardžić, također je naglasio da je zaustavljanje sukoba prioritet broj jedan. Rekao je da su regularne jedinice JNA na granici Crne Gore i Hrvatske napadnute iz zasjede od strane hrvatskih neregularnih snaga, da je došlo do masakra mladih rezervista i da je kasarna u Prevlaci i dalje izložena neprestanim napadima i provokacijama. U vezi sa teritorijom na kojoj leži vojna zona u Prevlaci, rekao je da Crna Gora nema teritorijalnih pretenzija. Ukazao je da je to područje pod vojnom kontrolom još iz vremena Austrougarske i podsjetio na inicijativu predsjednika Bulatovića da se sporazumno razrješi problem granične linije u zoni Prevlake.

Smatra da bi najbolje rješenje bilo da se iz područja Boke i Dubrovnika povuku neregularne hrvatske snage, što bi omogućilo da i JNA povuče svoje jedinice u kasarne.

MIP Makedonije V. Maleski ocijenio je da u osnovi rata koji se vodi u Jugoslaviji leži nacionalizam koji je do ekstrema zaoštrio sva pitanja koja se tiču nacija, manjina i teritorijalnih granica. Etničke granice su u Jugoslaviji nezamislive i mijenjanje granica ne može biti put traženja rješenja. U prvom planu se moraju naći pitanja ljudskih prava i demokracije. Pravo na samoopredijeljenje ne može se posmatrati izvan konteksta ljudskih prava i prava manjina, izvan konteksta procesa integracije koji je danas dominantni proces u Evropi. U svakom slučaju, bez obzira što je kome cilj - puna nezavisnost ili integracija - i jedno i drugo može se ostvariti samo kroz demokratski i civilizirani dijalog, uz oslonac na evropske standarde.

Nesposobnost političara da razriješe jugoslavensku krizu dovela je do ulaska Armije u politički život zemlje, a Armija ne raspolaže drugim sredstvima osim sile. Nakon što je Armija upotrebila silu, njen ugled danas rapidno pada u očima svih.

Ministar inostranih poslova Srbije V. Jovanović ocijenio je da je eskalacija sukoba u Hrvatskoj rezultat neobjavljenog rata koji su hrvatske snage povele protiv JNA, sistematski kršeći dogovore o prekidu vatre, blokirajući i napadajući kasarne. Rekao je da bi za svaku armiju na svijetu to bio *casus belli* i da je, zapravo, JNA do sada bila iznenađujuće strpljiva.

Ponovio je da Srbija nije strana u ratu i da za takvu tvrdnju nema dokaza. Srbija je samo žrtva politike rušenja Jugoslavije. Pogotovo, po ministru Jovanoviću, nemaju nikakve osnove tvrdnje o sprezi Srbije i komunizma. Historijski, komunizam je u Srbiju došao iz sjeverozapadnih krajeva zemlje i upravo je srpskom narodu nanio najviše zla.

Srbija je prvenstveno zainteresirana za mir. Konferenciju o Jugoslaviji vidi kao okvir koji treba da pomogne kako bi se otklonilo ono što dijeli jugoslavenske narode, kako bi se Jugoslavija sačuvala, a ne ukinula.

Ad b) Svi učesnici sastanka osim predstavnika Crne Gore osvrnuli su se u svojim istupanjima i na akciju četvorice članova Predsjedništva SFRJ.

Predsjedavajući, ambasador Barkman, ocijenio je da je riječ o udaru na Ustav (»*Constitutional coup*«) koji Evropska zajednica ni u kom slučaju ne može prihvatiti i koji će ozbiljno otvoriti i pitanje pretpostavki za dalji rad Konferencije.

U završnom dijelu razgovora, prilikom ručka kojem su prisustvovali ministar Van den Bruk, lord Karington, predsjednici Tuđman i Milošević, kao i savezni sekretar B. Lončar i V. Kadrijević, također je, između ostalog, bilo riječi o akciji četvorice članova Predsjedništva. Lord Karington je tom prilikom oštro osudio njihov čin, kao jednos-trani akt koji nije u skladu sa duhom Haške konferencije.

Savezni sekretar B. Lončar je, u uvodnim napomenama na plenarnom sastanku, ocijenio da je akt četvorice članova Predsjedništva, uz učešće visokih vojnih pred-stavnika, potpuno neprihvatljiv.

MIP Hrvatske dr Z. Šeparović rekao je da nema sumnje da se radi o udaru kojim dvije od šest republika nastoje preuzeti ulogu Savezne vlade i Parlamenta. Odobrio je stav Zajednice da takav korak ne prizna i izrazio očekivanje da će se Predsjedništvo i ostale četiri republike uskoro sastati i odrediti prema tom činu.

MIP Makedonije V. Maleski naglasio je da je Predsjedništvo SFRJ tijelo koje može djelovati samo uz suglasnost svih republika, te da se prema tome radi o državnom udaru, i to o velikom udaru u nizu manjih udara kojima je u posljednje vrijeme rušen ustavni sistem zemlje.

MIP Bosne i Hercegovine H. Silajdžić složio se sa kvalifikacijom čina kao udara i podsjetio da je BiH o tome već iznijela svoj stav.

Predsjednik vanjskopolitičkog odbora Skupštine Slovenije M. Šinkovec također je osudio čin.

MIP Srbije V. Jovanović izrazio je svoje duboko neslaganje sa ocjenama ostalih sudionika. Smatra da je riječ o legalnoj mjeri koja je predviđena Ustavom u slučajevi-ma neposredne ratne opasnosti.

Ad c) Pitanje moratorija

Predstavnik Slovenije je rekao da je njegova republika ispunila sve obaveze koje je preuzela na osnovu tromjesečnog moratorija potvrđenog Brionskom deklaracijom. Sve te obaveze ističu, zajedno sa moratorijem, 7. 10. o.g. Slovenija ne može prihvatiti nikakve inicijative za produženje moratorija te će se, shodno plebiscitarnom opredeljenju slovenskog naroda, proces stjecanja pune nezavisnosti, nakon tog datuma nastaviti. U tom smislu, već su pripremljeni svi potrebni zakoni (zakon o valuti, o deviznom sistemu, o pasošima, o strancima, itd.) i oni će stupiti na snagu.

Slovenija će nastaviti pregovore sa Hrvatskom sa ciljem da se sa tim susjedom zadrži režim otvorenih granica.

Nakon 7. oktobra nestaju sve osnove za dalje učešće građana Slovenije u radu saveznih institucija. Slovenija, međutim, želi i dalje doprinositi miroljubivom razrješenju jugoslavenske krize te će, i nakon toga, nastaviti sa konstruktivnim učešćem na Haškoj konferenciji.

Predstavnik Hrvatske je također iznio stav svoje republike da neće prihvatiti produženje tromjesečnog moratorija.

Iz razgovora vođenih prilikom pomenutog ručka, može se zaključiti da Zajednica ne vidi mogućnost da insistira na zvaničnom produženju moratorija. Međutim, dogovor koji je postignut prilikom susreta potpisnika Izjave iz Igala (tekst u prilogu), stavlja priznanje nezavisnosti onih republika koje to žele u kontekst općeg rješenja, kao ishoda Haške konferencije. U tom smislu, može se smatrati da je, sa stanovišta Zajednice, i moratorij stavljen *de facto*, pod okrilje Haške konferencije.

Ad d) Aktivnost promatrača EZ

Predstavnik Bosne i Hercegovine izrazio je zadovoljstvo činjenicom da je 1.o.m., potpisan memorandum o proširenju aktivnosti promatrača na tu republiku. Zahvalio je na brznoj i efikasnoj akciji Zajednice.

Predstavnik Makedonije ponovio je očekivanje da će promatrači EZ biti upućeni i u njegovu republiku, gdje bi, kao i u BiH, imali prvenstveno preventivnu ulogu.

Interes za prisustvo promatrača Zajednice izrazila je i Crna Gora.

Predstavnik Slovenije je rekao da njegova republika ne vidi potrebe za produženje prisustva promatrača misije EZ nakon isteka moratorija, 7. 10. o.g. Po njemu, osnovni razlog za prisustvo promatrača u Sloveniji nastat će povlačenjem jedinica JNA koje treba da se okonča do 18. 10.

Ministar Van den Bruk je, međutim, insistirao da Slovenija revidira svoju poziciju, da prihvati produženje prisustva promatrača i poduzme sve što je po proceduri potrebno, kako bi već početkom naredne sednice, dala svoju pismenu saglasnost na produženje mandata promatračke misije.

Sastanak potpisnika Izjave iz Igala (lorda Karingtona, predsjednika Miloševića i predsjednika Tuđmana) i predsjedavajućeg Savjeta ministara EZ, Van den Bruka.

Sastanak je održan na inicijativu lorda Karingtona, paralelno sa 4. plenarnim sastankom Konferencije o Jugoslaviji. Razgovori su vođeni iza zatvorenih vrata i trajali su oko dva sata i 15 minuta. Postignuti dogovor formuliran je pismeno i prezentira, od strane ministra Van den Bruka na konferenciji za štampu koja je održana po završetku sastanka.

NEKE ZAKLJUČNE OcjENE:

Preciznija ocjena opredjeljenja Zajednice prema daljem toku Konferencije o Jugoslaviji bit će moguća nakon sastanka Savjeta ministara EZ 5.o.m. Dvanaestorica će tom prilikom, nema sumnje, dati i svoju usaglašenu ocjenu sastanka i odluka jednog dijela Predsjedništva SFRJ uz učešće vrha JNA, 3.o.m.

Što se tiče daljeg angažmana Zajednice prema jugoslavenskoj krizi, mogu se iznijeti slijedeće preliminarne ocjene:

- prvo, jasan je stav Zajednice da je na samim jugoslavenskim republikama i na-rodima da pronađu konačna rješenja za svoje buduće odnose i suživot;

- drugo, jasno je također opredjeljenje Zajednice da svako rješenje mora biti postignuto kroz dijalog i dogovor, u okvirima Haške konferencije i na temeljima proklamiranih principa (nema nasilnih promjena granica, zaštita prava svih, uvažava-nje legitimnih interesa i aspiracija); u tom smislu i eventualno udruživanje na novim osnovama i eventualno razdruživanje morali bi biti dio jednog istog procesa;

- treće, ne postoji spremnost da se nezavisnost pojedinih dijelova Jugoslavije prizna prije okončanja procesa Haške konferencije,

- četvrto, Jugoslavija treba da u procesu Konferencije zadrži svoj međunarodni subjektivitet.

(Savezni sekretarijat za vanjske poslove)

Prilog 1.

ZAJEDNIČKA IZJAVA

SASTANAK ODRŽAN U MINISTARSTVU
VANJSKIH POSLOVA,
U Hagu, 4. oktobar 1991.

UČESNICI:

H. van den Bruk (predsedavajući)
Lord Karington
Ambasador Vejnands
g. Sizeland (bilježnik)
Predsjednik Tuđman
Predsjednik Milošević
General Kadijević
(prevodioci)

IZJAVA KOJU JE PROČITAO MINISTAR VAN DEN BRUK

Zajedno sa lordom Karingtonom predsedavao sam sastankom, koji je trajao dva sata i četvrt, sa jugoslavenskim stranama, radi diskusije o sadašnjoj situaciji u Jugoslaviji i izgledima za miroljubivo političko rješenje krize.

Među učesnicima je dogovoren prilaz na dvostrukoj liniji:

1. POLITIČKOJ:

Usaglašeno je da bi bilo neophodno uključivanje svih zainteresiranih strana kako bi se formuliralo političko rješenje, na bazi perspektive priznanja nezavisnosti onih republika koje to žele, na kraju pregovaračkog procesa vođenog u dobroj vjeri. Priznanje bi bilo dato u okviru cjelovitog rješenja i sadržavalo bi sljedeće elemente:

- a) labavu asocijaciju ili savez suverenih ili nezavisnih republika;
- b) odgovarajuće aranžmane za zaštitu manjina, uključujući garancije ljudskih prava i, možda, specijalnog statusa za pojedina područja;

c) nema unilateralnih promjena granica.

Kao prvi korak, dogovoreno je da predstavnici srpskih zajednica iz Hrvatske i Istočne Slavonije budu pozvani na sastanak sa koordinatorom Konferencije, ambasadorom Vejnandsom i dvojicom zamjenika predsjedavajućeg, u utorak, 8. oktobra, da bi razgovarali o mogućim budućim aranžmanima. To bi se odvijalo u okviru potkomiteta osnovanog za razmatranje pitanja prava manjina (ostala dva komiteta razmatraju ekonomsku saradnju i institucionalne okvire)

2. SITUACIJA NA TERENU:

Konstatirali smo da sve strane krše prekid vatre. Prema tome, zajedno sa već navedenim koracima u cilju traženja političkog rješenja, dogovoreno je da strane kojih se to tiče djeluju na smanjivanju zategnutosti i stvaranju okruženja koje će pogodovati pregovorima, i to:

- a) hrvatske vlasti će odmah prestati sa blokadom kasarni JNA;
- b) JNA će relocirati i pregrupirati svoje snage u Hrvatskoj, uz pomoć posmatrača EZ.

Budući da će lord Karington tokom slijedeće sedmice posjetiti Njujork kako bi sa Generalnim sekretarom UN vodio konsultacije o Jugoslaviji, dogovoreno je da se slijedeća plenarna sjednica Konferencije održi tokom sedmice koja počinje sa 14. oktobrom.

U sjenci oružanih sukoba

PREGLED DOSADAŠNJEG TOKA
KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI U HAGU

Konferencija o Jugoslaviji sazvana je na osnovu Deklaracije o Jugoslaviji, koju je Savjet ministara Evropske zajednice usvojio na vanrednom sastanku, u Hagu, 3. septembra 1991. (u prilogu).

Zajednica je pri tom pošla od činjenice da su svi mjerodavni jugoslovenski činioци prihvatili prijedlog za sazivanje takve konferencije (Deklaracija EZ od 27. avgusta o.g., također u prilogu), te da je u Beogradu, 1. septembra o.g., potpisan sporazum o prekidu vatre i Memorandumom o suglasnosti o proširenju aktivnosti promatračke misije EZ.

Inicijativa Zajednice dobila je punu podršku KEBS, na sastanku Komiteta visokih funkcionera, u Pragu, 3. septembra o.g.

Otvaranje Konferencije o Jugoslaviji održano je u Hagu, 7. septembra o.g., na najvišem nivou (Izveštaj u prilogu). Tom prilikom, usvojena je Deklaracija povodom svečanog otvaranja Konferencije o Jugoslaviji, kojom je ustanovljena i Arbitražna komisija u okviru Konferencije.

Na prijedlog Evropske zajednice, za predsjedavajućeg Konferencije izabran je lord Karington, ugledni državnik i bivši ministar vanjskih poslova Velike Britanije.

Nakon svečanog otvaranja, do danas su održana četiri plenarna sastanka Konferencije na ministarskom nivou. Saveznu delegaciju predvodio je savezni sekretar za vanjske poslove B. Lončar, sa izuzetkom četvrtog plenarnog sastanka na kojem je, zbog odsustva saveznog sekretara Lončara (u Njujorku, na zasjedanju Savjeta bezbjednosti i Generalne skupštine UN) delegaciju Federacije predvodio savezni sekretar za pravosuđe i opću upravu dr V. Kambovski.

Prvi plenarni sastanak, 12. i 13. septembra, održan je u situaciji eskalacije rata u Hrvatskoj, koja je u velikoj mjeri opteretila diskusiju i, zapravo, onemogućila njeno usredsređivanje na suštinska pitanja zbog kojih je Konferencija i sazvana. Ipak, došla je do izražaja opredijeljenost Zajednice, kao i većine jugoslovenskih učesnika, da se upravo kroz Konferenciju i puno učešće u njenom radu, moraju stvarati uvjeti za striktno poštivanje prekida vatre i konsolidaciju mira.

Konstatirano je da, u svakom slučaju, prekid vatre mora biti apsolutni prioritet i da je osnova za produktivan rad Konferencije.

Na prijedlog lorda Karingtona formirane su dvije komisije:

- Komisija za ustavna pitanja i buduće ustrojstvo među jugoslovenskim republikama;

- Komisija za ljudska prava i prava manjina (ili Komisija za »prava svih«).

Drugi plenarni sastanak, 19. septembra, održan je neposredno nakon posjete lorda Karingtona Jugoslaviji (16. i 17. septembra) i potpisivanja Izjave iz Igala, kojom su se predsjednici F. Tuđman i S. Milošević i savezni sekretar za narodnu odbranu V. Kadijević obavezali da će sve snage pod njihovom kontrolom, odnosno pod njihovim političkim i vojnim utjecajem, smjesta prekinuti vatru i poduzeti druge mjere kako bi se spriječila obnova oružanih sukoba.

Sastanak je najvećim dijelom bio usredsređen na očekivanje prvih rezultata sprovođenja Izjave iz Igala.

Sudionici su obaviješteni o početku rada dvije komisije Konferencije koje su održale svoje prve sastanke 16. i 17. septembra.

Komisija za »prava svih« uspjela je usaglasiti zajednički papir u kojemu su identificirani zajednički kriteriji i standardi zaštite ljudskih prava i prava manjina, koje bi trebalo primjenjivati, u osloncu na tekovine Savjeta Evrope (Konvencija o ljudskim pravima, Nacrt konvencije o pravima manjina i dr.).

Komisija za odnose među republikama nije došla do usaglašenih stavova, ali je, ipak, po riječima izvjestilaca, imala sadržajnu diskusiju u kojoj je došlo do izražaja razumijevanje u pogledu jednog skupa »zajedničkih interesa« svih sudionika.

Budući da je ovaj rad komisija ostao zasjenjen nastavljanjem oružanih sukoba u zemlji, nije bilo ni suglasnosti da se navedeni rezultati rada komisija na bilo kakav način u ovoj fazi verificiraju od strane plenuma.

Treći plenarni sastanak, održan je 26. septembra, u situaciji, kada je, po prvi put nakon izbijanja rata u Hrvatskoj, došlo do određenog smirivanja sukoba. Prekid vatre je, po općem uvjerenju, bio još vrlo fragilan i nepotpun. Međutim, nade da će se održati i konsolidirati bile su podstaknute i novim susretom jugoslovenskih potpisnika Izjave iz Igala, 25. septembra, tj. neposredno uoči sastanka.

Došlo je do izražaja nastojanje Lorada Karingtona da ubrza rad Konferencije i podstakne njeno usredsređivanje na ključna pitanja budućnosti Jugoslavije.

Ohrabrenje u tom smislu Konferencija je dobila od Savjeta ministara Evropske zajednice (Deklaracija o Jugoslaviji od 19. septembra), kao i Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (Rezolucija br. 713. od 15. septembra).

Jedno od značajnih pitanja koja su tom prilikom postavljena u debati bilo je i približavanje 7. oktobra, datuma kada ističe tromjesečni moratorij i kada se, po tumačenju Slovenije i Hrvatske, okončavaju i njihove obaveze preuzete na osnovi tog dokumenta.

I na ovom, kao i na prethodnim sastancima, savezna delegacija je naglasila potrebu što skorijeg formiranja Komisije za ekonomska pitanja, imajući u vidu da prijeteći

ekonomski kolaps u zemlji i socijalna eksplozija dodatno otežavaju politički dijalog o prevazilaženju krize.

Na prijedlog lorda Karingtona, a u cilju intenziviranja rada na suštinskim pitanjima, prihvaćeno je da Konferencija formira tri grupe eksperata:

- za ekonomska pitanja;
- za buduće institucije i njihovu strukturu;
- za ljudska prava i prava manjina.

Po lordu Karingtonu, ekonomska grupa bi se bavila, prije svega, pitanjima ekonomskog sistema (zajednički ekonomski prostor, valuta, centralna banka), a na ekonomsku i finansijsku pomoć u sadašnjoj situaciji ne bi trebalo pomišljati. Ne treba gajiti iluzije da je ona moguća prije nego što se riješe suštinski politički problemi.

Četvrti plenarni sastanak Konferencije o Jugoslaviji održan je 4. oktobra o.g. u uslovima ponovnog rasplamsavanja rata u Hrvatskoj sa još nezabilježenim brojem žrtava i ogromnim razaranjima.

Zasjedanje plenuma Konferencije u velikoj mjeri je bilo zasjenjeno iznenada sazvanim sastankom između, s jedne strane, lorda Karingtona i Van den Bruka i, s druge, jugoslovenskih potpisnika Izjave iz Igala - predsjednike Tuđmana i Miloševića i saveznog sekretara za narodnu odbranu V. Kadijevića.

Na plenarnom sastanku, u prvom planu su bila pitanja:

A) Dalja eskalacija rata u Hrvatskoj

Ispoljena je najveća zabrinutost razvojem situacije (uz poznate proturječne ocjene uzroka sukoba i uloge JNA). Nije se, međutim, išlo na nove zaključke o tom pitanju, imajući u vidu paralelno održavanje pomenutog sastanka potpisnika Izjave iz Igala.

B) Akcija četvorice članova Predsjedništva SFRJ iz Srbije i Crne Gore, uz učešće visokih predstavnika JNA, 3. oktobra u Beogradu

Predsjedavajući je naglasio da se radi o udaru na Ustav (*Constitutional coup*) koji Zajednica ni u kom slučaju neće prihvatiti. lord Karington je osudio čin kao jednostrani akt koji nije u skladu sa duhom Haške konferencije.

Predstavnici svih republika osim Srbije (Crna Gora se na to pitanje nije osvrtnala) ocijenili su akt četvorice članova Predsjedništva kao državni udar ili protustavni čin. Srbija se nije saglasila sa takvom ocjenom i istakla da je riječ o proceduri predviđenoj Ustavom SFRJ u slučajevima neposredne ratne opasnosti. Savezni sekretar za vanjske poslove, u svojim uvodnim napomenama, rekao je da se radi o neprihvatljivom aktu.

C) Pitanje moratorija

Slovenija je čvrsto stala na stanovište da sa 7. oktobrom ističu njene obaveze po osnovi tromjesečnog moratorija, najavivši da će se nakon tog datuma nastaviti proces

njenog punog osamostaljivanja. Predstavnik Hrvatske je također iznio stav da njegova republika neće prihvatiti produženje moratorija.

Iz ostalih razgovora vođenih prilikom zasjedanja, moglo se zaključiti da Zajednica ne vidi mogućnosti za zvanično produženje moratorija. Međutim, dogovor koji je postignut prilikom susreta potpisnika Izjave iz Igala stavlja priznanje nezavisnosti onih republika koje to žele, u kontekst općeg rješenja, kao ishoda Haške konferencije. U tom smislu, može se smatrati da je, sa stanovišta Zajednice, i moratorij stavljen *de facto* pod okrilje Haške konferencije.

D) Aktivnost promatrača EZ

Nakon što je 1. oktobra o.g. potpisan memorandum o proširenju aktivnosti promatrača EZ na Bosnu i Hercegovinu, Makedonija i Crna Gora također su izrazile interes da na svojoj teritoriji prime promatrače Zajednice.

Predstavnik Slovenije rekao je da njegova republika ne vidi razloga za nastavak aktivnosti promatrača na njenoj teritoriji nakon 7. oktobra, imajući posebno u vidu da 18. oktobra treba da se okonča prisustvo jedinica JNA u Sloveniji. Na insistiranje Zajednice, Slovenija je, međutim, prihvatila da ponovo razmotri svoj stav.

* * *

Rezultat sastanka potpisnika Izjave iz Igala sa lordom Karingtonom i Van den Brukom sadržan je u posebnoj izjavi koju je predsjedavajući Savjeta ministara EZ, Van den Bruk, pročitao na konferenciji za štampu (tekst u prilogu).

U ovoj fazi, moglo bi se, iz dosadašnjeg toka Haške konferencije izvesti slijedeći zaključci:

- prvo, jasan je stav Zajednice da je na samim jugoslovenskim republikama i narodima da pronadu konačna rješenja za svoje buduće odnose i suživot;

- drugo, jasno je također, opredjeljenje Zajednice da svako rješenje mora biti postignuto kroz dijalog i dogovor, u okvirima Haške konferencije i na temeljima proklamiranih principa (nema nasilnih promjena granica, zaštita prava svih, uvažavanje legitimnih interesa i aspiracija); u tom smislu, i eventualno udruživanje na novim osnovama, i eventualno razdruživanje morali bi biti dio jednog istog procesa;

- treće, ne postoji spremnost da se nezavisnost pojedinih dijelova Jugoslavije prizna prije okončanja Haške konferencije;

- četvrto, Jugoslavija treba da, u procesu Konferencije, zadrži svoj međunarodni subjektivitet.

(Savezni sekretarijat za vanjske poslove
Beograd, 7. oktobra 1991)

Najniža osnova izraženih aspiracija

IZVJEŠTAJ SA SASTANKA KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI,
NA NAJVIŠEM NIVOU,
U HAGU, 18. OKTOBRA 1991. GODINE.

Drugi sastanak na najvišem nivou Konferencije o Jugoslaviji sazvan je na inicijativu lorda Karingtona, predsjedavajućeg Konferencije i ministra H. van den Bruka, predsjedavajućeg Savjeta ministara Evropske zajednice.

Učestvovali su:

- sa jugoslovenske strane: predsjednici svih republika, predsjednik, podpredsjednik i svi članovi Predsjedništva SFRJ, predsjednik Saveznog izvršnog vijeća i savezni sekretar za vanjske poslove;
- u ime EZ - predsjedavajući Konferencije lord Karington i ministar van den Bruk;
- specijalni izaslanik Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, Sajrus Vens.

Drugi samit Konferencije o Jugoslaviji održan je:

- nakon pet plenarnih sastanaka Konferencije na ministarskom nivou (ne računajući inauguralni sastanak na najvišem nivou, 7. septembra);
- nakon tri susreta predsjedavajućeg Konferencije sa predsjednicima F. Tuđmanom i S. Miloševićem i saveznim sekretarom za narodnu odbranu V. Kadijevićem (u Igalu, 16. i 17. septembra i u Hagu, 4. i 10. oktobra);
- nakon više sastanaka radnih grupa Konferencije (za ekonomska pitanja, za ljudska prava i manjine i za institucionalna pitanja).

Motiv za ponovno sazivanje samita bila je ocjena lorda Karingtona i Evropske zajednice da je rad Konferencije došao do prijelomne tačke i da je proces dogovaranja blokiran odsustvom stvarne političke spremnosti na kompromis (što je posebno došlo do izražaja na posljednjem, petom plenarnom sastanku).

Dan uoči sastanka (17. o.m.) lord Karington je dostavio sudionicima nacrt dokumenta »Aranžmani za opće rješenje« (tekst u prilogu), izrazi očekivanje da će o sadržaju tog dokumenta biti postignuta suglasnost.

1. Neposredno prije otvaranja sastanka, lord Karington je održao sastanak sa članovima Predsjedništva SFRJ i predsjednicima Tuđmanom i Miloševićem. Ukazao je da rad samita ne bi imao smisla dok se u Jugoslaviji, istovremeno, nastavljaju borbe i krši prekid vatre. Na njegovu inicijativu, članovi Predsjedništva SFRJ i predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman, u prisustvu predsjednika Republike Srbije S. Miloševića, dogovorili su se da svojim snagama smjesta naredi:

- da hitno i bezuvjetno obustave vatru;
- da se smjesta deblokiraju kasarne i instalacije JNA u Hrvatskoj;
- da se kasarne i instalacije JNA koje su bile blokirane, što prije evakuiraju u cilju povlačenja iz Hrvatske, u skladu sa vremenskim planom koji treba da bude usaglašen u okviru tripartitne radne grupe za prekid vatre koja radi u Zagrebu (hrvatske vlasti - JNA - evropski promatrači).

2. Pred samo otvaranje samita, sudionicima Konferencije je podijeljena Deklaracija o Jugoslaviji koju su zajedno usvojili Evropska zajednica, SAD i SSSR.

Ova tri svjetska činioca Deklaracijom izražavaju duboku zabrinutost zbog nastavljanja nasilja i krvoprolića u Jugoslaviji i činjenice da nijedan od prekida vatre koji su potpisani tokom posljednja tri mjeseca, nije u potpunosti sproveden.

Pozivaju se sudionici Konferencije da reafirmiraju svoje obaveze prema mirovnom procesu i odgovornosti koje su preuzeli.

Posebna zabrinutost izražava se zbog napada na civilne ciljeve, kako od strane dijelova federalnih vojnih snaga, tako i neregularnih srpskih i hrvatskih snaga.

Osuđuje se upotreba sile u razrješavanju političkih problema i u cilju mijenjanja granica. Ukazuje se da putokaz u rješavanju problema treba da budu principi KEBS koji se odnose na pitanja granica, prava manjina i politički pluralizam.

Podržava se akcija Zajednice po mandatu KEBS; SAD i SSSR izražavaju spremnost da podrže restriktivne mjere Zajednice u cilju uspješnog ishoda Haške konferencije.

Integralni tekst Deklaracije o Jugoslaviji dat je u prilogu Izvještaja.

3. Prezentirajući pripremljeni nacrt »Aranžmani za opće rješenje«, lord Karington je izrazio uvjerenje da on odražava ravnotežu među različitim stavovima i da uzima u obzir legitimne interese i aspiracije svih strana.

Predložio je da se dokument razmatra po glavlje i da sudionici najprije posvete pažnju poglavlju I koje se odnosi na opći prilaz rješavanju jugoslovenske krize.

4. Glavni akcenti iz istupanja:

SRBIJA (PREDSJEDNIK S. MILOŠEVIĆ):

- predloženi aranžmani sadrže najstojanja da se riješe mnogostruki aspekti jugoslovenske krize, ali i mnoge proturječnosti i slabosti koje treba eliminirati u daljem toku rada Konferencije;

- potpuno je zaobiđena uloga Arbitražne komisije;
- Arbitražna komisija trebalo je da dade svoje mišljenje o pitanjima kao što su: ko može biti subjekt prava na samoopredjeljenje (narod ili federalna jedinica); zakonitost secesije sa stanovišta međunarodnog prava; status unutrašnjih - administrativnih i vanjskih granica i dr.;
- predloženi aranžmani znače suspenziju važećeg ustavnog i pravnog poretka u Jugoslaviji i propisuju elemente za jedno novo ustavno uređenje političkog prostora na kojem se nalazi današnja Jugoslavija; njima se ukida Jugoslavija kao država koja u kontinuitetu postoji već 70 godina;
- odluku o ukidanju države ne može donijeti nijedan međunarodni forum, već samo oni subjekti koji su svojevremeno stvorili tu državu (jugoslovenski narodi); mandat za prihvatanje ovih aranžmana nema nijedan od učesnika ove Konferencije;
- unutrašnje - administrativne granice u Jugoslaviji nisu nikada bile utvrđene niti u jednom pravnom aktu koji bi bio demokratski verificiran;
- prijedlozima se legaliziraju jednostrani akti secesije pojedinih republika, koji su upravo bili uzrok oružanih sukoba;
- postojeće federalne jedinice nisu objektivno podobne da budu suverene države;
- žarište oružanog sukoba u Jugoslaviji je pitanje položaja srpskog naroda u Hrvatskoj koji je izložen uništenju, drugi put za pola vijeka;
- neki prijedlozi za rješenje pitanja specijalnog statusa srpskih autonomnih oblasti predstavljaju dobru početnu osnovu, ali su u pojedinim dijelovima nedovoljni, a u drugima nedovoljno precizni ili proturječni;
- potrebna je potpuna i trajna demilitarizacija tih teritorija, kao i čvrste garancije međunarodne zajednice kroz odgovarajući međunarodni ugovor, odnosno stalno međunarodno tijelo koje bi se staralo o praćenju ostvarivanja tog ugovora;
- u prijedlogu, u cjelini, ima još mnogo otvorenih pitanja koja traže bolja i jasnija rješenja, a o tim pitanjima treba nastaviti rad u okviru Arbitražne komisije;
- nijedno od tih pitanja ne može se rješavati parcijalno, već samo u okviru globalnog sporazuma;
- međunarodno priznanje pojedinih republika ne može stupiti na snagu prije rješenja ključnih spornih pitanja;
- u ekonomskom uređenju, također, potrebna su rješenja koja će osigurati veći stupanj integracije od carinske unije, budući da je više republika istaklo svoje opredjeljenje u tom smislu;
- očekivanje da će Konferencija nastaviti rad u svim svojim oblicima i da će se pojednako uvažavati interesi svih, a naročito, principi legaliteta i pravičnosti.

HRVATSKA (PREDSJEDNIK F. TUĐMAN):

- Hrvatska prihvaća ponuđeni prijedlog, uz neke primjedbe koje, međutim, ne zadiru u njegovu bit;
- prijedlog otvara put ka izlazu iz jugoslovenske krize;

- on se zasniva na principima za koje se Hrvatska zalagala i na suvremenim tokovima u Evropi i svijetu: to su tokovi sve šire integracije, ali na osnovama sve većeg priznavanja nacionalnih samobitnosti i suverenosti;

- u tom smislu, Hrvatska želi, ne samo odbraniti svoju slobodu, već i postati čini-lac izgradnje novog demokratskog poretka u Evropi;

- u tački 1.1 trebalo bi dodati novi stav »f« kojim bi se utvrdilo da su nasljed-nice SFRJ sve države nastale na njenoj teritoriji, sa podjednakim pravima i obaveza-ma;

- u stavu 2.6. »b«, dvostruko državljanstvo stanovnika u oblastima sa specijalnim statusom trebalo bi biti predviđeno samo u formi preporuke, a ne i prava;

- u posljednjem stavu tog dijela prijedloga (specijalni status za pojedine oblasti) trebalo bi precizirati da se to odnosi i na Hrvate koji žive u drugim republikama, na načelima punog reciprociteta;

- Hrvatska je žrtva agresivnog rata, deseci tisuća ljudi su pod prijetnjom uništenja; ukoliko se ovaj prijedlog ne prihvati, Hrvatska će pozvati EZ, SAD i SSSR da nađu djelotvornije puteve za sprječavanje agresije.

MAKEDONIJA (PREDSJEDNIK K. GLIGOROV):

- predloženi aranžmani su, u cjelini uzevši, za Makedoniju prihvatljivi;

- novi Ustav Makedonije obuhvaća sva građanska i manjinska prava koja su pred-videna ovim aranžmanima;

- Makedonija želi graditi svoju budućnost na načelima pune građanske demokraci-je, tolerancije i tržišne privrede;

- nova konferencija trebalo bi da bude posvećena izgradnji novih odnosa suživota i suradnje na jugoslovenskom prostoru.

CRNA GORA (PREDSJEDNIK M. BULATOVIĆ):

- ponuđeni aranžmani sadrže nužne kompromise i, kao osnova za rješenje, prih-vatljivi su;

- Crna Gora prihvaća poglavlje 1. »Aranžmana za opće rješenje«.

SLOVENIJA (PREDSJEDNIK M. KUČAN):

- ponuđeni aranžmani sadrže dobra rješenja;

- prijedlozi pružaju mogućnost ostvarivanja slobode i nezavisnosti onih republika koje su se za to opredijelile, a ostavljaju i mogućnost onim republikama koje to žele, da među sobom uspostavljaju nove odnose;

- Slovenija je ostvarila uvjete za svoju nezavisnost i želi surađivati, na bazi uza-jamnosti interesa, sa svim republikama bivše Jugoslavije, odnosno sa eventualnim asocijacijama koje bi te republike formirale;

- također je spremna da sa republikama koje to žele, odnosno sa njihovim asocijacijama, uspostavi zonu slobodne trgovine;
- potrebna su preciznija pojašnjenja tačke 1.1.«b» (slobodna asocijacija republika sa međunarodnim subjektivitetom);
- Slovenija ponovno predlaže da Konferencija što prije formira posebnu radnu grupu za sva pitanja sukcesije i podjele imovine i obaveza bivše Jugoslavije;
- Slovenija je i dalje žrtva diskriminacije od strane ostatka Jugoslavije u monetarnoj, finansijskoj i saobraćajnoj sferi (zatvorenost zračnog prostora);
- odluke saveznih organa su za Sloveniju neprihvatljive već zbog same činjenice da u tim organima više nema Slovenaca.

BOSNA I HERCEGOVINA (PREDSJEDNIK A. IZETBEGOVIĆ):

- prijedlozi aranžmana su u osnovi prihvatljivi; to se odnosi i na poglavlje 1 u kojem su date odrednice za moguće opće rješenje;
- Bosna i Hercegovina je država tri konstitutivna naroda i za sve njene narode najbolje bi bilo da tako i ostane;
- ideja o autonomiji nekih područja u BiH, koju zastupa SDS, nije sa time u suprotnosti; i ta pitanja mogla bi se riješiti u okvirima predloženog dokumenta;
- poslanici srpskog bloka u Skupštini BiH, nezadovoljni glasanjem o suverenosti te republike, nedavno su istupili iz Parlamenta; možda bi Arbitražna komisija mogla pomoći da se utvrdi da li su oni bili u pravu i koji bi bio najbolji način da se spor prevaziđe.

PREDSJEDNIK SAVEZNOG IZVRŠNOG VIJEĆA ING. A. MARKOVIĆ:

- osnova razvoja demokratskog društva je tržišna privreda; nema razvoja demokracije bez tržišta, niti se otvoreno tržište može razvijati izvan demokratskog okruženja;
- osnova slobodnog tržišta je otvorenost prema svijetu, a takve otvorenosti ne može biti ukoliko nema unutrašnje otvorenosti i slobodne cirkulacije svih činilaca proizvodnje: roba, usluga, ljudi i kapitala;
- osiguranje slobodnog kretanja svih činilaca proizvodnje mora opredjeljivati i zajedničke institucije;
- predloženi dokument ne osigurava u odgovarajućoj mjeri navedene uvjete razvoja demokratskog društva na jugoslovenskom prostoru;
- osnovne ekonomske postavke koje su date u tački 3.2. dokumenta nisu dosljedno elaborirane - predviđena je samo carinska unija, odnosno zajedničko tržište, a ne i jedinstveni ekonomski prostor, niti instrumenti koordinacije koji bi osigurali funkcioniranje tog prostora;
- tačka 3.8. npr. čak zapostavlja cilj konvertibilnosti valute, što je bio jedan od značajnijih rezultata ekonomske reforme prije godinu dana: mogućí klirinški platni

aranžmani koji se predlažu bili bi korak nazad u odnosu na ciljeve koje je reforma već bila postigla i koji su dobili najviša svjetska priznanja;

- prijedlog rješenja jugoslovenske krize ne bi smio odustati od cilja konvertibilnosti valute, kao bitnog elementa otvorenosti privrede i njenog uključivanja u svjetsko tržište;

- aranžmani bi, kao minimum, morali predvidjeti jedinstveni ekonomski prostor i monetarnu uniju sa zajedničkom valutom;

- u prijedlozima, nedostaju i mjere koje bi omogućile da zemlja izbjegne ekonomski kolaps i socijalnu eksploziju, mjere koje bi pomogle da se prebrodi teški prijelazni period i da se tokom tog perioda osiguraju osnove za funkcioniranje sistema i društva.

POTPREDSJEDNIK PREDsjedništva SFRJ DR B. KOSTIĆ:

- Predsjedništvo SFRJ primilo je prijedlog kao jednu od inicijativa u cilju razrješenja jugoslovenske krize;

- nažalost, prijedlog, takav kakav je, ne ukazuje na osnovne uzroke krize i teško bi mogao pridonijeti njenom razrješenju;

- štaviše, njegovo prihvaćanje moglo bi izazvati nove sukobe;

- ponuđena rješenja ne priznaju Ustav SFRJ;

- u osnovi, radilo bi se o legalizaciji secesije;

- neprihvatljivo je da se rješenje sukoba ne traži kroz suzbijanje njegovih uzroka (secesije), već kroz proširivanje secesije na cijelu zemlju;

- prihvaćanje prijedloga značilo bi uvođenje nove prakse, do sada nepoznate u međunarodnom pravu: prakse protivustavnog ukidanja postojećih i stvaranja novih država;

- također je neprihvatljivo da se unutrašnje - administrativne granice u Jugoslaviji tretiraju kao međudržavne;

- Predsjedništvo SFRJ također je, na svojoj sjednici, ocijenilo da je ponuđeni prijedlog u suprotnosti sa odredbama Povelje Ujedinjenih nacija, dokumentima KEBS, sa drugim instrumentima međunarodnog prava, kao i sa integracijskim tokovima u Evropi;

- prijedlog prenebregava entitet Jugoslavije i njeno postojanje.

Lord Karington je, prekinuvši izlaganje potpredsjednika B. Kostića, izrazio stav da potpredsjednik Kostić, s obzirom na poznate okolnosti u Predsjedništvu, ne može govoriti u ime tog tijela kao cjeline.

Potpredsjednik Kostić je, protestirajući zbog činjenice da mu je lord Karington oduzeo riječ, zajedno sa članovima Predsjedništva SFRJ dr B. Jovićem, J. Kostićem i S. Bajramovićem, napustio sastanak.

Lord Karington je ubrzo zatim zaključio sastanak.

Konstatirao je, prije toga, da su predstavnici pet republika ocijenili da poglavlje 1. predloženih aranžmana predstavlja osnovu na kojoj Konferencija može nastaviti rad.

Što se tiče ocjene više sudionika da su predložena rješenja »minimalistička«, odnosno da ne uzimaju u obzir postojeći stupanj integriranosti jugoslovenskog prostora, lord Karington je primjetio da ništa u predloženim rješenjima ne sprječava jugoslovenske republike da uđu u više forme međusobne asocijacije. Prijedlog, međutim, polazi od minimuma koji, u ovom trenutku, izgleda prihvatljiv za sve.

Na konferenciji za štampu, lord Karington je ocijenio da drugi sastanak Konferencije na najvišem nivou predstavlja napredak u pravcu razrješavanja jugoslovenske krize i da je slijedeći zadatak Konferencije da, polazeći od dostignutog stupnja suglasnosti i imajući u vidu diskusiju na sastanku, ponuđeni prijedlog dalje razradi i uobliči u formu ugovora.

Lord Karington je najavio da će se naredni sastanci radnih grupa Konferencije održati u srijedu, 23. oktobra, dok bi se Konferencija u plenarnom sastavu, ponovno na najvišem nivou, sastala u petak, 25. oktobra.

ZAKLJUČNE OCJENE:

Predlog »Aranžmana za opće rješenje« evidentno polazi od postojećih, krajnje loših odnosa među jugoslovenskim republikama - odnosa koji su poprimili najtragičniji mogući oblik - oblik rata sa masovnim ljudskim žrtvama i ogromnim razaranjima.

Imajući prije svega u vidu cilj okončanja rata, prijedlog polazi od najniže moguće osnove za koju se smatra da bi mogla zadovoljiti izražene aspiracije najvećeg broja jugoslovenskih republika. Po našoj ocjeni, međutim, ostaje otvoreno pitanje da li takva opcija može realno odgovoriti cilju okončanja rata.

Prijedlog je očito skrojen tako da zadovolji i aspiracije onih koji svoju budućnost ne vide u okvirima bilo kakvog jugoslovenskog entiteta. To je dovelo do isključivanja elemenata jedinstvenog ekonomskog prostora, jedinstvenog monetarnog sistema i zajedničke valute, slobodne cirkulacije svih činilaca proizvodnje - a to su opcije prema kojima je Zajednica sve donedavno izražavala svoje jasne preferencije.

Prijedlozi, međutim, ne isključuju mogućnost uspostavljanja viših oblika asocijacije na jugoslovenskom prostoru.

U daljem toku rada Konferencije bilo bi neophodno učiniti napor da se usaglase gledišta republika o osiguranju opstanka entiteta Jugoslavije sa međunarodnim subjektivitetom. To ne bi dovodilo u pitanje suverenitet republika, jer se jugoslovenski entitet izvodi iz republičkih.

Bilo bi važno založiti se za osiguranje minimuma zajedničkih funkcija i institucija koje bi izražavale taj entitet. U svakom slučaju, trebalo bi zadržati jedinstveni ekonomski prostor koji podrazumijeva jednu valutu - zajednički monetarni mehanizam i slobodno kretanje robe, kapitala, ljudi i usluga.

Također, trebalo bi u dokumentu jače zacrtati opciju buduće jugoslovenske unije prema Evropskoj zajednici (asocijacija) i izraziti zajedničko opredeljenje za ulazak u Savjet Evrope i Evropski parlament, što ne bi prejudiciralo niti ograničavalo međunarodni subjektivitet republika.

(Savezni sekretarijat za vanjske poslove
Beograd, 21. oktobra 1991)

Prilog 1

ARANŽMANI ZA OPŠTE REŠENJE

I. OPŠTE REŠENJE

1.1. Aranžmani za opšte rešenje jugoslovenske krize bi obuhvatili sledeće elemente:

a) suverene i nezavisne republike s međunarodnim subjektivitetom za one koje to žele;

b) slobodna asocijacija republika s međunarodnim subjektivitetom kako se predviđa ovim aranžmanima;

c) sveobuhvatni aranžmani, uključujući mehanizme nadzora u cilju zaštite ljudskih prava i specijalnog statusa za pojedine grupe i oblasti;

d) evropsko angažovanje gde je to pogodno;

e) u okviru opšteg rešenja priznanje nezavisnosti u okviru postojećih granica, osim ako se drugačiji ne dogovori, onih republika koje to žele.

1.2. Republike su svesne da su međusobna saradnja i stvaranje takve asocijacije deo procesa izgradnje nove Evrope predviđene Pariskom poveljom iz novembra 1990. godine i da bi to poboljšalo izgleda za saradnju i tešnje odnose sa Evropskom zajednicom.

One će saradivati u onim oblastima koje se predviđaju ovim aranžmanima kao i u onima o kojima se postigne dogovor, pri čemu se ne isključuju oblici tešnje saradnje u tim oblastima između republika koje to žele.

II. LJUDSKA PRAVA I PRAVA ETNIČKIH I NACIONALNIH GRUPA

a) Ljudska prava

2.1. Republike će i dalje ostati privržene osnovnim principima u oblasti ljudskih prava. Ti principi su posebno sadržani u:

- Opštoj deklaraciji o pravima čoveka, Paktu o građanskim i političkim pravima, Paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima Ujedinjenih nacija;

- Završnom aktu KEBS, Pariskoj povelji za novu Evropu i drugim dokumentima KEBS koji se odnose na ljudsku dimenziju, posebno u Dokumentu sastanka

Konferencije o ljudskoj dimenziji KEBS u Kopenhagenu i Dokumentu Moskovskog sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji KEBS;

- Konvenciji Saveta Evrope za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokolima uz tu Konvenciju.

b) Prava nacionalnih i etničkih grupa

2.2. Republike potvrđuju privrženost principima u oblasti ljudskih prava posebno u odnosu na nacionalne ili etničke grupe. Oni su posebno sadržani u:

- instrumentima Ujedinjenih nacija, KEBS i Saveta Evrope kao što je izneto u tački 1;

- Konvencija UN za uklanjanje rasne diskriminacije, Konvenciji UN protiv genocida i Konvenciji UN o pravima deteta;

- Izveštaju sa sastanka eksperata KEBS o nacionalnim manjinama održanom u Ženevi.

U razradi ovih aranžmana za opšte rešenje vodiće se računa o:

- predlozima za Deklaracije UN o pravima pripadnika nacionalnih, etničkih i jezičkih manjina;

- predlogu Konvencije Evropske komisije za pravo putem demokratije o zaštiti manjina u okviru Saveta Evrope.

2.3. Pripadnici nacionalne ili etničke grupe koji ne čine većinu u oblasti u kojoj žive uživaće sledeća prava:

- princip nediskriminacije kako se predviđa pravnim instrumentima iz tačke 2.1;

- sva kulturna prava predviđena pravnim instrumentima iz tačke 2.2, posebno pravo na identitet, kulturu, veroispovest, upotrebu jezika i pisma, kako u javnom tako i u privatnom životu, i obrazovanje;

- zaštitu ravnopravnog učešća u javnim poslovima kao što je ostvarivanje političkih i ekonomskih sloboda u socijalnoj sferi, pristup sredstvima informisanja kao i uopšte u oblasti obrazovanja i kulture;

- pravo na odlučivanje kojoj nacionalnoj ili etničkoj grupi želi da pripada kao i ostvarivanje svih prava koja se odnose na takvo opredeljenje pojedinca ili u zajednici sa drugima.

To se posebno odnosi na slučajeve brakova pripadnika različitih nacionalnih ili etničkih grupa. Pripadnici iste nacionalne ili etničke grupe koji žive udaljeni od drugih pripadnika iste grupe, na primer, u izolovanim selima, imaju pravo na određen stepen samouprave.

Pomenuti principi takođe će se primenjivati u onim oblastima gde su pripadnici glavne nacionalne ili etničke grupe neke republike brojčano u manjini u odnosu na jednu ili više drugih nacionalnih ili etničkih grupa na tom prostoru.

2.4. Što se tiče pripadnika nacionalnih ili etničkih grupa koji predstavljaju značajan deo stanovništva na prostoru na kome žive, ali koji ne predstavljaju većinu: pored principa koji se utvrđuju u tački 2.3 mora se obezbediti opšte pravo učešća pripadnika takve grupe u javnim poslovima. Na nivou centralne vlade, mora im se omogućiti da učestvuju u odlučivanju centralne vlade kada je reč o njihovim poslovima.

c) Poseban status

2.5 Pored toga, oblasti u kojima pripadnici neke nacionalne ili etničke grupe čine većinu, uživaće specijalni status (autonomiju).

Takvim statusom obezbediće se:

a) pravo posedovanja i isticanja nacionalnih simbola te grupe;
b) pravo na drugo državljanstvo za pripadnike te grupe pored republičkog državljanstva;

c) obrazovni sistem koji poštuje vrednosti i potrebe te grupe;

d) i) zakonodavni organ,
ii) administrativna struktura, uključujući regionalne snage reda,
iii) i sudstvo,

koji su nadležni za pitanja te oblasti, što odražava sastav stanovništva te oblasti;

e) obezbeđivanje adekvatnog međunarodnog nadzora.

Pomenuti status odnosiće se posebno na Srbe koji žive u Hrvatskoj tamo gde oni predstavljaju većinu.

d) Opšte odredbe

2.6. Uvažava se da pripadnici neke nacionalne ili etničke grupe u ostvarivanju svojih prava moraju poštovati prava većine kao i prava pripadnika drugih grupa.

2.7. Bez štete po ostvarivanje aranžmana iznetih u tački 2.5, republike će u potpunosti i savesno primenjivati utvrđene odredbe u interesu etničkih i nacionalnih grupa kao i autonomnih oblasti kojima se daje specijalni ustavni status.

2.8. Republike će zajednički ili svaka pojedinačno, u zavisnosti od slučaja, postati članice međunarodnih instrumenata u oblasti ljudskih prava, uključujući procedure za podnošenje žalbi s tim u vezi. One će primenjivati principe predviđene tačkama 2.1 i 2.2 u svom zakonodavstvu iz te oblasti.

2.9. Republike će svojim zakonodavstvom i preko nacionalnih institucija obezbediti efikasan pravni lek za povrede bilo kog aranžmana u vezi sa ljudskim pravima koji se gore navodi.

2.10. S obzirom da nijedna od republika nema etnički homogeno stanovništvo, one će sarađivati i međusobno se konsultovati u pitanjima koja se tretiraju u tačkama 2.3 do 2.5.

III. OSTALE OBLASTI SARADNJE

a) Ekonomski odnosi

3.1. Republike su svesne svog interesa da se utvrde odgovarajuće mere za međusobnu ekonomsku saradnju.

3.2. Republike će zasnivati svoju politiku na principima tržišne privrede, privatne svojine i preduzetništva, te otvorenosti prema svetskoj trgovini.

3.3. Republike će obrazovati carinsku uniju kojom će se očuvati zajedničko unutrašnje tržište na kome će se roba kretati bez carinskih barijera i bilo kakvih kvantitativnih ograničenja. Zajedničko unutrašnje tržište obuhvatiće zajedničke spoljne carine, zajedničku spoljnotrgovinsku politiku kao i sporazumnu formulu za deobu prihoda od carina.

3.4. Sloboda kretanja odnosiće se i na pojedine usluge kao što su one koje pružaju delatnost za koje se priznaje osnivačko pravo.

3.5. Pored toga, republike će saradivati u cilju ograničavanja nepovoljnih efekata drugih prepreka koje ometaju slobodno kretanje roba, kao što su tehnički standardi, subvencije i propisi koji utiču na trgovinu, na taj način što će preduzimati dodatne mere kao što su razmena informacija, usklađivanje ciljeva politike i, ako je to potrebno, usklađivanje pravila i propisa koji remete konkurenciju.

3.6. Kao početak tog procesa, republike će preduzeti dodatne mere u određenim oblastima politike koje se utvrde, kao u:

- saobraćaju i infrastrukturi,
- konkurenciji.

3.7. Takođe će saradivati u preduzimanju mera za zaštitu životne sredine.

3.8. Nadalje, republike će saradivati u monetarnim pitanjima. Kao minimum, u odsustvu zajedničke valute i konvertibilnosti valute, razmotriće mogućnost stvaranja zajedničkog platnog sistema koji se zasniva na mehanizmu kliringa za međusobne transakcije kao i na rezervnom fondu.

b) Spoljna politika i bezbednost

4.1. Republike će se konsultovati o svim pitanjima od zajedničkog interesa u oblasti spoljne politike i bezbednosti i saradivaće tamo gde mogu da postignu zajedničke stavove, uz mogućnost zajedničkog predstavljanja u konkretnim oblastima o kojima se međusobno dogovore.

4.2. Odnosi između republika, pojedinačno ili zajednički, zasnivaće se na obavezama u okviru KEBS. Mogu se opredeliti da međusobno primenjuju praksu i procedure dogovorene u okviru KEBS, između ostalog, i obaveštavanje o neuobičajenim vojnim aktivnostima.

4.3. Republike će same odlučiti kakve oružane snage će imati ili dozvoliti na svojoj teritoriji i kakve će zajedničke odbrambene aranžmane imati.

c) Pravna saradnja

5. Republike će se konsultovati i saradivati u oblasti pravne saradnje, kao što je suzbijanje međunarodnog kriminala, terorizma i šverca droge, u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima, kao što su oni koje su razvili Savet Evrope i Ujedinjene nacije, i nastojeće da pojedinačno i zajednički postanu članice međunarodne konvencije o ovim pitanjima.

IV. INSTITUCIJE

6. Republike će uspostaviti sledeće institucionalne aranžmane radi ostvarivanja gore pomenute saradnje. One mogu uspostaviti i druge aranžmane u meri u kojoj se saglase da unaprede saradnju u ovim i drugim oblastima.

a) Ljudska prava

7.1. Republike će osnovati Sud za ljudska prava, koji će imati jurisdikciju u republikama za razmatranje žalbi sudova u republikama, koje se odnose na pitanja o kojima je reč u tačkama 2.1 do 2.5. Članovi ovog suda biće iz svih republika.

7.2. Republike će razmotriti uspostavljanje mešovitih komisija tamo gde bi to moglo pomoći da se izbegnu ili da se reše sporovi koji se odnose na ljudska prava i na prava etničkih i nacionalnih grupa i pitanja vezana za specijalan status.

7.3. Institucije pomenute u tačkama 7.1 i 7.2 uključuju i učešće lica iz drugih evropskih država izvan republika.

b) Ekonomski odnosi

8.1. Republike će osnovati Savet ministara za ekonomsku saradnju, u čijem sastavu će biti po jedan ministar iz svake republike. Savet će donositi odluke putem konsensusa, sem ukoliko se ne postigne drugačiji dogovor.

Predsedništvo Saveta sačinjavaće ministri na principu rotacije svakih šest meseci. Savet ministara sastajeće se svakog meseca ili drugačije ako se o tome postigne dogovor.

8.2. Sastanke Saveta ministara priprema Komitet visokih funkcionera iz svake republike, koji se sastaje svake nedelje. Osnovaće se specijalizovani stalni komitet radi pripreme predloga za Savet.

8.3. Izvršni komitet, na čelu sa generalnim sekretarom koji se imenuje na četiri godine i kome pomaže stalni sekretarijat davaće preporuke, pratiti odluke i opsluživati sastanke.

8.4. U oblasti spoljnih odnosa o pitanjima obuhvaćenim dogovorenim aranžmanima ili politikama na unutrašnjem tržištu, carinskom savezu ili privrednoj i monetarnoj saradnji, Savet će se, tamo gde je to potrebno, saglasiti o zajedničkim

stavovima za vođenje pregovora sa trećim zemljama, uključujući zaključivanje međunarodnih sporazuma. U takvim pregovorima odlučiće o tome da li će ga predstavljati predsednik ili generalni sekretar Izvršnog komiteta.

c) Politička i bezbednosna pitanja

9.1. Republike će osnovati Savet za političku i bezbednosnu saradnju, koji će sačinjavati ministri inostranih poslova u cilju saradnje, kao što je predviđeno u tačkama 4.1. do 4.3. Savet će se sastajati jednom mesečno ukoliko se ne postigne drugačiji dogovor. Imaće predsednika koji će se smenjivati svakih šest meseci na principu rotacije.

9.2. Kada bude moguće postizanje zajedničkog prilaza od strane svih ili nekih republika, te republike će se rukovoditi takvim zajedničkim prilazom.

9.3. Kada se zajednički stavovi budu mogli postići konsensusom, može se odlučiti o tome da li će predsednik ili neka od republika biti pozvani da govore ili deluju u ime asocijacije.

9.4. Savet može razmatrati sva pitanja bezbednosti koje pokrene bilo koja republika. Savet može odlučiti konsensusom o odbrambenoj saradnji.

9.5. Sastanke Saveta pripremaće visoki funkcioneri ministarstva inostranih poslova.

d) Pravna saradnja

10.1. Ministri će se sastajati svakih šest meseci u skladu sa aranžmanima koje će utvrditi republike po sistemu rotacije radi razmatranja pitanja u oblasti pravne saradnje koja se gore pominje.

e) Parlamentarno telo

11. Republike će razmotriti mogućnost stvaranja jednog parlamentarnog tela koje bi razmatralo pitanja koja nastaju u vezi sa ovim aranžmanima.

f) Arbitraža

12. Svaki spor između republika u vezi sa sprovođenjem ili primenom pravnih instrumenata radi izvršavanja ovih aranžmana biće predmet obavezujuće arbitraže koja će se pokrenuti na zahtev bilo koje republike koja smatra da neka druga republika krši bilo koju od svojih obaveza.

g) Sedište institucija

Institucije koje se gore pominju biće smeštene u različitim republikama.

Prilog 2

Obustavljanje svih vojnih aktivnosti

DEKLARACIJA O JUGOSLAVIJI

Hag, 18. oktobar 1991. godine

Evropska zajednica i njene države-članice, Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez, duboko su zabrinuti zbog daljeg nasilja i krvoprolića u Jugoslaviji. Izgleda da nijedan od sporazuma o prekidu vatre koji su dogovoreni u poslednja tri meseca nije u potpunosti ispoštovan. Uvereni smo da sporazumi o prekidu vatre nude jedini put koji ne vodi daljem pogoršavanju ovog sukoba već ka miroljubivom i pravednom rešenju.

Pozivamo predsednike republika, koji će u petak učestvovati na plenarnoj sednici Konferencije o Jugoslaviji, da potvrde svoju privrženost mirovnom procesu i da apsolutno poštuju obaveze koje su već preuzeli.

Motiv poziva na prekid neprijateljstava i poštovanje sporazuma o prekidu vatre je naša briga za sudbinu svih naroda Jugoslavije, za prava svih etničkih manjina kao i za budućnost regiona Balkana i Evrope u celini. Zabrinuti smo zbog strašnog nasilja i gubitka ljudskih života do kojih je došlo kao i zbog mogućnosti još težih stradanja u slučaju da se sukob ne reši. Posebno smo zabrinuti zbog izveštaja o stalnim napadima na civilne ciljeve koje izvode delovi federalnih oružanih snaga, te srpski i hrvatski neregularni sastavi. Nastavljanje vojnih aktivnosti u Hrvatskoj preta da vojno sučeljavanje proširi na ostala područja Jugoslavije.

Naša je zajednička želja da se založimo za brzo i potpuno obustavljanje svih vojnih aktivnosti kao bitnog preduslova za rešenje. Osudujemo upotrebu sile za rešavanje političkih razlika. Takođe odbacujemo upotrebu sile u cilju promene utvrđenih granica, i unutrašnjih i spoljnih. Takve akcije su potpuno neprihvatljive u 1991. godini u srcu Evrope. Naš pristup rešavanju ovog sukoba rukovodi se principima KEBS o granicama, pravima manjina i političkom pluralizmu i trebalo bi da ih i same strane u Jugoslaviji poštuju i da ih se pridržavaju. Nećemo prihvatiti nijedan ishod koji predstavlja kršenje ovih principa.

Hrvatska i JNA treba da otpočinu ozbiljne razgovore o položaju JNA u prelaznom periodu. EZ bi mogla da olakša ovaj proces preko svoje posmatračke misije ili na neki drugi način.

Sjedinjene Države i Sovjetski Savez potpuno ističu punu podršku naporima Evropske zajednice i njenih država-članica da na osnovu mandata KEBS posreduju u miroljubivom rešavanju jugoslovenske krize, posebno putem Konferencije o Jugoslaviji i u njenom okviru ustanovljene arbitražne komisije.

Sjedinjene Države i Sovjetski Savez izražavaju spremnost da podrže restriktivne mere EZ u cilju postizanja uspešnog ishoda konferencije o Jugoslaviji.

EZ i njene države članice, Sjedinjene Države i Sovjetski Savez takođe podržavaju napore generalnog sekretara UN da se unaprede perspektive za miroljubivo rešenje.

Pokušaj »premošćivanja« opasne situacije

IZVJEŠTAJ SA TREĆEG PLENARNOG SASTANKA
NA NAJVIŠEM NIVOU KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI,
U HAGU, 25. OKTOBAR 1991.

Sastanak je sazvan na inicijativu lorda Karingtona koji je pozive uputio predsjednicima svih jugoslovenskih republika, Predsjedništvu SFRJ (uz napomenu da je, s obzirom na situaciju u tom tijelu, moguće isključivo učešće svih osam članova), predsjedniku Saveznog izvršnog vijeća i saveznom sekretaru za vanjske poslove.

Na sastanku su učestvovali predsjednici svih jugoslovenskih republika: A. Izetbegović (Bosna i Hercegovina), M. Bulatović (Crna Gora); dr F. Tuđman (Hrvatska); K. Gligorov, (Makedonija); M. Kučan (Slovenija) i S. Milošević (Srbija); predsjednik Predsjedništva SFRJ S. Mesić i član Predsjedništva V. Tupurkovski; predsjednik Saveznog izvršnog vijeća ing. A. Marković i savezni sekretar za vanjske poslove B. Lončar.

Učesnicima je uoči sastanka dostavljen revidirani nacrt lorda Karingtona pod naslovom »Ugovorne odredbe Konvencije« (tekst u prilogu).

Dva dana prije sastanka na vrhu (23. i 24. o.m.) sastale su se svi tri radne grupe Konferencije.

Neposredno prije plenarnog sastanka lord Karington je imao bilateralne susrete i razgovore sa predsjednicima F. Tuđmanom i S. Miloševićem, kao i sa saveznim sekretarom B. Lončarom.

1. Otvarajući sastanak, lord Karington je najprije ukazao na zabrinjavajući razvoj situacije u Jugoslaviji i oštro osudio ponašanje JNA. Rekao je da mu je vrlo žao što se general Kadžević nije odazvao njegovom pozivu da dođe u Hag jer je želio da mu lično kaže da se JNA ponaša na nedopustiv način i da snosi veliku odgovornost za ono što čini. Dodao je da su napadi na Dubrovnik i Vukovar zabrinjavajući i prijeteći, posebno na Dubrovnik gdje nema ni opsjednutih garnizona JNA, niti srpskih zajednica koje bi trebalo zaštititi.

Ujedno, lord Karington je pozdravio uvjerenja predsjednika Tuđmana da su izdata naređenja za deblokadu kasarni JNA, ali je konstatirao da deblokada nije u potpunosti obavljena i zatražio da se to učini odmah i bezuvjetno.

2. Predsjednik Tuđman je, odgovarajući na apel Lorada Karingtona, naglasio da problem nije u odbijanju deblokade kasarni, već u agresiji JNA na Dubrovnik i Vukovar, koja se nastavlja i pored jednoglasne odluke Predsjedništva SFRJ u punom sastavu, usvojene prošle sedmice u Hagu. Hrvatska je spremna odmah izvršiti deblokadu, pod nadzorom evropskih promatrača. To pokazuje, po predsjedniku Tuđmanu, da je JNA odrekla poslušnost Predsjedništvu SFRJ, da omalovažava Hašku konferenciju i da se zapravo stavila van zakona.

Lord Karington je istakao neophodnost hitnog i bezuvjetnog zaustavljanja sukoba.

3. Prešao je zatim na sadržaj rada tekućeg sastanka na najvišem nivou. Konstatirao je da je primio određene prijedloge od predsjednika Predsjedništva SFRJ dr B. Kostića. Smatra da te prijedloge nije moguće razmatrati budući da je Predsjedništvo na sastanku zastupljeno sa samo dva člana.

Konstatirao je da nisu prevaziđene razlike u prilazu ključnim pitanjima iz Poglavlja I i njegovog prijedloga (suverenitet republika, karakter buduće zajednice). Ipak, vjeruje da bi ovaj sastanak na vrhu mogao označiti dalji napredak na konkretnim pitanjima iz ostalih poglavlja dokumenta (II, III i IV), polazeći od dosadašnjeg rada radnih grupa.

4. Rezultati rada radnih grupa

Usmeni izvještaji predsedavajućih tri radne grupe, pokazali su da i pored određenih pomaka, nije postignuta saglasnost o najvažnijim pitanjima.

U ekonomskoj grupi Slovenija je potvrdila da ne prihvaća ništa više od zone slobodne trgovine. Srbija je tražila da se ravnopravno razmatraju dvije opcije: carinska unija i viši oblik integracije blizak ekonomskoj i monetarnoj uniji. Makedonija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Crna Gora, nisu isključile mogućnost uspostavljanja više forme saradnje od carinske unije. Prve tri republike su, međutim, ukazale da bi se to pitanje moglo postaviti tek u kasnijoj fazi, kad se prevaziđu postojeće političke razlike i kada se uspostavi neophodan stupanj međusobnog povjerenja. U ovoj fazi, međutim, ni Hrvatska, ni Makedonija, ni BiH nisu istupile u prilog zajedničke valute i monetarne politike.

Predsedavajući radne grupe predložio je da se pitanje uspostavljanja višeg stupnja suradnje prevaziđe jednom evolutivnom klauzulom koja bi bila predmet posebne deklaracije u aneksu sporazuma; takvo rješenje, međutim, nije bilo prihvatljivo za Srbiju.

U grupi za ljudska prava i prava manjina ostalo je otvoreno važno pitanje primjene specijalnog statusa za pojedine oblasti: da li samo za područja sa srpskom većinom u Hrvatskoj ili i druga područja u Jugoslaviji.

U grupi za institucionalna pitanja ostalo je otvoreno ključno pitanje subjektiviteta, odnosno karaktera buduće zajednice (vezano za Poglavlje I Karingtonovog dokumenta), ali je postignuta saglasnost o više konkretnih pitanja, između ostalog i o sudu za ljudska prava, kao zajedničkoj instituciji. Razlike su ispoljene u pogledu učešća evrop-

skih sudaca u toj instituciji. Srbija je bila mišljena da bi velika zastupljenost evropskih sudaca značila stavljanje Jugoslavije pod neku vrstu stranog protektorata.

5. Glavni akcenti iz debate

Poglavlje II (Ljudska prava i prava etničkih i nacionalnih grupa)

MAKEDONIJA (PREDSJEDNIK K. GLIGOROV):

- Makedonija prihvaća nečela sadržana u Poglavlju II, ona su sastavni dio novog Ustava Makedonije i političke prakse u toj republici;

- Makedonija, međutim, ima rezerve prema proširenju koncepta specijalnog statusa; smatra da bi bilo važno preciznije definirati oblasti na koje se specijalni status može odnositi.

SRBIJA (PREDSJEDNIK S. MILOŠEVIĆ):

- novi dokument lorda Karingtona sadrži malo novog u odnosu na prvi;

- kao i u prvom papiru, nejednako se uvažava pravo na samoopredeljenje naroda u Jugoslaviji, jer se to pravo priznaje samo onim narodima koji izlaskom iz Jugoslavije žele da stvore nezavisne države, a ne priznaje se onima koji žele nastaviti život u zajedničkoj državi;

- svako pravično rješenje moralo bi ostaviti mogućnost kontinuiteta države za one jugoslovenske konstitutivne narode koji su svoj međunarodni subjektivitet i kontinuitet svojih država unijeli u Jugoslaviju 1918. godine;

- u vezi sa položajem SAO Krajine i SAO Slavonije i Baranje u novom dokumentu je kompromitirana ideja o specijalnom statusu time što se status tih srpskih pokrajina pretvara u opće rješenje;

- time specijalni status gubi svoj smisao, a briše se razlika između prava naroda i prava nacionalnih manjina;

- to bi Jugoslaviji nametnulo mnogo veće obaveze u odnosu na nacionalne manjine od onih koje su predviđene u okviru KEBS;

- specijalni status mora biti konkretno vezan za područja SAO Krajine i SAO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema iz slijedećih razloga:

a) narod tih krajeva se referendumom opredijelio da ostane u Jugoslaviji;

b) na tim teritorijama je izvršen najteži genocid u Evropi za vrijeme Drugog svjetskog rata i on je ponovno započet u procesu secesije Hrvatske od Jugoslavije;

- za Srbiju je neprihvatljiv zahtjev za vraćanje na ustavna rješenja iz 1974. godine, jer bi to značilo diskriminaciju prema Srbiji (samo ona u svom sastavu ima dvije autonomne pokrajine) i predstavljalo nedopustivo miješanje u uređenje unutrašnjih odnosa.

CRNA GORA (PREDSJEDNIK M. BULATOVIĆ):

- novi prijedlog lorda Karingtona u Poglavlju II sadrži izvjesna poboljšanja (npr. dio o demilitarizaciji Krajine), ali i velike slabosti;
- pretvaranje specijalnog statusa u opće rješenje otvorilo bi u Jugoslaviji nove probleme;
- saglasnost sa stavovima koje je iznio predsjednik Milošević u pogledu nužnosti razlikovanja između prava naroda i prava nacionalnih manjina;
- neprihvatljiv je, također, pokušaj ingerencije u ustavni položaj jedne republike;
- to ne vodi rješenju sukoba u Jugoslaviji, već, naprotiv, može otvoriti nove.

BOSNA I HERCEGOVINA (PREDSJEDNIK A. IZETBEGOVIĆ):

- novi prijedlog lorda Karingtona prihvatljiv je kao osnova za dalji razgovor.

SLOVENIJA (PREDSJEDNIK M. KUČAN):

- ljudska i manjinska prava čije se poštivanje traži u dokumentu lorda Karingtona već su zagwarantirana Ustavom Slovenije;
- Slovenija, kao nezavisna i suverena država, želi pristupiti svim međunarodnim i, posebno evropskim konvencijama u oblasti ljudskih prava;
- Konferencija bi morala staviti na dnevni red pitanje legaliteta države koja je dospjela u krizu upravo zbog flagrantnog kršenja načela legaliteta i ljudskih prava.

HRVATSKA (PREDSJEDNIK F. TUĐMAN):

Na izričito pitanje lorda Karingtona, da li bi Hrvatska prihvatila da koncept specijalnog statusa ne bude opće rješenje, već da se odnosi isključivo na srpske oblasti u Hrvatskoj, predsjednik Tuđman je odgovorio:

- »Hrvatski Sabor se već izjasnio za priznanje svih međunarodnih dokumenata i standarda iz oblasti ljudskih prava; Hrvatska je spremna priznati specijalni status onim oblastima gdje je srpsko stanovništvo u većini i spremna je da sprovođenje odredbi tog specijalnog statusa stavi pod međunarodnu kontrolu; smatra, međutim, da Srbija traži za pripadnike srpskog naroda ono što ne priznaje drugima, te da iz toga i proizlazi opća kriza na tlu Jugoslavije.«

Poglavlje III/ čl. 3: ostale oblasti saradnje - ekonomski odnosi:

SRBIJA (PREDSJEDNIK S. MILOŠEVIĆ):

- prijedlog lorda Karingtona nudi koncept ekonomske integracije koji je EZ odavno napustila kao anakron i neefikasan;

- od jugoslovenskih naroda i republika traži se da se sa visokog stupnja integracije spuste na najniži;
- nejasno je zbog čega je opciji labave asocijacije dat apsolutni prioritet, iako je iskustvima drugih provjerena njena neživotnost;
- opcija slabe asocijacije favorizira razvijenije secesionističke republike Sloveniju i Hrvatsku, osiguravajući im carinsku uniju i slobodnu cirkulaciju roba, bez ikakvih obaveza prema manje razvijenim jugoslovenskim republikama:
- Srbija zbog toga izražava veliku rezervu prema cjelini ekonomskog dijela dokumenta.

MAKEDONIJA (PREDSJEDNIK K. GLIGOROV):

- bilo bi potrebno da se svih šest republika složi u pogledu asocijacije sa Evropskom zajednicom kao zajedničkim ciljem;
- Makedonija prihvaća osnovni koncept Poglavlja III, ocjenjujući da je kompatibilan s tim ciljem, uz odgovarajuće političke i ekonomske pretpostavke;
- Makedonija prihvaća i koncept carinske unije, mada, kao manje razvijena republika, može osjetiti i negativne posljedice tog rješenja;
- da bi se negativne posljedice otklonile trebalo bi predvidjeti i odgovarajuće kompenzatorne mehanizme;
- u cilju otklanjanja monetarnog rata, Makedonija podržava ideju o evropskom monitoringu nad radom saveznih ekonomskih institucija;
- na bazi konsenzusa, Makedonija je otvorena i za postupni prijelaz na više vidove saradnje;
- što se tiče ekonomskih institucija, osnovni organ bi trebao biti Savjet za ekonomske odnose, a ostali organi (Savjet za transport, energiju i dr.) trebali bi biti njemu podređeni (načelo subordinacije);
- također, smatra da bi predlog morao uključivati rješenja za prelazni period, uz efikasnu i brzu pomoć Evropske zajednice, kako bi se otklonila opasnost ekonomskog kolapsa i socijalne eksplozije.

CRNA GORA (PREDSJEDNIK M. BULATOVIĆ):

- bila bi spremna prihvatiti bitno viši stupanj integracije od onoga koji je predložen u dokumentu lorda Karingtona;
- smatra da bi u dokumentu trebalo odrediti i vremensku dinamiku prelaska na više oblike saradnje;
- podržava stav Makedonije u vezi sa mogućim negativnim efektima carinske unije na manje razvijene republike;
- imajući u vidu visok stupanj ekonomske komplementarnosti sa Srbijom, spremna je već od početka predvidjeti viši stupanj saradnje s tom republikom;
- smatra da je mnoga pitanja iz ekonomske oblasti potrebno temeljnije proučiti prije nego što se ponude konačna rješenja.

BOSNA I HERCEGOVINA (PREDSJEDNIK A. IZETBEGOVIĆ):

- podržava stavove Makedonije;
- otvorena je i za više vidove saradnje pod uvjetom da to bude prihvatljivo i za ostale republike.

SLOVENIJA (PREDSJEDNIK M. KUČAN):

- Slovenija se opredijelila za punu nezavisnost i državnu suverenost;
- ne protivi se eventualnoj užoj integraciji ostalih jugoslovenskih republika;
- Slovenija za sebe, međutim, ne prihvaća opciju carinske unije, jer za nju nema osnove u plebiscitarnoj odluci slovenskog naroda za nezavisnost;
- Slovenija će sama procijeniti konkretne vidove saradnje koje bi kasnije uspostavila sa ostalim republikama ili njihovim eventualnim asocijacijama.

LORD KARINGTON JE ZAKLJUČIO DISKUSIJU O OVOM POGLAVLJU KONSTATACIJOM:

- da jedna republika (Slovenija) ne želi nikakvu ekonomsku asocijaciju, sem zone slobodne trgovine;
- da bi četiri republike (Hrvatska, Makedonija, BiH i Crna Gora) bile spremne postupno ići i na više vidove saradnje;

Jedini izlaz vidi u nekom vidu evolutivne klauzule. Pozvao je radnu grupu za ekonomska pitanja da na toj osnovi pokuša približiti stavove.

Poglavlje IV: institucije zajednice

MAKEDONIJA (PREDSJEDNIK K. GLIGOROV):

- o zajedničkim institucijama teško je razgovarati u sadašnjoj atmosferi koju karakterizira vakuum povjerenja stvoren besmislenim ratom;
- suverenost država je garancija primjene demokratskih principa u dogovoru o zajedničkim institucijama;
- ako se izbjegne dojam da jedna od republika nameće jedinstvo drugima, dogovor o zajedničkim institucijama bit će mnogo lakši;
- za Makedoniju su, u osnovi, prihvatljivi prijedlozi iz dokumenta lorda Karingtona;
- trebalo bi predvidjeti dvije vrste arbitraže: prvo, arbitražu koja bi garantirala očuvanje osnovnih okvira suverenosti i samostalnosti republika i, drugo, *ad hoc* arbitražu za pojedine konkretne probleme.

SRBIJA (PREDSJEDNIK S. MILOŠEVIĆ):

- Poglavlje IV (institucije) stoji u najužoj vezi sa Poglavljem I (opća rješenja); teško je razgovarati o detaljnoj organizaciji budućih institucija dok se ne postigne saglasnost o suštinskim pitanjima iz Poglavlja I.

5. Lord Karington je, zaključujući sastanak, konstatirao da su gledišta o određenim pitanjima približena, ali da ključna pitanja ostaju i dalje otvorena.

O dosadašnjem radu i rezultatima Konferencije izvjestit će ministra Van den Bruka. Učestvovat će na predstojećem sastanku Savjeta ministara Dvanaestorice, u ponedjeljak, 28. oktobra. Od tog skupa očekuje smjernice za dalji rad Konferencije.

Tokom predstojeće sedmice ići će i u Njujork, kako bi sa tokom Konferencije upoznao Generalnog sekretara UN.

Poziva radne grupe da nastave rad i nastoje približiti stavove.

Poziva učesnike da u narednom periodu intenziviraju svoje bilateralne kontakte.

Naredni plenarni sastanak nije zakazan.

6. Zaključne ocjene

Sastanak je održan u kontekstu nepovoljne i veoma neizvjesne situacije u zemlji: kršenja jednoglasne odluke Predsjedništva SFRJ o prekidu vatre, nastavljanja raskola u Predsjedništvu, odluke o mobilizaciji i proširenog strahovanja da su ojačale tendencije u prilog vojne opcije.

Najveći zabrinutost izazvale su ofanzivne akcije JNA oko Dubrovnika i Vukovara. Posebno je ugroženost Dubrovnika bila povod do sada nezabilježenoj mobilizaciji međunarodne kulture i umjetničke javnosti (inicijativa UNESCO, apeli niza eminentnih stvaralaca i kulturnih djelatnika).

Jače nego do sada postavljeno je pitanje uloge JNA, kao činioca čija je odgovornost nezaobilazna u rješavanju krize.

Prijedlozi lorda Karingtona, i pored toga što su od strane većine učesnika prihvaćeni kao moguća osnova za preoblikovanje jugoslovenskog prostora, pokazali su brojne slabosti: tražeći saglasnost na nivou zajedničkog nazivnika svih šest republika (uključujući i republiku koja je odbila da bude član bilo kakve jugoslovenske zajednice) prijedlozi su objektivno ispod nivoa moguće saglasnosti ostalih učesnika. Pored toga, ostala su otvorena najznačajnija pitanja:

- kontinuiteta i međunarodnog subjektiviteta jugoslovenske zajednice;
- njene ekonomske konzistentnosti i funkcionalnosti;
- pitanja koja se odnose na položaj Srba u Hrvatskoj i na specijalni status pojedinih oblasti.

Povoljna je, ipak, činjenica da je sastanak, za razliku od većine dosadašnjih, protekao u atmosferi tolerancije, bez oštrih međusobnih optuživanja.

Nameće se utisak da je osnovna intencija lorda Karingtona i EZ ovog puta bila da se »premosti« jedna opasna i neizvjesna situacija, i da se Konferencija sačuva u očekivanju:

- jasnijeg profiliranja situacije u zemlji;
- zaključaka Savjeta ministara EZ u ponedjeljak, 28. oktobra;
- najavljene dalje akcije Savjeta bezbjednosti UN.

(Savezni sekretarijat za vanjske poslove)

Prilog 1

UGOVORNE ODREDBE KONVENCIJE

POGLAVLJE I

1. Opšte rešenje

Član 1.

1. Novi odnosi između republika zasnivaće se na sledećem:

- a) suverene i nezavisne republike sa međunarodnim subjektivitetom za one koje to žele;
- b) slobodna asocijacija republika sa međunarodnim subjektivitetom kako se predviđa ovom Konvencijom;
- c) sveobuhvatni aranžmani, uključujući mehanizme nadzora radi zaštite ljudskih prava kao i specijalni status za pojedine grupe i područja;
- d) evropsko angažovanje tamo gde je to potrebno;
- e) u okviru opšteg rešenja, priznanje nezavisnosti onih republika koje to žele, u okviru postojećih granica, osim ako se ne postigne drugačiji dogovor.

2. Republike su svesne da međusobna saradnja i stvaranje takve asocijacije predstavljaju deo procesa izgradnje nove Evrope koja se predviđa Pariskom poveljom od novembra 1990. godine, što će povećati izgleda za saradnju i tešnje odnose s Evropskom zajednicom. One će saradivati u oblastima koje se predviđaju ovim aranžmanima kao i u drugim dogovorenim oblastima, čime se ne isključuju tešnji oblici sradnje u tim oblastima između republika koje to žele.

POGLAVLJE II

LJUDSKA PRAVA I PRAVA ETNIČKIH I NACIONALNIH GRUPA

Član 2.

a) Ljudska prava

1. Republike garantuju sledeća ljudska prava:

- a) pravo na život;
- b) pravo neizlaganja torturi ili nehumanom ili ponižavajućem postupanju;
- c) pravo neizlaganja ropstvu ili prinudom radu;
- d) pravo na slobodu;
- e) pravo na koretno i javno saslušanje od strane nepristrasnog suda i nepodvrgavanje retroaktivnom krivičnom postupku;
- f) pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, stana i prepiske;
- g) pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti;
- h) pravo na slobodu izražavanja;
- i) pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja;
- j) pravo na brak i zasnivanje porodice; i
- k) sva druga prava predviđena u dole navedenim instrumentima,

uz rezervusamo samo prema onim izuzecima i ograničenjima koji su predviđeni u tim instrumentima i bez diskriminacije na osnovu pola, rase, boje kože, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog ubeđenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, pripadnosti nekoj nacionalnoj manjini, imovinskog stanja, rođenja ili drugog statusa.

Gore pomenuti instrumenti su sledeći:

- Opšta deklaracija o pravima čoveka,
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima Ujedinjenih nacija;
- Završni akt KEBS, Pariska povelja za novu Evropu i drugi dokumenti KEBS koji se odnose na ljudsku dimenziju, posebno Dokument sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji KEBS u Kopenhagenu i Dokument sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji KEBS u Moskvi;
- Konvencija Saveta Evrope za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokoli uz tu konvenciju.

b) Prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa

2. Republike posebno garantuju ljudska prava koja se odnose na nacionalne ili etničke grupe a sadržana su u:

- instrumentima Ujedinjenih nacija, KEBS i Saveta Evrope, koji se pominju u tački 1. ovog člana;
- Konvenciji za uklanjanje rasne diskriminacije, Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida kao i Konvenciji o pravima deteta Ujedinjenih nacija;
- izveštaju sastanka eksperata KEBS o nacionalnim manjinama održanog u Ženevi.

Prilikom ostvarivanja ove konvencije, one će takođe voditi računa o:

- predlozima za Deklaraciju Ujedinjenih nacija o pravima pripadnika nacionalnih, etničkih i jezičkih manjina;
- predlog Konvencije za zaštitu manjina Evropske komisije za demokratiju i pravo u okviru Saveta Evrope.

3. Republike će garantovati pripadnicima nacionalne ili etičke grupe, koji ne predstavljaju većinu na području na kome žive, sledeća prava:

- princip nediskriminacije kako se predviđa pravnim instrumentima pomenutim u tački 2. ovog člana;

- sva kulturna prava koja se predviđaju instrumentima pomenutim u tački 3. ovog člana, posebno pravo na identitet, kulturu, veroispovest, upotrebu jezika i pisma kako u javnom tako i u privatnom životu i u obrazovanju;

- garantovanje ravnopravnog učešća u javnim poslovima kao što je ostvarivanje političkih i ekonomskih sloboda u socijalnoj sferi, pristup sredstvima informisanja i uopšte zaštita u oblasti obrazovanja i kulturnih pitanja;

- pravo da odlučuju kojoj će nacionalnoj ili etničkoj grupi pripadati, kao i da ostvaruju sva prava koja proizilaze iz tog izbora kao pojedinci ili u zajednici sa drugima; to će se posebno primenjivati u slučaju brakova između pripadnika različitih nacionalnih ili etničkih grupa; oni pripadnici iste nacionalne ili etničke grupe koji žive na udaljenosti od drugih pripadnika iste grupe, na primer, u izolovanim selima, imaju pravo na samoupravu u meri u kojoj je to izvodljivo.

Navedeni principi primenjivaće se takođe u onim područjima gde su pripadnici glavne nacionalne ili etničke grupe neke republike bročano u manjini u odnosu na jednu ili više drugih nacionalnih ili etničkih grupa na tom području.

4. Republike će garantovati pripadnicima nacionalne ili etničke grupe koji predstavljaju značajan deo stanovništva na području na kome žive, ali koji ne predstavljaju većinu, pored prava koja se predviđaju u tački 3. ovog člana, opšte pravo učešća pripadnika te grupe u javnim poslovima. Na nivou republičke vlade mora im se omogućiti da učestvuju u odlučivanju centralne vlade kada je reč o pitanjima koja su za njih od značaja.

c) Specijalni status

5. Pored toga, područja na kojima pripadnici neke nacionalne ili etničke grupe čine većinu uživaće specijalan status autonomije.

Takvim statusom obezbediće se:

a) pravo na posedovanje i isticanje nacionalnih simbola te grupe;

b) pravo na drugu pripadnost za pripadnike te grupe pored republičke pripadnosti;

c) obrazovni sistem koji uvažava vrednosti i potrebe te grupe;

d) i. zakonodavno telo,

ii. administrativna struktura uključujući regionalne policijske

snage,

iii. sudstvo,

za pitanja koja se tiču tog područja, što odražava sastav stanovništva tog područja;

e) mere za odgovarajući međunarodni nadzor.

Ova područja su navedena u Aneksu A.

5A. Ta područja, ukoliko nisu delimično definisana međunarodnom granicom s nekom od država koje nisu članice ove Konvencije, biće trajno demilitarizovana i neće se dozvoliti nikakve vojne snage, vežbe ili aktivnosti na kopnu ili u vazduhu na tim područjima.

5B.

a) Republike će obezbediti međunarodni nadzor ostvarivanja specijalnog statusa autonomije. U tom cilju zaključiće sporazume kojima će se predvideti stalno međunarodno telo za nadzor primene ovog stava.

b) Posmatračke misije koje time budu ustanovljene

- izveštavaće odnosne republike kao i druge članice sporazuma i
- po potrebi formulisati preporuke za ostvarivanje specijalnog statusa.

c) Republike će ostvarivati te preporuke putem zakonodavstva ili na drugi način. U slučaju spora, zatražiće se da Sud za ljudska prava donese odluku.

Bez štete po ostvarivanje aranžmana iznetih u ovoj tački, republike će u potpunosti i savesno primenjivati odredbe koje su postojale u odnosu na autonomne pokrajine pre 1990. godine.

d) Opšte odredbe

7. Pripadnici nacionalne ili etničke grupe u ostvarivanju svojih prava poštuju prava većine kao i prava pripadnika drugih grupa.

8. Republike bi, zajedno ili pojedinačno u zavisnosti od slučaja, pristupile međunarodnim instrumentima u oblasti ljudskih prava, uključujući odnosne procedure za podnošenje žalbi.

9. Republike će putem zakonodavstva i nacionalnih institucija obezbeđivati puno ostvarivanje prava navedenih u ovom članu i efikasan pravni lek za kršenja bilo kog od tih prava.

10. S obzirom da nijedna republika nema etnički homogeno stanovništvo, one će međusobno saradivati i konsultovati se neposredno ili putem mešovite komisije o pitanjima na koja se odnose tačke 3-5 ovog člana.

POGLAVLJE III OSTALE OBLASTI SARADNJE

Član 3.

a) Ekonomski odnosi

1. Republike su svesne svog interesa za utvrđivanje odgovarajućih mera međusobne ekonomske saradnje.

2. Republike će zasnivati svoju politiku na principima tržišne privrede, privatnoj svojini i slobodnom preduzetništvu, kao i otvorenosti prema svetskoj trgovini.

3. Republike ovim stvaraju između sebe carinsku uniju u cilju očuvanja zajedničkog unutrašnjeg tržišta u okviru koga će se roba kretati bez ikakvih carinskih barijera ili kvantitativnih ograničenja. Carinska unija će imati zajedničku spoljnu tarifu, zajedničku spoljnotrgovinsku politiku kao i aranžmane za deobu carinskih prihoda. Pod rezervom odluke Saveta ministara za ekonomsku saradnju (u delu a) koji se pominje kao »Savet«), zajednička spoljna tarifa biće ona koja se primenjivala za uvoz u Jugoslaviju na dan 1. jula 1991, a spoljnotrgovinska politika bi uključila nastavljajanje primene spoljnog režima i spoljnih sporazuma onako kako ih je Jugoslavija primenjivala na dan 1. jula 1991. godine. Carinski prihodi će se deliti u skladu sa odredbama Aneksa...

4. Republike će saradivati putem Saveta u cilju ograničavanja negativnih efekata drugih prepreka koje ometaju slobodno kretanje roba, kao što su tehnički standardi, subvencije i propisi koji utiču na trgovinu, na taj način što će donositi dopunske mere kao što su razmena informacija, usaglašavanje ciljeva politike i, po potrebi, usklađivanje pravila i propisa koji ometaju konkurenciju.

5. Republike će saradivati i, pod rezervom odluke Saveta ili Saveta za saobraćaj, održavati postojeće aranžmane u oblasti saobraćaja i infrastrukture. Savet će donositi mere za očuvanje konkurencije, posebno za zaštitu zajedničkog unutrašnjeg tržišta i slobodu pružanja usluga.

6. Sloboda osnivanja i sloboda pružanja usluga obezbediće se posebno za one delatnosti tamo gde one sada postoje.

7. Republike će preko Saveta za ekologiju saradivati u cilju zaštite životne sredine.

8. Republike će saradivati u monetarnim pitanjima u cilju očuvanja ili ostvarivanja monetarne stabilnosti kao i najvećeg mogućeg stepena valutne konvertibilnosti. Kao minimum, u odsustvu zajedničke valute i valutne konvertibilnosti, razmotriće mogućnost stvaranja zajedničkog platnog sistema koji se zasniva na klirinškom mehanizmu za međusobne transakcije kao i na rezervnom fondu.

9. Republike će ovaj član preispitati na kraju perioda od pet godina od stupanja ove Konvencije na snagu.

Član 4.

b) Spoljni poslovi i bezbednost

1. Republike će se konsultovati o svim pitanjima od zajedničkog interesa u oblasti spoljnih poslova i bezbednosti i saradivaće tamo gde mogu usaglasiti zajedničke stavove, uključujući mogućnost zajedničkog predstavljanja u međusobno dogovorenim konkretnim oblastima.

2. Odnosi među republikama, pojedinačno ili zajedno, zasnivaće se na obavezama KEBS. Između ostalog, one mogu odlučiti da međusobno primenjuju praksu i procedure dogovorene u okviru KEBS.

3. Republike će same odlučivati kakve će oružane snage imati ili kakve će oružane snage dozvoliti na svojoj teritoriji, kao i o tome kakvi će zajednički odbrambeni aranžmani postojati između njih.

Član 5.

c) Pravna saradnja

1. Republike će se konsultovati i saradivati u oblasti pravne saradnje, kao što su suzbijanje međunarodnog kriminala, terorizma i šverca droge, u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima kao što su oni koji su utvrđeni u okviru Saveta Evrope i Ujedinjenih nacija i težiće, pojedinačno ili zajedno, da postanu članice međunarodnih konvencija o tim pitanjima.

2. U oblasti borbe protiv međunarodnog kriminala, terorizma i šverca droge, republički organi reda, uključujući i policijske snage, uspostaviće i održavaće bliske veze i saradnju u cilju efikasnog sprečavanja i kažnjavanja ovih krivičnih dela.

POGLAVLJE IV INSTITUCIJE

Član 6.

Republike ovim formiraju institucije koje se predviđaju ovim Poglavljem radi ostvarivanja međusobne saradnje na osnovu ove Konvencije. One mogu formirati dodatne institucije u meri u kojoj se sporazumeju o daljoj saradnji u ovim i drugim oblastima.

Član 7.

a) Ljudska prava

1. Ovom Konvencijom ustanovljava se Sud za ljudska prava. On će imati jurisdikciju na teritoriji republika da razmatra žalbe upućene republičkim sudovima kada je reč o pitanjima iz članova 2.1 - 2.5. ove Konvencije. Sud će imati članove iz svih republika. Statut Suda iznet je u Aneksu...

2. Mešovite komisije koje će na osnovu ove Konvencije formirati sve one republike koje se zajednički dogovore o tome, u cilju davanja preporuka ili donošenja odluka o pitanjima koja im povere zainteresovane republike, pri čemu mešovite komisije mogu pomoći da se izbegnu ili reše sporovi u vezi sa ljudskim pravima, kao i pravima etničkih ili nacionalnih grupa i područja sa specijalnim statusom. Pod rezervom odluke kojom se formiraju, Aneks... će se odnositi na mešovite komisije.

3. Sud za ljudska prava i, ukoliko to odluka kojom se formiraju predviđa, mešovite komisije koje su predviđene u ovom delu uključivaće i učešće lica iz drugih evropskih država, a republike ovim od država članica Evropske zajednice traže da imenuju istaknute pravnike ili druga odgovarajuća kvalifikovana lica za učešće u radu ovih institucija.

Član 8.

b) Ekonomski odnosi

1. Republike ovim formiraju Savet za ekonomsku saradnju koji će se sastajati svakog meseca osim ako se ne postigne drugačiji dogovor.

2. Sastanke Saveta pripremaće Komitet visokih funkcionera sastavljen od članova iz svake republike, koji će se sastajati jednom nedeljno. Formiraće se stalni stručni komiteti za izradu predloga za Savet.

3. Izvršni komitet, na čelu sa generalnim sekretarom koji se imenuje na četiri godine i kome pomaže stalni sekretarijat, daje preporuke, prati sprovođenje odluka i opslužuje sastanke.

4. U oblasti spoljnih odnosa u vezi sa pitanjima koja su obuhvaćena utvrđenim aranžmanima ili politikom u oblasti unutrašnjeg tržišta, carinske unije ili ekonomske i monetarne saradnje, Savet će po potrebi utvrđivati zajedničke stavove za vođenje pregovora sa trećim zemljama, uključujući zaključivanje međunarodnih sporazuma sa državama i međunarodnim organizacijama. U takvim pregovorima on donosi odluku o tome da li će ga predstavljati predsedavajući ili generalni sekretar Izvršnog komiteta.

5. Republike ovim formiraju

a) Savet za saobraćaj, koji će razmatrati pitanja vezana za saobraćaj i koji će se sastajati jednom u tri meseca osim ukoliko se ne postigne drugačiji dogovor.

b) Odbor za saobraćaj, koji će se sastojati od po jednog člana i zamenika člana iz svake republike, biće zadužen od strane Saveta za saobraćaj za svakodnevno pravilno funkcionisanje železnica, puteva i drugih oblika saobraćaja između republika.

6. Republike ovim formiraju

a) Savet za energetiku, koji će razmatrati pitanja vezana za energiju a koji će se sastajati jednom u tri meseca osim ako se ne postigne drugačiji dogovor.

b) Odbor za energetiku, koji će se sastojati od po jednog člana i po jednog zamenika člana iz svake republike, biće zadužen od strane Saveta za energetiku za svakodnevno pravilno funkcionisanje cevovoda, elektrosistema i drugih energetske aranžmana između republika.

7. Republike ovim formiraju Savet za ekologiju, koji će razmatrati ekološka pitanja a sastajće se jednom u tri meseca osim ako se ne postigne drugačiji dogovor.

8. Saveti ustanovljeni ovim članom sastojće se od po jednog ministra iz svake republike, a donosiće odluke konsenzusom osim ako se drugačije ne dogovori.

Član 9.

c) Politička saradnja i saradnja u oblasti bezbednosti

1. Republike ovim formiraju Savet ministara inostranih poslova za političku saradnju i saradnju u oblasti bezbednosti u cilju ostvarivanja saradnje predviđene u

članu 4. tačke 1-3. Savet donosi odluke konsenzusom, a sastajće se jednom mesečno ukoliko se drugačije ne odluči.

2. Kada sve ili neke republike mogu postići dogovor o zajedničkom pristupu, te republike će se njime rukovoditi.

Onda kada se mogu utvrditi zajednički stavovi konsenzusom, može se odlučiti o tome da li će se pozvati predsednik ili neka od republika da govori u ime asocijacije ili da je zastupa.

Savet može raspravljati o svakom bezbednosnom pitanju koje pokrene bilo koja republika. Savet može konsenzusom odlučivati o odbrambenoj saradnji.

Sastanke Saveta pripremaju visoki funkcioneri ministarstava inostranih poslova.

Član 10.

d) Pravna saradnja

Republike formiraju Savet za pravnu saradnju radi saradnje predviđene članom 5. Savet donosi odluke konsenzusom. Sastajće se svakih šest meseci osim ako se drugačije ne odluči.

Savet može raspravljati o bilo kom pitanju koje pokrene neka republika u okviru konkretnih oblasti izričito navedenih u članu 5. i može raspravljati o bilo kojoj drugoj temi za koju se odluči.

Sastanke Saveta pripremaju visoki funkcioneri iz nadležnih ministarstava.

Član 10A.

Predsedavajući Saveta, predviđen Poglavljem III smenjuje se svakih šest meseci drugim članom Saveta po redu.

Član 11.

e) Parlamentarno telo

Republike će razmotriti mogućnost stvaranja parlamentarnog tela koje bi raspravljalo o pitanjima koja proizilaze iz ovih aranžmana.

Član 12.

f) Arbitraža

Eventualni spor između republika u vezi s primenom ili ostvarivanjem ove Konvencije podleže obavezujućoj arbitraži u skladu sa procedurom kojom se obezbeđuje da ne dođe do opstrukcije. Arbitraža se može pokrenuti na zahtev bilo koje republike koja smatra da neka druga republika krši neku od preuzetih obaveza.

Aneks... primenjuje se na takve arbitraže.

Član 13.

g) Lokacija institucija

13. Sedište institucija koje se predviđaju ovom Konvencijom nalaziće se u različitim republikama.

Bez drugog okvira za mirovni proces

IZVJEŠTAJ SA ČETVRTOG PLENARNOG SASTANKA NA NAJVIŠEM NIVOU
KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI,
HAG, 5. NOVEMBAR 1991. GODINE.

Na sastanku su učestvovali predsjednici svih republika, predsjednik i svi članovi Predsjedništva SFRJ osim dr J. Drnovšeka, predsjednik SIV i savezni sekretar za vanjske poslove.

Učesnicima je dan uoči sastanka dostavljena četvrta revidirana verzija prijedloga lorda Karingtona: »Ugovorne odredbe Konvencije« (tekst u prilogu).

Prije otvaranja sastanka održani su bilateralni razgovori lorda Karingtona sa predsjednicima Tuđmanom i Miloševićem, generalom Kadijevićem i hrvatskim vojnim vrhom. Susretu je prisustvovao i ministar Van den Bruk, koji se, međutim, nije pojavio na samoj Konferenciji.

Kada su se učesnici okupili na plenumu, lord Karington je obavijestio da je na pomenutom sastanku postignut dogovor kojim se potvrđuje puna važnost dogovora od 18. oktobra o apsolutnom i bezuvjetnom prekidu vatre.

Konstatirao je, međutim, da je svih deset dosadašnjih dogovora o prekidu vatre bilo prekršeno i da bi međunarodna javnost sa nepovjerenjem, pa vjerojatno i cinizmom, primila obavještenje da je zaključen još jedan takav dogovor i da se Konferencija nastavlja sa pretpostavkom da će se on zaista i sprovesti.

Međunarodna javnost, po riječima Karingtona, ogorčena je i šokirana nastavljanjem borbi i nasilja u Jugoslaviji i s razlogom se pita kako je u takvim uvjetima moguće nastaviti Konferenciju.

Ocjenjujući da je Konferenciju nemoguće nastaviti »dok je nasilje prisutno u tolikoj mjeri«, lord Karington je predložio da se ona odloži do petka 8. o.m. kako bi se vidjelo, prvo, kakve će, u datim okolnostima biti odluke Rimskog sastanka ministara Zajednice u vezi sa daljom sudbinom Konferencije.

Lord Karington je, također, prezentirao učesnicima inicijativu Međunarodnog komiteta Crvenog krsta - Nacrt zajedničke izjave o poštivanju humanitarnih principa u sukobima u Jugoslaviji (postupak prema ranjenim i zarobljenim osobama i civilnom stanovništvu, podrška akcijama Crvenog krsta za pomoć žrtvama). Izjava je prihvaćena bez primjedbi.

Formalno gledajući, četvrti sastanak Haške konferencije nije ni održan, budući da nije ni otvoren. Diskusija je vođena nakon što je Karington donio zaključak o odlaganju Konferencije.

Najveći dio diskusije vođen je o zajedničkom amandmanu Srbije i Crne Gore na Poglavlje I Karingtonovog dokumenta.

Riječ je o novoj formulaciji tačke c) i dodatnoj tački g):

c) »Zajednička država ravnopravnih republika i naroda koji žele ostati u Jugoslaviji, kao njihovoj zajedničkoj državi«;

g) »U okviru općeg rješenja, kontinuitet i međunarodni subjektivitet Jugoslavije, kao zajedničke države onih republika koje ju žele«.

Predsjednik Milošević je u svom istupanju najprije rekao da je Srbija (sve političke institucije, Parlament i narod) sa »velikim ogorčenjem« primila ultimatum i prijetnje sadržane u Deklaraciji EZ od 28. oktobra o.g. Odbacuje taj ultimatum kao akt pritiska i nasilja, nespojiv sa demokratskim poretkom koji se želi izgraditi u Evropi i kao postupak kojim se grubo narušava ravnopravnost učesnika Haške konferencije.

Ocijenio je, također, da je sadržina te Deklaracija suprotna stavovima sa kojima je sama Zajednica pristupila jugoslovenskoj krizi: uloga EZ u vidu pružanja dobrih usluga u traženju rješenja koje će biti prihvatljivo za sve republike i narode, dobrovoljnost u prihvatanju prijedloga i sugestija, shvaćanje da je sporazum prvenstveno stvar republika i naroda Jugoslavije i da Jugoslaviju treba sačuvati, što implicira osudu separatizma.

Formulacije iz Prvog poglavlja vidi kao »ukidanje Jugoslavije potezom pera« - prilaz »kao da Jugoslavija više ne postoji«. Zato smatra da bi samo ravnopravno tretiranje mogućnosti opstanka Jugoslavije kao zajedničke države za one koji žele da je sačuvaju, razriješilo probleme u vezi sa Prvim poglavljem dokumenta.

Priznavanjem narodima i republikama koje žele da ostanu u Jugoslaviji prava na život u zajedničkoj državi, bio bi osiguran njen kontinuitet i subjektivitet, jer je sigurno da većina njenih građana to želi.

Predsjednik Milošević je, međutim, konstatirao da je tačkom c) u novom prijedlogu lorda Karingtona »učinjen korak naprijed« u pogledu ravnopravnog tretmana različitih opcija, te da, upravo imajući to u vidu, amandmani što ih predlažu Srbija i Crna Gora ne bi trebalo da predstavljaju problem. Ti amandmani, po njegovim riječima, ni na čiju štetu ne bi prejudicirali razrješenje pitanja sukcesije i podjele prava i obaveza, koja ostaju rezervirana za dalje pregovore.

U drugom dijelu svog govora, predsjednik Milošević je govorio o uništavanju srpskih sela i raseljavanju stanovništva u Zapadnoj Slavoniji. Postavio je pitanje da li se, nakon tih tragičnih događaja, Srbi u Krajini mogu zadržati pod suverenitetom Hrvatske i, nije li insistiranje na takvom rješenju nerealno i lišeno osjećanja odgovornosti za moguće posljedice. Sadašnju situaciju povezo je sa genocidom nad srpskim stanovništvom u tim krajevima 1941. Založio se za rješenje koje će uključivati i međunarodnu kontrolu.

Što se tiče položaja i prava nacionalnih manjina ili etničkih grupa, rekao je da ih treba regulirati na osnovu prihvaćenih međunarodnih obaveza i standarda u drugim

evropskim državama. Svako drukčije rješenje diskriminiralo bi Jugoslaviju i njene republike u odnosu na druge zemlje KEBS.

Predsjednik Milošević je na kraju izrazio očekivanje da će Konferencija u svom daljem radu pristupiti adekvatnoj razradi ostalih dijelova teksta, imajući u vidu i prijedloge Srbije.

Predsjednik Tuđman je ocijenio da su prijedlozi Srbije i Crne Gore apsolutno neprihvatljivi, kao i obrazloženje što ga je upravo dao predsjednik Milošević. Za Hrvatsku je prihvatljivo poglavlje I u ranijoj varijanti, tj. isključujući i novu tačku c) u četvrtoj Karingtonovoj reviziji.

Po predsjedniku Tuđmanu, prijedlozi Srbije i Crne Gore »vratili bi nas na besplodne debate koje su vođene prije početka Konferencije i na sve ono što je prouzročilo jugoslovensku krizu i sukobe«.

Hrvatska svoj prilaz Karingtonovom dokumentu zasniva na referendumu koji je sproveden u skladu sa pravom na samoopredeljenje, predviđenom u još važećem Ustavu iz 1974. godine.

Predsjednik Tuđman je kategorički osporio navode predsjednika Miloševića u vezi sa genocidom nad Srbima. Pozvao se na podatke iz britanskih i njemačkih povijesnih izvora, po kojima za vrijeme II svjetskog rata u Hrvatskoj nije stradalo 700.000, već svega oko 20.000 ljudi, i to ne samo srpske, već i hrvatske, jevrejske, romske i drugih nacionalnosti.

Optužio je Srbiju i JNA da vode agresivni rat protiv Hrvatske. Iznio je da na ratom ugroženim područjima u Hrvatskoj živi svega oko 30 odsto Srba naseljenih u toj republici, te da je Hrvatska pripadnicima srpskog naroda spremna pružiti sve garancije ljudskih prava po međunarodnim standardima, a u područjima gdje su u većini, i lokalnu autonomiju uz međunarodnu kontrolu.

Predsjednik Milošević je u svojoj drugoj intervenciji postavio pitanje ravnopravnosti tretmana učesnika: ako su zadovoljene aspiracije onih koji žele samostalnu državu (tačka a), zašto se odbijaju prijedlozi onih koji žele zadržati zajedničku državu?

Predsjednik Gligorov je ocijenio da dokument lorda Karingtona pruža osnovu za mirno razriješenje jugoslovenske krize, pa i za očuvanje Jugoslavije na novim demokratskim osnovama, kao asocijacije suverenih država sa garancijama za dijelove naroda koji žive u drugim republikama.

Amandmani Srbije i Crne Gore, po njegovom sudu, otvaraju pitanje promjena granica koje je na balkanskim prostorima izuzetno delikatno budući da čistih etničkih granica tamo nema. Izlaz iz jugoslovenske krize nije u promjeni granica, već u primjeni demokratskih načela i u punoj zaštiti ljudskih prava i prava naroda i manjina.

Predsjednik M. Bulatović naglasio je da duh zajedničkih srpsko-crnogorskih amandmana proizlazi iz istih principa na kojima počiva i Karingtonov prijedlog. Nije se složio da uvođenje pojma »narod« u tačku c) otvara pitanje promjena granica budući da u Poglavlju I i dalje stoji tačka f) »priznanje nezavisnosti u postojećim granicama onih republika koje to žele, ukoliko se ne postigne drukčiji dogovor«.

Izrazio je očekivanje da će se i u pogledu tačke c) naći zadovoljavajuće rješenje.

Predsjednik Izetbegović je primjetio da tačka c) unosi malu konfuziju u Karingtonov dokument i da, po njegovoj ocjeni, taj novi element nije prihvatljiv za većinu republika.

Po riječima predsjednika Izetbegovića situacija u Bosni i Hercegovini je sve opasnija, a tome najviše doprinosi SDS koja donosi jednostrane odluke, kao što je ona o stvaranju posebne, paralelne srpske skupštine, mimo Skupštine BiH koja je zajednička. Stvaraju se srpske regije čak i tamo gdje Srbi nisu u većini, pokreće se inicijativa za stranački plebiscit, bez obzira na prijedlog o održavanju legalnog - općeg plebiscita.

Predsjednik Izetbegović zatražio je da Konferencija najhitnije formira posebno tijelo koje će pomoći da se izbjegne sukob u Bosni i Hercegovini.

Predsjednik Kučan je ponovio stav da Slovenija u daljem toku Konferencije učestvuje kao nezavisna država (»na njenoj teritoriji više nema strane vojske«).

Po njemu, nije realno zagovarati jedinstvena rješenja koja ne bi odgovarala svima. Prijedlozi Srbije i Crne Gore ne bi vodili miroljubivom rješenju.

Slovenija prihvaća Poglavlje I Karingtonovog teksta, ali slobodni savez republika tumači kao mogućnost opcije za one koji ne žele pristupiti Asocijaciji.

Lord Karington je zaključio da će u petak obavijestiti ministre Zajednice:

- a) o sprovođenju dogovora o prekidu vatre;
- b) o situaciji u vezi sa ponuđenim tekstom Zajednice;

Ministri će zatim odlučiti da li i kako da se Konferencija nastavi.

ZAKLJUČNE OCJENE:

Četvrti sastanak Konferencije na najvišem nivou nije doveo do približavanja stavova. Kontroverze oko ključnih pitanja iz Poglavlja I ukazuju na polariziranost prilaza republika suštinskom pitanju preobražaja odnosa na jugoslovenskom prostoru.

U svjetlu nastavka sukoba u zemlji, predstojećeg sastanka Savjeta preovlađujući dojam ipak ostaje:

- da se za sada ne vidi nikakav drugi okvir mirovnog procesa i razrješavanja jugoslovenske krize,
- da se, ipak, računa s nastavkom Konferencije;
- da ni ovaj posljednji Karingtonov papir nije dat na osnovi »uzmi ili ostavi«;
- da se pitanje primjene sankcija ne vezuje za odnos prema Karingtonovom dokumentu, već, prije svega, za sprovođenje prekida vatre.

(Savezni sekretarijat za vanjske poslove
Beograd, 7. novembar 1991. godine)

Prilog 1

UGOVORNE ODREDBE KONVENCIJE

POGLAVLJE I

1. Opšte rešenje

Član 1.

1. Novi odnosi između republika zasnivaće se na sledećem:

a) suverenim i nezavisnim republikama sa međunarodnim subjektivitetom za one koje to žele;

b) slobodnoj asocijaciji republika sa međunarodnim subjektivitetom kako se predviđa ovom Konvencijom;

c) zajedničkoj državi ravnopravnih republika za one republike koje žele da ostanu u zajedničkoj državi;

d) sveobuhvatnim aranžmanima, uključujući mehanizme nadzora radi zaštite ljudskih prava kao i specijalni status za pojedine grupe i područja;

e) evropskom angažovanju tamo gde je to potrebno;

f) u okviru Opšteg rešenja, priznanju nezavisnosti onih republika koje to žele, u okviru postojećih granica, osim ako se ne postigne drugačiji dogovor.

2. Republike su svesne da međusobna saradnja i stvaranje takve asocijacije predstavljaju deo procesa izgradnje nove Evrope koja se predviđa Pariskom poveljom od novembra 1990. godine, što će povećati izgleda za saradnju i tešnje odnose s Evropskom zajednicom. One će saradivati u oblastima koje se predviđaju ovim aranžmanima kao i u drugim dogovorenim oblastima, čime se ne isključuju tešnji oblici saradnje u tim oblastima između republika koje to žele.

POGLAVLJE II

LJUDSKA PRAVA I PRAVA ETNIČKIH I NACIONALNIH GRUPA

Član 2.

a) Ljudska prava

1. Republike garantuju sledeća ljudska prava:

- a) pravo na život;
- b) pravo neizlaganja torturi ili nehumanom ili ponižavajućem postupanju;
- c) pravo neizlaganja ropstvu ili prinudnom radu;
- d) pravo na slobodu;
- e) pravo na korektno i javno saslušanje od strane nepristrasnog suda i nepodvrgavanje retroaktivnom krivičnom postupku;
- f) pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, stan i prepiske;
- g) pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti;
- h) pravo na slobodu izražavanja;
- i) pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja;
- j) pravo na brak i zasnivanje porodice;
- k) pravo na efikasni lek utvrđen zakonom koji stoji na raspolaganju svim licima čija se ljudska prava krše, i

l) sva druga prava predviđena u dole navedenim instrumentima, pod rezervom samo onih izuzetaka i ograničenja predviđenih u tim instrumentima i bez diskriminacije na osnovu pola, rase, boje kože, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog ubedenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, pripadnosti nekoj nacionalnoj manjini, imovinskog stanja, rođenja ili drugog statusa.

Gore pomenuti instrumenti su sledeći:

- Opšta deklaracija o pravima čoveka, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima Ujedinjenih nacija;

- Završni akt KEBS, Pariska povelja za novu Evropu i drugi dokumenti KEBS, koji se odnose na ljudsku dimenziju, posebno Dokument Sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji KEBS u Kopenhagenu i Dokument Sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji KEBS u Moskvi;

- Konvencija Saveta Evrope za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokoli uz tu Konvenciju.

b) Prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa

2. Republike posebno garantuju ljudska prava koja se odnose na nacionalne ili etničke grupe, a sadržana su u:

- instrumentima Ujedinjenih nacija, KEBS i Saveta Evrope, koji se pominju u tački 1. ovog člana;

- Konvenciji za uklanjanje rasne diskriminacije, Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida kao i Konvenciji o pravima deteta Ujedinjenih nacija;

- izveštaju sastanka eksperata KEBS o nacionalnim manjinama održanog u Ženevi.

Prilikom ostvarivanja ove Konvencije, one će takođe voditi računa o:

- predlozima za Deklaraciju Ujedinjenih nacija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina;

- predlogu Konvencije za zaštitu manjina Evropske komisije za demokratiju i pravo u okviru Saveta Evrope.

3. Republike će garantovati pripadnicima nacionalne ili etničke grupe sledeća prava:

- princip nediskriminacije kako se predviđa pravnim instrumentima pomenutim u tački 2. ovog člana;

- pravo na zaštitu od svake aktivnosti koja može ugroziti njihovu egzistenciju;

- sva kulturna prava koja se predviđaju instrumentima pomenutim u tački 2. ovog člana, posebno pravo na identitet, kulturu, veroispovest, upotrebu jezika i pisma, kako u javnom tako i u privatnom životu i u obrazovanju;

- zaštita ravnopravnog učešća u javnim poslovima kao što je ostvarivanje političkih i ekonomskih sloboda u socijalnoj sferi, pristup sredstvima informisanja i uopšte u oblasti obrazovanja i kulturnih pitanja;

- pravo da odlučuju kojoj će nacionalnoj ili etničkoj grupi pripadati kao i da ostvaruju sva prava koja proizilaze iz tog izbora kao pojedinci ili u zajednici s drugima.

Nikakve negativne posledice neće nastati usled odluke nekog lica da pripada ili ne pripada nacionalnoj ili etničkoj grupi.

To će se posebno primenjivati u slučaju brakova između pripadnika različitih nacionalnih ili etničkih grupa.

Oni pripadnici iste nacionalne ili etničke grupe koji žive na udaljenosti od drugih pripadnika iste grupe, na primer, u izolovanim selima, imaju pravo na samoupravu u meri u kojoj je to izvodljivo.

Navedeni principi primenjivaće se takođe u onim područjima gde su pripadnici glavne nacionalne ili etničke grupe neke republike bročano u manjini u odnosu na jednu ili više drugih nacionalnih ili etničkih grupa na tom području.

4. Republike će garantovati pripadnicima nacionalne ili etničke grupe koji predstavljaju značajan deo stanovništva u republici u kojoj žive, ali u kojoj ne predstavljaju većinu, pored prava koja se predviđaju u tački 3. ovog člana, opšte pravo učešća pripadnika te grupe u javnim poslovima, uključujući učešće u vladi republika kada je reč o pitanjima koja su za njih od značaja.

c) Specijalan status

5. Pored toga, područja na kojima pripadnici neke nacionalne ili etničke grupe čine većinu uživaće specijalan status autonomije.

Takvim statusom obezbediće se:

a) pravo na posedovanje i isticanje nacionalnih simbola tog područja;

b) (briše se)

c) obrazovni sistem koji uvažava vrednosti i potrebe te grupe;

- d)
 - i. zakonodavno telo
 - ii. administrativna struktura uključujući regionalne policijske snage
 - iii. i sudstvo

za pitanja koja se tiču tog područja, što odražava sastav stanovništva tog područja;

- e) mere za odgovarajući međunarodni nadzor.

Ova područja su navedena u Aneksu A...

5A. Ta područja, ukoliko nisu delimično definisana međunarodnom granicom s nekom od država koje nisu članice ove Konvencije, biće trajno demilitarizovana i neće se dozvoliti nikakve vojne snage, vežbe ili aktivnosti na kopnu ili u vazduhu na tim područjima.

5B.

a) Republike će obezbediti međunarodni nadzor ostvarivanja specijalnog statusa autonomije. U tom cilju, zaključiće sporazume kojima će se predvideti stalno međunarodno telo za nadzor primene ovog stava.

b) Posmatračke misije koje time budu ustanovljene

- izveštavaće odnosne republike kao i druge članice sporazuma i

- po potrebi formulisati preporuke za ostvarivanje specijalnog statusa.

c) Republike će ostvarivati te preporuke putem zakonodavstva ili na drugi način. U slučaju spora, zatražiće se da Sud za ljudska prava donese odluku.

6. (briše se)

d) Opšte odredbe

7. Pripadnici nacionalne ili etničke grupe u ostvarivanju svojih prava poštuju prava većine kao i prava pripadnika drugih grupa.

8. Republike bi, zajedno ili pojedinačno u zavisnosti od slučaja, pristupale međunarodnim instrumentima u oblasti ljudskih prava, uključujući sve odnose procedure za podnošenje žalbi.

9. Republike će putem zakonodavstva i nacionalnih institucija obezbeđivati puno ostvarivanje prava navedenih u ovom članu i efikasan pravni lek za kršenja bilo kog od tih prava.

10. S obzirom da nijedna republika nema etnički homogeno stanovništvo, one će međusobno saradivati i konsultovati se neposredno ili putem mešovite komisije o pitanjima na koja se odnose tačke 3-5. ovog člana.

POGLAVLJE III OSTALE OBLASTI SARADNJE

Član 3.

a) Ekonomski odnosi

1. Republike uvažavaju međusobnu zainteresovanost za utvrđivanje odgovarajućih mera u cilju međusobne ekonomske saradnje.

2. Republike će zasnivati međunarodni ekonomski sistem i politiku na principima tržišne privrede, privatne svojine i drugih svojinskih odnosa i slobodnog preduzetništva, kao i na otvorenosti prema svetskoj trgovini.

3. Republike su saglasne da otpočnu međusobnu ekonomsku saradnju u skladu sa jednim od sledećih režima:

- Republike ovim uspostavljaju između sebe carinsku uniju u cilju očivanja zajedničkog unutrašnjeg tržišta u okviru koga će se roba kretati bez ikakvih carinskih barijera ili kvantitativnih ograničenja. Carinska unija će imati zajedničku spoljnu tarifu, zajedničku spoljnotrgovinsku politiku kao i aranžmane za deobu carinskih prihoda. Pod rezervom odluke Saveta ministara za ekonomsku saradnju, (koji se u ovom Delu a) dalje naziva »Savet«) zajednička spoljna tarifa biće ona koja je primenjivana na uvoz u Jugoslaviju 1. jula 1991. godine pod rezervom promena navedenih u Aneksu... a spoljnotrgovinska politika će obuhvatiti kontinuiranu primenu spoljnih režima i spoljnih sporazuma kako ih je primenjivala Jugoslavija na dan 1. jula 1991. Carinski prihodi će se deliti u skladu sa odredbama Aneksa...

- Republike će uspostaviti između svih ili nekih od njih jedinstveno unutrašnje tržište sa odgovarajućim monetarnim aranžmanom. Jedinstveno unutrašnje tržište sastojće se od carinske unije i odgovarajućih aranžmana za punu slobodu kretanja faktora proizvodnje, uključujući pravo osnivanja preduzeća, zajedničku politiku u poljoprivredi, saobraćaju, energetici i regionalnom razvoju, te mehanizam kompenzacije s ciljem podsticanja razvoja manje razvijenih regija. Postojeće potreban stepen usaglašavanja makroekonomske politike, uključujući fiskalnu i socijalnu politiku. Zajednička ekonomska i usklađena socijalna politika podržavaće se osnivanjem odgovarajućih strukturalnih fondova.

4. Republike će saradivati na ograničavanju negativnih efekata drugih prepreka koje ometaju slobodno kretanje roba, a za one republike koje uđu u aranžmane sa većim međusobnim obavezama izložene u drugom delu prethodne tačke, i usluga i faktora proizvodnje kao što su tehnički standardi, dotacije i propisi kojima se reguliše trgovina, preduzimanjem lateralnih mera kao što su razmena informacija, usaglašavanje ciljeva politike i, ukoliko je potrebno, usaglašavanje pravila i propisa koji narušavaju konkurenciju.

5. Republike će saradivati i, ukoliko Savet tako odluči, održavaće postojeće aranžmane u oblasti saobraćaja i infrastrukture. Savet će preduzimati mere za unapređenje konkurencije, posebno za zaštitu zajedničkog unutrašnjeg tržišta ili za one republike koje uđu u aranžmane sa većim međusobnim obavezama izložene u drugom delu tačke 3, jedinstvenog unutrašnjeg tržišta, kao i slobodno pružanje usluga.

6. Pravo na osnivanje firmi i sloboda pružanja usluga će i dalje postojati, posebno kada su u pitanju profesije u onim delovima u kojima trenutno postoje.

7. Republike će saradivati u cilju zaštite životne sredine.

8. Republike će saradivati u monetarnim pitanjima u cilju održavanja ili ostvarenja monetarne stabilnosti kao i najvećeg mogućeg stepena valutne konvertibilnosti, kao najbolje podrške tržišnoj privredi.

Odgovarajući monetarni mehanizam za one republike koje stupaju u aranžmane sa većim međusobnim obavezama, a izložene u drugom delu tačke 3. zasnivaće se na zajedničkoj valuti ili na iskustvima Evropskog monetarnog sistema.

Kao minimum, u odsustvu zajedničke valute i valutne konvertibilnosti, razmotriće u cilju međusobnih transakcija, mogućnost uspostavljanja zajedničkog platnog sistema koji bi se zasnivao na klirinškom mehanizmu i rezervnom fondu.

9. Republike će preispitati ovaj član po isteku petogodišnjeg perioda od stupanja ove Konvencije na snagu.

10. U toku prvih pet godina republike će pratiti uticaj carinske unije na njihove privrede. Na osnovu tog praćenja, a imajući u vidu tendenciju ka sve većoj ekonomskoj saradnji širom Evrope, takođe će razmotriti svoj interes za proširivanje međusobne ekonomske saradnje i, po potrebi, sredstva da se to postigne, uključujući mere za podsticanje ekonomske konvergencije među republikama u okviru asocijacije.

Član 4.

b) Spoljni poslovi i bezbednost

1. Republike će se konsultovati o svim pitanjima od zajedničkog interesa u oblasti spoljnih poslova i bezbednosti i saradivaće tamo gde mogu usaglasiti zajedničke stavove, uključujući mogućnost zajedničkog predstavljanja u međusobno dogovorenim konkretnim oblastima.

2. Odnosi među republikama, pojedinačno ili zajedno, zasnivaće se na obavezama KEBS. Između ostalog, one mogu odlučiti da međusobno primenjuju praksu i procedure dogovorene u okviru KEBS.

3. Republike će same odlučivati kakve će oružane snage imati ili kakve će oružane snage dozvoliti na svojoj teritoriji, kao i o tome kakvi će zajednički odbrambeni aranžmani postojati između njih.

Član 5.

c) Pravna saradnja

1. Republike će se konsultovati i saradivati u oblasti pravne saradnje, kao što su suzbijanje međunarodnog kriminala, terorizma i šverca droge, u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima kao što su oni koji su utvrđeni u okviru Saveta Evrope i Ujedinjenih nacija i težiće, pojedinačno ili zajedno, da postanu članice međunarodnih konvencija o tim pitanjima.

2. U oblasti borbe protiv međunarodnog kriminala, terorizma i šverca droge, republički organi reda, uključujući i policijske snage, uspostaviće i održavaće bliske veze i saradnju u cilju efikasnog sprečavanja i kažnjavanja ovih krivičnih dela.

POGLAVLJE IV INSTITUCIJE

Član 6.

Republike ovim formiraju institucije koje se predviđaju ovim Poglavljem radi ostvarivanja međusobne saradnje na osnovu ove Konvencije. One mogu formirati dodatne institucije u meri u kojoj se sporazumeju o daljoj saradnji u ovim i drugim oblastima. Saglasne su da se ove institucije, po potrebi, prilagode u cilju uzimanja u obzir viših oblika ekonomske ili neke druge integracije o kojoj se može postići međusoban dogovor.

Član 6A.

Savet sačinjen od predsednika svake republike ili predsednika Predsedništva sastaje se kao Savet najmanje dva puta godišnje.

Član 7.

a) Ljudska prava

1. Ovom konvencijom ustanovljava se Sud za ljudska prava. Imaće jurisdikciju na teritoriji republika da razmatra žalbe upućene republičkim sudovima kada je reč o pitanjima iz članova 1-5 ove Konvencije. Sud će se sastojati od po jednog člana koga imenuje svaka republika kao i od jednakog broja i jednog dodatnog člana koji su državljani evropskih zemalja koje nisu te republike, a koje imenuju države-članice EZ. Imenovani članovi biće visoko moralna lica i moraju posedovati ili kvalifikacije neophodne za imenovanje na visoka sudijska zvanja ili biti pravni savetnici priznate kompetentnosti. Ni jedan od dvojice sudija neće biti državljanin iste republike ili evropske države. Sud donosi odluke većinom glasova. Republike ovim zahtevaju od država članica EZ da izvrše imenovanja koja se predviđaju ovom tačkom. Statut Suda iznet je u Aneksu...

2. Mešovite komisije koje će na osnovu ove Konvencije formirati sve one republike koje se zajednički dogovore o tome, u cilju davanja preporuka ili donošenja odluka o pitanjima koja im poveru zainteresovane republike, pri čemu mešovite komisije mogu pomoći da se izbegnu ili reše sporovi u vezi sa ljudskim pravima kao i pravima etničkih ili nacionalnih grupa i područja sa specijalnim statusom. Takve mešovite komisije uključice članove koje imenuju zainteresovane republike na paritetnoj

osnovi. Ukoliko se odlukom o njihovom formiranju to predviđa, mešovita komisija uključuje i adekvatno kvalifikovana nezavisna lica koja imenuju države članice EZ, a mešovita komisija u tom slučaju ima pravo da odlučuje većinom glasova. Republike ovim zahtevaju od EZ da izvrši imenovanja koja se predviđaju ovom tačkom. Pod rezervom odluke kojom se formiraju, Aneks... će se odnositi na mešovite komisije.

Član 8.

b) Ekonomski odnosi

1. Republike ovim formiraju Savet za ekonomsku saradnju koji će se sastajati svakog meseca osim ako se ne postigne drugačiji dogovor. Savet će se sastojati od po jednog ministra iz svake republike i donosiće odluke konsenzusom ukoliko nije drugačije dogovoreno. Normalno će ga činiti ministri za ekonomiju ali u njegovom sastavu mogu biti i ministri saobraćaja, ministri za energetiku, ekologiju ili drugi ministri u zavisnosti od teme o kojoj se raspravlja. Ministri za konkretna područja mogu uzeti učešća kad god je to potrebno.

1A. Savet za ekonomsku saradnju sastavljen od po jednog ministra iz svake zainteresovane republike sastajće se radi donošenja odluka o pitanjima koja proisteknu iz drugog dela člana 3.3, pored onih pitanja koja proisteknu iz prvog dela člana 3.3. a donje odredbe ovog člana primenjivaće se shodno tome.

2. Sastanke Saveta pripremaće Komitet visokih funkcionera sastavljen od članova iz svake republike, koji će se sastajati jednom nedeljno. Pored toga, formiraće se stalni komiteti za izradu predloga za Savet, u specijalizovanim oblastima iz gornje tačke 1. Savet može u svako doba utvrditi dodatni institucionalni aranžman za zadovoljavanje konkretnih potreba.

3. Izvršni komitet, na čelu sa generalnim sekretarom koji se imenuje na četiri godine i kome pomaže stalni sekretarijat, daje preporuke, prati sprovođenje odluka i opslužuje sastanke.

4. U oblasti spoljnih odnosa u vezi sa pitanjima koja su obuhvaćena utvrđenim aranžmanima ili politikom u oblasti unutrašnjeg tržišta, carinske unije ili ekonomske i monetarne saradnje, Savet će po potrebi utvrđivati zajedničke stavove za vođenje pregovora sa trećim zemljama, uključujući zaključivanje međunarodnih sporazuma sa državama i međunarodnim organizacijama. U takvim pregovorima donosi odluku o tome da li će ga predstavljati predsedavajući ili generalni sekretar Izvršnog komiteta.

5. Republike ovim formiraju Odbor za saobraćaj, koji će se sastojati od po jednog člana i zamenika člana iz svake republike, biće zadužen za svakodnevno pravilno funkcionisanje železnica, puteva i drugih oblika saobraćaja između republika.

6. Republike ovim formiraju Odbor za energetiku, koji će se sastojati od po jednog člana i po jednog zamenika člana iz svake republike biće zadužen za svakodnevno pravilno funkcionisanje cevovoda, elektrosistema i drugih energetske aranžmana između republika.

Član 9.

c) Politička saradnja i saradnja u oblasti bezbednosti

1. Republike ovim formiraju Savet ministara inostranih poslova, za političku saradnju i saradnju u oblasti bezbednosti u cilju ostvarivanja saradnje predviđene u članu 4. tačke 1 - 3. Savet donosi odluke konsenzusom, a sastaje se jednom mesečno ukoliko se drugačije ne odluči. Drugi ministri će učestvovati kad god je to potrebno.

2. Kada sve ili neke republike mogu postići dogovor o zajedničkom pristupu, te republike će se njima rukovoditi.

3. Onda kada se mogu utvrditi zajednički stavovi konsenzusom, može se odlučiti o tome da li će se pozvati predsednik ili neka od republika da govori u ime ili da zastupa asocijaciju.

4. Savet može raspravljati o svakom bezbednosnom pitanju koje pokrene bilo koja republika. Savet može konsenzusom odlučivati o odbrambenoj saradnji.

5. Sastanke Saveta pripremaju visoki funkcioneri ministarstava inostranih poslova.

Član 10.

d) Pravna saradnja

1. Republike formiraju Savet za pravnu saradnju sastavljen od ministara radi saradnje predviđene članom 5. Savet donosi odluke konsenzusom. Sastaje se svakih šest meseci, osim ako se drugačije ne odluči.

2. Savet može raspravljati o bilo kom pitanju koje pokrene neka republika u okviru konkretnih oblasti izričito navedenih u članu 5. i može raspravljati o bilo kojoj drugoj temi za koju se odluči.

3. Sastanke Saveta pripremaju visoki funkcioneri iz nadležnih ministarstava.

Član 10A.

Mesto predsedavajućih Saveta koji se predviđaju Poglavljem III svakih šest meseci zauzima drugi član Saveta po abecednom redu, a prvi predsednik će biti iz... (što će se utvrditi žrebom).

Član 11.

e) Parlamentarno telo

Republike će razmotriti mogućnost stvaranja parlamentarnog tela koje bi na bazi pariteta sačinjavali delegati iz legislative svake republike u cilju razmatranja pitanja koja proizilaze iz ovih aranžmana.

Član 12.

f) Arbitraža

1. Svaki spor koji se tiče tumačenja ili primene ove Konvencije može biti podnet na arbitražu putem pismenog saopštenja koje uputi republika koja pokreće postupak drugoj republici ili republikama stranama u sporu. Saopštenje treba da prati izjava o predmetu spora kao i razlozi na kojima se zasniva. Republika koja pokreće postupak može odlučiti da li da spor podnese Stalnoj arbitražnoj komisiji ili nekoj *ad hoc* arbitražnoj komisiji, koje se ovde predviđaju.

2. Ovim se ustanovljava Stalna arbitražna komisija od 5 članova koje sporazumno imenuju vlade republika odmah nakon potpisivanja ovog Sporazuma. Članovi Komisije neće biti državljani nijedne republike. U cilju razmatranja spora, njima će se pridružiti jedan član koga imenuje svaka strana u sporu, međutim, ukoliko tužena strana ne imenuje jednog člana, Komisija može obaviti arbitražu i bez tog člana. Odluke Komisije donose se većinom glasova članova koji nisu članovi koje su imenovale strane u sporu. Članovi koje su imenovale strane u sporu mogu učestvovati u radu Komisije, ali ne i u odlučivanju.

3. U slučaju da republika koja podnosi zahtev stavi spor na razmatranje *ad hoc* arbitražnoj komisiji, ona će imenovati jednog sudiju u roku od mesec dana po obaveštavanju druge strane o sporu, a republika koja je tužena imenovaće jednog sudiju u roku od dva meseca po prijemu obaveštenja o pokretanju postupka. Ukoliko sudije u roku od mesec dana po imenovanju poslednjeg sudije nisu u stanju da donesu zajedničku odluku koju donosi Komisija, zajedno će imenovati trećeg sudiju koji neće biti državljanin nijedne republike. Odluke *ad hoc* Arbitražne komisije donose se većinom glasova članova.

4. a) U slučaju da republike ne imenuju članove Stalne arbitražne komisije u roku od 3 meseca nakon stupanja ove Konvencije na snagu, bilo koja republika može zatražiti od predsednika Međunarodnog suda pravde da, pošto sasluša mišljenje republika, imenuje članove.

b) Ukoliko, u slučaju *ad hoc* arbitraže, tužena republika ne imenuje jednog sudiju, ili ukoliko dva arbitra nisu u stanju da se slože o trećem arbitru, republika koja podnosi zahtev može zatražiti od predsednika Međunarodnog suda pravde da imenuje neophodne članove kako bi se upotpunila *ad hoc* arbitražna komisija.

c) Svako nepopunjeno mesto u Komisiji popuniće se na način propisan za pravo imenovanje.

d) Ukoliko se jedna od strana u sporu ne pojavi pred Arbitražnom komisijom, druga strana može zatražiti da sud nastavi postupak i donese odluku. Pre nego što donese svoju odluku, Arbitražna komisija mora utvrditi ne samo da ima nadležnost već i da je zahtev i suštinski i formalnopravno dobro zasnovan.

e) Troškove Stalne arbitražne komisije, uključujući nagradu njenim članovima, snosiće sve republike u jednakom iznosu. Troškove *ad hoc* Arbitražne

komisije snosiće strane u sporu u jednakom iznosu, osim ako Arbitražna komisija drugačije ne odluči.

6a. Arbitražna komisija odlučiće o svojoj proceduri,

c) Arbitražna komisija može utvrđivati vlastitu nadležnost.

b) Arbitražna komisija donosi odluke na osnovu međunarodnog prava.

d) Odluka Arbitražne komisije biće konačna, obavezujuća i bez prava na žalbu. Strane u sporu će poštovati odluku.

7. Aneks... utvrđuje dalje odredbe koje se primenjuju na arbitražu iz ovog člana.

Napomena: Ovaj prednacrt člana 12, osim kada je reč o Stalnoj arbitražnoj komisiji, zasniva se na Aneksu VII Konvencije OUN o pravu mora od 10. decembra 1982, s obzirom da je tu Konvenciju Jugoslavija ratifikovala, mada ona još nije stupila na snagu, pa je prema tome dobro poznata u Jugoslaviji. Time se želi obezbediti da se ne vrši opstrukcija arbitraže, a neke od gorepomenutih odredbi mogu se nakon odobrenja preneti u Aneks.

Član 13.

g) Lokacija institucija

13. Sedište institucija koje se predviđaju ovom konvencijom nalaziće se u različitim republikama.

NAPOMENA:

Od strane Sekretarijata Konferencije naknadno (4. novembra o.g.) obavešteni smo o izmeni člana 12. On glasi:

f) Arbitraža

Predsednik Arbitražne komisije koja je uspostavljena u okviru Konferencije o Jugoslaviji podneće tekst ovog člana.

Prilog 2

IZJAVA O POŠTOVANJU HUMANITARNIH PRINCIPA

Mi, dolepotpisani,

Obavezujemo se da ćemo poštovati i obezbediti poštovanje Međunarodnog humanitarnog prava i podsećamo sve oružane formacije na njihovu obavezu da primenjuju sledeće osnovne principe:

- svim ranjenim i bolesnim licima mora se pružiti pomoć i zaštita u svim prilikama;

- sa svim zarobljenim licima, a posebno borcima koji su se predali mora se humano postupati;

- svi organi koji vrše pritvor moraju obezbediti zaštitu zarobljenika;

- ne smeju se vršiti napadi na civilno stanovništvo i njihovu imovinu;

- mora se poštovati amblem Crvenog krsta; ovaj amblem može se koristiti samo za označavanje sanitetskih jedinica ili objekata, kao i lica i vozila koja pripadaju toj službi;

- svim kadrovima Crvenog krsta i medicinskom osoblju koje pruža pomoć civilnom stanovništvu i licima koja nisu uključena u borbe mora se obezbediti neophodna sloboda kretanja radi vršenja dužnosti;

- bezuslovna podrška akcija Međunarodnog komiteta Crvenog krsta u korist žrtava

bezrezervno podržavaju humanitarnu akciju Crvenog krsta a posebno Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (ICRC).

Hag, 5. novembar 1991. godine.

**REAKCIJE POVODOM
MEDJUNARODNE
KONFERENCIJE
O JUGOSLAVIJI**

Akademik Milorad Pavić:

UNUTRAŠNJE GRANICE MORAJU SE PROMENITI

Akademik književnik Milorad Pavić, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu, poznat je našoj i svetskoj čitalačkoj publici i javnosti kao autor knjiga »Hazarski rečnik« i »Predeo slikan čajem« koje su doživele ogroman uspeh i prevedene su na 26 svetskih jezika. Pored toga Milorad Pavić je autor i više istorija srpske književnosti: »Istorija srpske književnosti baroknog doba«, »Rađanje nove srpske književnosti«.

U današnjem i sutrašnjem broju »Politike« objavljujemo ekskluzivni razgovor našeg saradnika Milorada Vučelića, generalnog direktora RTV Novi Sad, sa književnikom Miloradom Pavićem.

Politika: Našu današnju situaciju, čini nam se s pravom, označavamo istorijski prelomnom. Želeli bismo da nam izložite svoje viđenje bitnih karakteristika te istorijski prelomne situacije? Pred kolikim i kakvim se sve iskušenjima nalazi danas srpski narod?

- Taj prelom već dugo traje. Gotovo da bi se moglo reći da smo uvek ili u ratu ili u prelomnoj situaciji. Pokolenja koja danas vladaju Jugoslavijom i njenim republikama, kao političari, diplomate, finansijski stručnjaci ili vojnici, odgajana su pod nejednakim uslovima za vreme Brozovog režima. Srpski kadrovi su uglavnom nasmeli, bez inicijative, jer ih je glavnom komandujući saterao u rog negativnom selekcijom. To važi nažalost i za srpske opozicione snage.

Slovenci, Hrvati, Makedonci i Albanci naviknuti su da im je u Brozovoj Jugoslaviji i van nje bilo sve dozvoljeno i tako se ponašaju i danas. Oni imaju bezobzirne kadrove sposobne da prežive. Ukratko, Brozovi srpski kadrovi danas su praktično neupotrebljivi. Brozovi slovenački, hrvatski i albanski kadrovi još kako su upotrebljivi. Gospodin Milošević je pre svega morao da prevlada taj problem nesposobnih kadrova oko sebe. Međutim, Srbiji dolazi pomoć od Srba izvan Srbije koji su ipak živeli van onoga što se zove »UŽAS«, pa se ne daju lako osoliti. I zato su Srbi izvan Srbije dragocen deo srpskog nacionalnog bića. Taj fenomen nije danas u Evropi tako redak. Istočna Nemačka, Moldavija, Krajina znaju često ono što njihove metropole ne znaju i ne vide. One vide ono što će Zapadna Nemačka, Rumunija, Srbija tek videti.

- Kako ga Vi vidite i šta je srpski nacionalni interes u samoj završnici raspleta jugoslovenske državne krize?

- Prvo, da Srbi ostanu zajedno, tj. da žive u istoj državi. Jer, kako reče američki kongresmen Džim Mudi: «Nije opasno biti Hrvat u Srbiji, ali je opasno biti Srbin u Hrvatskoj.» Srbija iz Jugoslavije ne sme da izađe u gore položaju nego što je u nju ušla. Ne sme se dozvoliti da iz Jugoslavije izađu sa sopstvenom državom narodi koji sopstvenu državu nikad nisu imali, a da bez sopstvene države ostanu baš oni koji su svoje države uneli u Jugoslaviju i žrtvovali ih za nju, tj. Srbija i Crna Gora. Drugo, treba se što pre i što bolje integrisati u Evropu i u svetske tokove, treba se otvoriti prema svetu.

Srpski pisci, slikari, muzičari, sineasti, neki naši naučnici i sportisti već su se integrisali na sjajan način u Evropu i svet, ali su ti uspesi, nažalost, mahom postizani pod firmom Jugoslavije, a ne Srbije. Treće, u našem društvu danas duhovnost prednjači po dometima ispred ostalih delatnosti, ali nema mesto u tom društvu koje takvom prednjačenju pripada. Dok se to ne ispravi, tonućemo i dalje. Ne možemo se ravnati prema najneuspešnijim sektorima našeg života, kao što su privreda ili tehnologija, nego prema najuspešnijim. Društvo gde se živi od neuspeha, a od uspeha propada, nema perspektivu.

Najzad, ali ne na poslednjem mestu, moraju se čuvati ljudi. To srpska država (kao i obe krajine) mora da čini sa mnogo više pažnje i sredstava. Osipaju nam se najdragoceniji. Ratujete za tu državu, a onda uveče nemate gde da prenoćite. Ukratko, tek kada se Ljubojevići budu počeli vraćati u Srbiju biće to prvi znak da je voda čista i da u njoj može biti života.

- Sa koliko se osnova, po vašem mišljenju, potežu optužbe da je za raspad Brozove Jugoslavije i Jugoslavije uopšte ponajviše krivo nekakvo povampirenje koncepcije »velike Srbije«?

- Sa zapanjenošću slušamo komunističke parole Kominterne i Broza o tzv. »velikosrpskoj opasnosti«, o četnicima kao fašistima, iz usta antikomunista i zapadnih političara. Zašto bi se Nemci smeli ujedinjavati, a Srbi ne? Zašto bi Evropi smetala velika Srbija, a ne smeta joj velika Nemačka? Nedavno me je jedan engleski pisac upitao: »Otkuda to da se u Hrvatskoj danas tako napadaju četnici i o njima govori najružnije? Zar oni nisu bili za vreme rata antikomunisti i za kralja, Karađorđevića, koji se tada nalazio u Londonu?« To je umesno pitanje. Tokom celog svog skoro hiljadugodišnjeg veka, srpska država bila je uvek kraljevina ili carevina, sem jedno kratko vreme kada je bila županija, despotovina ili kneževina, što su nalagale istorijske okolnosti. Dok je postojala kao zasebna država, Srbija nikad nije bila republika i to je istorijska činjenica. I tu činjenicu treba imati na umu. Hrvatske vlasti pod Tuđmanom dobro znaju da je kraljevska dinastija ono što Srbija ima a oni ne i zato napadaju baš četnike, kao rojalističke snage Srbije želeći da osujete jednu od najjačih međunarodnih karti koje srpski narod ima.

- Kakav je vaš odnos prema nacionalnoj i državnoj strategiji i politici Srbije i Slobodana Miloševića u poslednje tri-četiri godine?

- Gospodin Milošević je prvi i poslednji političar koji je usred antisrpski nastrojene komunističke Jugoslavije učinio nešto dobro i veliko za Srbiju. Svi znamo pod kako teškim uslovima, koliko i kako je u veoma kratkom vremenu. Ali ja ne vidim njega

samog. Kao vladu srpskog naroda vidim i Raškovića i Babića, i Karadžića i Hadžića, i Jovića i Draškovića, i Šešelja i Mićunovića, i Košutića i Paroškog, i tolike druge. Tu vidim i istaknute ličnosti Srpske crkve i istaknute ličnosti političke scene u Crnoj Gori sa kojom smo braća po veri i braća u Njegošu. Veoma je važno imati odjednom toliko umnih ljudi koje su najnoviji događaji izbacili na površinu tokom poslednjih godina. Tu je načinjen veliki skok, tu je Brozova kadrovska politika protiv Srba prvi put uzdrmana. Voleo bih kad bi svi oni bili isto toliko prisutni u svetu koliko i kod nas. Dr Miša Milošević sa Svetskom srpskom zajednicom čini prve korake u tom pravcu. Inicijativa Brane Crnčevića i niza drugih da se izda »bela knjiga« o stradanju Srba danas u Hrvatskoj, treba da bude okrenuta pre svetu nego nama, najpre je treba objaviti na engleskom, pa onda na srpskom, jer mi isuviše dugo pričamo jedni drugima ukrug o svojoj mucu, a od toga neke velike vajde nema, jer već svi sve znamo napamet.

Postoji u Ženevi adresa na koju se prijavljuju svetskoj organizaciji za zaštitu ljudskih prava zločini, genocid, rušenje bogomolja, prisilna izgnanstva, itd. Kada bismo na tu adresu slali prijave za svaki izgubljeni srpski život, za svaku uzetu kuću, srušeno ognjište, ili crkvu, prognanu porodicu, oskrnavljeno groblje i druge vrste kršenja ljudskih prava, sve do unajmljivanja stranih plaćenika u borti protiv srpskog življa u Hrvatskoj, kada bismo zvanično demantovali klevete i laži koje se o Srbiji iznose u svetu, kada bismo sve to preduzimali bar onako usrdno kako podnosimo prijave za pogrešno parkiranje vozila, druge bi nam ptice pevale.

- Da li je, po Vašem mišljenju, uopšte moguća neka nova jugoslovenska država kao demokratska država?

- U jednom intervjuu Borhes je rekao nekoliko reči o 1914. godini. On je u to vreme živio u Švajcarskoj i pratio događaje oko izbijanja Prvog svetskog rata. Borhes beleži: «Austrija je po svaku cenu htela rat. Postavljala je neprihvatljive zahteve Srbiji, tražila je da austrijski oficiri komanduju srpskom vojskom. Srbija nije mogla prihvatiti takve ponižavajuće uslove i izbio je rat. Atentat u Sarajevu bio je samo izgovor za austrijsku stranu. » Toliko Borhes.

Ali, priča ima nastavak. Posle krvavog rata, posle tragedije srpskog naroda i vojske tokom povlačenja kroz Albaniju, posle žestokih bitaka na Solunskom frontu za ponovno osvajanje otadžbine, Srbija sa saveznicima dobija Prvi svetski rat i oslobađa srpske zemlje. I šta čini tada? Austrijske oficire iz Slovenije i Hrvatske koji su se dotle borili protiv Srbije, unapređuje u više činove i postavlja ih da komanduju srpskom armijom. Na taj način Srbija pobeđnica prihvata one uslove Austrijskog carstva koje nije htela prihvatiti od tog istog carstva dok je bilo moćno, i zbog kojih je ugazila u krvavi rat.

Takve se stvari ne smeju više činiti. Na taj način mrtvi junaci se posthumno izvrstavaju ruglu i podsmehu onih koji su pobedili. Mi i sada posle otepljenja Slovenije zadržavamo slovenačke kadrove u vladi, diplomatiji i vojsci. I plaćamo ih da upravljaju našim poslovima, a mi njihovim upravnim i finansijskim poslovima nemamo pristup odavno. I što je najgore, i u budućnosti stojimo pred takvom opasnošću. Pred opasnošću asimetrične Jugoslavije u kojoj bi Slovenija i Hrvatska imale samostalnost i konfederativni status u Jugoslaviji, a ostatak Jugoslavije federativno uređenje, što bi

značilo da bi Srbija ponovo bila pod jednom jugoslovenskom vladom koja bi imala hrvatske i slovenačke kadrove i oni bi upravljali našim finansijama, diplomatijom i čak imali ključna mesta u vojsci, dok Srbija ne bi imala nikakvog uticaja u Hrvatskoj i Sloveniji. To je gore od bilo kakve okupacije.

Pre više godina rekao sam: Jugoslavija će nažalost opstati. Sada je jasno zašto sam rekao »nažalost«. Jugoslavija je tvornica za proizvodnju srpske štete. Ali, ja bih nešto rekao i o ovoj današnjoj Jugoslaviji, kakva je, takva je. Mislim da je krajnje vreme da savezni organi (oni su uglavnom iz Hrvatske) uklone komunistička obeležja - crvenu zvezdu petokraku sa jugoslovenske zastave, sa jugoslovenskog grba, sa JAT i sa jugoslovenskog pasoša. Čemu crveni pasoš i zvezda petokraka na zastavi koja obeležava naše uspehe u svetu? A njih još ima. Pošto je komunistička stranka samo jedna u nizu stranaka višepartijskog sistema jugoslovenskih republika, nedopustivo je da baš njeno obeležje stoji na državnim znamenjima Jugoslavije.

I još nešto: kao građanin ove zemlje ponavljam po ko zna koji put da se više ne može odlagati otvaranje jugoslovenske ambasade u Izraelu.

- Šta mislite na kom je nivou danas u odnosu na juče svest o jedinstvu i celovitosti srpskog naroda?

Shvatili smo najzad ono što je Vuk Karadžić mislio još pre jednoga veka pominjući »Srbe sve i svuda« i »Srbe sva tri zakona« tj. vere. Ali, ne činimo dovoljno za Srbe van Jugoslavije, oni više čine za nas, no mi za njih. Srpska crkva veoma mnogo znači u objedinjavanju srpskog plemena i trebalo bi sledeći nju, prevazilaziti sukobe i međusobna nerazumevanja u krilu našeg naroda. Kaže se često da su Srbi najnesložniji narod i da ih nesloga upropašćuje. To je tačno, ali treba, kada se govori o tome da su Srbi sami krivi za svoju nesreću, imati na umu da druge čini složnim pripadnost međunarodnim religijama, dok srpska crkva nije internacionalna i ne pripada nijednoj međunarodnoj administraciji, nijednom središtu izvan zemlje, ona govori jezikom svog naroda i zajedno s njom snosi tu sudbinu koja je teška, ali osobena i humana jer svakom narodu pruža najveće mogućnosti za osoben razvoj, što se na srpskoj duhovnosti vidi, jer u najtežim vremenima daje najvidnije rezultate.

- Kako gledate na mogućnost i legitimnost novih razgraničenja unutar umiruće Jugoslavije? Na čemu se gradi i otkud to da Evropa ima toliko razumevanja za legitimitet i legalitet postojećih administrativnih granica unutar Jugoslavije koje se sve češće nazivaju »unutrašnjim« te im se čak daje mnogo veća zaštita nego spoljnim?

- Danas u Evropi unutrašnje granice gotovo da postaju važnije od spoljašnjih. Naročito u Istočnoj Evropi. U tim zemljama unutrašnje granice postavili su komunistički režimi. One dakle nemaju nikakvu međunarodnu pravnu validnost, one nisu ni etnički ni međunarodno priznate, one su ideološke. I podržavati unutrašnje granice te vrste znači podržavati ostatke komunističke ideologije. Problemi unutrašnjih granica pogađaju i druge zemlje. Španiju, na primer. Nedavno ste mogli pročitati u španskoj štampi da bi u hipotetičnoj situaciji ako bi se Katalonija otepcila od Španije, španski delovi Katalonije pripali Španiji, da bi španski narod na njima, prirodno, mogao ostati da živi sa Špancima. To isto vredi i za Srbe koji žive u okviru administrativnih grani-

ca Hrvatske. Jednom rečju, unutrašnje granice moraće da se promene pre no što postanu spoljne i međunarodno priznate. To je osetljiv posao i to вреди i za unutrašnje granice Sovjetskog Saveza. Jeljcin je to pomenuo u vezi sa Ukrajinom, ali i u vezi sa drugim republikama u Sovjetskom Savezu.

U Jugoslaviji, međutim, pitanje unutrašnjih granica je složeno i zato što granica između Srba i Hrvata predstavlja i granicu između dve evropske civilizacije, istočne i zapadne. Ja bih voleo da ta granica spaja, a ne da razdvaja dve evropske civilizacije. Svi mi u Evropi ako hoćemo da opstanemo moramo da izbegnemo bilo kakav korak koji bi išao na štetu jedne ili druge evropske civilizacije. A znamo koja je od njih danas ugroženija - naravno civilizacija istočnog hrišćanstva, kojem pripada i Srbija. Treba se setiti šta je nedavno ruski patrijarh prebacio katoličkoj crkvi - da nije pomogla pravoslavlju tokom XX veka, kada je ono bilo izloženo uništavanju pod komunističkim režimima.

- Šta mislite o aktuelnim oblicima internacionalizacije jugoslovenske državne krize? O Mirovnoj konferenciji, deklaraciji EZ, ultimativnim nalogima i pretnjama Srbiji i srpskom narodu?

- Srbija je ponovo (kao Izrael) okružena neprijateljima. Zašto? Čini mi se da u Evropi postoje dva trenda: antikomunizam i neofašizam. Od antikomunizma niko ne vidi neofašizam. A on je tu. I jasno je zašto je tu. Postoje u Evropi zemlje koje posle Drugog svetskog rata nisu proglašene krivim zbog učešća u ratu na strani Hitlera. To su Istočna Nemačka, koja je sve svoje grehove svalila na leđa Zapadnoj Nemačkoj, tvrdeći da su samo zapadni Nemci krivi za Hitlerove zločine, to je Austrija, koja je od ratnog gubitnika postala tobožnja žrtva, to su Slovenija i Hrvatska koje su ili bile deo nemačkog Rajha ili uz fašističku pomoć stvorile sopstvenu državu, kao Hrvatska, pa ih je Broz od gubitnika pretvorio u dobitnike, tako da imamo komičnu situaciju da je država Hrvatska od 1943. do danas još uvek u ratu sa SAD i Velikom Britanijom. Tu je Mađarska, koja je bila »izlog socijalističkog raja« isturen prema Evropi, i tu je Albanija, koja je u Drugom svetskom ratu činila užasna nedela pod okriljem okupatora na Kosovu.

U tim sredinama fašizam nikada nije ugašen i on se sada ponovo razbuktao. Evropa ga ne vidi od svog gorućeg antikomunizma možda i zato što danas biti antikomunista nije nimalo teško, ništa ne staje, a još uvek dobro zvuči. Probajte danas da budete antifašista, pa ćete videti kako to izgleda. Imaćete protiv sebe blok pomenutih zemalja. One su monolitne i dve jedine države u Evropi koje su bile kažnjene zbog onog što su počinile u Drugom svetskom ratu, Zapadna Nemačka i Italija, jedva prikričaju svoju nesnalazljivost i sve što čine, čine gurane od strane neofašističkih pokreta u svojim ili u tuđim sredinama. Pretnje srpskom narodu samo su očajnički naponi tih do juče udobno etabliranih stranaka u Italiji i Zapadnoj Nemačkoj da se održe na vlasti u novoj akustici kojoj daju ton dobro povezane snage evropskog neofašizma.

Bojim se da taj neofašizam ne vide evropski Jevreji i ja strahujem za njih, koliko strahujem i za Srbe. Morala bi se graditi podrška antifašističkim snagama u Nemačkoj i Austriji kojih ima, i to više nego što izgleda na prvi pogled.

- Otkud tolika »gluvoća« svetske javnosti prema istini o stradanjima srpskog naroda?

- Reč je o tome da srpski narod nema svojih institucija koje bi se bavile njime i koje bi ga u svetu predstavljale. Svi njegovi uspesi u svetu (a bilo ih je u oblasti duhovnosti više nego u oblasti materijalnog) ostvareni su pod firmom Jugoslavije. Najbolje snage srpskog naroda iscrpile su se u bici za Jugoslaviju, prvu i drugu. I pod tim naporima i pod tim imenom niko više ne vidi i udeo Srbije. Ona je iščezla naročito u vreme Brozove komunističke Jugoslavije.

Danas je jugoslovenska diplomatija u rukama hrvatskih i slovenačkih kadrova. Srbija bi morala da opoziva iz savezne diplomatije one srpske kadrove koji ne rade za interese Srbije i da ih zamenjuje onima koji će te interese štiti. Da ne govorimo o onima koji su na diplomatska mesta došli kao srpski kadrovi zahvaljujući tome što su radili protiv Srbije. Morali bismo oštrije da reagujemo i na bezobrazluke koji se dešavaju u međunarodnom tretmanu i maltretmanu Srbije i Beograda. Na primer, Mađarska, Čehoslovačka i Austrija svele su svoje ambasade u Beogradu na nivo konzulata, a svoje konzulate u Zagrebu podigle na nivo ambasada. To nije tako formalno, ali je tako praktično. To bi trebalo primiti na znanje i reagovati na odgovarajući način.

Gluvoća dolazi iz činjenice da Srbi ne mogu da zaštite Srbe u drugim delovima Jugoslavije jer nemaju svoju državu. Ja sam nedavno u jednom milanskom dnevniku napomenuo da dobronamerna sugestija gospodina De Mikelisa da Srbija nadzire ljudska prava Srba u Hrvatskoj i posle otepljenja Hrvatske nije održiva sa istorijskog i sa praktičnog stanovišta. On je tom prilikom sugerisao rešenje koje imaju Nemci u Južnom Tirolu u Italiji i čija ljudska prava štiti Austrija. Međutim, nad Nemcima u Italiji nije izvršen genocid u poslednjem ratu, kao nad Srbima u Hrvatskoj, a Srbija nije zasebna država kao Austrija pa ne može da kontroliše nikakva prava Srba u Hrvatskoj ni danas, a kamoli u slučaju da se Hrvatska otcepi. U tom smislu Srbi su u težem položaju nego mnogi narodi u Evropi.

Ali, naravno, gluvoća dolazi i iz religioznih razloga. Katolička i protestantska Evropa ako treba da bira između neofašističke Hrvatske i pravoslavne Srbije, radije bira neofašističku Hrvatsku nego pravoslavnu Srbiju. Mislim da Srbija ne koristi dovoljno svoje adute. Manjinama susednih zemalja ne mogu se davati veća ljudska prava od prava koja Srbi imaju u tim zemljama. To je Brozov recept, a takvih recepata ima još mnogo u praksi srpskih institucija. I na to smo navikli naše susede. Treba ih odvići.

Ako Srba nema u parlamentu neke susedne države gde žive kao manjina, ne može biti ni predstavnika manjine iz te susedne države u srpskom parlamentu. Isto vredi za Srpsku akademiju nauka i umetnosti. Ako akademija neke susedne zemlje gde postoji srpska književnost kao manjinska ne bira stručnjake za srpsku književnost, ni SANU ne treba da bira u svoj sastav stručnjake za manjinsku književnost te zemlje ako je ima u Srbiji. Pogrešno je misliti da to vodi slabljenju veza, naprotiv, to osnažuje te veze, jer samo ravnopravni odnosi mogu biti trajni i plodonosni.

(Politika, 13. 9. 1991)

Dušan Bataković, istoričar

ZLOUPOTREBE GARAŠANINOVOG NAČERTANIJA

Intervju: Zašto Načertanije i danas izaziva nesmanjeno interesovanje i zbog čega se ono poteže kao važan argument u dokazivanju ili osporavanju određenih političkih koncepcija? O tome razgovaramo sa Dušanom Batakovićem, istoričarom.

Bataković - Načertanije je najstariji i prvi ozbiljniji nacionalni program srpskog naroda. Umesto da bude slavljeno kao svedočanstvo o prodiranju liberalnih načela nacionalne politike jednog južnoslovenskog naroda na Balkan, doživelo je da postane simbol svih potonjih nacionalnih nesporazuma na južnoslovenskom prostoru.

Ovaj program je, namerno ili slučajno, ali u svakom pogledu pogrešno uziman kao nepromenjiv i zauvek dat nacionalni program Srbije. Tako je *Načertanije* osuđivano istovremeno i za »velikosrpski ekspanzionizam« i za pravoslavni ekskluzivizam i za jugoslovenski integralizam. Znači, za uzrok neuspeha svih jugoslovenskih poduhvata, od vremena nastanka *Načertanija* (pre 150 godina) do danas.

U *Načertaniju* su srpski intelektualci i politički eksperti do balkanskih ratova videli lucidna načela nacionalne politike. Zagovornici jugoslovenskog ujedinjenja, kao i potonji nosioci integralnog jugoslovenstva, upinjali su se da, po svaku cenu, dokažu kako je ono čista emanacija jugoslovenskog programa. Naime, jugoslovenski komunisti, hrvatski šovinisti i kultutregeri drugih jugoslovenskih naroda poredili su Garašaninove misli sa svojim savremenim gledištima na »pravedno« rešenje jugoslovenskog nacionalnog pitanja. Međutim, kad su shvatili da je *Načertanije*, ipak, srpski nacionalni program u kojem se njihove nacije koje su stvorene dekretom posle rata, ne spominju onda su došli do »epohalnog« zaključka da je Garašaninov program temelj srpskih pretnji svim susednim narodima na Balkanu.

Posle Prvog svetskog rata, *Načertanije* je u austrijskoj i nemačkoj literaturi korišćeno kao krunski dokaz o »velikosrpskoj hegemoniji«. Na istom tom ideološkom tragu nastale su i optužbe protiv »velikosrpskog ekspanzionizma« za vreme tzv. Nezavisne države Hrvatske, za vreme Drugog svetskog rata. U posleratnom periodu, u socijalističkoj Jugoslaviji, kao i u paroli o »bratstvu i jedinstvu« jugoslovenskih naroda, *Načertanije* je bila sušta suprotnost nacionalnim koncepcijama komunista. Zbog toga je ono uzimano kao jedan od ključnih dokaza o Jugoslaviji zamišljenoj po ekspanzionističkim planovima srpske buržoazije. Samim tim za jugoslovenske komuniste i njima odane istoriografe njegov velikosrpski karakter nije bio sporan.

- Hrvatski političari sada govore i pišu o Načertaniju kao savremenom programu koji sprovodi aktuelna srpska vlast. Šta, vi, mislite o tome?

- Pročitao sam u mnogim hrvatskim novinama da ozbiljni ljudi pišu o Načertaniju kojeg se striktno pridržava sadašnja vlast u Srbiji. Međutim, to je čista besmislica koju, zapravo, ne treba mnogo ni objašnjavati. Reč je o starim predrasudama, ideo-

loškim i nacionalnim, posebno u Hrvatskoj, prema kojima je svaki pokušaj srpskog ujedinjenja istovremeno i glad za prostorom i novim teritorijama.

Naravno, *Načertanije* to ne može da bude, jer je to jedan istorijski dokumenat kao važno svedočanstvo o prodiranju liberalnih načela na Balkan, a ne kao nacionalni program koji preti svima koji se u njega ne uklapaju. Hrvatski političari, prave nemoguću konstrukciju - analogiju, jer pokušavaju dosledno da dokažu da se ideja srpske politike ni za jotu nije promenila od nastanka *Načertanija*, znači od 1844. godine, i da je cilj isti - ujedinjenje srpskog i južnoslovenskih naroda. To ni na koji način ne može da bude isto, jer je *Načertanije* ideja o obnovi srpske države. I, konačno, cilj svakog nacionalnog pokreta je da se svi pripadnici toga naroda na teritorijama koje naseljavaju nađu u granicama jedne države.

Naša je nesreća što to Srbija nije uradila 1918. godine, nego je umesto stvaranja jedne prilično etnički homogene nacionalne države, izabrala Jugoslaviju, smatrajući da će tako konačno rešiti svoje nacionalno pitanje. Za Slovence i Hrvate, kasnije i za druge neke narode Jugoslavija je bila samo prolazna faza u kojoj su oni dalje nastavili da stvaraju prostor za svoju nacionalnu državu. Njima je to bila jedna faza, a Srbiji je to bilo konačno rešenje. Tu i jesu sadašnji nesporazumi.

- *Da li je u svim ovim burnim događajima Načertanije moglo da igra neku značajniju ulogu?*

- Naravno da ne. Garašininov program nije mogao da igra neku veliku ulogu, premda su neke od ideja *Načertanija*, ali prema potrebama, bile primenjive do 1918. godine. *Načertanije* je plediralo na sjedinjenje Srbije radi razvijanja jugoslovenske saradnje, najpre sa Bosnom i Hercegovinom, a potom i sa Crnom Gorom, Starom Srbijom i Makedonijom. Znači, srpskim zemljama u Osmanlijskom carstvu. Sjedinjenje sa jugoslovenskim narodima u Habzburškoj monarhiji Garašinin je smatrao nerealnim u postojećim okolnostima, i to je ostavljao za sledeća pokolenja. Prema *Načertaniju*, spoljna politika Srbije trebalo bi da se vodi balansiranjem između velikih sila i oslanjanjem na one koje nemaju neposredan interes na Balkanu, a to su Francuska i Velika Britanija.

Vrlo je važno istaći, zbog čestih zloutreba *Načertanija* i izjednačavanjem ovog vremena sa vremenom od pre 150 godina, da je to bio odličan nacionalni program za 1844. godinu. Modifikovan je bio, takođe, dobro do 1914. godine, koristio je kao dobro državničko iskustvo do 1918. godine.

Svaka analogija u Jugoslaviji, što je posledica postkomunizma, nemoguća je. Mnogi problemi koji su dati u *Načertaniju* nisu ni rešeni do danas na način koji bi se mogao smatrati trajnim. Zbog toga je, zapravo, *Načertanije* i danas aktuelno. Rešenje srpskog pitanja još se ne nazire u nekakvom trajnom obliku, a *Načertanije* je program o rešenju srpskog pitanja na načelima liberalne Evrope.

- *Da li je Načertanije bilo u suprotnosti sa hrvatskim nacionalnim interesima?*

- *Načertanije* je nastalo u doba kad hrvatski nacionalni pokret još nije izašao iz okvira kulturnog dejstva Iliraca na uzak krug prosvećene inteligencije. Tada je trebalo posredstvom ilirske ideje stvoriti temelje moderne hrvatske nacije. *Načertanije*

stoga nije moglo biti u suprotnosti sa hrvatskom nacionalnom idejom koja još nije bila jasno ni definisana, niti sa hrvatskim pretenzijama koje tada još nisu ni bile formulisane. Ono je nastalo u vreme kad, sem srpskog, nije bilo nijednog drugog nacionalnog pokreta među Južnim Slovenima. Do izostavljanja Zahovih postavki o saradnji s Hrvatima došlo je zbog toga što se nije verovalo u mogućnost skore propasti Habzburške monarhije.

Sve mistifikacije oko *Načertanija* političkog su porekla. Garašininov program, kako su pojedini tumači pokušavali da dokažu, nije nosio klicu budućih sukoba s Hrvatima, niti je mogao predstavljati osnov nekakve »velikosrpske politike« u smislu poricanja prava drugim jugoslovenskim narodima.

S *Načertanijem* Srbija je prvi put izašla van granica Kneževine, i prvi put je imala osnove jedne pragmatične politike. Ono je nudilo i moderna rešenja koja su, posredstvom poljskih emigranata, nosila pečat francuskih načela o samoopredeljenju naroda. Pozivanja na istorijsko pravo u *Načertaniju* preuzeto iz Zahovog »Plana« i na obnovu Dušanovog srednjovekovnog carstva bila su samo izraz oduvek jake svesti o kontinuitetu srpske državnosti u središtu Balkana.

Opužbe na račun *Načertanija*, dobrim delom, nastale su i zbog toga što nije bilo državničke tradicije među susedima južnoslovenskih naroda. Jer, Srbija i Crna Gora imale su svoju državnost, dok je Srbija, doduše u jednom svom kratkom periodu, imala svoju parlamentarnu demokratiju i ustavnu monarhiju. Odsustvo ovoga dovelo je do toga da se iz jednog perifernog hrvatskog ugla posmatra i procenjuje sve ono što se smatra srpskim narodnim pojmovima u prošlosti. Tako se, naravno, povlači pogrešna analogija, pa se *Načertanije* pokušava presaditi u sadašnje vreme, što je, naravno, nemoguće.

Pogrešno je, naime, to što oni koji tumače *Načertanije* danas, posle 150 godina, razmatraju ga kao savremeni nacionalni plan. Činjenica je da je sada otvoreno srpsko pitanje u celini, posebno ovim ratom koji se vodi u Hrvatskoj. Ovo pitanje bilo je zaleđeno 50 godina, kao i one nacionalne suprotnosti koje je trebalo rešiti 1945. godine, na kraju Drugog svetskog rata. Upravo zbog toga što ti problemi tada nisu rešeni, oni se danas ponovo otvaraju, ali sada u mnogo težim okolnostima.

- *Zašto se Garašininovo Načertanije, i pored burnih i žučnih nacionalnih polemika, i danas razmatra kao savremen i realan plan koji je i pred neposrednim ostvarenjem?*

- Odsustvo državne tradicije i koncepta državne politike u susednim jugoslovenskim narodima uslovalo je da iz krugova njihove političke i nacionalne inteligencije potekne duboko nerazumevanje državne politike Srbije. Ona se, premda s velikim prekidima, već vek i po zasniva na načelima *Načertanija*, ali ne na praktičnim rešenjima koja su u njemu ponuđena: načela o nezavisnoj spoljnoj politici, o ostvarenju srpskog nacionalnog programa u okviru južnoslovenske saradnje.

To je, zapravo, i bila osnova na kojoj je Srbija stvorila svoj jugoslovenski program i neposredno pomogla nacionalne integracije drugih južnoslovenskih naroda.

Ostvarenjem jugoslovenskog programa Srbije, stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, postalo je jasno da višenacionalna država ne može da bude optimalni okvir rešenja nacionalnih pitanja svakog naroda u zajednici. Ponudu kralja Aleksandra Karađorđevića da Jugoslavija putem *melting pota* bude rešenje za sve Jugoslovene prihvatao je, osim Srba, samo još zanemarljivo uzak krug intelektualaca u Dalmaciji i Sloveniji.

Prema tome, *Načertanije* može da se shvati i kao pouka da se srpsko pitanje ne može trajno rešiti u okviru jedne multietničke državne zajednice u kojoj nijedan narod ne namerava da se odrekne svoje nacionalne posebnosti.

- *Zbog čega je Načertanije stalno izazivalo kontroverzna tumačenja?*

- Više nego ijedan drugi nacionalni program u modernoj evropskoj istoriji, izazivalo je sasvim suprotna tumačenja koja su najčešće vođena u ravni historiografskih sporenja i uvek su neposredno zadirala u savremena politička i ideološka stanovišta. Tako je *Načertanije*, mimo svog ukupnog istorijskog značaja, postalo žiža preko koje su se u raznim vremenima prelamale različite koncepcije rešenja srpskog nacionalnog pitanja i preko kojeg su se odmeravali trajni zadaci srpske nacionalne politike. Otuda je i potekao spor oko toga da li je *Načertanije* program ekskluzivno srpskog ili jugoslovenskog karaktera. Izmešteno iz vremena u kojem je nastalo, zloupotrebljavano je kao dokaz o »hegemonističkim« težnjama srpske politike na južnoslovenskom prostoru. Takva tumačenja, zapravo, samo su raspirivala nikad dovršene polemike oko karaktera i ciljeva prvog programskog spisa o nacionalnim zadacima Srbije.

Zapravo, *Načertanije* je bio nacionalni program u kojem su jasno bile uočene sve poteškoće s kojima je Srbija imala da se nosi i dat je jedan zaokružen projekt glavnih pravaca rada na putu ostvarenja konačnog cilja: oslobođenja i ujedinjenja srpskog naroda. Ono je nastalo iz tesne saradnje mladog državnika i ministra unutrašnjih poslova Srbije Ilije Garašanina sa predstavnicima poljske emigracije iz Pariza.

- *Da li je Načertanije noseći stub srpske nacionalne ideologije?*

- U određenoj meri, ono to i jeste, ali se, ipak, mora posmatrati u dugoročnoj istorijskoj perspektivi. Jer, *Načertanije* je program za ujedinjenje srpskog naroda uz pomoć južnoslovenske saradnje, znači saradnje radi ujedinjenja Srba, uz otvorenu mogućnost da se stvori zajednička jugoslovenska država bez ikakvih prethodnih uslova.

U vreme kada je *Načertanije* nastalo, uslova za jugoslovensko ujedinjenje nije bilo. Zemlje pod austrijskom vlašću nisu davale, tada, nadu da će, čak i u stoletnoj perspektivi, moći da se otrgnu ispod vladavine habzburškog cara. Za Tursku to je bilo izvesnije i zbog toga je *Načertanije* išlo na stvaranje srpske države od zemalja koje su bile pod turskom vlašću.

Za *Načertanije* je u doba njegovog nastanka znao i crnogorski vladika Njegoš, njegovo sprovođenje je odobrio knez Mihailo Obrenović. *Načertanije* je čitao i poznati srpski državnik Jovan Ristić. Ilija Garašanin bio je na čelu spoljne politike Srbije. Kralj Milan uveo je Srbiju u interesnu sferu Austro-Ugarske i zbog koje je on, najverovatnije, *Načertanije* prosledio diplomatiji Austro-Ugarske, tako da je 1883.

godine bio sačinjen nemački prevod, a jedna kopija je, zatim, dospela do Budimpešte, čini mi se, tri godine kasnije.

S *Načertanijem* su bili, preko Milutina, sina Garašaninovog, upoznati i naprednjački prvaci, na čijem je čelu stajao Stojan Novaković, dakle, ljudi koji su odlučivali o spoljnoj politici Srbije. Smatra se da je u očevoj arhivi *Načertanije* imao i potonji srpski kralj Petar Karađorđević, a ima i indicija da su za *Načertanije* znali i Pašičevi radikali.

Znači, *Načertanije* nije bilo nepoznato vladajućim krugovima u Srbiji i oni su u njemu videli dobar putokaz za ostvarenje nacionalnog ujedinjenja.

- *Otkad počinje zagovaranje »velikosrpske politike« preko Načertanija? Gde je to počelo?*

- Mnogi izučavaoci Garašanina, *Načertaniju* su pripisivali da je to plan za stvaranje velike Srbije. Zagovaranje »velikosrpske politike« počinje, negde, potkraj XIX i početkom XX veka. Izraz »velikosrpska opasnost« potekao je iz krugova bečkog dvora i diplomatije, koji su posle Berlinskog kongresa okupirali Bosnu i Hercegovinu i koji su svaki pokušaj daljeg širenja Srbije i države Crne Gore u pravcu ujedinjenja i proširenja smatrali izrazom »velikosrpske opasnosti«, i u toj ideološkoj projekciji ima negativno značenje. Jer, velikosrpsko je bilo ono što se ticalo vitalnih srpskih interesa.

Gde je sada tu *Načertanije*? Navodna opasnost od Srbije postaje vidljiva tek 1903. godine, kad je Srbija počela da vodi aktivniju politiku od Austro-Ugarske i manje zavisnu spoljnu politiku.

I kada se ponovo kao ključno pitanje na Balkanu postavlja pitanje ujedinjenja i oslobađanja srpskih teritorija pod stranom dominacijom, u prvom naletu, za vreme balkanskih ratova, dakle, to su bile teritorije pod turskom vlašću, da bi odmah zatim došlo do rata sa Austro-Ugarskom opet oko srpskih teritorija u slučaju Bosne i Hercegovine, a potom i šire oko južnoslovenskog prostora i ideje ujedinjenja. Činjenica je da je *Načertanije* na svu tu politiku imalo izvesnog uticaja.

Načertanije je, što je važno istaći, bogat spis i svako je u njemu mogao da nađe, ili pokušavao da nađe, ono što je njemu bilo važno, a što je u istoriografiji neprihvatljivo i vrlo opasno: da sadašnji trenutak projektuje u prošlost, što je do sada mnogo puta urađeno, samo s jednim ciljem - da bude u funkciji dnevne politike.

(Intervju, 25. oktobar 1991)

Vladika Nikolaj Velimirović

OPOMENA SRBIMA RODOLJUBIMA

Prema izveštajima iz Jugoslavije, srpski narod može se ponovo naći pred strašnom tragedijom. Svi govore: neka padne Tito, pa ćemo onda lako! A niko nema plana šta će biti posle pada komunista. Hrvati imaju plan, inspirisan od pape i podržavan od Italije. Kod njih nema stranaka; oni ne znaju za demokratiju. Oni znaju i hoće jedno:

okupirati Bosnu i Srem i - Srbe na vrbe, ili poklati ili isterati iz svih zemalja. U momentu pada komunizma (ako Rusija ne interveniše) Hrvatima će se odmah dostaviti oružje i svi će biti naoružani, dok će Srbi biti goloruki kao i pri prvom pokolju. I ustaše i oružje - sve čeka gotovo na granici Jugoslavije, u Španiji i u Argentini. Za 24 sata sva će Hrvatska biti pod oružjem i svi gaulajteri na svom mestu. Papa će opet blagosloviti pokolj Srba i učtkati njemu naklonjene Anglosaksonce.

A šta Srbi partijaši misle? Oni misle da, kao i 1918. godine prvo raspisati izbore pa neka narod (jadni, tužni, goloruki, srpski narod) iskaže svoju želju i volju! I ništa više. U toj jednoj misli sadržan je plan svih srpskih demokratskih i poludemokratskih i levičarskih i polulevičarskih partija, pa čak i nacionalnih, četničkih i patriotskih. Kakva fantazija i kakvo ludilo! Pitanje je, dakle, ne kako oboriti Tita nego šta će biti posle Titovog pada. Ko će srpski narod naoružavati da se brani od večnog i mnogo strašnijeg neprijatelja. I kakva će se vlast odmah ustanoviti u srpskim zemljama.

(Tekst je nastao pre 1958. godine; sada se prvi put obelodanjuje).

Intervju, 25. oktobar 1991. godine

Povodom ultimatumu srpskom narodu u Hagu Prof. dr Smilja Avramov

OPRAVDANO OGORČENJE SRPSKOG NARODA

Stručnjak za međunarodno pravo, evropskog renomea, profesor doktor Smilja Avramov, mesecima sedi za pregovaračkim stolovima. Bila je predstavnik u Komisiji Srbije koja je razgovarala sa Hrvatima u Jugoslaviji, a potom i pred članovima Evropske zajednice. Ne skrivajući razočarenje najnovijim razvojem događaja, koji je gotovo nezabeležen u istoriji pravnih odnosa u svetu, pristala je da za »Intervju« komentariše zbivanja u Hagu.

Intervju: Kako sagledavate Hašku konferenciju i dosadašnje rezultate sa stanovišta međunarodnog prava?

- Nažalost, sve što se dešava u Hagu, što nam nudi Evropska zajednica kao »rešenje« jugoslovenske krize, u dubokoj je suprotnosti sa međunarodnim pravom, kako univerzalnim, tako i regionalnim evropskim. U svim radnim grupama, pa i na plenumima metodologija je istovetna. Evropska zajednica polazi od teze koju zastupaju i dve secesionističke republike, da Jugoslavija ne postoji. Srbija se do sada energično suprotstavljala tom stavu ukazujući na njegovu neodrživost, ne samo sa stanovišta Povelje UN nego i opasnosti po mir u regionu i šire u Evropi. Konačno, u ovom poslednjem predlogu Evropske zajednice, prosto ukida jednu državu putem nekog volšebnog političkog inženjeringa, uz flagrantno kršenje međunarodnog prava.

Ako se taj predlog postavi u civilizacijski prostor Evrope, onda to predstavlja negiranje osnovnih, polaznih osnova i same biti onoga što predstavlja ovapločenje Zapada. Jedan nepojmljiv nesklad između onoga što Zajednica nudi Balkanu ili, kako to ironično dobacuju, »balkanskim plemenima«, i principa koje proklamuje kao temelj »novog evropskog poretka«.

- *Da li narodna mudrost da »svako zlo ima svoje dobro« može i ovde da se primeni?*

- Jedina pozitivna strana u ovom slučaju je okolnost da se konačno može jasno sagledati ko je arhitekta »balkanizacije«. Ta etiketa zjurado je lepljena onima koji su se najviše borili protiv tog anticivilizacijskog koncepta. Danas u tom pogledu nema više nikakve sumnje.

Vrhunac ironije predstavlja okolnost da Zajednica manipuliše nelegalnim jedinkama, isfabrikovanim »državama«, preti priznanjem protivpravnih situacija i onih koji su izazvali građanski rat, koji vode taj rat pomoću plaćenika, što predstavlja najteže krivično delo onih koji su jednostranim nasilnim aktima izmenili granice Jugoslavije. Istovremeno, Zajednica preti sankcijama protiv Srbije zato što je ustala u odbranu jedinog legitimnog subjekta međunarodnog prava - države Jugoslavije.

Rečju, teška hipokrizija, pa kao profesor međunarodnog prava crvenim od stida i pitam se kako je sve to moguće u Evropi pri kraju XX veka.

- *Gde vidite uzroke i pozadinu ovakvog stava?*

- Politika Evropske zajednice prema Jugoslaviji odraz je podzemnih tokova evropskih zbivanja. Konferencija u Hagu je samo fasada, suština je očito mnogo dublja i dalekosežnija, ona prevazilazi region Balkana. Prisustvujemo prelomnom trenutku u svetskoj istoriji, u kojem se vrši prestrukturisanje sveta u globalnim razmerama. Za razumevanje ovog procesa potrebni su novi elementi.

Ali, da se ne udaljavamo mnogo od pitanja, a da ne bi bilo zabune treba istaći da su koreni naše krize, koja je prerasla u tragičan građanski rat na unutrašnjem planu. Oni su locirani u istorijskom nezadovoljstvu Hrvata, za koje je nemački general Glec fon Horstenau rekao Hitleru da je to »narod koji ne zna šta hoće«. Međutim, geopolitička strategija velikih sila oduvek je koristila periferne mikroprocese zarad ostvarivanja svojih ciljeva. To je slučaj i danas.

Treba se samo podsetiti 1941. godine. Ribentrop je, tada, po nalogu Hitlera uputio pismo 31. marta 1941. Vlatku Mačeku i ostalim hrvatskim političarima, u kojem doslovce stoji: »Nemačka će pomoći aspiraciji Hrvata u okviru novog evropskog poretka, ukoliko Jugoslavija doživi kolaps kroz unutrašnje slabosti. Taj cilj može se ostvariti najefikasnije kompletnim odustajanjem od saradnje sa Beogradom.«

I danas je na delu ista strategija. Izmjenjene su samo ličnosti. Gospodin Tuđman i Kučan odigrali su ulogu »trojanskog konja« manipulišući raznim opozicionim i subverzivnim grupama, pa i sopstvenim narodom. Zapadu to nimalo ne smeta što su u pitanju komunisti koji su zauzimali najviša zvanja u Brozovoj diktaturi. Postali su »demokrate« preko noći, samom činjenicom da su uspešno obavili »domaći zadatak«.

Istina, danas ne postoji Treći Rajh, ni Hitler, ali se opravdano može postaviti pitanje nije li na pomolu četvrti Rajh. Ono što nije uspeo Hitler ratom, danas se ostvaruje preko Evropske zajednice.

- Da li postoji još neki sličan primer?

- Da, to je teroristička organizacija »Kosovski komitet« koja je zaključila još 1919. sporazum sa Strankom prava iz Zagreba o rušenju Jugoslavije i to pod patronatom tadašnje Italije. Prilikom susreta albanskog političkog vođe Mehdiya Frašerija i konzula NDH u Beču 16. aprila 1944. Frašeri je uputio poruku Paveliću i ovako formulisao buduću politiku svoje zemlje:

»Svi Albanci, i oni u vladi, i oni u opoziciji smatraju Srbe svojim najopasnijim neprijateljima. U Albaniji se i crnogorsko pitanje prosuđuje posredstvom tog stava. Za nas je najvažnije da ne dođe do sjedinjenja Crne Gore i Srbije, a pitanje da li će Crna Gora biti samostalna ili ne od drugorazrednog je značaja. Albanci ne bi imali ništa protiv toga kada bi došlo do prisajedinjenja Crne Gore Hrvatskoj.« Na toj liniji traje već 70 godina saradnja Zagreba i Tirane. U taj prostor treba smestiti priznanje i pohvale gospodinu Momiru Bulatoviću koje je izrekao Franjo Tuđman u Hagu 18. oktobra ove godine.

Kao što vidite, ni u okviru »novog« evropskog poretka nisu izostale stare perfidne metode. Međunarodna politika, istina, nije pogodan teren za moralisanje i moralne argumente, ali se bez minimuma etike ne može daleko stići. Evropska zajednica kao da je zaboravila gorko iskustvo iz perioda nacizma, pa i danas primenjuje dvostruki standard ponašanja.

- Ali, Tuđman i Kučan došli su na vlast putem izbora, dakle, voljom naroda, pa verovatno Zajednica i to uzima u obzir.

- Svi se danas pozivaju na volju naroda, to je zajednički imenitelj politike svuda u svetu, od tiranskih, totalitarnih sistema pa do istinski demokratskih. Problem se, međutim, svodi na definiciju i merenje volje naroda. Izbori nesumnjivo predstavljaju osnovno sredstvo, ali oni zavise od demokratske tehnologije kroz koju volja naroda može biti identifikovana. Ta tehnologija zavisi od kontrolnog sistema, tako da protivnici u tehničkom smislu u toku izbora postaju saradnici. To je viši stepen demokratije koji je potpuno izostao u Hrvatskoj i Sloveniji. Ali, iznad svega izbori zavise od političke kulture, a taj faktor je kod nas u celini potiskivan 45 godina.

Hrvatska je poseban slučaj. Ona je iz totalitarnog Pavelićevog sistema ušla u drugi, Brozov totalitarni sistem. Hrvatsko društvo je kroz dugi niz godina podeljeno na levi i desni radikalizam, koji je, međutim, najtešnje sarađivao u svim fazama, pa i u doba rata, a i danas. Treći ekstrem te sredine je klerikalizam. To je ostavilo teške posledice na kolektivnu svest, pa i danas otvaranje novog kruga genocida nad srpskim narodom posledica je upravo tih okolnosti.

Spoljni uticaji na zbivanja u Hrvatskoj i Sloveniji su nesumnjivi, ali mnoge erupcije divljaštva ispoljene poslednjih meseci došle su spontano, kao posledica duge totalitarne vladavine slovenačko-hrvatske, Broza, Pavelića i Kardelja.

Jugoslavija je bila 45 godina pod dominacijom hrvatskih i slovenačkih komunista. Otvaranjem procesa pretvaranja partijske države u pravnu, gospoda komunisti iz

Slovenije i Hrvatske počeli su da gube svoje privilegovane pozicije, koje im je obezbeđivao Brozov totalitarizam, pa su se brzo prikačili za Zapad, pripisujući Srbima »boljševizam«.

Na isti način, tim istim Srbima pripisana je u periodu između dva rata, u toku rata i za vreme Brozovog života »saradnja sa imperijalistima Zapada«. Taj istorijski paradoks dobro je poznat Evropskoj zajednici, ali se istorijske činjenice ne uklapaju u njihov današnji scenario.

- *Ne čini li vam se da je lordu Karingtonu dodeljena na neki način uloga koju je u sudetskoj krizi imao jedan drugi Britanac - Čemberlen?*

- Ostavimo Englezima da traže paralele u svojoj istoriji. Mi ih, nažalost, imamo podosta u sopstvenoj kući. Uzmite samo poslednji stav g. Bulatovića, koji je potpuno identičan stavu kralja Nikole 1916. U najkritičnijem trenutku za Srbiju, kralj Nikola je, ne obavestavajući svog saveznika Srbiju, iza njenih leđa stupio u tajne pregovore sa Nemačkom i zaključio separatno primirje, zadajući Srbiji u ratu nož u leđa. Bio je svestan da ne može više izaći pred lice crnogorskog narodu, pa je spakovao kofere i otišao u inostranstvo i živio od apanaže nemačkog cara, a vlast u Crnoj Gori prepustio je svom sinu.

Ne znam kako će g. Bulatović pogledati u lice majkama u Crnoj Gori čija su deca onako stravično masakrirana od Tuđmanovih ustaša, na Popovom polju, Grudi i drugim mestima.

- *Kakav je danas položaj Srbije u Hagu, kojim putem dalje, gde pronaći repere?*

- Moramo biti svesni težine situacije, ali i prihvatiti izazov istorijskog trenutka. Još postoje šanse da se izbegne zamka koja je postavljena Srbiji i srpskom narodu u celini. Prvi put u modernoj istoriji suočeni smo sa totalnim nerazumevanjem u širem međunarodnom okruženju. Osećaj nepravde koji nam se nanosi, rehabilitacija genocidne politike koja se manifestuje kroz pomoć i podršku Tuđmanu izazivaju opravdano ogorčenje u srpskom narodu, ponegde agresivne impulse, a ponegde i šok.

A danas, više nego ikada, potrebno nam je hladno rezonovanje, mudrost i racionalan prilaz, bez euforičnih izliva. Potrebno je stvarnost preispitati iz ugla novostvorenog stanja i Srbije kao samostalne države, kolektivno priznate još na Berlinskom kongresu 1878, čiji državopravni kontinuitet, sa svim civilizacijskim tekovinama Prvog i Drugog svetskog rata, boreći se rame uz rame sa Zapadnom Evropom, ne može biti doveden u pitanje.

Vratimo se svojim korenima, ali postavljajući Srbiju u kontekst savremenog sveta i njegovih pravaca razvoja. Drugim rečima, moramo poći od novog globalnog sistema, čija je izgradnja u toku, ali čije se konture već mogu sagledati. Potrebno nam je *sine ira et studio*, suočavanja sa prošlošću, hladno i mirno, kako ne bismo pali u iste greške.

- *Kada je u stvari počelo rušenje Jugoslavije?*

- Treba imati na umu činjenicu da je rušenje Jugoslavije otpočelo istog dana kad i njeno rađanje. Srbija sa svojim vojnim uspesima i ogromnim moralnim kapitalom bila je osnov i nukleus rađanja te zemlje. Uskoro je postala žrtva svojih uspeha. Sledili su sukcesivni udari; »srpski hegemonizam« postao je zajednička retorička tužbalica svih

opozicionih političkih struktura, od krajnje levice, do krajnje desnice. Sledio je zatim genocid nad srpskim narodom na širokom prostoru, od Kosova do zapadnih granica srpskog etničkog prostora i, konačno, destrukcija njene strukture, kroz dekompoziciju teritorije i dezintegraciju srpskog naroda.

Ponuden nam je 1945. jedan utopijski model; perfidna igra uobličena u brozovsko-kardeljevskoj teoriji o »odumiranju« države, kako bi se lakše razbila Srbija. Usledilo je potom veličanje »mini« država kao najvišeg stadija socijalizma. Vraćeni smo sa jednog puta kojim je Srbija koračala uspešno sa Evropom.

Taj put moramo sada nastaviti uz aktiviranje, u prvom redu, kulturološke snage srpskog naroda. Moderni evropski poredak gradila je Srbija na dve Haške konferencije mira 1899. i 1907. i kroz učešće u Prvom i Drugom svetskom ratu na strani demokratskog sveta.

Savremeni tehnološki razvoj Evrope teško je zamisliti bez doprinosa jednog Pupina ili Tesle. Na tom kapitalu, uz kritičko sagledavanje prošlosti, možemo izaći na čiste terene. Srpsko pitanje koje je danas na dnevnom redu mora biti sagledano u širim međunarodnim okvirima, daleko širim no što su srpsko-hrvatski odnosi.

- *Da li je to naš poraz?*

- Prisećam se one kineske mudrosti koja kaže da je poraz uvelo lišće, iz čije truleži niče novi život.

(Intervju, 25. oktobar 1991)

Vladislav Jovanović, ministar spoljnih poslova Srbije

HRVATSKA ŽELI RAT

Jedan od ključnih ljudi iz Srbije koji već mesecima pregovaraju u Hagu o situaciji u Jugoslaviji jeste Vladislav Jovanović, ministar spoljnih poslova Srbije. Čovek koji gotovo danonoćno radi na državnim poslovima, odazvao se molbi »Intervjua« i u utorak, pred ponovni odlazak u Hag, primio našeg novinara.

Intervju: Kakav je danas položaj Srbije u Jugoslaviji?

- Jugoslavija kao država očigledno gubi na kartama, što zbog doprinosa jugoslovenskih federalnih jedinica, što zbog uticaja i doprinosa nekih faktora sa strane, tako da je položaj Srbije na neki način iznuđen takvim delovanjem. Teško bi se moglo prebaciti politici Srbije da je ona, bez obzira na to ko je na njenom čelu, u odlučnijoj meri doprinela tome ili snosi odgovornost. Jer politika koju je Srbija sve vreme vodila, koliko ja vidim, a i većina srpskog naroda je tog mišljenja, jedina je moguća politika - ostajanje na tlu principa interesa srpskog naroda i jednakog interesa svih drugih naroda u Jugoslaviji. Sve drugo što bi bilo ispod tog nivoa bila bi uža politika koja bi bila još lakša za napadanje i izložila bi interes srpskog naroda još težim situacijama.

Druga je stvar što ta principijelna politika nije mogla da bude prihvaćena od onih činilaca u Jugoslaviji koji su decenijama, ne samo u poslednje vreme, bili zainteresovani za napuštanje Jugoslavije.

- Može li se ovaj predlog koji je 18. oktobra saopšten u Hagu nazvati pokušajem stvaranja Jugoslavije bez Srbije?

- To je hipotetička mogućnost, i ona ulazi u krug hipoteza koje dolaze s raznih strana. To bi otprilike moglo da bude i ono što je pakleno zamišljeno od nekih hrvatskih političara, da se stvori Jugoslavija od antijugoslovenski raspoloženih republika i da se na taj način izigra i ime Jugoslavije i državna ideja Jugoslavije i, razume se Srbija, kao autentično zainteresovana za državni oblik Jugoslavije, stavi u nemoguću situaciju - kao riba na suvom posle povlačenja plime. To je nešto sa čime oni računaju, ali to je očigledno neostvariv san, pošto bi to na neki način stvorilo nemoguć prelaz državnog identiteta i subjektiviteta Jugoslavije na one koji su Jugoslaviju doveli gotovo do njenog nepostojanja.

Prema tome, to je najpaklenija namera koju je neko mogao da zamisli, ali lično ne mislim da ona ima izgleda da uspe.

Šta će biti na sledećem plenarnom sastanku u Hagu, teško je sada reći. Zavisice od toga kako će Zajednica da reaguje na primedbe i kritike koje su izrečene, da li će ih na pravi način i u dovoljnoj meri valorizovati, da li će samu sebe korigovati i vratiti na liniju dobrih usluga koje je u početku ponudila; da li će se i sama ponašati u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti broj 713, koja nalaže svim činocima i faktorima u jugoslovenskoj krizi i oko nje da ništa ne čine što bi moglo doprineti razaranju i još težoj situaciji.

Što se tiče naše republike, ona je od početka vodila konstantnu politiku. Poznata je Beogradska inicijativa koja je ponudila demokratsko preuređenje federalne države, koja je uputila poziv svima da daju svoj doprinos i amandmane. Prema tome, ne postoji uopšte neki tvrdi stav Srbije kad je reč o temeljitoj rekonstrukciji federacije, na demokratskim osnovama i sa punim garantijama drugim narodima i republikama da će biti zaista tretirani kao ravnopravni i da ne može ni pod kojim uslovima doći ni do majorizacije niti do dominacije bilo kog naroda, bilo u političkom, demografskom, tehnološkom, ekonomskom, vojnom ili nekom drugom vidu.

- Pregovarači u ime Srbije ponudili su u Hagu izuzetno jasne i jake argumente. Zašto Evropa nije htela da ih uvaži?

- Postoje verovatno dva razloga. Jedan je što je Evropa već poodavno sa svojim simpatijama, i više od toga, stalno na strani naših secesionističkih republika. Zbog čega, to je stvar za procenjivanje. Verovatno su različiti motivi rukovodili različite delove Evrope da stanu iza njih.

Sigurno da takozvano revanšističko katoličko jezgro nekih država ima svoju motivaciju, ali druge države su verovatno bile rukovođene razlozima političkog pragmatizma, odnosno željom da se izbegne najgore po cenu čak i da se žrtvuje neki od vitalnih državnih interesa Jugoslavije.

Drugi razlog je sve veće pribijanje da bi predsedan rasturanja jedne države, na vrlo spontan i nekontrolisan način, mogao lako da ugrozi stratezijske interese Evrope

u nekim njenim delovima, pre svega u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu. Zbog toga su oni veoma zainteresovani da taj destabilizujući faktor, koji Jugoslavija danas objektivno predstavlja, lokalizuje time što bi nju zadržali u sadašnjim makar nominalnim jugoslovenskim granicama. Da bi to postigli - a zadatak je hitne prirode, jer žarišta latentno i akutno izbijaju ili se spremaju da izbiju na raznim mestima - valja što pre da stvore taj ram za relativno stabilizovanje jugoslovenskog vulkana. To bi trebalo da stvori sliku da se sve to zadržava u okvirima Jugoslavije i, drugo, da prinudi jugoslovenske činioce da obustave svoje rasprave i sukobe i da se slože oko jednog apsolutnog minimuma koji, kako vidimo, određuje politika najradikalnije secesionističke republike Slovenije.

Prema tome, želja da se zadrži jugoslovenska kriza u njenim sadašnjim geografskim okvirima je vrlo bitna sa stratejskog stanovišta. Taj interes je toliko jak da Evropa, verovatno ne samo Zapadna nego sve više i Istočna, neće lako odustati od tog pritiska i svoje ambicije.

Drugo je pitanje što to poništava neke bitne pretpostavke postojanja Jugoslavije kao države, što ne vodi računa o principima KEBS, čak ni o pomenutoj Rezoluciji Ujedinjenih nacija. To su pitanja koja se mogu postavljati i imaju svoju težinu. Ali, za imperativni stratejski interes to su ipak pitanja od relativno manje važnosti. Nažalost, ulazimo u period ne legaliteta već političkog pragmatizma. Tu više ne govori jezik prava nego jezik interesa i moći. To je odnos snaga koji se formirao posle kolapsa onoga što smo zvali realni socijalizam, i koji se na naše oči gradi uprkos svim proklamovanim ciljevima o izgradnji novog poretka u Evropi. Idealistički cilj se gotovo prepušta zaboravu, u meri u kojoj su se razigrale snage interesa i moći koje mogu potpuno da se nametnu novoj slici Evrope i da umesto ranije igre sila i interesa dobijemo novu igru interesa i moći, ovog puta na drugi način, sa drugim bojama, ali nažalost sa starim ciljevima.

- Zašto je do sada zaobiđena Arbitražna komisija, formirana u Hagu uz veliki publicitet?

- Mislim da je glavni razlog što se cela Konferencija, odnosno njeno Predsedništvo, postepeno udaljava od načela legaliteta i približava načelu političkog pragmatizma. Shvaćeno je da je jugoslovenska kriza tako složena i da je interes da se ona što pre složi u neke kocke, u neki kontrolisani okvir, tako veliki i hitan da bi korišćenjem Arbitražne komisije, odnosno oslanjanje na princip legaliteta to moglo da uspori ili čak ugrozi. Zbog toga Predsedništvo Konferencije nije Arbitražnu komisiju uposlilo po bilo kom pitanju, a ni ostale jugoslovenske učesnice to nisu do sada činile.

To nije činjeno zbog davanja prednosti politici nad pravom. To je, po mom mišljenju, najslabija tačka dosadašnjeg rada Konferencije i verovatno blagovremena opomena Konferenciji da ne može da uspe na račun prava ili protiv prava.

- Govori se o nastupanju četvrtog Rajha i novom odnosu Amerike i Evrope. Da li i mi u tome imamo neko mesto?

- Ne bih rekao da četvrti Rajh jača. To je odomaćeni način definisanja politike zemalja nemačkog govornog područja i njihovih istorijskih saveznika. Mislim da je to

prebrz način zaključivanja, a prilike su ipak složenije i drugačije nego što su bile ranije. Tačno je da se jedno krije iza toga, a to je da se umesto sadašnjeg odnosa snaga u Evropi, ne formira ravnoteža interesa, koja bi osiguravala jednak položaj i prava svih država KEBS nego se, nasuprot tome, formira nova neravnoteža zasnovana na novim interesima i novim centrima moći.

Ovo se naročito brzo manifestuje na tlu Evrope posle usvajanja Pariske povelje. Ta Povelja trebalo je da bude novi ustav Evrope i uvod u taj novi obećavajući poredak, ali umesto toga veoma brzo se profiliraju interesi pojedinih zemalja i diplomatski potezi koji nimalo ne znače izgradnju novog poretka u Evropi. To pre liči na utakmicu nekih interesa koju smo poznavali u ranijim vremenima i koja se događa u prostorima koje smo, opet, poznavali iz ranijih vremena i koji su se u to doba drukčije zvali - zone uticaja i slično. Ta negativna kretanja u Evropi mogla bi da zabrinu sve, a ne samo nas. Mi smo samo trenutno najviše eksponirani i na udaru takvih diplomatskih aktivnosti, mada sam uveren da su ona registrovana i u drugim zemljama i da se o njima sve više vodi računa.

Te zemlje nemaju razloga, kao što mi imamo, da takva saznanja javno artikulišu ili da ih formulišu na jedan dramatičan način. Ali, nema sumnje da su ona u osnovi mnogih praktičnih poteza koje pojedine zemlje vuku u odnosu na događaje u Jugoslaviji i u Istočnoj Evropi. To se poklapa i sa sve većom složenošću odnosa u okviru Evropske zajednice, sa popriličnom neizvesnošću njene političke integracije čiji se rok zastrašujuće približava za neke zemlje Zajednice.

- Da li će se nastaviti rat i da li ćemo kao država izbeći kataklizmu?

- Svi smo protiv rata iz razloga koji su više nego jasni i velika je nesreća za zemlju, koja je pre samo pedeset godina imala užasne ratne žrtve, da se ponovo nađe u sličnoj situaciji i sa sličnim perspektivama.

Moram odmah reći da su ključevi rata u rukama hrvatskog rukovodstva, jer je ono od početka pribeglo nasilju, pa i vojnim akcijama da bi svoj čin jednostrane secesije i nasilnog odvlačenja srpskog naroda u Hrvatskoj izvršilo nasilnim rešenjem. Da su predlozi Srbije primljeni sa razumevanjem svih, ne bismo uopšte imali ovu krizu u Jugoslaviji, a kamoli rat. Da su svi jugoslovenski narodi prava koja traže za sebe, priznavali i drugim narodima Jugoslavije i da je na toj osnovi bila vršena korekcija unutrašnjih administrativnih podela, sve bi to moglo da bude izvršeno čak u znaku bratske ljubavi i sa čašom šampanjca u ruci. Jer, onda bi, recimo, hrvatski narod, ako želi definitivno da izađe iz Jugoslavije, mogao to nesmetano da učini sa svojim etničkim teritorijama.

Međutim, sila je bila jezik kojim je nova vlast u Hrvatskoj u početku govorila i u odnosu na vlastiti narod, jer je ugušila opoziciju i zavela pogromašku atmosferu, ne samo u odnosu na Srbe već i u odnosu na sve slobodnomisleće Hrvate. Nažalost, sada je to dovelo do sveobuhvatnog rata protiv svega što je jugoslovensko i srpsko, uključujući i Jugoslovensku armiju.

Dakle, ključevi rata su u rukama hrvatske vlasti i u njenoj politici da taj rat proširi iz Hrvatske u druge krajeve, pre svega Bosnu pa čak i na Kosovo. Mi se sećamo da je

apelovano više puta da se i drugi narodi dignu protiv Jugoslavije, odnosno Srbije i da se na taj način zapali sveopšti jugoslovenski požar. Srećom, drugi to nisu dosad poslušali. Bosna je tu prvi test. Bila bi velika nesreća i za Bosnu i za sve narode da se tako nešto prelije u Bosnu jer bi posledice bile stvarno nesagledive.

Nadamo se da će politička mudrost da prevlada, kao i uvidanje da nema boljeg rešenja za sve nas nego da se dogovorimo o zajedničkom životu i da u reformisanoj, poboljšanoj i učvršćenoj državi nađemo rešenje za sve naše probleme.

(Intervju, 25. oktobar 1991)

Hag viđen očima Nemaca

EKONOMSKA MOĆ JAČA OD PRAVA

Proteklih nedelja nemačka televizija je nekoliko puta emitovala nešto od arhivskog materijala iz 1941. godine: srdačan doček priređen fašističkoj vojsci u Zagrebu, nasilno pokrštavanje Srba, zatrpavanje leševa buldožerima, kolone izbeglica, dece i žena za koje nije bilo mesta u prvoj hrvatskoj državi. S druge strane, kratkim reportažama o prošlogodišnjim ustavnim izmenama u Hrvatskoj koje se tiču srpskog statusa, o srpskim izbeglicama, opljačkanim i razrušenim srpskim selima - na čijim kućama su »hrvatski oslobodioci« ostavili dopise u vidu kukastih krstova, ukazuje se na stvarne probleme s kojima će se suočiti oni koji budu pokušavali da državnopravno uredite život Srba i Hrvata u okviru jedne društveno-političke zajednice.

Postaje jasno da koliko je za Hrvate neprihvatljiva »srboslovenska narodna armija« u Hrvatskoj, toliko je Srbima nezamislivo da »zenge zauzimaju položaje srpskih autonomija radi odbrane Srba«. Hrvati jesu Srbima braća, ali im nikada nisu bili čuvari niti to mogu biti. Stoga se odbijanje Srbije i Srba iz krajina da potpišu papire ponuđene u Hagu 18. oktobra, u kojima nije rešeno pitanje zaštite Srba u Hrvatskoj, u nemačkim medijima zasad niti napada, niti ironično komentariše. Uz ocenu da u Hagu nije došlo do proboja u pregovorima, listovi navode suštinu predloga Evropske zajednice - ukiđanje Jugoslavije i stvaranje šest nezavisnih republika.

Zvanična reagovanja nemačkih političara su za sada izostala. Ali, sigurno je da ponuđenim haškim dokumentom mogu biti veoma zadovoljni. Jer, predviđaju nezavisnost i Slovenije i Hrvatske za koju su se od početka zalagali. Istovremeno, haški predlog izaziva sumnju u realnost postojanja navodnog sukoba u Evropskoj zajednici u vezi sa Jugoslavijom.

Postojanje nekog stvarnog sukoba između Francuske i Britanije, s jedne strane, i Nemačke, s druge, zato što previše širi uticaj ka jugu Evrope, može biti nerealno, na šta ukazuje, između ostalog, i okolnost da se na teritoriji Nemačke nalazi nekoliko stotina hiljada vojnika ranijih saveznika i znatan broj nuklearnih glava kojima ne upravlja nemačka vlada. Koje bi to nemačke sile zapadni saveznici, s takvim sredstvima za uništavanje,

mogli i trebalo da se plaše? Pitanje je da li su ikada Evropejci želeli opstanak Jugoslavije, ili su ubrzavali njen kraj, ne eutanazijom već metodom »jedan piri, drugi ladi«. Ako je ovo drugo tačno, Nemačka je u svakom slučaju dobro i poslušno odigrala svoju ulogu kako bi se JNA i krajiški Srbi ražestili videći ponovo pred sobom povampirenu Nemačku koja se širi i upustili u borbu protiv njihovih hrvatskih saveznika.

Rezultati te dvolične evropske politike su pred nama. Mostovi sa Hrvatskom su porušeni a stare srpske saveznice, Engleska i Francuska, od kojih se očekivalo da presude po pravdi Boga istinoga, ponudile su ono što je Nemačka nediplomatski zahtevala još početkom leta: raspad Jugoslavije, samo što sada to ne izgleda kao nametanje sa strane nego kao prirodan izraz težnji jugoslovenskih naroda koji jedan drugog gledaju zakravljenim očima.

Kako to da je rešenje koje nudi Evropska zajednica veoma blisko Tuđmanovom programu izloženom pre više od godinu dana? Da li su oni poslušali njega ili je spomenuti graditelj mira radio po nalogu uticajnih zemalja? Kako to da se savez suverenih država predviđa još i samo za još bivši Sovjetski Savez?

Političari i intelektualci u Srbiji i u Jugoslaviji, koji su se oslanjali na primenu važećih normi međunarodnog prava u vezi sa rešenjem konflikta u Jugoslaviji, prevarili su se ili, bolje rečeno, prevareni su. Evropska zajednica sprovodi svoju političku volju, čija se primena oslanja, ne na norme međunarodnog prava i pravičnosti već na ekonomsku moć. Jer, kad se zainteresovani subjekti ucene da prihvate ponuđeno rešenje i oni potom »dobrovoljno« stave na dokumenta svoj rukoznak, svima treba da bude jasno da su Jugosloveni sami rešili svoju krizu, a da je Evropska zajednica mogla i drugačije da reaguje.

Kad se setimo kako su se Tuđman i predstavnici federacije vraćali iz Njujorka, Bona, Londona i drugih metopola i davali protivrečne izjave o stavovima tamošnjih lidera, jer su njihove izjave tako mogle da se tumače, jasno je da oni koji sada rešavaju problem Jugoslavije nose veliki deo odgovornosti za krvoproliće koje je u njoj nastalo.

(Intervju, 25. oktobar 1991)

Mišljenje stručnjaka za ljudska prava o Haškom dokumentu

OPET NARUKU SEVEROZAPADU

Jedno od centralnih pitanja kojima se bavi Haški dokument o budućnosti Jugoslavije, jesu ljudska prava. Zbog toga smo mišljenje o ovom delu Haške deklaracije potražili, od Vladana Vasilijevića, iz Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, stručnjaka za ovu oblast.

Iako, najpre, konstatuje kako je očito da se Haški dokument oslanja na tekovine sveta u domenu ljudskih prava, Vasilijević smatra da je moguće i potrebno razgovarati o osnovanosti pojedinih odredbi ponuđenog dokumenta. Najpre, povodom

onog njegovog dela koji insistira na vraćanje na stanje kakvo je u autonomnim pokrajinama bilo pre 1990. Ovo insistiranje - kaže Vasilijević - nema nikakve veze sa ljudskim pravima u pomenutim autonomijama, pogotovo ako se zna da su rešenja pre 1990. daleko prevazilazila stvarne sadržaje autonomije i zadirala u pitanja državnosti Srbije.

- Pravednije je rešenje da se, ispravljanjem grešaka učinjenih između 1943. i 1945, autonomna prava etničkih grupa uredi podjednako za sve, uz postojanje međunarodnih standarda i nacionalnih propisa. Tek tada bi bilo mesta zaključku da se objektivno pristupilo ostvarivanju ovog dela prava građana, odnosno grupa kojima pripadaju ti građani - kaže Vasilijević.

Njegovo je mišljenje da Evropska zajednica mora da ostane u poziciji »davaoca dobrih usluga« i posrednika u rešavanju jugoslovenske krize, a nikako da se javlja u novoj ulozi stalnog staraoca naroda na Balkanu što je neodrživo, a nagoveštava se haškim rešenjima.

Ovaj stručnjak kaže da Haški dokument sadrži i druge nejasnoće. One se nalaze već i u »opštim odredbama«. Ovdje se, naime, kaže da će republike imati »međunarodni identitet«, što u slučaju da je prevod tačan govori o korišćenju krajnje neuobičajenog međunarodnopravnog izraza. »Identitet« je novina u poslednjem predlogu dokumenta, a zamenio je izraz »subjektivitet«, korišćen ranije. Izbrisani izraz, za razliku od novoponudjenog, ima svoju pravnu sadržinu.

- Nejasnoća je tim veća što i asocijacija republika poseduje isti takav »međunarodni identitet«. To znači da se predviđeni međunarodni identitet u određenim uslovima deli, pri čemu se čini da je ipak vrhovni identitet republika. Puna samostalnost republika dolazi do izražaja i u delu dokumenta posvećenog saradnji u pravosuđu. Ponudeno rešenje upućuje na međunarodnu saradnju u pravnim poslovima i to u onom klasičnom obliku svojstvenom nezavisnim državama-članicama međunarodne zajednice - kaže Vasilijević.

Vasilijević smatra da sve ovo govori u prilog tome da Evropa svojim predlozima favorizuje stare zahteve severozapadnih jugoslovenskih federalnih jedinica, a otvara izuzetno složena pitanja položaja ostalih republika. Pre svega, s obzirom na istaknute potrebe »republika sa juga« za zaštitu njihovih naroda koji bi eventualno ostali van granica matičnih država.

- To je verovatno najveći kamen spoticanja, koji akteri razgovora u Hagu nikako da uoče, iako se o njega stalno sapliću - kaže Vladan Vasilijević.

Nedoumicu kod Vasilijevića izaziva rešenje o Sudu za zaštitu prava čoveka i to u sastavu koji predlaže član 7. Haškog dokumenta.

- Pod pretpostavkom da se ostvari asocijacija republika, ovom sudu nema mesta uz ustavno pravosuđe kao najvišu pravnu instancu. Nije dovoljno jasno ni učešće stručnjaka iz Evrope u ovakvom sudu, jer je teško pretpostaviti koliki bi bio stepen mešanja stranaca u poslove samostalnih republika preko ove ustanove.

Imajući u vidu dosadašnje ponašanje Evrope, njeno mešanje preko ovakve sudske institucije moglo bi da bude veoma nepovoljno za jugoslovenske republike. Uostalom, i Evropski sud za prava čoveka takvog je sastava da u njemu sede predstavnici država

potpisnica Evropske konvencije o pravima čoveka i osnovnim slobodama i u njegov rad se niko ne meša. Tako bi trebalo da bude i sa jugoslovenskim sudom, ukoliko ga stvore republike i u njega delegiraju svoje predstavnike - kaže Vasiljević.

(Ekspres, 27. 10. 1991. godine)

Dr Gavro Perazić podneo ostavku posle sastanka u Hagu

TRI RAZLOGA ZA ODBIJANJE KARINGTONOVOG PREDLOGA

»Usljed okolnosti koje su nastupile crnogorskim prihvatanjem prijedloga Evropske zajednice za rješenje jugoslovenske krize, nijesam u mogućnosti da dalje predstavljam Crnu Goru kao njen delegat - ekspert u radnoj grupi Konferencije o Jugoslaviji u Hagu. Zato molim da izvolite primiti moju ostavku na dužnost predstavnika Crne Gore na Konferenciji«, naveo je u pismu juče dostavljenom Predsedništvu Crne Gore prof. dr Gavro Perazić.

U podužem obrazloženju ovog čina, poznati pravnik navodi da bi morao bitno da menja svoje stavove ako bi delovao u skladu sa opredeljenjem Crne Gore saopštenim u Hagu. »Meni kao starom profesoru prava bilo bi nedolično da mijenjam svoje mišljenje i priklanjam se prekršaju prava i pravde, pa bih svoju savjest tako stavio na kocku. To sebi ne mogu dozvoliti.«

Profesor detaljno objašnjava da je neprihvatljiv predlog koji već u prvim stavovima polazi od pretpostavke da Jugoslavija više ne postoji. Pominjanje sankcija protiv republika koje dokument ne prihvate dr Perazić naziva »ultimatumom jednoj suverenoj zemlji koja neće da potpiše sopstvenu smrtnu presudu«.

»Mene kao profesora međunarodnog prava ovaj presedan asocira na slučaj kada su Gering i ostali ministri Trećeg Rajha celu noć 14/15. marta 1939. godine terali predstavnika Hahu da potpiše prisajedinjenje češkog naroda nemačkom Rajhu, uz pretnju da će sutradan Prag biti u ruševinama, a što je posle rata bilo osuđeno kao međunarodni zločin«, konstatovao je povodom ostavke Perazić.

Inače, na naše pitanje kako objašnjava razliku koja je ispoljena u Hagu između njega, s jedne, i Momira Bulatovića i Nikole Samardžića (ministra inostranih poslova Crne Gore), s druge strane, dr Perazić kaže da on nije mogao da prihvati ono što je protivpravno. Ovo njegovo stanovište bilo je poznato Bulatoviću i Samardžiću, mada zbog kratkog vremena, kad se dokument pojavio, nije mogao da im detaljno obrazloži svoj stav. Karingtonov predlog nisam prihvatio zbog odnosa prema Srbima u autonomnim oblastima, zatim zbog tretmana prava na samoopredeljenje naroda i zbog odnosa prema jugoslovenskim unutrašnjim i spoljnim granicama.

Kako objasniti razlike ispoljene između Momira Bulatovića i Branka Kostića? Dr Perazić kaže da »Kostić zastupa jugoslovensko stanovište u pravom smislu riječi, na

šta ga obavezuje Ustav Jugoslavije. Kostić se toga drži, jer je legitimni predstavnik šefa države. On dostojanstveno zastupa Ustav Jugoslavije.«

»Ne mogu da kažem zašto je došlo do razlika u stavovima Bulatovića i Kostića, ali mislim da Skupština Crne Gore, čije se vanredno zasjedanje traži, sigurno neće prihvatiti predlog Haškog dokumenta«, rekao nam je dr Perazić.

- Evropska zajednica polazi od »fakta« da je sa Jugoslavijom stvar već rešena, iako je jasno da su Slovenija i Hrvatska putem nasilja izvršile secesiju i kao odmetničke, nažalost, bivaju ovim papirom »pokrivene«. Evropska zajednica brine za unutrašnje granice između republika, a ostavlja samovolji spoljne državne granice, koje su, podseća profesor Gavro Perazić, u Helsinškom dokumentu proglašene kao nepovredive »sad i ubuduće u Evropi.«

Perazić posebno zamera Nikoli Samardžiću, ministru inostranih poslova Crne Gore, što je, po nalogu Skupštine ove republike, delio zvanične papire za rešenje graničnog problema na poluostrvu Prevlaka između Crne Gore i Hrvatske.

- I ja sam bez rezerve za ispravku te granice, ali neprihvatljivo je - kaže - da Crna Gora i sebi i Hrvatskoj priznaje međunarodnopravni subjektivitet dok sudbina Jugoslavije još nije rešena.

(Politika, 22. 10. 1991)

MEĐUNARODNOPRAVNO VARVARSTVO

U prepunoj sali bioskopa »Arena« u Novom Sadu, Demokratska stranka održala je javnu tribinu na kojoj su o najaktuelnijim društvenim i političkim pitanjima govorili predsednik stranke dr Dragoljub Mićunović i potpredsednik stranke dr Vojislav Koštunica. Mićunović je, tom prilikom, između ostalog rekao:

- Ovo što se čini u Hagu, po međunarodnom pravu svojevrsno je varvarstvo. Na sto nam je bačen ultimativni dokument, a mi smo podeljeni, razbacani. Eto do čega je dovela jedna naopaka politika.

Tražeci kako da se iz ovoga haosa izađe, predsednik DS je zaključio da nam treba hrabrosti da istini pogledamo u oči. Pre svega, srpska vlada ubuduće ne bi smela da preduzima nikakve važnije akcije bez odobrenja parlamenta - u protivnom biće zatražena njena ostavka.

I potpredsednik stranke dr Koštunica rekao je »da smo svi zapanjeni sadržajem Haške deklaracije, ali i okolnostima pod kojima je došlo do jednog takvog dokumenta, kao i načinom na koji smo se sa njim upoznali u Skupštini Srbije. Zato ćemo, kaže, učiniti sve što je u našoj moći da predsednik Republike Srbije drugi put ne ode u Hag ako se prethodno ne pojavi u Skupštini Srbije«.

(Politika, 21. oktobar 1991.)

Leon Kojen

Karte nemačkih uspomena

POSREDOVANJE ILI ARBITRIRANJE IZ HAGA

U napisima i razgovorima o našoj zemlji dobronamerni stranci često izražavaju mišljenje da su, na svoju nesreću, Jugosloveni suviše opterećeni prošlošću i istorijom. U ovom utisku svakako ima dosta istine: nezalečene rane, stari resantimani i frustracije vešto prikrivani pod komunističkom vlašću sigurno su u pozadini sadašnje krize i građanskog rata. Ali, otkako se veliki svet aktivno umešao u naše nevolje sve više izgleda da nisu samo Jugosloveni opsednuti istorijom: u politici mnogih evropskih zemalja, pa i čitave Evropske zajednice nije teško prepoznati interese i aspiracije koji vode svoje poreklo još iz prošlog veka.

Tako je i sama Mirovna konferencija u Hagu organizovana sasvim drukčije nego što bi se očekivalo po normama današnjeg demokratskog sveta: kao u nekoj reprizi Berlinskog kongresa, Evropska zajednica zadržala je krajnju reč za sebe i svoju arbitražnu komisiju, a jugoslovenskim republikama zapretila sankcijama i međunarodnom izolacijom ako ne prihvate njena rešenja. Koliko je ovakva zamisao problematična, videlo se već na prvom ozbiljnijem koraku, kada je prošle nedelje predsedavajući Konferencije, lord Karington, ponudio svoj nacrt globalnog sporazuma među jugoslovenskim republikama. Suprotno svim tradicijama uspešne diplomatije, taj dokument nema u sebi ničeg kompromisnog: i svojom sadržinom i svojom retorikom, on predstavlja hrvatsko konfederalno rešenje jugoslovenske krize sa evropskim potpisom.

Nije stoga čudno što je i samo pojavljivanje Haškog dokumenta do krajnosti zaoštrilo jugoslovensku krizu: jer, sve dok je on u igri, šanse za mir praktično su nikakve. S međunarodnim predlogom koji im savršeno odgovara, Tuđman i Izetbegović će - ne popuštajući ni za pedalj - čekati da vide hoće li evropski pritisak uz eventualne kozmetičke ustupke, biti dovoljan da primora srpsku stranu na kapitulaciju. Ako je tom pritisku već podlegao Momir Bulatović, zašto mu se za neki dan ne bi pridružili Slobodan Milošević i Veljko Kadijević, pa najzad - kad ih svi ostave na cedilu - i Milan Babić i Radovan Karadžić? U ovom površnom rasuđivanju ima više optimizma nego pameti, ali ono nije samo Tuđmanovo i Izetbegovićevo: danas tako razmišlja i dobar deo stranih državnika, diplomata i eksperata koji se bave Jugoslavijom, i u tome je glavni oslonac hrvatskog odnosno muslimanskog maksimalizma.

Suočena s Karingtonom i Van den Brukom, koji u ime velikog sveta osorno ponavljaju Tuđmanove i Mešićeve formule, politička ekipa srpskog naroda nema mnogo izbora. Njen jedini put je da odbije suštinu haškog predloga i, ne zatvarajući vrata pregovorima, pokuša da se izbori za politički kompromis. Cena tog kompromisa, ako je

on uopšte dostižan, neće biti mala: ali, odustati od njega i odmah se pokoriti evropskom diktatu, ipak je daleko gore rešenje. Takav je očigledno bio i stav srpskog parlamenta koji je, izuzev mađarskih i muslimanskih poslanika, jednoglasno odbacio Karingtonov predlog dan uoči njegovog zvaničnog predstavljanja u Hagu. Skupštinska većina SPS pogrešila je što je ovu važnu sednicu zatvorila za javnost: građanima, na koje će u krajnjoj liniji pasti teret svih političkih odluka o jugoslovenskoj krizi, trebalo je omogućiti da prate njen tok, kad već gledaju i bezbrojne sednice koje protiču u trivijalnim sporovima oko poslovnika i dnevnog reda.

Politički kompromis koji bi bio prihvatljiv za srpsku stranu bar u dve stvari morao bi se bitno razlikovati od haškog dokumenta. »Specijalni status« koji se na rečima priznaje Srbima u Hrvatskoj trebalo bi da podrazumeva stvarna jemstva fizičke sigurnosti i građanskih prava, uključujući i pravo na odlučivanje o sopstvenoj sudbini, a ne ulepšanu verziju Tuđmanove »lokalne samouprave«. Posebnu težinu ovom zahtevu ne daju samo pravo na samoopredeljenje, koje pripada srpskom koliko i hrvatskom narodu, i tragično iskustvo Srba iz Hrvatske u Drugom svetskom ratu: za srpski narod stvarnost današnje Hrvatske isto je toliko mračna kao kolektivne uspomene.

Tuđmanom režim počeo je svoju politiku prema Srbima diskretnim pretnjama i pozivima na lojalnost, zatim se latio različitih oblika diskriminacije, a na srpsku pobunu u Krajini i Slavoniji odgovorio je obnovom ustaške ideologije i prakse. Na ovo poslednje će se reći da u ratu nijedna strana nije nedužna, da su sve žrtve najpre ljudi, pa tek onda Srbi ili Hrvati, i da je, uostalom, svako pobunjenik na vlastiti rizik. Ali ove istine, koje se moralno gledano ne smeju prevideti, nisu ni od kakve praktične pomoći kada je reč o budućoj sudbini Srba u Hrvatskoj.

Dubina mržnje koja nadahnjuje Tuđmanov režim i njegove pristalice, mimo svakog racionalno shvaćenog nacionalnog ili političkog interesa, suviše je očigledna da bismo imali prava da je zanemarimo. Bilo bi lepo kada bismo svakodnevnne dokaze te mržnje mogli da pripišemo medijskom ratu i da ostanemo u uverenju da bi nam promena nekoliko direktora televizije pokazala jedan drukčiji i manje zverski svet.

Ali, ni mladić kome su iskopali oči i naterali ga da ih pojede (i koji je sada živ u jednoj beogradskoj bolnici), ni zlikovac koji je pravio ogrlicu od srpskih prstiju, ni tela ubijenih iz kojih su za prodaju vađeni organi, ni profesor koga je spasao njegov nekadašnji đak i koji je prvi izneo istinu o sistematskom mučenju strujom i ubijanju maljem u Vukovaru, nisu plod nikakve propagande: to je samo stvarnost srpsko-hrvatskih odnosa.

Ta stvarnost ne mora zanimati svetske državnike, ali ona obavezuje sve one koji politički odlučuju u ime srpskog naroda: zato je za njih isključeno svako rešenje koje bi srpske krajeve u Hrvatskoj vratilo pod Tuđmanovu vlast. To ne znači da se ovi krajevi moraju pripojiti Srbiji.

(Borba, 26. 10. 1991)

OD BRIONA DO HAGA

U toku minula četiri meseca neposrednog učešća Evropske zajednice, ali i sveta, u rešavanju jugoslovenske krize i konstantnog zahteva da pregovori o budućoj zajednici teku mirnim putem smenjivale su se sugestije, ali i naša strepnja kako će se to završiti, dok je samo jedna pojava bila u uzletnoj trasi: pucnji sa ratišta sve su se glasnije čuli.

Šta će se dogoditi posle jučerašnjeg, najvažnijeg skupa u Hagu i predloga lorda Karingtona za rešenje naše krize - teško je reći u ovom trenutku, mada indikativno može da zvuči činjenica da su se u poslednja dva dana sukobi razbuktali punom merom.

Erupciju jugoslovenskog vulkana koji je tinjao podstakla je, podsetimo, odluka Slovenije, a zatim i Hrvatske o osamostaljenju, krajem juna. Tada su naši poznanici iz Evropske zajednice, koji su prethodno pomogli izboru Stjepana Mesića za predsednika Predsedništva SFRJ, ponovo došli u Jugoslaviju, kako bi članove Predsedništva SFRJ obavestili o stavovima EZ za rešenje jugoslovenske krize. Dočekani su uz ocene zvaničnika da je taj njihov pokušaj korak u interesu mira u Jugoslaviji, ka sprečavanju krvoprolića, najpre u Sloveniji, i zatim i u Hrvatskoj. Uz ovu dobrodošlicu i jedan od trojice ministara (Holandije, Italije i Luksemburga) Žak Pos imao je svoj otpozdrav u izjavi »da bi razdruživanje Jugoslavije, raspad Jugoslavije i građanski rat bio opasan i za Evropu«.

Samo nekoliko dana kasnije stigla je u Jugoslaviju nova misija, pritešnjena dobro poznatim događajima u severozapadnoj republici, da bi, 7. jula, na Brionima razgovarala sa čelnicima u zemlji o prekidu vatre u Sloveniji. Tada je uspostavljen, kako će se kasnije videti, tromesečni moratorijum o suspenziji svih jednostranih akata Slovenije i Hrvatske gotovo bez ikakvog stvarnog dejstva, sem u tome što je tim papirom omogućeno pomenutim dvema republikama da ga prizovu kao dokument koji legalizuje njihovo faktičko otepljenje početkom oktobra meseca.

Na Brionima je tada predložen tekst Deklaracije o mirnom rešavanju ju-krize, a ministarska trojka tražila je, iza zatvorenih vrata, prihvatanje ovog dokumenta bez ikakvih amandmana. Prihvaćen je kasnije i na sednici državnog Predsedništva, uz Memorandum koji je predložila misija EZ u vezi sa radom posmatračke misije i odluku za sprovođenje obaveza koje iz brionskih akata proizilaze.

Tada je zatraženo da se demobilišu sve neredovne oružane snage i uspostavi režim na granici SFRJ koji je važio od pre 25. juna, dana slovenačke samostalnosti.

Uz potporu Brionskom sporazumu kao nadi za mirno rešenje situacije u našoj zemlji, Evropski parlament u Strazburu, samo tri dana kasnije, usvojio je Rezoluciju, kojom nije pružena ruka Zagrebu i Ljubljani, zbog neodobravanja secesije delova jedne suverene zemlje.

I razmeđe od pet dana između ove i sledeće sesije posvećene zbivanjima u Jugoslaviji, samita sedmorice u Londonu, na kome je data saglasnost za sve posred-

ničke inicijative i prednost očuvanju jedinstvene države, potvrdilo je ono što će se kasnije definitivno potvrditi: Brionska deklaracija se nedvosmisleno krši, rat u Hrvatskoj se rasplamsava. Nisu ga utihnula ni zalaganja sa ju-samita u Ohridu, na kojem je prihvaćena Izjava za mir, bez glasova Tuđmana i Mesića.

Uz jasnu sliku da mirovne inicijative ne daju rezultate, krajem jula održan je i sastanak heksagonale u Dubrovniku, posvećen prilikama u zemlji koja mu, gle apsurdna, predsedava, pa ministara EZ uz upozorenje da dok traju oružani sukobi nema finansijske pomoći, a onda i Dvanaestorice u Briselu, uz češće pominjanje prava na samoopredeljenje od prava na očuvanje teritorijalnog integriteta Jugoslavije. U ovo vreme, otprilike, i Francuzi prvi put iniciraju mirovnu konferenciju o Jugoslaviji.

Početak avgusta ponovo je ministarska trojka u Jugoslaviji uz sada drugačiju izjavu Van den Bruka u kojoj ističe da nije optimista, posle neprihvatanja predloga da plavi šlemovi dođu u našu zemlju. Takav stav Slobodan Milošević je obrazložio rečenicom da su svi stranci dobrodošli, ali ne i vojnici.

Ni krizni komitet KEBS u Pragu ne donosi odluku o upućivanju novih posmatrača na jugoslovensko trusno tlo, kao što to nije učinjeno ni u Ujedinjenim nacijama. Umesto toga, izglasan je embargo na isporuku oružja Jugoslaviji.

Suočeni sa gordijevskim čvorom, šefovi diplomatija Evropske dvanaestorice donose 4. septembra odluku o Mirovnoj konferenciji u Hagu, koja će pod palicom lorda Karingtona, iskusnog engleskog političara, započeti svoj dvodnevni rad 7. septembra, usvajanjem nove deklaracije o Jugoslaviji sa ciljem uspostavljanja mira i za nalaženje trajnih rešenja za legitimne zahteve i aspiracije naroda koji u njoj žive.

Kroz otvorena vrata mirovnog procesa, samo u Hagu, ali ne i u Jugoslaviji, prolazi i lord Karington, da bi u Beogradu rekao da je ovo poslednja šansa za rešenje krize i za obustavu ratnih sukoba.

Posle novinskih napisa o tome da je Hrvatska krenula u totalan rat sa JNA, razgovori u Igalu, krajem prošlog meseca, ne stišavaju ga. Apsolutnog prekida vatre gotovo da nije bilo, kao što ni kasarne nisu deblokirane. Očigledan prizor naveo je Predsedništvo SFRJ da 4. oktobra pređe na rad u uslovima neposredne ratne opasnosti, a prisutni sastanku u Hagu, Milošević, Tuđman i Kadijević, mogli su iz tog da nazru opcije u vidokrugu Haške konferencije.

Epilog evropske mirovne misije, zabeležen na jučerašnjoj sednici u glavnom gradu Holandije, najavilo je i sasvim neposredno uključivanje velikih sila u licu Gorbačova i Sajrusa Vensa, u zahtevima da u najkraćem roku otpočnu mirovni pregovori.

Karte su sada na stolu. Hoće li utihnuti oružje?

(Politika, 19. 10. 1991)

Radovan Šturanović, sekretar Komisije Skupštine SFRJ za ustavna pitanja

EVROPA JE PRISTRASNA

- Na Konferenciji u Hagu opcija je uspostavljanja više samostalnih, nezavisnih i suverenih država umesto postojeće države SFRJ, odnosno na njoj nema dovoljno nastojanja da se obezbedi kontinuitet sadašnje države SFRJ - u novim, odnosno smanjenim granicama. S kojim pravom prenebregavaju čvrsto opredeljenje najmanje dva jugoslovenska naroda i velike većine građana SFRJ da ostanu u Jugoslaviji?

U odgovoru na pitanje zbog čega je to tako ne mogu se zaobići dva momenta. Prvi, što predstavnici Evrope i sveta, i kad bi bili nepristrasniji, ne mogu da dublje proniknu u istinske želje i interese svih jugoslovenskih naroda, a drugi, što SFRJ u radu Međunarodne mirovne konferencije u Hagu i u međunarodnim komunikacijama »zastupaju« i »predstavljaju«, čudnim sticajem okolnosti, i nekoliko (da li samo nekoliko) pristalica secesionizma, odnosno raspada države SFRJ, i obrazovanja, na njenim razvalinama, više novih država, koji se ne mire, odnosno koji se ne zadovoljavaju samo korišćenjem ustavnog rava pojedinih jugoslovenskih naroda na samoopredeljenje uključujući u to i pravo na otcepljenje, već idu dalje i dovode u pitanje takvo legitimno pravo drugih jugoslovenskih naroda da zajedno žive u Jugoslaviji - sa novim granicama.

Ako se ova dva navedena razloga stave u međusobni odnos, onda ponašanje i, sasvim izvesna, pristrasnost predstavnika Evrope (i sveta) u traženju rešenja za preuređenje države SFRJ biva jasnija, ali ne i prihvatljivija, naravno.

(Politika, 19. 10. 1991)

Milan Matić

SVE ZNAJU, A NIŠTA NE RAZUMEJU

Predloženi dokument ne uzima u obzir objektivnu realnost, naime to da Srbi ne mogu ostati u Hrvatskoj. Jer, radi se o karakteru režima u ovoj republici koji je za srpski narod neprihvatljiv. Zato nije rešenje u pukom uterivanju Jugoslavije u šeme, kaže dr Milan Matić, profesor Fakulteta političkih nauka u Beogradu, i dodaje da evropske zemlje i SAD kao da »sve znaju, a ništa ne razumeju«. Sve im je o Jugoslaviji poznato, a ipak ne mogu da proniknu u stvarne odnose i objektivnu realnost.

Profesor Matić istovremeno upozorava da Sjedinjenim Amerikim Državama ne odgovara Srbija koja na ovom balkanskom prostoru ipak ima svoj identitet.

Srbija se ponaša uglavnom nezavisno, a SAD, u principu, ne vole države koje vode samosvojnju politiku i zato nastoje da takve podrede tako što će ih oslabiti. Odnos prema Srbiji je upravo takav. Ona se optužuje za boljševizam i to je jedan od razloga dosadašnje optužbe, ali bojim se, kaže dr Matić, da razvijene zemlje, jureći lisicu, ne isteraju vuka. Lisica je, u ovom slučaju boljševizam, a vuk - fašizam.

(Politika, 19. 10. 1991)

Radoslav Stojanović

ULTIMATUM KOJI SE NE SME PRIHVATITI

- Sa stanovišta Srbije nikada ne bih prihvatio sporazum za globalno rešenje jugoslovenske krize koji je predložio lord Karington. Začuden sam da je EZ mogla da ponudi dokument koji bi, kada bi se sproveo u delo, samo umnožio uzroke sukoba - kaže dr Radoslav Stojanović, potpredsednik Izvršnog odbora Demokratske stranke.

Analizirajući dokument koji je juče bio predmet rasprave na Konferenciji u Hagu, profesor Stojanović je istakao da je on problematičan iz nekoliko razloga:

- Nameće se carinska unija, a ona odgovara samo Sloveniji i Hrvatskoj, tako da bi konflikti nastupili već na tom ekonomskom planu. Autonomija u okviru nezavisnih država sa zakonodavnim, izvršnim, sudskim i policijskim pravima, uz postojanje dvojnog državljanstva, praktično znači stvaranje autonomija po uzoru na savezni Ustav iz 1974. godine - naglasio je Stojanović i nastavio:

- Takav stepen nezavisnosti koji predviđa specijalan status, dovešće do konfliktnih situacija kao što se dogodilo na Kosovu i Metohiji i Vojvodini. Sprovođenje u delo ovakvih autonomija, znači da bi lako konflikti ponovo prerasli u oružane sukobe.

Zajednički organ asocijacija republika nazvan Savet ministara je, po Stojanoviću, takođe neprihvatljiv jer se uvodi način odlučivanja konsenzusom, što nije slučaj ni kod Saveta ministara EZ, gde se odluke donose većinskim principom. »Po Ustavu iz 1974. godine mi smo imali konsenzus i znamo kako je funkcionisao, jer je direktno doveo do raspada zemlje. Kako je moguće da se ponovi takvo rešenje za jednu buduću zajedničku državu«, pita Radoslav Stojanović ne krijući svoje iznenađenje.

- Nije prihvatljivo za jednu državu da joj se određuje način na koji će živeti. To smatram ultimatumom koji ne bi smeo da se prihvati ni po koju cenu. Svestan sam činjenice da Srbija nema moći da se odbrani, ali ima moći da ne dozvoli dobrovoljno prihvatanje sramne pozicije koju nameće najnoviji haški dokument - objasnio je dr Radoslav Stojanović.

(Politika, 19. 10. 1991)

dr Vojislav Šešelj

USPEĆE SRPSKI NAROD

- Evropska zajednica je pokušala jezikom ultimatima da razgovara sa Srbijom i srpskim narodom. Srbi, međutim, nikada u svojoj istoriji nisu pristajali na tako što, pa neće ni ovoga puta. Podržavam stavove srpskih predstavnika koji su odbili da prihvate taj sramni dokument - rekao je dr Vojislav Šešelj, poslanik Srpske radikalne stranke, komentarišući dokument o razrešenju jugoslovenske krize, kao i tok jučerašnje sednice u Hagu.

Srpski narod će uspeti, ubeden je dr Šešelj, da se odupre svim pritiscima, uspeće on i da sačuva svoju unutrašnju slogu i jedinstvo. Izdržaće srpski narod i eventualnu ekonomsku blokadu i, na kraju, uspeće da ujedini sve srpske zemlje.

Osvrćući se na predloženi specijalni status za srpske krajinne, dr Šešelj je rekao da nikakav status krajina unutar Hrvatske ne dolazi u obzir, pa bio on specijalan ili kakav drugačiji.

(Politika, 19. 10. 1991)

General Pavle Jakšić

NIKO NEMA PRAVO NA KAPITULACIJU

- Nagoveštaji globalnog objedinjavanja Zemljine kugle i praktično delovanje sračunato na stvaranje regionalnih elemenata neke buduće »svetske vlade« - čiji su začetnik OUN - mogu samo obradovati progresivne, humane ljude. U toj perspektivi moguće je sagledati i savladavanje ekonomske, populacione i ekološke anarhije koje prete svetskim sukobom.

Splet ideološko-verskih, nacionalnih i ekonomskih, veoma zaoštrenih suprotnosti, doveo je našu zemlju, saveznu državu Jugoslaviju, u situaciju da oni »moćni«, »veliki« (EZ, Nemačka, SAD, SSSR) - koji i ujedinjeni svet vide kao svoju dominaciju u njemu nad malim i slabijim - isprobavaju nad nama modele te dominacije.

Došlo se dotle da oni pokušavaju da prenebregnu suverenitet naroda Jugoslavije, i da, ne pitajući ga, praktično likvidiraju državnu tvorevinu koju su stvorili narodi Jugoslavije i koju samo ti narodi svojom voljom i sporazumom - a ne secesija administrativnih republika i tuđi diktati - mogu likvidirati i stvarati sebi novu ili nove državno-društvene zajednice.

Nepristajanje na takav odnos predsednika Republike Srbije, Slobodana Miloševića, ne samo da zaslužuje podršku nas ljudi s dostojanstvom i potomaka onih

koji su podosta doprineli porazima zavojevača na našu zemlju i propasti njihovih novih carstava - nego izaziva i nužnost upozorenja da na takvu kapitulaciju niko nema prava.

O tome će se, eventualno, moći razgovarati tek kada bude likvidirana engleska kruna i Velika Britanija bude podeljena na »suverene« Škotsku, Vels, Irsku... kada ujedinjena Nemačka, Italija, Francuska... budu rasparčane na srednjovekovne države, a SAD na svoje administrativne delove koje je silom i kupoprodajom objedinila; SSSR na svoje državne delove, itd.

Bez toga, pomenuto internacionalno, nedemokratsko delovanje u vezi s Jugoslavijom - poput onoga na Berlinskom kongresu 1878. godine - predstavlja pamljenje upravo onoga fitilja pod ogromnim svetskim oružjem kojeg se svi plaše...

Mi svakako najmanje - rekao je Jakšić.

(Politika, 19. 10. 1991)

Antonije Isaković

SRBI SE TRETIRAJU KAO NACIONALNA MANJINA

»Jugoslavija je u ovom dokumentu uništena, a o srpskom narodu se uopšte ne vodi računa, jer više od dva miliona Srba, prema tom predlogu, postaju nacionalna manjina »kaže komentarišući predlog haškog sporazuma, akademik Antonije Isaković«.

Evropa je nemačkom narodu dozvolila da se ujedini, a Srbi bi, posle toliko žrtava u ratovima, trebalo da budu kažnjeni i prepušteni na milost i nemilost novim režimima na našem prostoru. Pri tom se gubi iz vida, kaže akademik Isaković, da Srbi u današnjoj Hrvatskoj i Bosni ne žive u enklavama. Oni su u enklavama u gradovima, u Zagrebu, Rijeci, i drugim, ali imaju i svoje velike srpske teritorije.

Čudno je to da Evropa uzima kao važeće - privatne, boljševičke, Brozove, nikad i nigde overene unutrašnje granice, upozorava Isaković. U tim granicama Srbi bi postali građani drugog reda.

Ja znam da taj haški papir još nije potpisan, da je on otvoren za drukčije predloge, ali je ipak neverovatno to što se i u takvom dokumentu potpuno ignorišu opredeljenja najbrojnijeg naroda u Jugoslaviji, pa i rezultati izjašnjavanja ovog naroda u Hrvatskoj. Ne može Evropa nekom narodu da kaže da mora da živi tamo gde neće da živi. To važi za Hrvate, ali mora da važi i za Srbe.

(Politika, 19. 10. 1991)

Pismo srpskog patrijarha Pavla lordu Karingtonu

DRUGI PUT U OVOM VEKU SRPSKI NAROD JE SUOČEN SA GENOCIDOM

Povodom zbivanja sa srpskim narodom u Hrvatskoj, srpski patrijar gospodin Pavle uputio je pismo predsedavajućem Konferencije o Jugoslaviji lordu Karingtonu u kome se kaže:

»Kao vekovni čuvar srpske duhovnosti i srpskog nacionalnog i kulturno-istorijskog identiteta, Srpska pravoslavna crkva je posebno zabrinuta za sudbinu srpskog naroda u ovom prelomnom času. Po drugi put u ovom veku srpski narod je suočen sa genocidom i izgonom sa teritorija na kojima je vekovima živeo.

Prvi put se to dogodilo tokom Drugog svetskog rata pod takozvanom Nezavisnom državom Hrvatskom, kvislinškom i fašističkom tvorevinom nacističke Nemačke i fašistike Italije. Tom prilikom preko 700.000 Srba zaklano je i umoreno na drugi način, po pravilu svirep, u Jasenovcu, drugim logorima smrti i u brojnim jamama i ponorima u kojima neki od njih i danas poživaju, a poneki iz jama izbačeni još i danas svedoče sa tog stradanja i pakla. Sve ovo je činjeno prema programu stvaranja etnički čiste Hrvatske i zatiranja svih Srba, što je najbolje izrazio ustaški ministar doglavljanik Mile Budak koji je rekao: Jedan dio Srba ćemo pobiti, drugi raseliti, a ostale ćemo prevesti u katoličku veru i tako pretopiti u Hrvate.

Bitan deo tog zločinačkog nauma bilo je nasilno pokrštavanje pravoslavnih Srba što je sprovodila katolička crkva u Hrvatskoj. Sprovođenje tog zločinačkog plana iznenadilo je čak i specijalnog nemačkog poslanika - Hermana Nojbahera, koji je na sledeći način izveštavao svoje pretpostavljene: 'Recept za pravoslavce ustaškog vođe i poglavnika Ante Pavelića podseća na najkrvavije ratove koji se pamte. Jedna trećina Srba mora se pokatoličiti, jedna trećina napustiti zemlju, a jedna trećina mora umreti. Poslednja tačka ovog programa bila je sprovedena. Na osnovu izveštaja koji su doprli do mene cenim da je broj onih koji su goloruki poklani oko tri četvrtine miliona'.

Tako su Srbi postali divljač za odstrel. Spiskovi smrti bili su gotovo beskrajni.

Sa ponovnim proglašavanjem nezavisnosti Hrvatske i izričitim priznanjem njenog predsednika Franje Tuđmana da je njen preteča u tom navodnom neprekinutom hiljadugodišnjem kontinuitetu hrvatske državnosti i takozvane nezavisne države Hrvatske započelo je novo, a po mogućim posledicama možda i pogubnije, stradanje Srba u Hrvatskoj.

Ti naši sunarodnici iste vere i krvi suočeni su sa sledećim kobnim izborima. Ili će se oružjem u ruci izboriti za opstanak u istoj državi sa maticom srpskog naroda, ili će biti prisiljeni da se iz te »nove NDH« pre ili posle isele. Trećeg nema.

Zato ih srpska država i srpski narod moraju zaštititi svim legitimnim sredstvima uključujući i oružanu samoodbranu srpskih života i svih srpskih krajina.

Teritorije na kojima je srpski narod vekovima živeo i na kojima je aprila 1941. godine imao etničku većinu, pre izvršenja genocida nad njima od strane hrvatskih kvislinških vlasti, ne mogu ostati u sastavu bilo kakve nezavisne Hrvatske već se moraju naći pod zajedničkim državnim krovom sa današnjom Srbijom i svim srpskim krajinama.

Vreme je da se shvati da žrtve genocida i njegovi negdašnji, a možda i budući vinovnici, ne mogu više živeti zajedno. Posle Drugog svetskog rata niko nije prisiljavao Jevreje da žive zajedno sa Nemcima u istoj državi. Srbi su, međutim, bili prisiljeni da žive zajedno sa Hrvatima, doduše u okviru Jugoslavije kao zajedničke države u kojoj je Hrvatska bila samo jedna od šest federalnih jedinica. Granice te Hrvatske nisu ni istorijske, ni etničke, nego određene voljom Josipa Broza Tita, vođe komunističke revolucije u Jugoslaviji, a Hrvata po narodnosti.

Onog trenutka kada su Hrvati proglasili nezavisnost takve Hrvatske Srbi u Hrvatskoj su koristeći to isto pravo naroda na samoopredeljenje do otcepljenja odlučili da žive u krnjoj Jugoslaviji, odnosno u državi u kojoj će biti matica srpskog naroda. U protivnom, pre ili posle, bili bi izloženi zatiranju svog nacionalnog identiteta, svoje vere i imena a možda i progonstvu u fizičkom istrebljenju. Onima koji su vekovima unijatali i pokrštavali, a u Drugom svetskom ratu i fizički zatirali Srbe, samo zato što su Srbi i pravoslavci, više se ne može verovati. Tu strašnu istinu treba da shvate i svi dosadašnji Jugosloveni i civilizovana Evropa.

Srpska pravoslavna crkva se zalaže za poštovanje interesa hrvatskog naroda, ali da se na isti način uvažavaju i životi i interesi srpskog naroda. Zalažući se za ove principe, molimo vas da se i vi založite za njih kako bi se došlo do pravednih rešenja i kako ne bi ogrešili svoje duše. U duhu svoje izvorne misije Srpska pravoslavna crkva, svi njeni arhijereji i sveštenici moliće se i mole se Bogu za mir u ovoj napaćenoj zemlji«, kaže se u pismu srpskog patrijarha gospodina Pavla predsedavajućem Međunarodne konferencije o Jugoslaviji lordu Karingtonu. (Tanjug)

(Politika, 25. 10. 1991)

Deklaracija Beogradskog univerziteta povodom predloga Haške konferencije

OPASAN PRESEDAN U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA

Na adresu Ujedinjenih nacija, Evropske zajednice, zemalja članica EZ, svetskih supersila SAD i Sovjetskog Saveza, 42 univerziteta u svetu, svim jugoslovenskim univerzitetima, čelnim ljudima Haške konferencije, lordu Karingtonu i Van den Bruku, juče je upućena Deklaracija Beogradskog univerziteta povodom predloga Haške konferencije o rešavanju jugoslovenske krize.

Tekst Deklaracije sačinili su ugledni profesori sa četiri fakulteta Beogradskog univerziteta: Pravnog, Filozofskog, Ekonomskog i Fakulteta političkih nauka, rekao je

juče dr Rajko Vračar, rektor Univerziteta, upoznavajući novinare sa ovim dokumentom. Deklaraciju je usvojilo Nastavno-naučno veće Univerziteta i ona, kako je rekao rektor, odražava stav univerziteteske javnosti, nastavnika i studenata.

Profesor Vračar kazao je da se Univerzitet u Beogradu opredelio da bude visoko-profesionalizovana ustanova, što podrazumeva da bude iznad dnevne politike, da bude faktor razvoja društva i kad utiče na društvo da to čini snagom argumenata. Međutim, u trenutku kad se rešava sudbina Jugoslavije, i to dobrim delom izvan Jugoslavije, kad se rešava sudbina srpskog naroda, Univerzitet je obavezan da kao najviša naučno-obrazovna institucija iskaže svoje mišljenje, objasnio je dr Vračar.

U Deklaraciji se kaže: »Sledeći svoju humanističku tradiciju i univerzalna načela slobode, demokratije i pravde, Beogradski univerzitet, koji postoji preko 150 godina, sa svojih sto hiljada studenata i šest hiljada nastavnika, izražava duboku zabrinutost i strah za sudbinu srpskog naroda i drugih jugoslovenskih naroda, kao i za mir na Balkanu i Evropi.

Beogradski univerzitet kao duhovno i kulturno jezgro srpskog naroda uvažava napore i angažovanje evropske i međunarodne zajednice za iznalaženje mirnog i pravednog rešenja jugoslovenske krize.

Predloženi dokument Haške konferencije, međutim, duboko nas je uznemirio i zabrinuo. Uvereni smo da taj dokument, koji nema nikakav osnov u međunarodnom pravu već je izraz političke volje država koje iza njega stoje, rešenjima koja nudi ne može da obezbedi trajan mir i pravedno razrešenje krize. Štaviše, verujemo da bi njegovo oživotvorenje još više razbukvalo ratne sukobe i pretvorilo ih u trajan izvor nemira na ovom prostoru. Realno je pretpostaviti da bi se takvi sukobi mogli proširiti na ceo Balkan, pa i Evropu.

Dokument Haške konferencije ukida Jugoslaviju kao suverenu i legitimnu državu, što je akt bez presedana u međunarodnim odnosima. Suprotno odredbama člana 2. stav 4. Povelje Ujedinjenih nacija, načelima I, III i IV Helsinškog akta kao i Pariske povelje, tim dokumentom se brišu međunarodno priznate i garantovane granice Jugoslavije, a umesto nje stvara se šest nezavisnih država od njenih federalnih jedinica - republika.

Tim se dosadašnje administrativne republičke granice proglašavaju međunarodnim i nepromenljivim. Prenebregava se, međutim, da te republičke granice, koje su uspostavljene unutar jugoslovenske države, nisu utvrđene po kriterijumima međunarodnog prava. One čak nisu utvrđene ni unutrašnjim pravnim aktima niti u demokratskom postupku, već odlukom bivšeg Politbira Komunistike partije Jugoslavije.

Beogradski univerzitet je uveren da Haški dokument, koji legalizuje jednostranu secesiju i razbija Jugoslaviju, čini opasan presedan u međunarodnim odnosima. Razgradnjom Jugoslavije i stvaranjem, umesto nje, šest nezavisnih država sa više mogućih autonomnih oblasti sa velikim pravima, neće se obezbediti trajan mir na ovim prostorima, nego će se, naprotiv, umnožavanjem antagoniziranih političkih subjekata, proizvesti nova žarišta sukoba. Strahujemo da bi jugoslovenski presedan mogao postati novo pravilo političkog ponašanja Evrope.

Posebno ističemo da Haški dokument stavlja srpski narod u izrazito neravno-pravan položaj u odnosu na sve druge jugoslovenske narode. Srpski i crnogorski narod su jedini od naroda, koji čine Jugoslaviju, imali svoje države u novom veku. Srpska država je žrtvovala jednu trećinu svoga stanovništva da bi, uz pomoć velikih savezničkih sila u Prvom svetskom ratu, ujedinila srpski narod i druge jugoslovenske narode u jednu državu. Nove žrtve i isto savezništvo su u Drugom svetskom ratu potvrdili kontinuitet Jugoslavije. Predloženim rešenjima srpski narod se potpuno razbija jer bi trebalo da živi na teritorijama pet novostvorenih država. Oko tri miliona Srba izvan sadašnje Republike Srbije imalo bi status nacionalne manjine. Smatramo da se celom srpskom narodu mora priznati legitimno pravo na samoopredeljenje kao što se haškim dokumentom to pravo priznaje svim drugim jugoslovenskim narodima.

Beogradski univerzitet posebno ukazuje na težak položaj srpskog naroda koji živi u administrativnim granicama sadašnje Republike Hrvatske, nad kojim je Nezavisna Država Hrvatska za vreme Drugog svetskog rata izvršila besprimeran genocid. Sadašnja hrvatska vlast je, odmah posle izbora, ustavom izbrisala postojanje srpskog naroda u Hrvatskoj i započela progon nad njim. Zbog toga srpski narod ne može očekivati da će u toj državi očuvati svoj kulturni i nacionalni identitet, pa ni fizički opstanak, bez obzira na specijalan status koji mu se nudi haškim dokumentom.

Nama studentima i profesorima Beogradskog univerziteta, neshvatljivi su razlozi zbog kojih države saveznice Srbije u oba svetska rata, koje su učestvovala u stvaranju Jugoslavije, danas tu državu ruše, ne obazirući se na žrtve i interese srpskog naroda, pa čak ni na vlastite žrtve i interese. Po našem dubokom uverenju, naprotiv, postoje ozbiljni razlozi da se država koju su stvorili saveznici zajedno sa Kraljevinom Srbije i Kraljevinom Crne Gore očuva čime bi bio sačuvan i životni interes srpskog naroda da i dalje živi u jednoj državi, ili postojećoj ili izmenjenoj voljom naroda koji u njoj žele da žive.

Osećamo istorijsku i moralnu dužnost i odgovornost da upozorimo da se haškim dokumentom položaj srpskog naroda kao i ukupna konstelacija odnosa na Balkanu, pa i u Evropi, suštinski vraćaju na stanje od pre 1914. godine. Istovremeno, izražavamo i naše duboko strahovanje da se događaji iz tog vremena ne ponove.

Beogradski univerzitet očekuje od Haške konferencije da preispita predloženi dokument za rešenje jugoslovenske krize tako što će u njega uneti više razumevanja i odgovornosti za sudbinske interese svih jugoslovenskih naroda, a posebno srpskog naroda u Hrvatskoj, čija egzistencijalna ugroženost čini srž i suštinu sadašnjih sukoba u Jugoslaviji. Na taj način, Haška konferencija bi svoje predloge učinila prihvatljivim za sve narode Jugoslavije i tako opravdala svoju istorijsku ulogu i odgovornost«.

(Politika, 25. 10. 1991)

Delegati Saveznog veća o haškom dokumentu

NEPRIHVATLJIVO NEGIRANJE JUGOSLAVIJE

Rasprava o elementima sporazuma za globalno rešenje jugoslovenske krize pokazala je neslaganje većine sa ovim dokumentom. - Ne uvažava se glas onih koji žele da ostanu u Jugoslaviji

Elementi sporazuma za globalno rešenje jugoslovenske krize, skrojeni u Hagu, moraju biti doručeni - osnovna je ocena sedam radnih tela Skupštine SFRJ, koja su juče pre podne razmatrala ovaj dokument.

Brojne delegatske primedbe, upućene Saveznom veću, koje se nešto kasnije sastalo sa istom temom dnevnog reda, glas su protiv negiranja suverene države Jugoslavije, kao jedino priznatog međunarodnog subjekta, uz posebno isticanje neprihvatljivosti predloga za menjanje spoljnih, a nediranjem u unutrašnje granice.

Uz haški predlog, juče su se u Skupštini SFRJ pojavile i polazne osnove za razrešenje državno-političke krize u Jugoslaviji, prosledene od kolektivnog šefa države, tako da su i o njemu delegati imali priliku da kažu svoju reč.

Ni juče Savezno veće nije moglo ništa drugo, sem da, umsto zakazanog zasedanja, proglasi sastanak prisutnih delegata. Odsustvovali su, slovenački i hrvatski delegati, ali i Makedonci i Albanci sa Kosova.

U tom sastavu, delegati, u Saveznom veću Skupštine SFRJ mahom su ponovili sve primedbe izrečene na sednicama radnih tela koja su mu prethodila, a one se sastoje u oštroj kritici Elemenata sporazuma za globalno rešenje jugoslovenske krize. Najglasnije zamerke su da ovaj dokument ne poštuje činjenicu da je Jugoslavija jedini međunarodno pravni priznati subjekt. Većina učesnika u raspravi smatra apsolutno nemogućim prihvatanje ovog dokumenta.

Obraćajući se direktno lordu Karingtonu delegat Bojan Selenić zamorio mu je što je zaobišao savezni parlament rekavši da ukida zemlju koja postoji već 70 godina. Slovenija i Hrvatska ne žele da se donese akt koji bi im omogućio legalno odvajanje od Jugoslavije, a predlog EZ njima ide naruku ističe Selenić i zamera Budimiru Lončaru što je »sastančio sa nesvrstanima, dok traje rat u Iraku, a sada nije našao za shodno ni da ih upozori da i njihovi građani ratuju u Hrvatskoj«.

Ivan Veselinović rekao je da nijedan delegat nema mandat da prihvati brisanje Jugoslavije sa karte sveta, zatraživši od Saveznog veća da zauzme jasan stav o svim događajima koji su doveli do situacije da se Jugoslaviji diktatom spolja nameću rešenja krize. Upozorio je da se ne zna ko je kriv za debakl Armije u Sloveniji.

Prema mišljenju Milisava Milenkovića predlog EZ ne dolikuje civilizovanoj zajednici koja jugoslovenske narode svodi na nivo divljih plemena. Upitao je koji je to savezni organ zatražio mešanje EZ u unutrašnje stvari Jugoslavije podsetivši da naša zemlja nije ni članica EZ. Bilo koji organ da je to uradio - SIV, Predsedništvo, ili

JNA - dužan je da Skupštinu o tome informiše, dodajući da Haški dokument predstavlja nenaoružanu agresiju na mir i slobodu građana Jugoslavije. Slično mišljenje bilo je i Dragana Malovića koji je istakao da umesto pravnog i pravičnog rešenja krize, EZ predlaže rešenje koje ne uvažava glas svih onih koji ne žele da ostanu u Jugoslaviji. Haški dokument, naglasio je, ignoriše stav tri republike koje su prihvatile Beogradsku inicijativu.

Prema shvatanju Mijata Šukovića Haški dokument se ne sme unapred odbaciti. Bez obzira na sve njegove nedostatke, biće polazište za sve dalje dogovore o budućnosti jugoslovenske zajednice, sviđalo se to nekom ili ne, pa zato valja učiniti sve da se njegov sadržaj popravi i koriguje.

Apelujući za mir Verica Dudić ukazala je da su sve republike praktično ukinule federaciju zakidajući joj izvorne prihode i dodala da je Haška konferencija verovatno pošla od te slike. Predloženi dokument lorda Karingtona ocenila je kao minimum prihvatljiv za sve, a u njega bi trebalo ugraditi teze o ljudskim slobodama i pravima, kao i o ekonomskim interesima koje je usvojilo ovo Savezno veće.

Diktat, ultimatum i ucena - tri su reči kojima je Radivoje Ščepanović okarakterisao ovaj dokument.

Pogrešno bi bilo i nerealan za sadašnje stanje u zemlji kriviti druge kad su krivci među nama, ukazao je Božidar Žan i objasnio da su najveći krivci nacionalne vode, a da je Evropa prihvatila faktičko stanje. Haški dokument polazi od realnosti i naše podeljenosti, a nudi jednu opciju i političko rešenje čiji je osnovni cilj očuvanje jugoslovenske zajednice na osnovama koje su sada jedino moguće, rekao je Žan i podsetio da su taj akt prihvatili legalni predstavnici pet republika, a ni šesti ga nije u potpunosti odbacio. Replicirajući mu, Branko Kostić je zatražio da se za Jugoslaviju izjasne svi koji je žele, a ne može se insistirati na zajedničkom sastanku svih kad neki vode rat protiv Jugoslavije.

Miroslav Belović predložio je da se svim parlamentime Evrope uputi pismo i objasni kako je Skupština SFRJ blokirana i napuštena. Ako se to kaže čoveku kome je na srcu parlamentarizam, videće u čemu je stvar, smatra Belović.

Ne dovodeći u pitanje dalji rad Konferencije u Hagu dr Slobodan Gligorijević, predsednik Skupštine SFRJ, rekao je da dokument a posebno neki njegovi delovi, nikako ne može da dobije podršku, jer se na nelegitiman i nelegalan način ukida Jugoslavija što je presedan kao i proglašenje republičkih granica - državnim. U tom aktu, kaže, nigde se ne govori o režimu u prelaznom periodu transformacije. Bez toga, veliki je rizik od haotičnog raspada zemlje sa nesagledivim posledicama, istakao je predsednik Skupštine založivši se za uključivanje Skupštine SFRJ kao ravnopravnog subjekta u rešavanju krize.

Pravog rešenja nema bez dogovora jugoslovenskih naroda, uverenje je Dragoljuba Jakića koji je dodao da nas ne može pomiriti EZ ni bilo ko drugi već samo dobra volja i namera svih jugoslovenskih naroda.

Podsetivši da od 1986. godine sa skupštinske govornice upozorava da je u pitanju izdaja zemlje Zarija Martinović je rekao da teško podnosi raspad Jugoslavije. Srpski

narod za ovu zemlju dao je tri miliona žrtava, rekao je Martinović i dodao da nas je Evropska zajednica svrstala u plemenske horde kao da mi nikada nismo imali državu.

Ratko Vukčević je rekao da se igraju dve utakmice: jedna u Hagu, druga u Jugoslaviji, dok je Skupština SFRJ u gledalištu. Niti nas pozivaju tamo, niti nas pozivaju ovde, rekao je Vukčević i zapitao ko će biti pobednik.

Narednu sednicu trebalo bi da posvetimo uspostavljanju mira u zemlji, predložio je Husein Hodžić i objasnio da bi Skupština tada trebalo da oceni rad Predsedništva i SIV, kako bi bile preduzete mere koje bi zaustavile neustavne i ratnohuškačke odluke, koje se u nekim telima donose.

(Politika, 24. 10. 1991)

ZA JUGOSLAVIJU 12, 6 MILIONA LJUDI

- Nijednu uredbu koja je u nadležnosti Skupštine Jugoslavije, četvoročlano Predsedništvo nije donelo. Mada nas u Hagu nazivaju nekompletnim, mi o njima ne mislimo tako i bili bismo sretni kada bi EZ makar delić obaveza, koje je preuzela prema Jugoslaviji i ispunila.

Mi smo za sutra sazvali sednicu Predsedništva SFRJ i ponovo pozvali sve članove, naravno i Mesića, međutim, izvesno je da oni neće doći, zbog čega će Predsedništvo Jugoslavije biti isključeno iz daljnjeg rada Haške konferencije - ovo je delegatima Saveznog veća, uz ostalo, rekao potpredsednik Predsedništva SFRJ Branko Kostić.

Obaveštavajući delegate o toku jučerašnjeg konsultativnog sastanka predstavnika onih naroda koji se nisu odlučili za secesiju ili su pak izrazili želju da ostanu u zajedničkoj državi, Kostić je rekao da na jednoj strani postoji grubo narušavanje saveznog Ustava i zakona, jednostrana secesija, konstituisanje dve nacionalne države, a na drugoj strani, jesu oni koji su zainteresovani za ostanak u Jugoslaviji, koji čute i čekaju da ne bi povredili neku odredbu postojećeg Ustava Jugoslavije. Današnjem skupu prisustvovali su, po rečima Kostića, najodgovorniji predstavnici Srbije, Crne Gore i pojedinih autonomnih oblasti iz BiH, predstavnici jednog od tri konstitutivna naroda, koji nije želeo da učestvuje u donošenju memoranduma o otepljenju, odnosno suverenosti BiH.

- Želeli smo da testiramo situaciju, računajući na bojkot nekih članova državnog Predsedništva i njihove velike napore da i dalje razgrađuju Jugoslaviju i da li ovo Predsedništvo ima podršku naroda koji želi da živi u Jugoslaviji.

Izračunali smo da učesnici konsultativnog sastanka predstavljaju 12, 6 miliona ljudi ili 52 odsto ukupnog stanovništva. Time smo želeli reći Mirovnoj konferenciji da nema trajnog i mirnog rešenja ako se na zadovoljavajući način ne rešava status naroda koji su u Jugoslaviju ugradili dve svoje države i objektivno za nju najviše žrtvovali. Hteli smo da upozorimo da se mirno rešenje krize ne može graditi na odnosu četiri

plus dva ili pet prema jedan, da upozorimo da pravo na otepljenje i secesiju ne može biti jače od prava onih koji hoće da ostanu u Jugoslaviji. Preduzeli smo mere da se, što je moguće pre, obezbedi institucionalizacija za ove koji hoće da žive u toj zajednici, a mi smo kao Predsedništvo preuzeli obaveze i odgovornost. Bez podele na Srbe, Crnogorce i Muslimane, okrenuli smo se svima - istakao je Kostić.

- Ubeđen sam da svako rešenje koje polazi od toga da BiH kao republika ravnopravnih naroda bude van sastava te Jugoslavije, pri ovako zaoštrenim međunacionalnim odnosima, kada dve stranke dva naroda preglasavanjem nameću volju trećem konstitutivnom narodu da izađe iz Jugoslavije, vodi novom zaoštavanju. Iz tih razloga svi narodi i građani, koji tamo žive treba rešenje da traže u novoj državnoj zajednici, koja će biti otvorena i za druge - naglasio je Kostić i dodao da se slično razmišlja i kada je Makedonija u pitanju.

Govoreći o angažmanu EZ u rešavanju naše krize, Kostić je ukazao da zajednica ne treba da nameće nama svoje rešenje, već da nam pomogne da ga sami nađemo.

(Politika, 24. 10. 1991)

NEPRIHVATLJIV HAŠKI DOKUMENT

Haški dokument ponuđen kao, navodno, »globalno rešenje jugoslovenske krize« je sa svih stanovišta posmatran, a sa ekonomskog posebno, necelishodan, neodrživ i nerihvatljiv - suština je u najkraćem, jučerašnje rasprave u Skupštini Jugoslavije vođene na zajedničkoj sednici Odbora Veća republika i pokrajina za kreditno-monetarni sistem i ekonomske odnose sa inostranstvom, kao i Odbora Saveznog veća za društveno-ekonomske odnose.

Kraća uvodna razmatranja, pre svega ekonomske strane, ali i faktičke sadržine pomenutog dokumenta, prethodno su dali guverner Narodne banke Jugoslavije Dušan Vlatković, zamenik saveznog sekretara za finansije Slavoljub Stanić i zamenik direktora Savezne uprave carina Nedeljko Milanković.

Napominjući da se radi o stručnom mišljenju Narodne banke - o čemu se Savet guvernera nije izjašnjavao, a, i kad bi, njegov stav bi normalno podrazumevao i svu različitost postojećih političkih prilika karakterističnih za Jugoslaviju - Dušan Vlatković je odmah skrenuo pažnju da Haška deklaracija u ekonomskim rešenjima koja se nude za skup budućih država uopšte ne predviđa jedinstveni novac. Štaviše, predviđa da svaka članica takve zajednice ima različit novac i sopstvenu centralnu banku, a da se »uspostavljanje zajedničkog platnog sistema tek razmotri kao mogućnost« uz uspostavljanje međusobnog klirinškog plaćanja u konačnom obračunu. Ocenjujući ovo kao neprihvatljivo, guverner Vlatković je zaključio da se time i u takvom modelu zajednice »ne obezbeđuje funkcionisanje jedinstvenog monetarnog i deviznog sistema u jedinstvenom ekonomskom prostoru« pa da, samim tim, nema ni zajedništva.

Slavoljub Stanić je Hašku deklaraciju ocenio kao model u kome se Jugoslavija unapred tretira kao već nepostojeća država, kao i da su u njoj predviđeni zajednički atributi ne samo daleko i ispod svakog očekivanja već i ispod onog što u pogledu zajedništva već poseduje i sama Evropska zajednica. Napominjući da bi to bila čak labavija asocijacija, na nižem nivou ekonomske integracije od Evropske ekonomske zajednice, Stanić je podsetio da zemlje buduće ujedinjene Evrope i pre ujedinjenja imaju itekako dobar zajednički mehanizam trgovinske zaštite, kao i veoma jake, zajedničke, fondove namenjene razvoju ili zaštiti poljoprivrede. Takođe i odgovarajući mehanizam koji obezbeđuje izvorne prihode za budžet te zajednice.

Po njegovom mišljenju, u nastavku skupa u Hagu svakako treba postaviti pitanja koja i u do sada ponuđenom dokumentu ostaju bez odgovora. Pogotovo kad se radi o jedinstvenim institucijama i naravno prelaznom periodu od sadašnjeg ustrojstva Jugoslavije do eventualno budućeg. Takođe, bez harmonizacije u fiskalnoj politici neće biti ni bilo kakve zajednice - naglasio je Stanić. Na kraju, sugerisao je da se u Hagu svakako traži odgovor šta će se dogoditi sa međunarodnim ugovorima i obavezama koje je Jugoslavija ranije preuzela, ali i sa članstvom u međunarodnim institucijama, kao i, naravno, kako se uopšte predviđa finansiranje saveznih institucija u nekom, eventualnom »prelaznom periodu ka budućem ustrojstvu. Njegova napomena je, naime, da su sva ova pitanja veoma važna i za Evropsku zajednicu i da, samim tim, preko njih neće moći olako da se pređe u Hagu.

(Politika, 24, 10. 1991)

Članovi Ustavne komisije o dokumentu iz Haga

LOŠ POČETAK ZA RAZGOVOR

Jučerašnja razmena mišljenja prisutnih članova Ustavne komisije Skupštine Jugoslavije (nije bilo kvoruma, pa ni sednice i zaključaka) o Elementima sporazuma za globalno rešenje jugoslovenske krize, pripremljenim u Hagu, kretala se od stavova (koje je zastupala većina) da je ovaj dokument nepodoban za naše prilike, do ocene uvaženog stručnjaka za ovu oblast Mijata Šukovića, da je to samo prva verzija projekta, podložna promenama i da ne predstavlja ultimatum, o sistemu »uzmi ili ostavi«.

Ocenivši neprihvatljivom činjenicu da je predlog ovog akta kreiran u uskom krugu i da dovodi u pitanje pravo da o sudbini Jugoslavije odlučuju njeni narodi, a da u tome Haška konferencija treba samo da im pomogne, dr Slobodan Gligorijević, predsednik Skupštine SFRJ i ove komisije, istakao je da je »presedan u međunarodnoj pravnoj praksi takav način nastajanja novih država i nestajanja Jugoslavije, konstituisane 1918. godine, suprotan Povelji OUN i dokumentima KEBS«.

Jasna je intencija autora da pomogne Jugoslaviji, ali samo ta želja ne pomaže izlasku iz krize, rekao je Svetozar Škarić, naglašavajući da je ključni problem što se

postojeća država Jugoslavija rastače na šest samostalnih država. To je moguće, dodao je, ali samo ako za to postoji opšta saglasnost.

Nikola Stefanović tvrdi da »stavljanje potpisa nekih republika koje su, navodno, nameravale da ostanu u Jugoslaviji pokazuje da one to nisu stvarno želele« i da su ponuđeni elementi političko nasilje nad narodom koji želi da ostane u Jugoslaviji.

Podsetivši da je rasprava o ovom dokumentu u njegovoj republici izazvala dosta komentara i da ima dosta primedbi na karakter institucionalizacije ponuđene zajednice. Damjan Šečković, potpredsednik Skupštine Crne Gore, objasnio je da su ovo samo elementi sporazuma, koji će se, verovatno, poboljšati i najavio današnju raspravu u crnogorskom parlamentu o tome, kao i referendum građana.

Za Mirka Radulovića neprihvatljivo je da Jugoslavija treba da nestane sa geografskih karata potezom pera, za Radovana Šturanovića posebno to što pojedine jugoslovenske narode svodi na prava nacionalnih manjina, a za Jakšu Markovića apsolutni ultimatum za nestanak Jugoslavije, pa je neuspela polazna osnova za dalje razgovore.

- Ovo nije konačan predlog, već prva verzija projekta, podložna promenama. I nije ultimatum, već ponuda za razmatranje, što proizilazi i iz naziva i iz sadržaja dokumenta - uveren je dr Mijat Šuković, zalažući se za pristup koji će uvažiti potrebu da se daju konkretni predlozi čime zameniti ono što ne odgovara i popuniti praznine Prema njegovom mišljenju, ovaj haški akt sadrži opredeljenje da se na jugoslovenskom prostoru obezbedi oblik zajedništva sa međunarodnim subjektivitetom, istina, bez naziva. Druga je stvar njene institucionalizacije.

(Politika, 24. 10. 1991)

ZAŠTO ALBANCI NISU BILI NA SEDNICI

Trinaest delegata Albanaca sa Kosova dostavilo je juče poslepodne predsednici Saveznog veća Skupštine SFRJ pismo u kojem je obaveštavaju da su odlučili da ne učestvuju u radu sednice ovog skupštinskog doma. Za takav svoj korak obrazloženje nalaze u neučestvovanju delegata iz Slovenije, Hrvatske i Makedonije ističući »da nisu ispunjeni Ustavom SFRJ i Poslovníkom o radu Saveznog veća predviđeni uslovi za održavanje ove sednice«.

Ocenjujući da su stavovi grupe članova Predsedništva i armijskog vrha, kao i održavanje sednice sa predstavnicima onih koji bi, kako kažu, tobože trebalo da sačinjavaju novu Jugoslaviju, suprotni nastojanjina da se kriza reši mirnim putem, ističu da ova sednica Veća zapravo predstavlja nastojanje da se samo potvrde odluk pomenute grupe članova Predsedništva. Kažu, da na sebe neće da preuzmu tako veliku odgovornost.

(Politika, 24. 10. 1991)

**REAGOVANJA POSLE
3. PLENARNE SEDNICE
KONFERENCIJE U HAGU**

Alija Izetbegović, po povratku iz Haga:

MIR, PA PREGOVORI

»Moji povraci iz Haga polako počinju da liče na povratke sa sastanaka predsednika jugoslovenskih republika«, bile su prve reči Alije Izetbegovića, predsednika Predsedništva BiH sinoć na sarajevskom aerodromu. Novinarima je izjavio da je lord Karington zahtevao efektivni mir u Jugoslaviji i da gospoda ispoštuju potpisano primirje. Od toga, da li će biti efektivnog mira ili ne, zavisi nastavak Konferencije u Hagu, rekao je Izetbegović. On je naglasio da je u Hagu iskoristio priliku da upozna lorda Karingtona sa novonastalom situacijom u BiH i »rekao sam da je nizom odluka Srpske demokratske stranke stvorena nova situacija u BiH koja stvara zabrinutost kod građana«, reči su Izetbegovića. Dodao je da je mislio na stvaranje regiona, formiranje Skupštine srpskog naroda u BiH i, kako se saznaje, stvaranje paravojnih jedinica. Izetbegović je objasnio da je rekao da je SDS zakazala mimo zakona neki referendum-plebiscit, te da postoji osnovana sumnja da bi taj rezultat mogao da bude lažiran.

Alija Izetbegović je sinoć ocenio da su svi u Jugoslaviji suočeni sa sankcijama Evropske zajednice i da one neće moći biti selektivne, jer smo svi mi privredno povezani. Na kraju, na pitanje novinara kako će se prekid jučerašnje Konferencije u Hagu odraziti na prilike u BiH Izetbegović je izjavio: »Sudbina Bosne i Hercegovine je u našim rukama, iako se mi sami ne uspemo dogovoriti niko nam sa strane neće pomoći.«

M. Lučić

Milan Kučan:

SLOVENIJA PRIHVATILA PREKID KONFERENCIJE

Slovenija prihvata predlog lorda Karingtona da se Konferencija o Jugoslaviji prekine dok se ne vidi da li će se održati 11. sporazum o prekidu vatre, postignut juče između Hrvatske i Srbije. To je na jučerašnjoj konferenciji za novinare izjavio predsednik Predsedništva Slovenije Milan Kučan, govoreći u Hagu po završetku četvrte plenarne sednice Konferencije o Jugoslaviji.

- Za nas - dodao je Kučan - nastavak Konferencije u uslovima rata predstavlja moralnu dilemu. Njeno produžavanje u takvim okolnostima dalo bi »legitimitet ratu« - ocenio je Kučan i dodao da je skeptičan u odnosu na to da će se najnoviji sporazum o prekidu vatre održati.

Objašnjavajući stavove Slovenije na Konferenciji, Kučan je rekao da ta republika prihvata načelni pristup generalnom sporazumu, sadržan u tački 1. Haškog dokumenta. Ta načelna podrška ne podrazumeva, međutim, i automatsku podršku Slovenije slobodnom savezu republika. To je, prema stavu Slovenije, samo jedna od ravnopravnih varijanti za rasplet jugoslovenske krize.

Kučan je podržao i tačku C Haškog dokumenta, koja govori o tome da one republike koje to žele mogu da »formiraju zajedničku državu«. - Ne prihvatamo, međutim, amandman Srbije i Crne Gore na tu tačku, jer ona podrazumeva kontinuitet dosadašnje Jugoslavije - rekao je Kučan.

Naglašavajući da je odluka Slovenije da bude nezavisna i suverena država, nesporo legalna i legitimna, Kučan je rekao da ta republika želi da sa drugim republikama uspostavi neku vrstu jugoslovenske EFTA - zone zajedničke trgovine.

Milan Kučan se na kraju konferencije za štampu posebno založio da što pre počnu razgovori o razdruživanju, deobnom bilansu i pravnom nasleđu Jugoslavije.

(Tanjug)

dr Zoran Đinđić, predsednik IO Demokratske stranke:

OSLOBODITI SE KRNJEG JUGOSLOVENSTVA

Stav Demokratske stranke jeste da haški aranžman, čak i da je prihvaćen, ne bi doveo do prekida rata i do uspostavljanja stabilnog političkog poretka u ovom delu Balkana. Prosta rešenja, kao što je pretvaranje jugoslovenskih republika u suverene države, ništa ne rešavaju, nego samo dolivaju ulje na vatru. Međutim, rešenje nije sadržano ni u demagoškom insistiranju S. Miloševića na Jugoslaviji, na pravu naroda na samoopredeljenje itd. To su fraze kojima nedostaje uverljivost i smisao za politički realizam, kaže se u izjavi koju je Tanjugu dao predsednik Izvršnog odbora Demokratske stranke Zoran Đinđić.

Rat u Hrvatskoj je konkretna činjenica, a ne neko načelno ustavno-pravno pitanje, dodaje Đinđić. Srbija bez ikakvog kompleksa mora da zahteva razdvajanje srpskog i hrvatskog naroda koji na tim kriznim žarištima živi, uz punu kontrolu međunarodnih ustanova. Problem je jasan, tako da i rešenje mora da bude jasno. Hrvati i Srbi tu očigledno više ne mogu i ne žele da žive zajedno, tako da je neophodno naći politički razuman modus njihovog razgraničenja.

Srpski politički vrh je do sada, prema oceni Đinđića, propustio mnoge prilike da se konkretno i nedvosmisleno izjasni o ovom pitanju. Umesto toga, on se bavi konstrukcijama »nove Jugoslavije«, i pri tome se ponaša kao čovek kome kuća gori, a on, umesto da spasava ukućane, pravi planove o preuređivanju te kuće. Zbog takve nedorečene i ideološke politike srpski politički vrh sam sebe i sve nas doveo je u poziciju da bira između dva zla. Haški predlog je loše prihvatiti, ali ga je loše i odbiti, podvlači Đinđić.

On smatra da je neophodno novo, radikalno drugačije, strateško definisanje situacije. Neophodno je osloboditi se ideološke megalomanije, krnjeg jugoslovenstva itd. i ponuditi politički realan i uverljiv koncept. Veliko je pitanje da li S. Milošević to uopšte može da učini.

S.Z.

Vuk Drašković, lider SPO:

MILOŠEVIĆ IZABRAO NAJGORE

Čovek koji je, u svojim javnim istupima, pozivao predsednika Miloševića da potpiše Haški sporazum, lider SPO Vuk Drašković govori za »Borbu« o svojim prvim utiscima posle vesti o ishodu jučerašnjeg sastanka u Hagu:

»Od stava svog predsednika Republike u Hagu, Srbija može imati samo štete. Ne znam u ime kojeg nacionalnog cilja predsednik Republike ima pravo da Srbiju gurne u potpunu svetsku samoću, ekonomsku i diplomatsku izolaciju, u rat protiv svih sa rizikom da izgubimo još nekoliko desetina, a možda i stotina hiljada ljudi i da se ispuni proročanstvo Tarabićevo da će posle jednog ludog i nepromišljenog rata, Srba ostati 'koliko da stanu pod šljivu'.

Bilo je naročito otužno i tragikomično slušati njegov plač za Jugoslavijom, koje nema zahvaljujući ponajviše njemu, i njegovo ultimativno insistiranje da Jugoslavije, ali neke njegove Jugoslavije, mora biti. Sve je neodoljivo podsećalo na onu scenu od pre nepune dve godine kada je naš predsednik na 13. kongresu SKJ bukvalno terao slovenačke i hrvatske delegate, a onda posle klicao jedinstvenom SKJ i Jugoslaviji.

Haški dokument, uz sve njegove nedostatke, pružio je priliku Srbiji da se Hrvatska gurne u međunarodnu izolaciju, jer bi hrvatska vlast odbila Haški dokument da ga je prihvatila Srbija. Taj dokument ne odgovara ništa više Hrvatima nego Srbima, i možda njima odgovara i manje.

Očekivao sam da će srpski predsednik prihvatiti osnove Haškog sporazuma i otvoriti širom vrata za njegovu popravku i dogradnju. Time bi Srbija stekla pravo da od te iste Evrope, Rusije i Sjedinjenih Država zatraži da obore na kolena ustašku vlast u Zagrebu, ukoliko bi ta vlast kršila odredbe Haškog sporazuma i nastavila sa genocidnim ambicijama. Ukoliko bi, pak, Evropa, Rusija i Amerika odbile da kazne Hrvatsku, onda bi Srbija imala opravdanje da je ona kazni, a niko u Evropi i svetu ne bi imao povoda da se suprotstavi tom srpskom kaznenom udarcu niti bi mogao da stane u odbranu Hrvatske.

Imam utisak da srpski predsednik i vođstvo vladajuće stranke uvek, pa i ovog puta u Hagu, od svih mogućih varijanti nepogrešivo se odlučuju za najgoru i po Srbiju najfatalniju.

S. Z.

Akademik Mihajlo Marković, potpredsednik GO SPS

KRŠENJE MEĐUNARODNIH NAČELA

Predsednik Srbije Slobodan Milošević je na jučerašnjem sastanku Haške konferencije podneo dva vrlo argumentovana predloga, zasnovana na osnovnim principima UN, KEBS i same Evropske zajednice i predstavljaju neophodni uslov mirovnog demokratskog rešenja sukoba u Hrvatskoj, izjavio je sinoć za Tanjug potpredsednik Glavnog odbora Socijalističke partije Srbije akademik profesor dr Mihajlo Marković.

Prvi predlog, kaže dr Marković, tiče se prava postojeće, međunarodno priznate države Jugoslavije, člana i osnivača UN da i dalje postoji s onim narodima i republikama koje žele da ostanu u njenom sastavu. Poricanje ovog prava je kršenje osnovnih načela međunarodnog pravnog poretka, naglasio je akademik Marković.

Drugi predlog se tiče ne samo prava na samoopredeljenje srpskog naroda u Hrvatskoj, već njegovog prava na život i elementarnu sigurnost, s obzirom na ponovljeni genocid nad njim.

U prošlosti, podsetio je Marković, UN se više angažovala da se ovakva krizna područja stave pod međunarodnu kontrolu i da se definitivna odluka o razgraničenju donese na osnovu plebiscita naroda koji žive na tim područjima.

Na jučerašnjoj Mirovnoj konferenciji u Hagu odlučeno je da se o ovakvim umesnim, valjano utemeljenim kompromisnim predlozima, uopšte ne razgovara, što svedoči o autoritarnom nedemokratskom ponašanju onih koji Konferenciju vode, upozorio je Marković.

On je izneo uverenje da Srbija zbog ovakvog ponašanja i pretnji koje su joj upućene, treba da se žali Savetu bezbednosti UN.

»Razume se - primetio je profesor Marković - mi smo spremni da nastavimo pregovore u uverenju da istinsko demokratsko rešavanje teških međunarodnih problema zahteva mnogo strpljenja, uzajamne tolerantnosti i vremena.«

Dr Marković je zaključio da oni koji prekidaju pregovore uzimaju na sebe odgovornost za produženje ratnog sukoba u Jugoslaviji i pokazuju da im do mira u Evropi nije stalo onoliko koliko o tome govore.

S.Z.

dr Dejan Janča, profesor međunarodnog prava

PRESUDNA NAREDNA DVA DANA

- Epilog zasedanja u Hagu je zasada nejasan ili je u najmanju ruku neobičan kraj pregovora, što je, uostalom i Van der Bruk rekao. Presudni će, po meni, biti događaji u naredna dva dana. Smatram da je ekonomska blokada izvesna, ali pri tome ostaje

dilema da li će za njeno sprečavanje biti dovoljno smanjivanje ili potpuni prestanak oružanih sukoba na našim prostorima. Pretpostavljam da će se Evropska zajednica zadovoljiti snižavanju njenog nivoa, treba imati u vidu da i u okrilju Zajednice postoje različite struje. Takođe, važno je razlikovati restrikcije od sankcija jer, na ovo drugo ima pravo isključivo Savet bezbednosti UN. U Evropskoj zajednici, sa druge strane, stvari se komplikuju s obzirom na dogovor da »niko ne iskače iz reda«. Mislim, da naša sudbina umnogome zavisi od tzv. dogovora lorda Karingtona sa Slobodanom Miloševićem i Franjom Tuđmanom. Međunarodna uprava, može da igra odgovarajuću ulogu samo ako pristanu obe strane, Hrvatska i Srbija - onda je to kompromis.

B. O. I.

Borisav Jović:

CRNA GORA I RAZBIJANJE JUGOSLAVIJE

23. oktobar 1991.

Drama je sve veća, a vremena sve manje. U poslednje vreme ne stižem da zapišem ništa, a ono što se ovih dana dešava možda je i prelomno za budućnost.

Pokušaću ovde da zabeležim neke značajnije stvari koje su se dešavale poslednjih dana.

Zbunjujuće i dramatično je delovala činjenica što je Momir Bulatović u Hagu, na konferenciji o Jugoslaviji, prihvatio predlog lorda Karingtona i ostavio Srbiju na cedilu. To je izazvalo brojne nedoumice, a iznenadilo je i samu Evropu.

Potrebno je da zabeležim kako su tekli događaji koji su bili u mom vidokrugu. Svakako da nisu svi meni bili poznati.

Sam događaj se odigrao u Hagu 19. oktobra.

Dan pre toga imali smo sednicu Predsedništva SFRJ na kojoj smo odlučili da idemo u Hag, ali samo odlučivanje o stavu predvideli smo za uveče u 21 č., kad bude preveden tekst Karingtonovog plana. Inače, već iz neprevedenog teksta bilo je jasno da je predlog neprihvatljiv, da ga treba odbiti: rastura Jugoslaviju, razbija srpski narod u više država, ostavlja Srbe u Hrvatskoj itd. U kancelariji kod Branka Kostića; pred njegov odlazak u Titograd na sednicu Skupštine Crne Gore, po istom pitanju, odjednom ni pet-ni šest, Branko meni, pred Jugoslavom Kostićem i Sejdom Bajramovićem, kaže:

»Crna Gora će podržati predlog lorda Karingtona!!«

Pogledam ga, sa nevericom, kao da se zafrkava. Kažem mu da ne priča takve šale. On mi veoma ozbiljno ponovo to isto potvrđuje.

Rekao sam mu da bi to bilo najpodmukliji nož u leđa Srbiji i njenom rukovodstvu. Da dobro promisle šta rade. Iznerviran, napustio sam njegovu kancelariju, prosto ne verujući.

Za koji minut dolazi kod mene Jugoslav Kostić, kaže da je Branko opet isto ponovio i još rekao da će on verovatno podneti ostavku na funkciju člana Predsedništva SFRJ, jer Jugoslavija više ne postoji.

Lepo boga mi.

Odlazim kod Slobodana Miloševića da pripremimo stavove za Hag. Odmah sam mu ispričao ove gluposti. On ne veruje. Misli da su neozbiljni.

U nekoliko pokušaja da dobije na telefon Momira Bulatovića Slobodan ne uspeva. »Nema kraj sebe telefon, u sali je!« Zamislite! (A neće da se javi.)

Dobijamo telefaks stavova Crne Gore. Crni stavovi. Tek tada se javlja Momir Bulatović. Uporan, ne može se ništa promeniti. Šokirani smo.

Oko 20 č. primam Sajrusa Vensa, izaslanika generalnog sekretara OUN. Trudim se da s čovekom normalno razgovaram, mada je i on bio dosta »drven«.

U 21,30 sednica Predsedništva SFRJ o dokumentu Karingtona. Uzimam reč i počinjem Branku: »Iako ste se vi u Crnoj Gori izjasnili pozitivno, ovde ćemo vas preglasati...« Međutim, Branko je imao isto mišljenje kao i ja. Znači, sukob je unutar crnogorskog rukovodstva.

* * *

Pokušavam da saznam od Branka o čemu je stvar, kako je došlo do zaokreta. On sve vezuje za sastanak koji je nekoliko dana ranije održan između srpskog i crnogorskog rukovodstva.

A šta je bilo na tom sastanku? Bio sam učesnik.

Razgovaralo se uglavnom o pravcima izlaska iz krize i realnim teškoćama u kojima se nalazimo.

Crnogorci su bili izuzetno ratoborni. Predlagali su opštu mobilizaciju. Kritikovali su što se u Srbiji osipaju jedinice, smatrali su da to može da se eliminiše jednim istupanjem Slobodana Miloševića, da smo isuviše dozvolili opoziciji, da ne držimo pod kontrolom štampu, radio i televiziju, da ne veruju u političko rešenje ako ne srušimo Tuđmanovu vojsku i vlast.

Mi se s tim nismo mogli saglasiti. Izložili smo objektivnu situaciju u Srbiji, koja se ne može lako preokrenuti jednim govorom. Narod nije tako raspoložen za rat, kao što oni misle, niti ga mi možemo preko noći pokrenuti. Tu činjenicu moraju imati u vidu. Dalje, orijentacija na vojnu opciju treba da ima u vidu da sa druge strane imamo ne samo Hrvatsku, nego Nemačku i verovatno Evropu i SAD. Sa naše strane nije ni SSSR, onespособljen je, a Gorbačov nije hteo da obeća čak da će staviti veto u Savetu bezbednosti ako budu hteli da uvedu ekonomsku blokadu ili vojne mere. Naše je mišljenje da smo vojno zaštitili teritorije srpskog naroda, da ne treba tuđe da osvajamo, da treba da održavamo ravnotežu na terenu i vodimo političke pregovore. Za nas je bitno da postignemo za srpski narod u Hrvatskoj slobodu i nezavisnost od Hrvata. Nije nam cilj obaranje hrvatske vlasti, niti osvajanje hrvatskih teritorija.

Crnogorci su, izgleda, bar prema njihovom tumačenju, bili šokirani što mi nećemo opštu mobilizaciju nego pregovore.

Nikada neću razumeti kako im je naš stav da prihvatimo političke pregovore poslužio kao razlog da prihvate ultimatum EZ. To neće moći nikada da opravdaju.

* * *

Narod je zbunjen crnogorskim prihvatanjem rasturanja Jugoslavije. Mi ne dramatižujemo događaje nadajući se pozitivnoj evoluciji. Možda će Skupština Crne Gore, ili narod Crne Gore, da poništi takav Bulatovićev stav.

On lično, takođe, javno pokušava da zabašuri.

Međutim, juče me zove Veljko Kadijević, sav zaprepaščen, čita mi ultimatum Momira Bulatovića vojsci. Zahteva od Kadijevića da odmah vrati sa fronta iz Krajine brigadu Crnogoraca, ili će on dati podršku zahtevu naroda da Crnogorci napuste front!

Nije ovo ništa drugo nego izdaja.

* * *

Pre nekoliko dana, po povratku iz Haga, održali smo sastanak šestorice kod Slobodana Miloševića. Tu je bio i Momir Bulatović. Nismo ga napadali. Pokušavali smo da »zažmurimo«, da ne vidimo ništa. Ali nismo mogli sa različitih stanovišta da nađemo isti jezik. Negde pred kraj susreta, rekao sam da nam je uzalud da nastavljamo rad ako Momir ne promeni stav. Njegov je odgovor bio da nije problem u Momiru, nego u nama. »Oni neće da ratuju za nas«, »Crnom Gorom oni upravljaju, a ne mi«, itd. Nema više ni tolerancije, a kamoli poverenja.

Posle sastanka pozvao sam Slobodana kući i rekao mu da sastanci ovakve vrste nemaju više smisla ako Momir ostane na svome.

28. oktobar

Razgovor sa Slobodanom.

Ocenjujemo da je stav Crne Gore za nas od prelomnog značaja. Dok se to ne utvrdi, ništa neće biti jasno. Dovedena je u pitanje cela naša politika zasnovana na koncepciji da Jugoslavija postoji dok god bar dve republike žele da je očuvaju. Od toga zavisi i odgovor vojski o mobilizaciji. Dogovorili smo se da još jednom razgovaramo s Crnogorcima. Ako se ne koriguju, izlazimo u javnost sa pravim ocenama šta njihov stav znači, a to bi bilo njihovo rušenje. To nam ostaje kao jedini izlaz. Verujemo da bismo lakše njih srušili nego što bismo izgradili novu valjanu političku platformu za dalju samostalnu akciju. To nam najmanje odgovara, ali drugog izlaza nema.

29. oktobar 1991.

Razgovor sa Crnogorcima. Slobodan, Bakočević i ja, Momir, Milo, Risto Vukčević (predsednik Skupštine Crne Gore) i Branko Kostić.

Namerno nismo hteli da uključujemo generale. Da sami raščistimo politička pitanja, a Kadijevića i Adžića smo pozvali da se priključe kasnije – na ručak, gde ćemo nastaviti razgovore.

Započeo je Branko Kostić. Rekao je da moramo raspraviti gde se nalazimo posle stava Crne Gore u Hagu i posle njenog stava prema vojsci. (U Hagu je Crna Gora zauzela stav suprotno Srbiji, da prihvata potpuni raspad Jugoslavije, a svoje vojnike pozvala da se vrate sa fronta iz Krajine.) Moramo znati da li imamo državu, Predsedništvo, JNA ili smo se rasturili. Od toga zavisi i naš rad u Predsedništvu.

Slobodan je rekao da ima dva pitanja od kojih zavisi sve.

Prvo je odnos Crne Gore prema vojsci. Ako oni nastave da napadaju vojsku i da se s njom konfrontiraju, pala je i koncepcija o postojanju Jugoslavije i cela naša politika.

Drugo je pitanje pregovora u Hagu. Ta je stvar po njemu jednostavna. Crnogorci treba da daju amandman na tačku 1. Sporazuma, da ostane tekst da republike koje to žele mogu postati samostalne i suverene države, ali da se doda da republike i narodi koji žele mogu nastaviti da žive u federativnoj državi. Time bi ostvarili potrebnu korekturu u Hagu i u javnosti. Ponovio je više puta da mi ne vršimo pritisak, ali molimo da nam jasno kažu: da ili ne, da bismo se ravnali.

Ja sam govorio o opasnosti da će, ako nastane raspad koncepcije koja se zasniva na tome da Jugoslavija još postoji, što bi nastalo ako se Crna Gora ne koriguje, neminovno doći do velikih šteta jer ćemo izgubiti i ono što bismo zasigurno politički dobili na osnovu dosadašnje borbe za prava i položaj srpskog naroda u Hrvatskoj. To bi bila neoprostiva greška. Bez obzira kako će se završiti pregovori u Hagu, neophodno je da ostanemo zajedno. Postavlja se jednostavno pitanje: da li smo zajedno ili nismo? Javnost se ne može držati u zabludi.

Govorili su Risto, Milo i Momir. Svi u istom pravcu: nije problem u njima. Ne treba sumnjati u to da narod Crne Gore želi sa narodom Srbije; to će se i na referendumu pokazati. Oni imaju ogromnu podršku u parlamentu i narodu. Neprihvatljivo je da ih neko naziva izdajnicima. Problem je što Srbija neće da ratuje. Oni su bili za rat, ali ako Srbija neće, onda nema druge nego prihvatiti predloge za mir. Oспорavaju da ti predlozi nisu dobri, iako podrazumevaju potpuno rasturanje i likvidaciju Jugoslavije. Smatraju da se mogu poboljšavati, ali u osnovi su prihvatljivi. Napadaju Armiju. Vojska radi šta hoće, ne pita ih gde šalje njihove rezerviste, sada vrši miniranje kasarni u Crnoj Gori!! itd.

Dugo smo se ubeđivali. Dovoljno jasno smo im stavili do znanja koliko će biti krivi za stanje koje može nastati.

Bakočević im je postavio otvoreno pitanje: imali ste razgovor sa Hrvatima, Italijanima, Austrijancima... možemo li znati šta su vam nudili?

Bulatović je rekao sledeće:

- Nemamo šta da krijemo. Rekli su nam da ćemo biti na ličnoj dobiti, da će naša partija biti tretirana kao demokratska, da ćemo dobiti pare za razvoj Crne Gore, da ćemo dobiti Prevlaku mirnim putem, a da Crna Gora neće trpeti blokadu ako do nje dođe protiv Srbije.

Naravno, rekao je Bulatović, mi nismo prihvatili plan Evropske zajednice (Karingtonov plan) zbog toga, nego iz ličnog ubeđenja.

Kada su došli Kadijević i Adžić uneta je nova dimenzija, koja je još pogoršala stanje. Njih dvojica samo što nisu plakali: ako im ne budemo dali 250.000 rezervista sve će propasti. Vojska će se raspasti, izgubićemo rat... Crnogorcima je to dobrodošlo da pojačaju napade na nas.

Rastali smo se u potpunoj neizvesnosti. Postignut je nekakav dogovor da se Crnogorci sutra odluče i kažu svoj konačan stav, a da vojska dotle sačeka.

30. oktobar 1991.

Slobodan je načinio tekst amandmana koji bi Crna Gora trebalo da pošalje u Hag. Suština je da oni koji hoće da izađu iz Jugoslavije mogu, a oni koji hoće da ostanu u Jugoslaviji takođe mogu. Dakle, nije obavezan raspad. Čitav dan su se natezali Momir i Slobodan, ne više o sadržaju, nego o postupku. Sloba traži da to Momir predloži u Hagu, a Momir hoće da to učini Sloba, a on da se saglasi na konferenciji. Na kraju ga je Sloba »ubedio«. Bulatović je to na kraju prihvatio i obećao da ga prosledi. Valjda nešto ide nabolje.

* * *

Veljko je zvao Slobodana i rekao mu da sutra pre sednice Štaba Vrhovne komande ima nameru da donese odluku da svim raspoloživim snagama krene na oslobađanje kasarni u Hrvatskoj i na rušenje gradova. Slobodan mu je rekao da to nije pametno, a on mu je odgovorio: »Ti si isti kao Bora Jović!!!«

Pitam Slobodana da li da mu damo još malo rezervista. On odgovara da im mi ne branimo, mobilizacija je u njihovim rukama, odluke imaju, ali mi ne možemo da se isturamo, da agitujemo da se gine za kasarne koje su oni ostavili iza fronta. Kažem mu da sam ih u Generalštabu pitao koliko ima vojske u tim kasarnama, oni su mi odgovorili 13.000. Naljutili su se kad sam se pred njima zapitao da li je opravdano da mobilišemo 250.000 ljudi, od kojih će bar 10% izginuti za nasilno osvajanje tih kasarni po gradovima? A pitanje je koliko će uopšte uspeti. Rekao sam im otvoreno da mi ne možemo da uspemo u tolikoj mobilizaciji, i da može doći do masovnih protesta i političkog poraza ako na tome do kraja insistiramo.

Njih to nije briga. Misle da je dovoljno da nas dvojica održimo po jedan govor i svi će da idu u rat da ispravljaju njihove greške.

(Iz knjige Borisava Jovića »Poslednji dani SFRJ«, Kragujevac, 1996, str. 399-407)

Šta su prognozirali i šta sada misle Beograđani i Pančevci, prema anketi Instituta za psihologiju, o Haškom dokumentu

DAN PRE I DAN POSLE

Na pitanje da li je Milošević trebalo da prihvati Haški dokument - odgovori – podeljeni - SPS i Srpski radikali glasali - za, Udružena opozicija – protiv - Većina građana smatra da će se, ipak, naći kompromisno rešenje

Već danima Mirovna konferencija o Jugoslaviji u Hagu okupira pažnju svih medija u Srbiji. Da li je i pažnja javnog mnjenja jednako okupirana ovim događajima, šta su građani prognozirali da će se desiti u Hagu, kakve odluke su priželjkivali, šta sada misle o takvim odlukama, da li stranačke sklonosti oblikuju razmišljanja i u ovom domenu - ova i slična pitanja bila su predmet ankete Instituta za psihologiju u Beogradu.

Prvi deo ankete sproveden je u ponedeljak, 4. novembra, na uzorku od 248 stanovnika Beograda i Pančeva, u vreme kada se još nije znalo kakav će stav sutradan, u Hagu, zastupati predstavnici Srbije. Što se očekivanja tiče, medijski izveštaji su sugerisali odgovore, tako da je na pitanje: »Šta mislite, da li će Srbija (odnosno S. Milošević) prihvatiti ili neće prihvatiti Haški dokument?«, bilo više tačnih nego pogrešnih prognoza. Tako je 53 odsto ispitanih očekivalo odbacivanje ponuđene verzije dokumenta i, uz 12 procenata onih kojima su obe mogućnosti izgledale verovatne, rasplet događaja, bar za polovinu, nije bio iznenađujući.

SVI IMAJU ODGOVOR

A šta su građani mislili, kako bi trebalo postupiti u Hagu? Pre svega, iz dobijenih rezultata je vidljivo da ogromna većina ispitanih, bez obzira na pol, obrazovanje, uzrast ili stranačke sklonosti, procenjuje haške događaje kao izuzetno značajne za Srbiju (tako je odgovorilo 71 odsto), neki su ih nazvali i sudbonosnim. Sa uzrastom, postepeno raste i procenat onih koji odluke smatraju izuzetno značajnim.

O tome da se haški sastanak pratio sa izuzetnom pažnjom indirektno govori i podatak da su skoro svi građani imali formirana mišljenja i očekivanja, pa se tako odgovori tipa »ne znam«, »nisam siguran« pojavljuju relativno retko. Na pitanje »Šta mislite, da li S. Milošević taj (haški) dokument treba ili ne treba da prihvati?«, samo mali broj njih nije imao spreman odgovor, a ostali su bili podeljeni na gotovo jednake grupe: 43 odsto je smatralo da bi taj dokument trebalo potpisati, a 48 odsto da ne bi trebalo (ovu pravilnu podeljenost mišljenja pronalazimo, uz razlike u nijansama, u svim uzrasnim grupama).

Haški dokument su prihvatale nešto češće žene (49 odsto) nego muškarci (39 odsto). Žene takođe često nisu imale određen stav.

Između Beograđana i Pančevaca postojale su male, ali statistički značajne razlike. Tako je 51 odsto Pančevaca mislilo da bi dokument trebalo prihvatiti, 45 da ne bi trebalo, neodlučnih gotovo i nije bilo. Beograđani su bili nešto neodlučniji (13, 8 odsto) ali, kad su se opredeljivali, češće su se opredeljivali za neprihvatanje dokumenta (52 procenta).

Stranačka sklonost je bila značajno vezana za stav o ovom pitanju. Stranke se polarizuju na predvidiv način: simpatizeri SPS (66 odsto) i Srpskih radikala (74 odsto) glasaju za neprihvatanje odluke. U isto tako visokom procentu (70 odsto), ali za prihvatanje, izjasnili su se simpatizeri Udružene opozicije (reformisti 6 od 7, SPO 14 od 16, i nešto manje Demokrate 29 od 48). Tako se još jednom pokazalo da je stranačka pripadnost ili simpatija najznačajniji putokaz u oblikovanju konkretnih političkih stavova. Recimo još i to da je gotovo polovina naših ispitanika (112 odnosno 45 odsto) izjavila da im se nijedna stranka ne dopada. Ovo stranački neopredeljeno građanstvo pokazivalo je naklonost, doduše blagu, ka stavovima koji su se najčešće čuli i obrazlagali u vladajućim medijima: 36 odsto od njih je bilo *za*, a 54 odsto *protiv* potpisivanja.

MOJ STAV - VEĆINSKI STAV

Zanimljivo je da su i oni koji su *za* i oni koji su *protiv* prihvatanja Haškog dokumenta, bili skloni da veruju da su u većini: tako među onima koji su bili za prihvatanje dokumenta, 52 odsto je mislilo da je to i stav većine, a od onih koji nisu bili za dokument, čak 72 odsto smatralo je da to opšti stav u Srbiji. Procenjujući raspoloženje Srba izvan Srbije, naši ispitanici imali su usaglašenije procene. Njih 63 odsto smatralo je da Srbima izvan Srbije ovaj dokument ne odgovara, a samo 19 procenata da bi ga i oni prihvatili.

Sve u svemu, što se tiče pitanja prihvatanja ili neprihvatanja Haškog dokumenta, nije postojao jedinstven, opšteprihvaćen stav: javnost je, bar u Beogradu, bila podeljena, usijana i puna iščekivanja (o čemu svedoči podatak o proceni važnosti ovih odluka za sudbinu Srbije), pa se moglo očekivati da će ma koji put iz tamnog vilajeta da izabere S. Milošević, izazvati burne i oprečne reakcije.

Dalji tok događaja je poznat: Srbija u Hagu nije prihvatila ponuđeni dokument, a u petak je Evropska zajednica donela sankcije protiv onih koji Haški dokument nisu prihvatili. Kakvo je, posle saopštavanja takvih odluka i prvih komentara povodom njih, bilo raspoloženje u beogradskoj javnosti? To je pokušao da osvetli drugi deo ankete, obavljen u subotu 9. novembra, kojim je ispitano novih 280 građana Beograda i Pančeva, po polu, uzrastu i obrazovanju ujednačenih sa prethodno ispitanom grupom.

Kada se radi o predviđanju prošlog događaja, naši sugrađani su se pokazali kao mnogo bolji proroci: za razliku od ranije konstatovane približno ravnomerne podele, sada je čak 80 odsto tvrdilo da je unapred znalo da se dokument neće potpisati. Zapitani o sadašnjem stavu, ovaj put njih 69 odsto odobrava neprihvatanje Haškog dokumenta (93 procenta tvrdi da su isti stav imali i pre sastanka u Hagu), dok je njih 28 odsto protiv a neodlučnih skoro da nema.

ŠTA DOMINIRA U MEDIJIMA

Da li zbog samih sankcija, zbog objašnjavanja u medijima o razlozima donošenja sankcija i o njihovim efektima, tek, u poređenju sa prvim delom istraživanja, za 20 odsto je porastao broj onih koji smatraju da je neprihvatanje dokumenta ispravna odluka. Njihov broj je jednako porastao i među muškarcima i među ženama, među Pančevcima i među Beograđanima. I u svim uzrasnim grupama je zabeležen porast onih koji ovakvu odluku prihvataju, ali taj porast nije ravnomeran. Kod najmlađih (do 20 godina) broj pristalica je porastao za 10 odsto u poređenju sa prvim delom ankete, a kod starijih (iznad 50 godina) čak za 35 odsto.

S obzirom na stranačke sklonosti, među simpatizerima SPS ovaj put je bilo 91 odsto onih koji su za odbacivanje Haškog dokumenta; za njima po podršci slede Šešeljevi radikali (78 odsto) i oni koji nisu ni za jednu stranku (69 odsto). Od 44 simpatizera Demokratske stranke, ovoga puta je većina (30) smatrala da dokument nije trebalo prihvatiti, dok su pristalice SPO (15 do 25) i reformisti (6 od 7) i dalje za prihvatanje.

Spontani komentari mnogih građana koji odobravaju neprihvatanje dokumenta puni su nekog inadžijskog duha («Sad baš ne treba prihvatiti», «Ucena nije način razgovora»). Ovakav način reagovanja, uostalom, dominira i u našim medijima, gde se, uz to, sugeriše i ograničena moć uvedenih sankcija. A kakve posledice predviđaju naši građani, i razlikuju li se u tome oni koji su *za* i oni koji su *protiv* prihvatanja Haškog dokumenta?

Oni koji smatraju da je Srbija donela pogrešnu odluku veći su pesimisti: njima izgleda da će živeti mnogo gore (67 odsto) ili malo gore (25 odsto) nego do sada. Od onih koji podržavaju odluku Srbije 16 odsto smatra da im te mere neće uticati na život, 42 odsto veruje da će životni standard malo opasti, 40 odsto da će taj pad biti veliki, ali mnogi od njih su ipak spremni da podnesu te teškoće («Ješćemo korenje», «I ranije smo gladovali», «Srpski narod je naučio da trpi»).

Kakve će posledice imati mere koje je donela Evropska zajednica na zvaničnu politiku Srbije? Karakteristično je da se među onima koji podržavaju stav Srbije skoro niko ne plaši da će Srbija morati da popusti.

Oni koji su *za* i oni koji su *protiv* potpisivanja dokumenta razlikovali su se međusobno po mnogim svojim procenama i očekivanjima, ali bar u jednome su bili skoro jedinstveni: u prognozi daljih ratnih zbivanja. Malo je, naime, onih koji veruju da će mere doneti smirivanje sukoba. Polovina ispitanih smatra da će se sukobi još više rasplamsati, a 28 odsto da će stanje na ratištu ostati nepromenjeno. Drugim rečima, građani misle da mere koje Evropa propisuje sa ratom ili nemaju nikakve veze ili ga još više raspiruju.

Sve u svemu, sigurno da nam predstoji još puno uzbudjenja, mnoge opcije su otvorene, pa su i stavovi javnosti u principu podložni brzim i velikim promenama. Teško je prognozirati čije će se prognoze obistinuti, ali znamo da ćemo to znati vrlo brzo.

REALIZATORI

Anketu o tome šta su građani Beograda i Pančeva priželjkivali, šta su prognozirali i šta misle nakon donošenja odluka u Hagu uradio je Institut za psihologiju u Beogradu. U radu na ovom projektu učestvovali su psiholozi Dragan Popadić i Dragica Pavlović, kao i studenti psihologije: Marija Bojičić, Aleksandar Vukelić, Majda Janežić, Marko Knežević, Branimir Matijević, Dejan Milivojević i Jasna Škulić.

(*Borba*, 12. 11. 1991)

Vladislav Jovanović:

IPAK, IZVESNI NAPREDAK

Politička aktivnost naše Vlade, u odnosima sa inostranstvom, bila je usredsređena na sledećim tačkama: prvo, jugoslovenska kriza i različiti aspekti njene internacionalizacije; drugo, razvoj bilateralnih kontakata i saradnje sa nekim zemljama, pogotovo onim koje imaju i direktnog interesa za našu situaciju i krizu i treće, ulaganje napora za popravljjanje opšte slike o Srbiji i njenoj politici i narodima i građanima Srbije.

U tom pogledu najveća aktivnost je bila, razume se, u vezi sa Haškom konferencijom, odnosno sa različitim naporima i inicijativama koje se čine iz različitih pravaca u cilju obustava ratnih neprijateljstava u Hrvatskoj i jačanju tog takozvanog pregovaračkog procesa. Mi smo, sa mandatom koji smo dobili od ovog parlamenta, otišli u Hag na peti sastanak na vrhu, na kome smo nastojali da poboljšamo poslednju verziju, u smislu njenog ojačavanja sa onim bitnim stavovima o kojima smo se ovde dogovorili, a to su: da Jugoslavija postoji, da niko nema pravo, niti mogućnosti da je prebriše sa političke mape sveta, da su sve političke opcije ravnopravne, da su svi jugoslovenski narodi i njihove republike ravnopravni u određivanju svog daljeg državnog postojanja i konstituisanja i da specijalni status za srpski narod u dvema krajinama u Hrvatskoj mora da znači puno osiguranje njegovog slobodnog života i slobodnih aktivnosti na tim teritorijama pod direktnom zaštitom i garancijama međunarodne zajednice, a u smislu ugovornog priznanja i prihvatanja karaktera slobodnih teritorija.

Na tim pitanjima naša delegacija - odnosno predsednik Republike - su veoma odlučno, ali istovremeno jasno i kooperativno nastupali i nastojali smo da paralelno sa tim budemo konstruktivni i u ostalim delovima tog dokumenta. Nažalost, kao što se zna, svi naponi nisu urodili plodom, jer su se, ne samo Predsedništvo, već i četiri republike, usprotivile takvom našem prilazu onim načelnim odredbama, posle čega je Konferencija odložena na neodređeno vreme, sa obrazloženjem da, najpre treba sačekati bar smirivanje, ako ne i prestanak rata u Hrvatskoj, a onda videti i kako će Evropska zajednica reagovati na takav razvoj Konferencije.

Evropska zajednica je bila dosledna sebi i u nastavku onog ultimatum, koji je bila uputila početkom prošlog meseca Srbiji i JNA, ona je ovog puta donela novu deklaraciju u kojoj je zavela niz sankcija protiv Jugoslavije. Srbija i JNA nisu posebno izdvojene, Jugoslavija je bila pozvana strana, ali time je Evropska zajednica na poseban način priznala da je pogrešila kada je Jugoslaviju smatrala nepostojećom, jer je ovoga puta upravo nju označila kao međunarodnog subjekta koji ima da trpi posledice zavedenih sankcija.

O tome smo se, takođe javno izjašnjavali, ja ne bih da oduzimam vaše vreme i zloupotrebljavam vašu pažnju, ovde bih samo rekao da smo mi i tu deklaraciju, odnosno njen sadržaj odlučno odbacili kao neprihvaljiv, kako se gledišta našeg dostojanstva, kao nezavisne suverene države, tako i sa gledišta pravila i principa rada Haške konferencije koji polaze od dobijenog mandata od KEBS i Ujedinjenih nacija, da Konferencija samo ostvaruje dobre usluge, znači pruža pomoć jugoslovenskim federalnim jedinicama, a nije u poziciji da arbitrira, presuđuje, a još manje da dikтира ili kažnjava.

Takvo reagovanje naše Republike je naišlo na, ja bih rekao, povoljan prijem, ne samo u javnosti, nego i kod mnogih zemalja članica te zajednice, koje su se u kontaktima sa nama, očito mnogo snebivale, iznenađujući se i opravdajući svoje zemlje zbog toga što su u ime solidarnosti i zajedničke, što će reći jedinstvene, spoljne politike, morali da prihvate dokumenat, kao zajednički dokument Zajednice.

Jedan drugi događaj je, rekao bih, potpuno izmenio ovakav negativan pravac u vezi sa radom Haške konferencije, a to je zahtev Predsedništva SFRJ Ujedinjenim nacijama da pošalju mirovne trupe Ujedinjenih nacija na ratišta u Hrvatskoj. Taj zahtev je do te mere poremetio planove onih krugova u Zajednici i van nje i, razume se, u nekim delovima naše zemlje, koji su se već obradovali svom uspešnom rezultatu da našu Republiku potpuno pribiju uza zid, stave na stub srama i izoluju od međunarodne javnosti i predaju sopstvenom ekonomskom iscrpljivanju i gladovanju. Kažem da je to poremetilo te planove, jer je munjevito zainteresovalo sve važnije i uticajnije, ja bih rekao, i ozbiljnije i odgovornije faktore, za situaciju u Jugoslaviji i njeno prevazilaženje političkim sredstvima, tako da su vrlo brzo iza toga došle pozitivne reakcije od pojedinih vodećih političara, a odmah potom su lord Karington, a zatim i izaslanik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija De Kueljara, Sajrus Vens, doputovali u Jugoslaviju radi ispitivanja raspoloženja svih jugoslovenkih učesnika za dovođenje mirovnih snaga Ujedinjenih nacija. U tim susretima, kojih je bilo više, nekoliko sa Vensom i Karingtonom, a poslednji u Ženevi sa Vensom i podsekretarom Ujedinjenih nacija Guldinom, osnovna pitanja su bila sledeća: da li postoji mogućnost stvarne obustave rata kao uslova za dolazak mirovnih snaga UN i za obnovu rada Haške konferencije? Da li će mirovne snage, ukoliko dođu, biti raspoređene linijom vojnog dodira, znači zemnom linijom, ili na neki drugi način i, razume se, razni drugi aspekti dovođenja mirovnih snaga u jednu zemlju koji su, kao što se zna veoma brojni i tiču se složenog proceduralnog rada u Savetu bezbednosti i u kontaktima Saveta bezbednosti sa zemljama članicama koje

izražavaju želju i spremnost, ne samo da pošalju snage, nego i da ih finansiraju. Razume se da je tom prolikom bilo govora i o onim problemima koji su proizveli teškoće u radu Haške konferencije, a pre svega o onom ključnom: da li Jugoslavija postoji ili ne postoji i, da li jugoslovenske republike i narodi koji žele da nastave zajednički život u Jugoslaviji to treba da čine u državi koja će se zvati Jugoslavija, ili nekako drukčije!

Razume se da smo mi u svim tim razgovorima vrlo jasno i odlučno, ali istovremeno i aktivno i kooperativno, objašnjavali naš stav kao stav koji je apsolutno zasnovan na pravu, na legitimnosti na *status quo* situaciji, jer je Jugoslavija, uprkos svim njenim slabostima, i dalje jedini međunarodni subjekt priznat, kako od Ujedinjenih nacija, kako od KEBSA, tako i od Pokreta nesvrstanih zemalja, pa se jednostavno te činjenice moraju uvažavati kao polazne osnove za bilo kakav razgovor o rešavanju državno-političke krize u Jugoslaviji. Mislimo da smo u tom pravcu postigli da nas druga strana bolje razume i da spremnije prilazi mogućnostima fleksibilnijeg stava koji ne bi osporavao postojanje Jugoslavije, a još manje pravo narodima i republikama da ostanu u zajedničkoj državi Jugoslaviji. Iako, moram reći, da je reč narod, a ne samo republike, i dalje reč koja izaziva dvoumljenje i bojazni da bi naša Republika iza toga mogla da krije neke svoje ekspanzionističke namere u odnosu na neke druge republike. Razume se da smo takve bojazni i sumnje energično odstranjivali, jer jednostavno mi takvih namera nemamo, ali imamo vrlo jasnih i odlučnih namera da stanemo iza delova srpskog naroda koji živi van Republike Srbije, a u zajedničkoj državi Jugoslaviji, čija bi osnovna egzistencijalna i nacionalna prava bila ugrožena, bilo politički, bilo fizički ili vojno. I taj naš stav je, imam utisak, primljen sa većim razumevanjem, iako ne uvek i sa odobravanjem, ali verujemo da ćemo u daljim razgovorima sa našim stranim sagovornicima još više uspeti da ih uverimo da jugoslovenske republike i drugi narodi nemaju zašto da strahuju od naše Republike i srpskog naroda, da mi ono što tražimo i zahtevamo za sebe, priznajemo i drugima i da je to i jedini put da se nađu ne samo pravična, nego i trajna rešenja za našu krizu, koja bi vodila i stabilnom miru i uslovima za drukčije organizovanje i uspostavljanje odnosa između sadašnjih jugoslovenskih federalnih jedinica, bilo da se one odluče za nezavisnost, ili da ostanu u zajedničkoj državi Jugoslaviji.

Što se tiče ovih razgovora u vezi sa Vensom, Gulingom i Karingtonom, naročito sa Vensom, moram reći da su postigli značajan napredak, da su se ne samo povećala razumevanja za naše stavove, nego su se u velikoj meri približila gledišta u pogledu osnovnih pitanja koja treba još da se reše da bi to omogućilo dolazak stranih mirovnih snaga. Pre svega, obnovljen je sporazum ili, preciznije, potpisan je još jedan, 14. po redu, sporazum o obustavi vatre, koji, bar po dosadašnjem toku stvari, ima bolje izblede nego raniji da postane konačno deo naše stvarnosti. Kažem bolje, ali ne sve, jer hrvatska strana i dalje pokušava da provocira Armiju i da pucaњem na neka srpska sela izazove nove sukobe, koje bi posle iskoristila kao izgovor za nepoštovanje i ovog sporazuma o primirju. Verujemo, pak, da će ovog puta i u

Zagrebu razlozi koji idu u prilog političkom rešavanju, a ne u prilog rešavanju silom i nametanjem i produžavanjem rata, prevagnuti i da će se konačno razumeti da rat na Hrvatskoj ne donosi dividende i da se moraju svi argumenti svih strana poveriti pregovaračkom procesu, gde će pravo i argumenti, a ne moć, sila i interes da budu odlučujući faktor u nalaženju tih uzajamno prihvatljivih rešenja za sporove koji nas u ovom trenutku razdvajaju.

Sajrus Vens treba da dođe početkom nedelje u Jugoslaviju na novu rundu razgovora. Ti razgovori bi verovatno usledili posle odluke Saveta bezbenosti i prihvatanju zahteva Predsedništva SFRJ o upućivanju mirovnih snaga u Hrvatsku; kažem, mogli bi, jer ta činjenica tek treba da se dogodi, moguće već noćas, moguće sutra, a moguće i prekosutra. U svakom slučaju razvoj ide u tom pravcu i ukoliko ne dođe do nekih krupnijih povreda sporazuma od strane hrvatskih snaga, onda bismo mogli osnovano očekivati da bi takva odluka UN bila donesena, usvojena i onda bismo bili svedoci ubrzanijeg rada na dogovoru o modalitetima, kao i na postizanju pune saglasnosti u svim važnijim aspektima tog pitanja, između svih zainteresovanih snaga u Jugoslaviji.

Paralelno sa ovim aktivnostima, koje se tiču krize i njenog rešavanja, mi smo u međuvremenu razvili i međunarodnu aktivnost čiji je cilj bio da se postignu dve stvari. Prvo, da se pojedinim zemljama potpunije i ubedljivije, ako je to moguće, objasne i naše pozicije i naši stavovi u vezi sa krizom i kako se ona rešava, a drugi je, da se sa njima učvrsti i po mogućnosti proširi ukupna bilateralna saradnja, pre svega u ekonomskoj, malograničnoj i drugim oblastima. U tom smislu imali smo potpune i, rekao bih, sadržajne i korisne razgovore sa Mađarskom, Rumunijom, Velikom Britanijom, Švajcarskom, a ovde smo imali i priliku da o nizu tih pitanja razgovaramo sa poslanicima i političarima Čehoslovačke, Velike Britanije, Francuske i Grčke. Predstoje nam i razgovori na višim i nižim nivoima i sa nizom drugih zemalja u periodu koji predstoji, kao što su Velika Britanija, Turska, Čehoslovačka i SAD.

U svim tim kontaktima stekli smo utisak da su naši stavovi, u svakom slučaju, bolje shvaćeni, a od nekih sagovornika i prihvaćeni – potpuno ili delimično - zavisno od sagovornika i njegovog ponašanja u odnosu sa našom zemljom.

U vezi sa Mađarskom, koja je naša susedna zemlja i vrlo značajna iz mnogih istorijskih i tekućih razloga, nastojali smo, pre svega, da smirimo napetost i tu visoku temperaturu u međusobnim odnosima, da saradnju čvršće vratimo na one istorijski pozitivne tekovine, koje su nas spajale, približavale jedne drugima i da mađarsku stranu učinimo što neutralnijom u odnosu na jugoslovensku krizu, što se nije moglo reći za njeno ponašanje u dužem periodu, pogotovo u poslednjih godinu dana. Dobili smo uveravanja da Mađarska u potpunosti shvata da je to uzajamni interes, ne samo interes jedne strane i da će ona u svojim budućim potezima da vodi računa o takvom svom, a ne samo našem interesu, tako da ćemo na bazi toga, ja očekujem, moći da paralelno sa smirivanjem naše krize, obustavom rata i jačanjem pregovaračkog procesa normalizujemo i bilateralnu saradnju sa Mađarskom i angažujemo potencijale dveju zemalja na pravcima ostvarenja onih projekata, koje

smo sa njima do sada zajedno ili ugovorili ili preliminarno dogovorili. Neki rezultati su možda već pristigli, kao ostvaranje novih graničnih prelaza, kao i dogovori između dveju armija, mislim, naše federalne i njihove, o stvaranju neke vrste tampon zone na granici radi izbegavanja neželjenih incidenata. A ima i drugih nagoveštaja da bismo zajedničkim naporima, nastojanjima i pažnjom, kako od strane Vlade, tako i od strane sredstava informisanja, koja takođe imaju naglašenu odgovornosti u stvaranju bolje klime, kako bismo naše odnose i saradnju mogli polako, ali bez novih potresa usmeravati ka onom nivou na kom su oni bili pre izbivanja krize u Jugoslaviji.

U Rumuniji, koja je druga naša susedna zemlja, sa kojom, takođe imamo puno zajedničkog, između ostalog i to da sa njom nismo nikad imali nikakvih ratova u čitavoj istoriji, imali smo - predsednik Vlade pre svega - vrlo konkretne razgovore o razvoju ekonomskih i drugih odnosa, kao i priliku da rumunsku stranu detaljno upoznamo sa našim viđenjem jugoslovenske krize i našim aktivnostima i naporima da se zaustavi rat i pojačaju izgledi za uspešniji dalji rad pregovaračkog procesa u Hagu ili mimo njega, zavisno od toga koji će se kanal pokazati uspešnijim. I stekli smo, ne samo utisak, nego čvrsto uverenje da je Rumunija i dalje ostala prijateljska zemlja prema nama, da to nikakav razvoj događaja nije mogao dovesti u pitanje i da se u razvoju saradnje i na razumevanje te susedne prijateljske zemlje možemo i dalje oslanjati, kao i ona na nas.

U Velikoj Britaniji smo, pre svega želeli da tu značajnu zemlju, koja ima najbogatije iskustvo u praćenju kriza, kao što je naša i najmanje se predaje iskušenjima »lova u mutnom« kao što to, nažalost, čine neke druge članice Evropske zajednice, da do tančina objasnimo naše gledanje i poglede i objasnimo da je smirivanje krize u Jugoslaviji u smislu uspostavljanja pravednog, trajnog i stabilnog mira u opštem interesu, a ne samo u interesu naroda koji živi na jugoslovenskom prostoru i da bi svako povlađivanje secesionističkim i drugim ambicijama, a pre svega onima koji bi išli za tim da se poništi Jugoslavija, bio direktan izazov stabilnosti i miru u Evropi i, svakako onome što se zove izgradnja novog evropskog poretka. I u tom pogledu imamo utisak da su nas britanski sagovornici, pre svih, njihovi parlamentarci, koji su se pokazali veoma dobro obavještenim, ne samo o našoj krizi, nego i o njenoj dužoj predistoriji, da su oni shvatili naše stavove na vrlo ozbiljan i odgovoran način i da su bolje razumeli da Srbija, svakako, nije ta koja stvara probleme ili ugrožava susedne narode i republike, već obrnuto, federalna jedinica koja je najviše evropska u smislu njenog stvarnog zauzimanja, kako za očuvanje visokog nivoa jugoslovenske integracije, tako i za očuvanje tih osnovnih preduslova Jugoslavije, za njeno kasnije lakše integrisanje u evropske integracione procese. Imamo takođe utisak da je i britanska javnost putem mas-medija mogla više i direktnije da čuje pravu istinu o nama, o ratu u Hrvatskoj i onome što je tome prethodilo i da je to, zajedno sa prethodnim naporima, koje smo mi činili dosta doprinelo tome da se Velika Britanija kao celina više ne nalazi u onom krugu zemalja koje su pronosirano negativne kada je reč o Srbiji.

U Švajcarskoj, koja je takođe bila veoma zaražena tim virusom nekritičkog gledanja na Srbiju i proglašavanja svega što se zbiva u Jugoslaviji rezultatom neke urođene srpske nacionalne negativne politike, imali smo dva cilja. Prvo, da u tome razuverimo švajcarsku stranu i da je navedemo da, ako ne poništi, ono barem neutrališe svoju deklaraciju iz avgusta ove godine, kojom je teško povredila ne samo Srbiju, nego i nacionalna osećanja srpskog naroda, kao i da osiguramo bolji tretman i položaj brojnih građana Srbije u toj zemlji, kojih ima 80.000 plus nekih, 40, 50 hiljada sezonskih radnika, pre svega naših građana sa Kosova. U tom pogledu dobili smo obećanja da se Švajcarska neće diskriminaciono odnositi prema našim radnicima-sezoncima, kao što je najavila u jednoj od svojih ranijih odluka, niti da će ostalim našim građanima koji su tamo trajno ili skoro trajno nastanjeni - rekao bih da taj broj nije mali i to su uglavnom ljudi sa solidnom školskom spremom - da će povesti računa o tome da se oni zbog takve politike Švajcarske ne osećaju neugodno, ili ugroženim, kao što se veliki broj tih naših građana žalio našim diplomatskim predstavništvima.

U tom pogledu je i sam ministar spoljnih poslova obećao da će u jednom saopštenju indirektno da potre one vrlo negativne naglaske u Deklaraciji švajcarske vlade od kraja avgusta i verujem da je to saopštenje već izdato, mada još nismo dobili potvrdu za to.

Što se tiče razgovora koje smo ovde imali sa ostalim predstavnicima drugih zemalja, pre svega parlamentarcima, ali i sa nekim članovima vlada, sa Čehoslovačkom Velikom Britanijom, Francuskom i Grčkom, ti razgovori su bili u funkciji objašnjenja naše pozicije i uticaja na stavove tih zemalja, kao i u funkciji daljeg jačanja bilateralne saradnje, pre svega sa zemljama kao što je Grčka, sa kojom, kao što znate, imamo vrlo dobre i razvijene odnose, a ona koja se i u ovim teškim vremenima potvrđuje kao tradicionalni prijatelj srpske države i srpskog naroda.

Predstoje nam posete na visokom ili nižim nivoima nizu ostalih zemalja i te posete će, zajedno sa onima koje smo činili pre i ove koje sam pomenuo, da zaokruže plan poseta i kontaktiranja zemalja, za koje pre svega imamo interes u ovom trenutku, kako bismo preko toga, ne samo razbili tu informativno-političku blokadu i izašli iz izolacije, koju pokušavaju da nam nametnu, nego i da od tih zemalja, za koje se do juče tvrdilo da imaju rezervisane, čak i neprijateljske stavove prema nama, mogli da stvorimo partnere koji će imati razumevanje za nas i zalagati se za takvo objašnjenje kod drugih u njihovim organizacijama ili savezima kojima pripadaju.

Susreti sa evropskim i drugim zemljama KEBS nisu umanjili naš interes za kontakte i susrete sa zemljama pripadnicima pokreta nesvrstanih zemalja. Upravo smo sa tim zemljama ostvarili niz kolektivnih susreta, preko susreta sa njihovim ambasadorima, kojima smo detaljno objasnili i našu poziciju i obavestili ih o dosadašnjem razvoju Haške konferencije i izrazili im našu preokupiranost onim nastojanjima koja se čine iz pravca Zajednice i nekih drugih zemalja, recimo Vatikana i ostalih, čiji je cilj da se Jugoslavija proglasi nepostojećom, da je ukinu i da na

njenom temelju grade neke druge države i sa njima manipulišu kako to budu našle za shodno. Moram reći da su te zemlje, koje su i same nastale iz ranijih odnosa zavisnosti sa bivšim metropolama, pokazale najveće razumevanje i simpatije za naš stav i da su sve obećale da će u tom pogledu i javno da se politički izjasne i da se suprotstave nastojanjima da se Jugoslavija, a preko nje Srbija nepravedno optužuju i da se, suprotno međunarodnom pravu, povelji Ujedinjenih nacija, KEBS, jedna zemlja jednostavno proglasi nepostojećom, odnosno ukine.

Na kraju, ova naša aktivnost bila je stalno komponovana dnevnim aktivnostima sa sredstvima informisanja niza stranih zemalja. Nije ovde mesto da spominjem taj broj. Mislimo da su ti naponi, koji su stvarno dnevni, na svoj način doprineli tome da se slika o našoj Republici, njenoj politici i njenim stavovima u sadašnjoj krizi postepeno, ali kvalitativno počinje menjati nabolje. To se vidi i iz prvih pozitivnih komentara u stranoj štampi, ali i iz informacija da se i zvanični faktori u pojedinim zemljama počinju uravnoteženije da odnose prema našoj krizi i da sa više razumevanja prate i prihvataju stavove u vezi sa politikom naše Republike i njenim stavovima u toj krizi.

U zaključku bi se moglo reći da smo, iako nismo otišli daleko u popravljanju ukupne slike u proteklom periodu, ipak zabeležili izvestan napredak. Taj napredak nije toliko veliki količinski, koliko je značajan kao najava stvarnog napretka koji očekujemo da postignemo u narednom periodu. Do tog pozitivnog pomeranja došlo je i dolazi ne samo u javnosti tih zemalja, već i u zvaničnim krugovima, kako vlada, tako i u predstavničkim telima. Ovakvom politikom i miroljubivošću i kooperativnošću i uveravanjem da smo faktor stabilnosti, a ne nestabilnosti u Jugoslaviji i na Balkanu, moći ćemo da uverimo i druge zemlje da je bilo pogrešno to što su nas negativno izdvajali iz jugoslovenskog kruga republika, a još pogrešnije to što su zamahivali batinom i što su pokušavali da nas trajno zakucaju za taj stub srama.

Na kraju, jedan od dokaza za ovo je, da podsetim, i to da Evropska zajednica nije uspela da otelotvori svoju politiku kažnjavanja Jugoslavije, odnosno Srbije, jer njena udarna pesnica – embargo na naftu nije naišla na razumevanje u Savetu bezbednosti. Oni su učinili dva napora da u prethodnim konsultacijama pridobiju članice, ali su oba puta naišli na tvrd zid otpora, pre svega članica nesvrstanih zemalja, a onda i Sovjetskog Saveza i Kine. Na kraju su odustali ili bar za sada duboko zamrzli predlog svoje rezolucije, koja je bila vrlo nezgrapna i neprihvatljiva i pristali da umesto nje predlože novu rezoluciju o upućivanju mirovnih snaga u Jugoslaviju. To je dokaz i pravilnosti politike Predsedništva SFRJ i blagovremenosti preduzimanja tog koraka, kao i veće zainteresovanosti međunarodne, pre svega svetske zajednice, za mir i političko rešavanje jugoslovenske krize, a ne za njeno zaoštavanje ili za upućivanje jugoslovenske krize u jednu još veću i možda još opasniju ratnu neizvesnost, koja bi verovatno usledila, ukoliko bi politika pritiska, ultimatumata i diktata Evropske zajednice bila prihvaćena od strane Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Hvala (Aplauz.)

Mihajlo Kovač:

Šta sa Srbima izvan Krajina

Pošto je tu već bilo reči o suverenitetu naroda, mislim da i mi nosimo deo odgovornosti, zajedno sa Vladom, za sve oblike politike, pa i za spoljnu politiku. Mislim da nije tako česta prilika da možemo u Skupštini da pozdravimo ili ugostimo ministre Vlade koji su spremni da sa nama o tome razgovaraju. Polazim od te pretpostavke.

Najpre bih hteo da gospodinu Jovanoviću, ministru inostranih poslova Srbije, odam priznanje za jedan izuzetno uravnotežen, jasan i dosledan nastup u preksinoćnoj dvočasovnoj, a možda i dužoj emisiji francuske televizije, u kojoj je na jedan televizijski briljantan način, pred celokupnom francuskom javnošću, a s obzirom na satelite, pretpostavljam da je to gledao i dobar deo sveta, ukoliko je za to zainteresovan, elaborirao temu o građanskom ratu u Jugoslaviji i hrvatsko-srpskom sukobu, kako su ga oni predstavili.

Izvinjavam se što koristim priliku da kao novinar odam priznanje i NTV studiju B, na izuzetno brzom reagovanju kada je sinoć pustio tu emisiju, uz korektan prevod i pružio šansu, jednom zaista malom delu Srbije, šansu da bez ikakvih posrednika sagleda tu emisiju i sagleda pre svega nekoliko stvari: kako nastupaju predstavnici Srbije u međunarodnim okvirima, kako nastupaju hrvatski predstavnici, kako reaguje, uostalom, znatan, eminentan deo francuske javnosti?

Žao mi je što tu emisiju nije mogla da vidi celokupna javnost Srbije, jer je to svojevrstan lakmus papir, odnosno primer na temu o kojoj vrlo često razgovaramo. A to je, kako se afirmišemo u svetu, kako vodimo dijalog sa svetom. Toliko o tome.

Kao iskusnom diplomati gospodinu Jovanoviću je sigurno poznato da u mnogim sličnim prilikama, nažalost i u ovoj, kada deo svetske zajednice komunicira sa jednom državom, koja je u raspadu, da se tu najčešće postavlja pitanje legitimeteta sagovornika u traženju definitivnog rešenja za razrešenje nekih kriza. Iskustvo nam u poslednjih mesec dana govori da je EZ prihvatila, kao legitimne učesnike u tom, uslovno rečeno, dijalogu EZ sa jugoslovenskim faktorima, tri strane. Jedno je hrvatsko rukovodstvo, drugo je srpsko rukovodstvo, treće je rukovodstvo JNA. Iz onoga što smo videli, ko se poziva na razgovor, tj. čiji se potpisi, međunarodna zajednica, pre svega Evropske zajednice, ne priznaje kredibilitet, odnosno legitimnost ovakvog Predsedništva Jugoslavije, koje danas imamo.

Bila su dva neugodna slučaja kada je oduzeta reč potpredsedniku Predsedništva Jugoslavije, gospodinu Kostiću. Ovo pitanje postavljam iz sledećeg razloga. Jasno je da je sada glavna tema oko koje će biti sporova, a još nije razrešena, angažman *plavih šlemova* UN. Načelna saglasnost postoji sa sve tri strane, uslovno rečeno jugoslovenske, ali u ovom trenutku me izuzetno interesuje da gospodin Jovanović odgovori, pošto postoje i legitimne vlade dve srpske autonomne pokrajine a to je: Kninska krajina, Istočna Slavonija, Zapadni Srem i Baranja, koje imaju svoje vlade, dakle, imaju svoje ministre

inostranih poslova, da li u konceptu razmeštaja *plavih šlemova* sa ove, uslovno rečeno, nehrvatske strane postoji zadovoljavajuća harmonija i saglasnost u pogledu toga? To je izuzetno važno pitanje, pošto vidimo da istupaju u našoj i u međunarodnoj javnosti vaše kolege ministri inostranih poslova jedne SAO, druge SAO itd... mislim da je to pitanje veoma važno, da bismo mi znali da procenimo stvar.

I drugo pitanje, kako će Srbija u tom međunarodnom komuniciranju i vrlo teškom dijalogu oko rasplesa jugoslovenske krize tretirati problem građana Hrvatske srpske nacionalnosti izvan srpskih krajina, koje po nekim procenama ima 50, čak i više posto od onih koji se nalaze u srpskim autonomnim pokrajinama. Mislim da pitanje nije samo moralno, nego i pitanje nacionalnog digniteta. Jer, ne možemo imati dvostruki aršin. To je pitanje sa stanovišta ljudskih prava i etničkih, a ako hoćemo i nacionalnih. A, koliko znam, upravo ste vi tu jedan od najkompetentnijih ljudi, jer ste predvodili jugoslovensku delegaciju pre godinu i po dana na specijalnom sastanku KEBS o ljudskim i etničkim pravima u Kopenhagenu. Mislim, pošto ima dosta različitih mišljenja i prebacivanja, rekao bih čak, srpskim vlastima da o tome ne vode dovoljno računa, da ako ste u ovom trenutku u stanju da to objasnite.

Dragoljub Mićunović:

Kritičan trenutak za srpski narod i srpsku državu

Problem nije samo u tome, da li je ovo informacija ili ne. Ja se nadam da će gospodin ministar rado čuti neko pitanje, možda i neka sugestija nije naodmet. Načelno, mislim da bi bilo potrebno da ovaj parlament bude više uključen u kreiranje politike Vlade, na ovako osetljivom pitanju kao što je sudbina naroda i određivanje njegove budućnosti. Želim da pre svega pohvalim gospodina ministra na vrednoći i na taktu. On u ovom izveštaju ni jednog trenutka nije upao u zamku nekih zavera, paranoje, po kojoj nas samo mrze i niko ne želi da nas čuje. A onda nam ostaje samo da se kao Kalimero žalimo na nepravdu. On pokušava da nas uveri da je moguće razgovarati. Da ima ljudi koji će čuti argumente.

Naravno, svima je jasno da u tim diplomatskim pregovorima imaju malu ulogu bilo kakvi sentiment i strasti. Radi se o interesima i naravno, o nekim principima koji su važni za širu zajednicu. Ono što je u ovom trenutku važno, a što nisam uspeo do kraja da saznam iz ovog izlaganja, naravno, neke stvari se možda i ne mogu saznati, to je, u kojoj fazi sadašnja kontrola, ili moć i uloga Srbije da kontroliše sve, kako sa svoje strane Srbija ne bi doprinela nikakvim agresivnim akcijama u smislu da bi se prekršilo primirje i ona bila proglašena za krivca. Ovo je pitanje od izuzetne važnosti i moralno je pitanje za sve činioce, da ne bi prevagnuo nikakav partikularni interes, bilo čiji, a naravno, mi se nalazimo u različitim egzistencijalnim situacijama, možda imamo i različite projekcije, ali svako mora znati, svi koji su na delu, ili su činioci, da će odgovornost i čak posledice, pasti na državu Srbiju, a verovatno i na čitav srpski narod.

U tom smislu svi moraju biti odgovorni. Ono što mene zanima, kolika je koordinacija ili mogućnost Srbije da utiče na delovanje JNA? Koliko je to sinhronizovano? I, naravno, koji je stepen sinhronizacije sa onim što će zastupiti autonomne pokrajine - krajinje?

Drugo pitanje, koje je za mene važno, mogli ste videti i na televiziji kao vest, da je lord Karington postavio pitanje sudiji Badenteru: ima li ili nema Jugoslavije i da li ona ima još uvek međunarodni subjektivitet?

To je veom značajno pitanje. Jer, ono odlučuje o tome da li se uvažava ono što mi nastojimo da pokažemo da su ostali secesionisti, a da u tom slučaju Srbija ostaje naslednik Jugoslavije i da, prema tome, dokle postoji, neka odlazi ko hoće, Srbija predstavlja Jugoslaviju. Da li smo mi i koliko učinili da takav stav bude osnažen? Ili, tu preti velika opasnost da se gašenjem međunarodnog subjektiviteta Jugoslavije legitimnost mnogih odluka Srbije, pogotovo u vezi s armijom, dovede u pitanje. Naravno, još jednu stvar koju ovde smatram važnom, da napomenem, a to je da mi moramo veoma jasno postaviti te odnose odgovornosti između pojedinih činilaca. Šta i kako i koga predstavlja Jugoslovenska armija? Šta predstavlja Srbija kao država? A šta su građani srpske nacionalnosti u drugim delovima, odnosno u ovom slučaju u Hrvatskoj? Da li je ta stvar pravno rešena ili nije?

I na kraju, jedna mala primedba. Kada gospodin ministar govori o tome da EZ nema neke mogućnosti, ona je tu savetodavni organ KEBS, bojim se da nije sasvim tako. Mi smo svojevremeno ukazali, kada se prihvatala ideja o Haškoj konferenciji, da postoje samo neka dosta opasna mesta oko uvođenja arbitraže i nadležnosti te arbitraže. Upravo ta arbitraža sudije Badentera pokazuje da ona može biti veoma opasna. I da nije EZ ovde bez nekih ovlašćenja. Da je to pitanje arbitraže veoma značajno vidim po tome da će neka pitanja koja je i naš ministar tamo postavio, biti predmet te arbitraže.

Sve u svemu, hoću da kažem da je važno da u ovom trenutku istrajemo u razumnosti, da nas ne ponesu nikakve strasti, nikakva osećanja koja bi bila jača od nas, jer je ovo kritičan trenutak za srpsku državu i srpski narod. Da moramo shvatiti da je politika igra različitih interesa, da nešto možemo dobiti ili nešto izgubiti. Da tražimo kompromis i da je ovo naša šansa za ono što smo već postigli, a to je da smo postavili problem srpskog naroda kao internacionalni problem. I, što se više ne može govoriti o tome da oni mogu biti diskriminirani, poništeni, asimilovani. Ostaje nam još da uradimo sve što možemo, ali na jedan racionalan način.

Halit Trnavci:

Bez Jugoslavije neće biti ni Makedonije ni Bosne i Hercegovine

Kao i većina prisutnih narodnih poslanika i ja, razume se, prihvatam informaciju ministra inostranih poslova Republike Srbije o političkoj i diplomatskoj aktivnosti naše Republike između dva zasedanja Narodne skupštine. Duboko verujem da svaki

dobronameran i pošten građanin Republike Srbije, bez obzira na nacionalnu pripadnost, a to je, duboko verujem, ipak veći deo, odobrava aktivnosti rukovodstva Republike Srbije oko rešavanja jugoslovenske krize, to jest, da se ona reši na miran i pravedan način. Srbija je pokazala dostojanstvo i odlučnost u očuvanju svoje nezavisnosti i očuvanju Jugoslavije kao pravnog subjekta međunarodne zajednice za one republike i građane koji žele da i dalje žive u njoj. Republika Srbija, a i Jugoslovenska narodna armija su čvrsto i ispravno stale u osbranu legitimnih prava na miran i bezbedan život Srba koji žive van Republike Srbije, a koji su kao što znamo, i kao što vidimo i čitamo (ja sam imao prilike da i sam odem na ratište), koji su izloženi genocidu ustaškog režima u Hrvatskoj. Duboko verujem da će na kraju ipak pobediti istina, koja je na strani Republike Srbije i onih republika i građana koji žele da i dalje žive u Jugoslaviji. Jer, istina je spora, kao što znamo, a ipak dostižna. To je pokazala dosadašnja ljudska istorija.

Želim na kraju da kažem još nešto. Naime, zbilja ja ne mogu da shvatim kako neki rukovodeći ljudi u Republici Makedoniji i Republici Bosni i Hercegovini rade na rušenju Jugoslavije, jer bez Jugoslavije, kao što znamo, neće biti ni Makedonije, a ni Bosne i Hercegovine. To mi liči na jednu narodnu poslovicu koja glasi: »Za inat snahi da mi umre sin«. Tako je govorila neka majka, koja je toliko mrzela svoju snahu da je zaželela smrt svom sinu jedincu. To isto čine, ponavljam, neki rukovodeći ljudi u Republici Makedoniji i Bosni i Hercegovini. Naime, ti ljudi toliko mrze Jugoslaviju, a i Republiku Srbiju, da žele i smrt svojih republika. Zbilja, to je van svake pameti.

Vladislav Jovanović:

Da li država postoji, ili ne postoji

Ja bih odgovorio na pitanja kako su postavljena. Srpski narod u Hrvatskoj – tu postoje dva prilaza. Jedan je, prema srpskom narodu u dvema krajinama koji živi u većini, koji predstavlja većinu stanovništva. Drugi je, prema srpskom narodu koji živi u dubini teritorije Hrvatske i ne predstavlja većinu.

Prvi slučaj se podvodi pod pravo na samoopredeljenje, jer narod koji predstavlja većinu u Jugoslaviji, kompaktnu većinu na određenim teritorijama, u slučaju secesije tog dela teritorije, ima pravo na samoopredeljenje. Zbog toga je taj deo srpskog naroda u krajinama u potpuno legalnoj situaciji da insistira na tom pravu. Razume se, svako pravo nije istovremeno i ostvarivo, u zavisnosti od toga kako se posmatra. Ali, može se jedno pravo ostvariti i na druge načine i etapno, a ne uvek direktno i na formalan način.

Što se tiče srpskog naroda koji živi u unutrašnjosti Hrvatske – čiji broj nije mali i koji bi mogao brojati više stotina hiljada, možda i preko 400.000, u zavisnosti od toga koliko je ukupan broj Srba u Hrvatskoj (pošto mi nemamo zvanične podatke iz poslednjeg popisa), pri čemu treba imati u vidu da je veliki broj Jugoslovena, građani

koji su se izjasnili kao Jugosloveni u Hrvatskoj su srpskog porekla – taj deo srpskog naroda u slučaju otepljenja Hrvatske i njenog priznavanja kao nezavisne države, gubio bi status naroda i dobio status nacionalne manjine. Kao takav, on bi i u okviru opšteg ugovora koji se očekuje da će proizići iz Haške konferencije i standarda KEBS, imao pravo na punu manjinsku zaštitu. Možda bi u okviru ovog ugovora koji se čini, to pravo bilo i iznad postojećeg standarda KEBS, kao što je ono, da se podsetimo, i iznad tih standarda kada je reč o položaju nacionalnih manjina u našoj Republici.

Prema tome, to su dva različita prilaza istoj stvari, samo što se u slučaju definitivnog otepljenja Republike Hrvatske, položaj srpskog naroda u toj državi menja i u smislu gubljenja statusa naroda i dobijanja statusa nacionalne manjine. Razume se da to isto važi, odnosno to bi isto važilo, jer je to buduća činjenica koja još nije nastupila, i za hrvatski narod koji sada živi u našoj Republici, u slučaju da Hrvatska kao nje-gova matična republika, postane nezavisna.

Što se tiče Srbije i poštovanja sporazuma o primirju – mi možemo vrlo odlučno da izjavimo da naša Republika ima punu koordinaciju sa vladama dveju SAO krajina i da se sa njima konsultujemo i sinhronizujemo naše kontakte i dogovore, kada je reč o svim pitanjima koja se tiču razvoja u sadašnjim administrativnim granicama Hrvatske (kako pitanja obustave rata, tako i pitanja političkog rešavanja položaja srpskog naroda u Hrvatskoj). Mi ništa ne činimo, niti želimo da činimo, što bi bilo protivno volji tog naroda, ili što ne bi u punoj meri štitilo njihove egzistencijalne i osnovne nacionalne interese.

U ovom pogledu moram reći da smo, i bez nekog napora, vrlo spontano, dobili podršku, po najnovijem sporazumu, i puno uveravanje, ono je i javno potvrđeno, da oružane snage tih dveju krajina neće ni u kom slučaju biti prve koje će povrediti taj sporazum. Naprotiv, neće se čak ni dati provocirati sve dok ne dođe do gubitaka ljudskih života. Toliko smo mi obavešteni, tako je isto energično uveravanje dala i federalna armija, koja to potvrđuje i u praksi, kao što vidimo iz njenih izveštaja, da se u više slučajeva povrede primirja od strane raznih hrvatskih formacija, jedinice federalne armije uzdržavaju kadgod nisu u pitanju životi vojnika.

Karingtonovo pitanje i arbitražna komisija – mi smo, kao što znate, postavili tri pitanja arbitražnoj komisiji. Ona su u njihovoj definiciji bila ne odbačena, nego nisu odgovori stigli, pošto su navodno, imali neke formalne nedostatke. Nisu bili direktno vezani za neku konkretnu republiku ili oblast. Posle toga smo to dopunili i vezali direktno za te republike i oblasti, tako da se ta pitanja odnose, da vas podsetim, na pitanje samoopredeljenja srpskog naroda u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, u slučaju da se ta republika odluči za nezavisnost i zatraži međunarodno priznanje.

Drugo pitanje se odnosi na secesiju Slovenije i Hrvatske, u smislu, da li je akt jednostrane secesije, kojima su te dve republike pribegle, legalni akt sa gledišta Povelje Ujedinjenih nacija i međunarodnopravnih instrumenata.

Treće je, da li su unutrašnje administrativne podele i granice ujedno i granice prema normama i odredbama međunarodnog prava.

Lord Karington je drugo pitanje, koje se odnosi na secesiju, preformulisao i kao svoje pitanje uputio arbitražnoj komisiji da odgovori i to pitanje se, praktično, svelo na to, da li Jugoslavija kao država postoji ili ne postoji, pošto neke jugoslovenske republike to osporavaju ili jednostavno neće da priznaju postojanje Jugoslavije, dok Srbija i Crna Gora insistiraju na tome da Jugoslavija postoji i da će postojati. Kao što vidimo, pitanje je deformisano i mi ćemo u odgovoru koji spremamo gospodinu Karingtonu da insistiramo na sva tri naša pitanja, a lord Karington, razume se, ima pravo, kao predsedavajući Konferencije, da zatraži od Arbitražne komisije da odgovori na bilo koje drugo njegovo pitanje. Arbitražna komisija je pomoćno telo Haške konferencije. Ona se koristi samo onda kada učesnici Konferencije zajedno ili pojedinačno, ili sam predsedavajući, zatraže od Arbitražne komisije mišljenje ili savet. Mišljenje koje je obavezujuće traži se onda kada se sve strane u sporu sa tim saglase. Pošto je to praktično nemoguće, da se saglase, recimo, dve republike, Srbija i Hrvatska, oko ovih pitanja oko kojih se očigledno razilaze, to smo se mi obratili Arbitražnoj komisiji za konsultativno mišljenje, za savet Haškoj konferenciji i o tome, da li su naša mišljenja u vezi sa ovim pitanjima saglasna međunarodnom pravu ili nisu. Iako to mišljenje neće biti obavezujuće, ono ima svoju moralnu i stručnu težinu i verovatno će predstavljati značajan element u daljem političkom odlučivanju na Haškoj konferenciji.

To se isto odnosi i na pitanja lorda Karingtona, jer on nije tražio pristanak ostalih za to pitanje, a ima pravo da ga, kao poredsedavajući, uputi i on očigledno traži pomoć konsultativno mišljenje Zajednice u jednoj dilemi koja ga raspinje i koju, očigledno, oseća kao ključno pitanje na koje se mora odgovoriti pre nego što se učini stvarni korak napred u razradi njegovog nacrtu konačnog ugovora. To jeste ključno pitanje, jer nije samo semantičko ili akademsko, da li jedna država postoji ili ne postoji, da li neko ima pravo ili nema da je ukine, nego iz toga izvire osnovna prava i obaveze i onih koji napuštaju Jugoslaviju i onih koji ostaju u njoj. Očigledno da je teorija o ukidanju i nepostojanju Jugoslavije sinonim za onaj predlog o razdruživanju i da je ideja o istovremenoj dezintegraciji zemlje, o istovremenom izlasku svih iz nje, vrlo draga secesionistima, jer se time štite od tog neudobnog prideva secesionisti, drugo, to osigurava da se u odnosu na takozvanu bivšu Jugoslaviju jednovremeno pojave kao univerzalni naslednici, zajedno sa nama koji inače nismo secesionisti. To nije nevažno, jer se, u tom slučaju, život u međunarodnoj zajednici ne počinje od nule, što je vrlo nezahvalno i skupo, nego od jednog vrlo solidnog i izgrađenog fundamenta, kako materijalnog, tako pravnog, finansijskog itd.

I na kraju, istovetnost interesa Srbije i JNA, to je više pitanje unutrašnje, nego spoljno-političke prirode, ali mi dozvolite da podsetim na nekoliko osnovnih činjenica.

Prvo, JNA je jugoslovenska. Kao takva, ona pokriva ceo jugoslovenski prostor u međunarodno-pravnom smislu te reči. Ona se nalazi pod direktnom kontrolom Predsedništva SFRJ. To znači da se ona ne nalazi pod kontrolom ni jedne federalne jedinice, pa ni Srbije. Razume se da u tom smislu, u kome se istovremeno i Republika

Srbija i Republika Crna Gora i JNA čvrsto izjašnjavaju za očuvanje Jugoslavije, kao zajedničke federalne države onih naroda i republika koje to žele, da u tom smislu možemo govoriti o istovetnosti interesa.

Međutim, ako bi se išlo dalje od toga, mogle bi se uočiti neke normalne i logične razlike, koje su i razumljive s obzirom na to da je jugoslovenska armija i po nazivu i po ciljevima i dalje jugoslovenska i da se ona nalazi pod neposrednom ingerencijom saveznog organa, kao svog vrhovnog komandanta, koji je istovremeno i kolektivni šef naše države.

Prema tome, ovo pitanje nije praktično toliko značajno, koliko formalno-pravno, i lično ne vidim razloga da se u praktičnom smislu na njemu mnogo insistira, jer jednostavno, ne proizvodi neke bitne praktične razlike koje bi morale da preokupiraju i ovaj visoki dom i našu Vladu.

Na kraju, Jugoslovenska armija potpuno se nalazi u punoj i uspešnoj rekonstrukciji, kako u kadrovskom, tako i u strategijskom i u operativnom smislu te reči i ta rekonstrukcija ne samo da se vrši u hodu, nego i daje uspešne rezultate, kao što se vidi u poslednjih mesec ili koliko dana, kada nije zabeležen ni jedan slučaj dezertiranja i diletantskog ili neodgovornog ponašanja u ratnim operacijama. (Aplauz.)

*(Stenografske beleške
sa četvrte sednice drugog vanrednog zasedanja
Narodne skupštine Republike Srbije
26. 27. i 28. novembar 1991. godine)*

Borisav Jović

IDEJA I PREDLOG DA SE POZOVU SNAGE UN U JUGOSLAVIJU

2. novembar 1991.

Razgovor sa Slobodanom Miloševićem. Iznosim mu svoju ocenu da je stanje srpsko-hrvatskih sukoba u Krajini došlo u fazu kada moramo razmišljati o radikalnom potezu. Pretežan deo teritorija na kojima u većini žive Srbi su pod srpskom vlašću. To jedino nije slučaj sa centralnom Slavonijom, ali otuda su Srbi masovno izbegli, pa nema ko da se bori, niti da drži vlast. Hrvatska se sve više naoružava, što vodi u sve veće angažovanje JNA, koja traži sve veću mobilizaciju ovde u Srbiji, a to je potpuno kontraproduktivno za našu politiku. Smatram da postoje svi razlozi da sada, kada srpski narod na tim teritorijama ima vlast, zatražimo od Ujedinjenih nacija da ih oni zaštite svojim mirovnim snagama, do političkog rešenja jugoslovenske krize.

Slobodan se slaže, ali smatra da treba još malo da razmislimo kako to izvesti, da nas ne odbiju, a postoji opasnost od nerazumevanja i kod Srba u Krajini.

Razgovaraćemo još o tome.

5. novembar 1991.

Razgovor s Milivojem Maksićem, zamenikom saveznog sekretara za inostrane poslove. Pitam ga za mišljenje o ideji da pozovemo mirovne snage UN da zaštite Srbe u Krajini. On smatra da to nije realno. Zapad ne priznaje naše četvoročlano predsedništvo i jednostavno naš zahtev neće ni razmatrati. Samo ćemo se obrukati.

Nisam se s tim složio. Mislim da preteruje. Previše je oprezan.

7. novembar 1991.

Napravio sam prvi nacrt pisma Savetu bezbednosti i otišao kod Slobodana Miloševića da ga pogledamo. Uz neke manje korekcije usaglasili smo tekst. Odlučili smo da s tim upoznamo Branka Kostića, potpredsednika Predsedništva.

* * *

Razgovor s Brankom Kostićem o ideji i nacrtu pisma. On se slaže. Zove Gavra Perazića, svog pravnog savetnika da pogleda tekst pisma i da nam da sugestije.

Gavro Perazić je u toku dana izvršio veoma značajne korekcije teksta koji sada izgleda vrlo ubedljivo.

Odlučujemo da krenemo dalje.

9. novembar 1991.

Sednica Predsedništva. Predlog da se pozovu mirovne snage UN radi zaštite Srba u Krajini iznet je na samoj sednici. S njim nije bio upoznat niko izuzev Slobodana, Branka i mene. Nije znala ni vojska, ni vlada, ni SSIP, ni rukovodstvo Crne Gore, ni Krajine. Čak nisu bili upoznati ni Jugoslav Kostić i Sejdo Bajramović – članovi Predsedništva, u koje smo imali potpuno poverenje.

Svi su bili »zatečeni« i ćutali su – i JNA i SSIP. Iz SSIP-a se javio Milan Vereš, pomoćnik saveznog sekretara, iznenađen i zbunjen, predložio »da malo razmislimo«. Bili smo kategorični, Branko i ja, i rekli da smo o svemu razmislili i da odlaganja ne može biti.

Nastala je rasprava oko proceduralnih pitanja kome to da šaljemo. Ako pošaljemo Darku Šiloviću, ambasadoru pri OUN, koji je Hrvat, on može to i da »zadrži« usled opstrukcije, i da ga ne uruči Savetu bezbednosti. Direktno slanje poštom Savetu bezbednosti nije uobičajeno kad tamo imamo ambasadora. Mogli bi oni postupiti isto – baciti ga u koš. Našli smo »solomonsko« rešenje: da pošaljemo lično predsedniku Saveta bezbednosti, rumunskom ambasadoru pri OUN, a da o tome obavestimo i rumunsku vladu, kako bi ona uticala da se taj naš zahtev stavi na dnevni red.

Tekst pisma koje smo uputili Savetu bezbednosti glasi:

»Poznato je da jugoslovenska državno-politička kriza traje duže vremena. Sva dosadašnja nastojanja i naše uporno zalaganje da se ona reši mirnim, demokratskim putem i na ustavan način nisu dali rezultate. Naprotiv, ona se produbila i dovela čak i do međunacionalnih oružanih sukoba.

Sušтина jugoslovenske krize je u nastojanju da se nepoštovanjem i grubim kršenjem ustavno-pravnog sistema SFRJ i donošenjem jednostranih akata ostvari secesija republika Slovenije i Hrvatske od Jugoslavije. Ona se poslednjih meseci tragično manifestuje u Republici Hrvatskoj, u kojoj se, primenom brutalne sile, srpski narod, koji živi u sadašnjim administrativnim granicama ove republike, prisiljava da izađe iz Jugoslavije, iako se na demokratskom plebiscitu odlučno izjasnio protiv toga i izrazio želju da sa drugim jugoslovenskim narodima živi u zajedničkoj državi.

Hrvatske vlasti su organizovale nelegalne vojne formacije koje su opštom mobilizacijom stanovništva Hrvatske, regrutovanjem većeg broja terorista i plaćenika iz inostranstva, naoružavajući se tajno posredstvom nekih susednih država, izvršile strašan zločin na područjima ove republike gde živi stanovništvo srpske nacionalnosti, progoneći ga sa vekovnih ognjišta, uništavajući njegovu imovinu i masakrirajući nemoćne i nezaštićene građane. Zbog toga, broj izbeglica sa tih područja popeo se na više stotina hiljada, rasutih po drugim republikama i inostranstvu.

Građanski rat u Republici Hrvatskoj poprimio je takve razmere da, i pored dvanaest dogovorenih primirja, flagrantno prekršenih od strane hrvatske vlasti i njenih oružanih formacija, pretilo da se prenese na šire područje Jugoslavije. Poslednjih dana hrvatske vojne snage otpočele su sa bombardovanjem i napadima na nezaštićena naselja susednih republika.

Predsedništvo SFRJ kao najviši organ rukovođenja i komandovanja oružanim snagama SFRJ odlučilo je da se Jugoslovenska narodna armija angažuje u Republici Hrvatskoj isključivo radi sprečavanja širih međunarodnih sukoba i zaštite srpskog naroda od terora, nasilja i genocida, koji se, na žalost, ponavlja posle 50 godina od poraza fašizma. Genocid nad srpskim narodom u Hrvatskoj iz vremena Drugog svetskog rata ponavlja se i zbog toga što nije doživeo adekvatnu međunarodnu osudu, a njegovi vinovnici zasluženu odgovornost, niti su tragične posledice pravedno sanirane. Sada se to ponovo dešava i pretilo širim tragičnim posledicama, ne samo u Jugoslaviji nego i na Balkanu i Evropi.

U ostvarivanju poverenog zadatka JNA u Republici Hrvatskoj primorana je da se angažuje i na deblokadi svojih garnizona i pripadnika koje hrvatske vlasti već duže vreme drže bez hrane, vode, električne energije, lekova i drugih elementarnih uslova za život.

Uprkos tome, u međunarodnoj javnosti, zahvaljujući besomučnoj propagandi, uloga JNA u Hrvatskoj prikazuje se dezinformacijama o upotrebi bojnih otrova, bombardovanju (raketiranju) Zagreba, rušenju Dubrovnika i sl., u sasvim pogrešnom svetlu.

Duboko zabrinuto i ogorčeno postupcima hrvatskih vlasti koje primenjuju sve metode nacističko-fašističkog režima, koji je u kvizlinškoj tvorevini Nezavisnoj državi Hrvatskoj bio uspostavljen u toku Drugog svetskog rata, Predsedništvo SFRJ skreće pažnju Savetu bezbednosti na situaciju u kojoj se našao srpski narod u Republici Hrvatskoj i, u skladu sa članom 313. Ustava SFRJ, predlaže Savetu bezbednosti da ovo pitanje hitno stavi na dnevni red.

Pošto ni dvanaesti sporazum o безусловnom prekidu vatre, čiji je rok danas istekao, nije dao rezultate jer ga hrvatske vlasti i oružane formacije nisu poštovala, a u želji da se spreče dalja eskalacija oružanih sukoba, nove ljudske žrtve i grubo kršenje drugih elementarnih ljudskih prava, kao i ogromna materijalna razaranja, obraćamo se Savetu bezbednosti sa zahtevom da, saglasno Povelji UN, odluči o hitnom upućivanju mirovnih snaga UN u Republiku Hrvatsku, u granični pojas između teritorija koje su nastanjene većinskim srpskim stanovništvom i teritorija čiji su stanovnici u većini hrvatske nacionalnosti.

Na taj način mirovne snage UN stvorile bi tampon zonu i razdvojile strane u sukobu, sve dok se na miran, pravičan i međunarodno-pravno zasnovan način, uz angažovanje i UN, ne reši jugoslovenska kriza. Time bi se stvorili neophodni uslovi da Predsedništvo SFRJ, kao vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ, donese odluku o dezangažovanju JNA i sprečavanju međunacionalnih sukoba na teritoriji Republike Hrvatske.

Prema mišljenju Predsedništva SFRJ, političko rešenje jugoslovenske krize koje treba da obezbedi trajan mir, u sadašnjim okolnostima, pretpostavlja uključivanje mirovnih snaga UN, kao garanta srpskom narodu u Hrvatskoj da neće ponovo doživeti svoju tragičnu sudbinu iz perioda Drugog svetskog rata. Predsedništvo SFRJ je uvereno da bi predloženo angažovanje mirovnih snaga UN dovelo do prekida oružanih sukoba. To bi istovremeno stvorilo i uslove za brže mirno i demokratsko rešavanje jugoslovenske krize koje je sada, i uz angažovanje Evropske zajednice, suočeno sa velikim teškoćama.

Očekujući vaše razumevanje i podršku, primite izraze našeg dubokog poštovanja.«

15. novembar 1991.

Operacija je uspeła. Svet bezbednosti počeo je razgovore o ideji upućivanja »plavih šlemova« u Krajinu i Hrvatsku, mada se izbegava pominjanje našeg zahteva. Našli su i oni »solomonsko« rešenje. Formalno su to »tražile« V. Britanija i Francuska. Da se »Vlasi ne sete«. Ne žele da pominju naše »krnje« Predsedništvo.

(Iz knjige Borisava Jovića »Poslednji dani SFRJ«, Kragujevac, 1996, str. 407-411)

Dobrica Ćosić:

KO SE BORI PROTIV SRPSKOG NACIONALIZMA – BORI SE PROTIV LJUDSKE SLOBODE

17. decembar 1991.

Evropska zajednica u Briselu donela je odluku o rasturanju Jugoslavije i postavila pet uslova za priznavanje novih država. Srbiji je postavila ultimatum da se odrekne Jugoslavije i proglasi svoju nezavisnost u postojećim republičkim granicama. Poništeni su svi oslobodilački ratovi srpskog naroda za oslobođenje i ujedinjenje. Kako da se podnese tolika nepravda? Brisel je za Srbe nov Berlinski kongres; on nam je odredio državne granice. Sudbina balkanskih naroda je neizmenjiva: određuju je imperijalne sile. Srbi će se uzaludno i samoubilački suprotstaviti toj tradiciji. Na Balkan ponovo stupa velika Nemačka. Ona je podržala slovenačku i hrvatsku secesiju i time rasturila Jugoslaviju. Na Balkanu Nemačka dobija i Prvi i Drugi svetski rat.

Oduzimanje prava Srbima na samoopredeljenje, to je oduzimanje slobode srpskom narodu. Pravo na svoju državu, to nije političko i ideološko pitanje. To je egzistencijalno pitanje. Država za Srbe u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nije ideološki problem i ideološki cilj; država za Srbe je osnovni uslov opstanka, pretpostavka ljudske i građanske slobode. Ne bore se Srbi za državno ujedinjenje sa Srbijom da bi stvorili »veliku Srbiju«. Bore se oni za državno ujedinjenje, da bi živeli gde sada žive i bili slobodni ljudi. Država Srbima nije nacionalistički cilj; ona je životni uslov da stvore društvo u kome će biti slobodni ljudi. Svako ko se bori protiv srpskog nacionalizma, bori se protiv ljudske slobode.

U interesu mira, srpski narod treba da se odrekne svoje etničke celine i ljudskih prava dva i po miliona Srba; treba da se odrekne prava na samoopredeljenje koje su dobili svi jugoslovenski narodi. To je najteža politička odluka u ovom veku. Naše životno pitaje glasi: kako danas manje pogrešiti? Antiratno raspoloženje je većinsko raspoloženje u Srbiji.

Strahujući za budućnost Srbije, neuveren u Miloševićeve političke sposobnosti i njegovu državničku viziju u ovim časovima, zatražio sam prijem. Pozvao me je na razgovor. Dugo smo sami razgovarali o događajima u kojima smo i pred kojima stojimo. On neće da prihvati briselski ultimatum. Uverava me da je optimista. Ja ovaj 17. decembar doživljavam kao jedan od najnesrećnijih datuma za sebe u XX veku. Slutim nesagledan poraz; slutim izgubljen rat. Milošević odbacuje moj pesimizam.

Taj čovek je toliki autokrata da ni sadašnju sudbinsku odgovornost za srpski narod nema potrebe s nekim da podeli; ni iz političkog lukavstva i demagogije, on neće ni od koga da traži mišljenje i savet. Sve radi sam; o svemu odlučuje po svome, verovatno u dogovoru sa ženom i kućnim prijateljima. Samo nesreća čeka Srbiju i tog državnika. Njegova politička sudbina je u njegovom karakteru. Opozicija, ma koliko

bila tupa, nazadna, neodgovorna, u kritikovanju »predsedničkog sistema« i Miloševićeve samovolje, potpuno je u pravu.

U razgovoru s njim danas, nisam imao snage da izgovorim sve što sam bio naučio da mu kažem o njegovoj politici. Govorio sam mu o neophodnosti prilagođavanja naše nacionalne politike odnosu snaga u svetu; savetovao sam mu da odmah intenzivira odnose s Amerikom. Nije to odbio, ali nije pokazao ni veću spremnost za konkretne akcije: hitan odlazak ministra spoljnih poslova u Ameriku itd.

Još nisam stigao kući, Milošević se javio Božici i rekao joj da ima dobre vesti iz Amerike; to je bio razlog da kritikuje moj pesimizam. Žao mi je što ne mogu da ga ubedim da ubrza demokratizaciju Srbije, da organizuje modernu pravnu državu, da odbaci sve što je titoističko, da za te ciljeve okupi najbolje ljude. Od mojih saveta načelne prirode iz područja nacionalne politike, ponešto usvoji; najčeđće ono što je u okviru njegove koncepcije. Moje patriotsko angažovanje, uviđam, nema mnogo smisla i koristi.

A čaršija sve upornije brblja da više nisam opozicionar, da sam prišao Slobodanu Miloševiću. Neka ih! Neka svako o meni misli i kazuje što mu je volja. Ja neću odstupati od svojih uverenja. U ovim danima osećam se samo kao rodoljub, koji strahuje od srpskog pada i poraza.

(Iz knjige Dobrice Ćosića »Piščevi zapisi (1981-1991)«, Beograd, 2002, str. 416-418)

**POGLED
UNAZAD**

Nikola Samardžić,
ministar inostranih poslova Crne Gore
za vreme Haške konferencije

CRNA GORA POSTUPILA NAJDEMOKRATSKIJE

Nikola Samardžić je bio ministar inostranih poslova u Vladi Crne Gore u vrijeme nestajanja SFRJ i početka krvave krize na ovim prostorima, koja, nažalost, još uvijek traje. Bio je aktivni učesnik i svjedok mnogih događaja u kojima je pisana istorija Crne Gore. Od 1990. do 1994. bio je direktor »Jugooceanije« (prve tri godine, do uvođenja sankcija, ostale su upamćene po najboljim poslovnim rezultatima u istoriji kotorskog broдача), inicijator registrovanja brodova ovog preduzeća pod kiparskom zastavom (»patriote« mu to nijesu oprostile), a njegovo ime vezano je i za aferu prebacivanja (tokom sankcija) državnog novca na privatne račune...

Sa funkcije ministra inostranih poslova smijenjen je 1992, a direktor »Jugooceanije« ostao je do 1994. godine. Od 1992. godine nikada nije došao u Crnu Goru...

Nikola Samardžić živi u iznajmljenoj kući u Sidneju, sa dvoje djece. Uprkos nećaćama koje su ga zadesile u posljednje tri godine (smrt supruge, amputacija obje noge) zadržao je vedrinu duha i poslovnu energiju. Iz kuće u kojoj živi vodi privatni biznis. Naravno, riječ je o prvoj i jedinog pravog ljubavi u toj oblasti - pomorstvu. Kapetan Nikola Samardžić za »Vijesti« prvi put javno govori o događajima koji su odredili njegovu i sudbinu Crne Gore.

Vijesti: Sa ondašnjim predsjednikom Crne Gore Momirom Bulatovićem učestvovali ste na konferenciji u Hagu, u jesen 1991. Na dnevnom redu bio je predlog lorda Karingtona da se republike SFRJ proglase za samostalne države, a potom nastave suživot u novim integracijama. Na trenutak, kroz glas Bulatovića, Crna Gora je povratila državnu samostalnost izgubljenu 1918...

- Prvo želim da kažem da je Crna Gora tada postupila najdemokratskije od svih jugoslovenskih republika. Dok su ostali o predlogu odlučivali u najužem krugu najodgovornijih političara, kod nas je sazvana vanredna sjednica republičke Skupštine. Dugo, čitavu noć, uz tv-prenos, dakle pred očima čitave Crne Gore, pokušali smo da pronademo odgovor na predlog lorda Karingtona, koji bi bio obavezujući za našu delegaciju u Hagu. Zbog stavova koje sam tada iznio, a bio sam izričito za to da se predlog prihvati, imao sam dosta neprijatnosti, kako od nekih poslanika tokom sjednice, tako i po njenom završetku.

Sjećam se da me je na stepeništu sačekao neki ljekar iz Danilovgrada, svašta mi rekao, ipak, uz ogradu da sam »iz dobre familije«. U zapaljivoj atmosferi Skupština nije donijela nikakvu odluku, preporučeno je da na licu mjesta, zavisno od razvoja situacije, odlučimo kako da glasamo.

- *Kada je, zaista, donijeta odluka da Bulatović prihvati predlog lorda Karingtona?*

- U avionu, na putu za Hag, insistirao sam da se dogovorimo kakav stav da zauzmemo u Hagu. Naravno, ponovio sam priču iz Skupštine, a moram reći da je i Bulatović intimno bio za predlog lorda Karingtona, ali je imao rezervi zbog neodlučnosti Beograda.

- *Da li ste uoči Konferencije u Hagu imali bilo kakve konsultacije sa Slobodanom Miloševićem?*

- Ja nijesam, ali Bulatović jeste. Više puta tokom zasjedanja Skupštine prethodne noći napuštao je salu, da bi razgovarao sa Beogradom. U avionu mi je rekao da je i Milošević bio neodlučan, da je svaki put imao drugačiji stav. Na kraju smo se Bulatović i ja dogovorili da on prilikom glasanja podrži predlog Karingtona.

- *Sjećate li se atmosfere koja je vladala u Hagu, kakva su bila očekivanja pojedinih delegacija, je li bilo kontakata između njih?*

- Nije bilo vremena za kontakte, iz aviona smo otišli u konferencijsku salu. Međutim, vjerovalo se da problem neće biti Milošević, strahovalo se da bi kočnica mogao da bude Tuđman. Naime, predlog lorda Karingtona bio je nešto najpovoljnije što su Srbi u Hrvatskoj mogli da dobiju, garantovana im je u okviru Hrvatske velika autonomija, praktično svi atributi državnosti. Po ko zna koji put Milošević je iznenadio sve - povukao je potez koji je išao direktno na štetu naroda koji je predstavljao.

Kako je tekla sama sjednica?

- U velikoj konferencijskoj sali bila su tačno određena mjesta za sve učesnike sastanka. Sa dvije strane, jedni naspram drugih, sjedeli su članovi po tri republičke delegacije, sa treće članovi Predsjedništva SFRJ, u čelu lord Karington i predstavnici Evropske unije. Karington je smatrao da su svi imali i previše vremena prije tog sastanka da saopšte svoje političke poglede, imali smo svi dugo na stolu i njegov predlog, pa je planirao da Konferencija traje veoma kratko, da se republičke delegacije samo izjasne sa »za« ili »protiv«. Takođe, da bi se izbjegli prigovori neke druge vrste, bilo je predviđeno da se izjašnjavaju predstavnici republika po abecednom redu. Trebalo je, dakle, da se prvi izjasni predstavnik Bosne i Hercegovine - takav scenario je bio svima dostavljen. Onda je uslijedilo iznenađenje. Neplanirano, za riječ se prvi javio Slobodan Milošević. Održao je vatren govor, rekao je da je plan neprihvatljiv za Srbe u Hrvatskoj, da međunarodna zajednica ne zna što se dogodilo sa Srbima u Drugom svjetskom ratu, da svi Srbi treba da žive u jednoj državi... U sali tajac. Nakon prvog šoka, Karington je nastavio sjednicu, Izetbegović glasa za njegov predlog, Tuđman je jedva dočekao, bez riječi ograde glasao je za plan lorda Karingtona, možda i zato što je već u tom trenutku bilo jasno da nikad neće zaživjeti.

- *I Momir Bulatović glasa za samostalnu Crnu Goru?*

- Da. A, onda ponovo tajac, svi su vjerovali da postoji dogovor sa Beogradom. I Milošević je očigledno bio iznenađen, ustaje, prilazi sa leđa stolu za kojim smo sjedeli Bulatović i ja, pored nas je delegacija iz Makedonije. »Daću ja vama nezavisnu Crnu Goru«, samo je procijedio.

- *Da li je nakon sjednice bilo kontakata sa Miloševićem?*

- Ne, nije bilo vremena za to, odmah smo se vratili u Crnu Goru.

- *Zbog čega je kasnije Bulatović promijenio mišljenje?*

- To vjerovatno samo on zna. Ja kao ministar inostranih poslova više nijednom nijesam bio u prilici da sa njim govorim na tu temu. Mogu samo da pretpostavim kakvim je pritiscima bio izložen, a znam da nikada nije bio od naročito čvrstog materijala.

- *Kako danas gledate na iskustvo srpsko-crnogorske federacije?*

- Nakaradna federacija samo dvije republike, potpuno nesrazmjerne po veličini i broju stanovnika, koju je smislio i stvorio Slobodan Milošević, davši joj poslije potpunog raspada Jugoslavije ime Jugoslavija kao prelazni oblik za stvaranje Velike Srbije, nije nikada mogla da funkcioniše i potpuno se raspala još za vrijeme pune vladavine njenog stvaraoca. Raspad federacije bio je posebno vidljiv poslije nedavnog ustavnog puča Slobodana Miloševića poslije kojega je, i onako već u ruševinama, federalni sistem u potpunosti prestao da postoji.

Suverenost i nezavisnost Crne Gore poslije raspada SFRJ utvrđena je i Odlukom Skupštine Crne Gore od 23. decembra 1991. godine. U toj odluci je rečeno da Crna Gora postaje nezavisna i suverena država kada Jugoslavija prestane da postoji. Od donošenja ove Odluke srušile su se i nestale dvije Jugoslavije, ona socijalistička i ova Miloševićeva, pa je sada krajnje vrijeme da Crna Gora javno oglasi da je suverena i nezavisna država.

(*Vijesti*, 13, 14. i 15. oktobar 2000)

Goran Fejić

**(SAMO)UBISTVO JUGOSLAVIJE
- ISPOVEST HRONICARA**

Zahvaljujući Sonji Biserko, prijateljici i kolegici iz nekadašnjeg Saveznog sekretarijata za inostrane poslove, našli su se ponovno u mojim rukama ovi izvještaji sa zasjedanja Konferencije o Jugoslaviji održane u Hagu od 7. septembra do 18. oktobra 1991. godine. Bio je to posljednji pokušaj Evropske zajednice da se logici rata i etničko-teritorijalnih podjela na Balkanu suprotstavi idejom očuvanja jugoslavenskog prostora i otvaranjem perspektive njegove integracije u Zajednicu (»Okupili smo se da bismo dali šansu razumu«, rekao je na otvaranju konferencije, predsjedavajući Savjeta Evropske zajednice, holandski ministar inostranih poslova Van den Bruk). Sa jugoslavenske strane, takvu pomoć je prizivala i očekivala Savezna vlada Ante Markovića, nadajući se da će ona doprinjeti obuzdavanju zahuktalih nacionalizama i zaustavljanju ratnih razaranja (integracija u Evropu bila je tih godina deklarirana težnja svih jugoslavenskih republika, bez obzira da li je ta integracija zamišljena individualno - »Europa zdaj«, ili u okvirima šire jugoslavenske zajednice). Stav Evropske zajednice evoluirao je tokom Haške konferencije, od čvrste podrške očuvanju cjelovitosti Jugoslavije¹, do konačnog predloga za »priznavanje nezavisnosti svih koji to žele i slobodno udruživanje onih koji to žele«. Kao što se može zaključiti iz izvještaja i brojnih istupanja evropskih državnika iz tog vremena, promjena stava bila je u prvom redu posljedica »događaja na terenu«, odnosno rata koji se nezadrživo širio.

Kao načelnik Uprave zadužene za evropske integracije u SSIP, učestvovao sam na zasjedanjima Haške konferencije u okviru delegacije Savezne vlade. Između ostalog, imao sam zadatak da nakon svakog zasjedanja, u najkraćem mogućem roku, sastavim kratak izvještaj. Na moje čuđenje, sadržaj tih izvještaja nikada nije izazvao ni najmanji komentar zavađenih učesnika, nikakav znak neslaganja. Shvatio sam, naknadno, da to nije značilo slaganje sa sadržajem izvještaja, već jednostavno, da ih dotični učesnici nisu ni čitali, da im je bilo svejedno - još jedan znak da Konferencija za njih nije ni bila mjesto traženja suglasnosti, već pretežno forum za konfrontaciju nepokolebljivih uvjerenja. Zapisničarski posao, po definiciji, nije naročito kreativan. Ipak, trudio sam se da ga obavim pošteno, da ne mijenjam smisao intervencija, da ne dajem vrijednosne sudove. Vjerovao sam da učestvujem u sudbonosnom događaju od kojega najneposrednije ovisi budućnost moje zemlje, a time i moja vlastita. Ujedno, osjećao sam se potpuno nemoćan. Iskustvo iz Ujedinjenih nacija davalo mi je izvjesnu nadu: prilika da se problem jasno artikulira i politički jak koordinatorski sastanak,

moгу doprinijeti da dođe do uzajamnih koncesija i neke vrste konsenzusa, makar nametnutog.

U Hag se putovalo malim avionom Savezne vlade. Jedino su hrvatska i slovenska delegacija letjele odvojeno, vlastitim avionima iz Zagreba i Ljubljane. Sa članovima Predsjedništva, putovali su i njihovi tjelohranitelji. Konverzacija u malom avionu bila je minimalna, atmosfera mučna. Tokom prvih pola sata puta, gledali smo kako gore sela u Slavoniji. U pamćenje mi se urezalo jedno od tih putovanja, zapravo sletanja u Hag. Padala je noć. Slika u oknu aviona bila je izuzetno lijepa: u daljini, more je još zračilo srebrnim odsjajem. Bliže, ispod aviona, na već tamnoj površini zemlje ocrtavali su se, kao svijetleće kocke, stakleni krovovi zimskih bašti. Površina Holandije, vizuelni sklad prirode i djela ljudskih ruku. Kad mu je objašnjeno šta su ti veliki svijetleći kvadrati, jedan od tih mrkih tjelohranitelja primijetio je: »J... te, bile bi baš dobre mete za naše haubice!«

U Hagu je ambijent bio nadrealistički, dakako, na tragičnoj podlozi rata. Nešto između Enkija Bilala i Almodovara. U hipermodernoj zgradi holandskog Ministarstva inostranih poslova, arhitektonski više nalik hotelu u Majami Biču nego na sjedište državne administracije, svaka republička delegacija imala je svoju kancelariju. Pretjerana ljubaznost domaćina očitovala se na svakom koraku: u velikom holu, uz samu konferencijsku salu, ogromni cvjetni aranžmani i, u vrijeme ručka, prebogati bife. Po toj gostoljubivoj pozornici šetala su mrka lica novopečenih balkanskih državnika.

Ni u jednom trenutku svog rada, Haška konferencija nije uspjela »ovladati« situacijom na terenu, već je, naprotiv, sve do kraja ostala njen zarobljenik. Evropska zajednica najprije pokušava dobiti suglasnost o osnovnim principima pregovaranja (koji su također bili zamišljeni kao principi budućeg uređenja jugoslavenskog prostora): prvo, ne smije biti jednostranih promjena granica, pogotovo ne silom; drugo, treba zaštititi prava svih u Jugoslaviji², treće, treba uzeti u obzir sve legitimne interese i težnje. Međutim, na fonu eskalacije rata u Hrvatskoj, debata o suštinskim pitanjima budućnosti neprestano se odlaže. Učesnici daju sopstvene, suprotstavljene verzije događaja na terenu. Za Zajednicu, prekid vatre postaje prvi prioritet. Konferencija tapka u mjestu i predsjedavajući lord Karington pokušava da deblokira situaciju u trojnom susretu na najvišem nivou sa glavnim protagonistima rata - Tuđmanom, Miloševićem i generalom Kadijevićem. Ova posljednja trojica se na sastanku u Igalu svečano obavezuju »da će sve snage pod njihovom kontrolom, odnosno pod njihovim političkim i vojnim utjecajem, smjesta prekinuti vatru i poduzeti druge mjere kako bi se spriječila obnova oružanih sukoba«. U cilju intenziviranja rada Konferencije na suštinskim pitanjima, osnivaju se grupe eksperata za ekonomska pitanja, za buduće institucije i njihovu strukturu, te za ljudska prava i prava manjina. Početkom oktobra, uoči četvrtog sastanka Konferencije, borbe u Hrvatskoj se ponovno rasplamsavaju. Nakon što je već potpuno prisvojio JNA, učinivši je instrumentom bratoubilačkog rata, Miloševićev režim i tzv. srpski blok preuzimaju 4. oktobra i kontrolu nad Predsjedništvom SFRJ, što Evropska zajednica proglašava atakom na Ustav, a Savezna vlada Ante Markovića, nedopustivim aktom. Konačno, u situaciji totalne blokade pregovora i dalje eskalacije rata, Zajednica

18 oktobra saziva drugi sastanak na najvišem nivou na kojemu Karington podnosi svoj konačni predlog »Aranžmana za opće rješenje« koji obuhvaćaju slijedeće elemente:

- suverene i nezavisne republike s međunarodnim subjektivitetom za one koji to žele;
- slobodna asocijacija republika koje to žele;
- aranžmani i mehanizmi nadzora ljudskih prava; specijalni status za pojedine grupe i oblasti;
- angažman Evrope u ostvarivanju sporazuma i priznanje nezavisnosti u okviru postojećih granica, osim ako se ne postigne drugačiji dogovor, onih republika koje to žele.

U predlogu se detaljnije razrađuju odredbe o zaštiti ljudskih prava i prava nacionalnih manjina i etničkih grupa. Predlog, drugim riječima, znači: »Ako niste u stanju da živite zajedno, rastanite se u miru, sačuvajte minimalnu komunikaciju, zajednički ekonomski prostor, garantirajte međusobno osnovna prava nacionalnim manjinama«.

Danas o tom vremenu sudim iz druge perspektive. Jasnije se ocrtavaju odgovornosti za počinjene zločine, ali i lutanja međunarodne zajednice koja nije imala ni mudrosti ni snage da zločince pravovremeno zaustavi. U sukcesivnim fazama balkanskih ratova, pokazalo se da je evropska spoljna politika još u povelju i da humanitarna akcija katkada samo maskira odsustvo političke strategije (što se najjasnije ispoljilo tokom sramnog trogodišnjeg bombardiranja opsjednutog Sarajeva, sistematskog rušenja Mostara, nesposobnosti UN da odbrani civilno stanovništvo u tzv zaštićenim enklavama). Danas, kad su nam poznati mehanizmi potpirivanja međunacionalne mržnje, kad su izišli na vidjelo planovi etničkog čišćenja i tajni dogovori Milošević-Tuđman o podjeli Bosne, naivni nam i zaludni izgledaju pozivi na razum koje je na otvaranju Konferencije jugoslavenskim učesnicima uputio holandski ministar Van den Bruk, kao i njegovo citiranje Žana Monea, jednog od duhovnih otaca Evropske zajednice: »Ne treba da se borimo oko nacionalnih granica, već da ih učinimo nebitnim putem sve intenzivnije ekonomske i političke saradnje, kako bismo na kraju mogli da ih potpuno uklonimo«. Avaj! Prvog dana nakon otvaranja Haške konferencije nastavljena su bombardiranja gradova u Hrvatskoj, osvajanje teritorija, klanja i etnička čišćenja. »Pucanje i pregovaranje ne idu zajedno«, vapije Van den Bruk, »da bi Konferencija mogla biti uspješna, borbe se moraju smjesta prekinuti!« Borbe nisu obustavljene. Naprotiv, sa svakim novim zasjedanjem, cilj mira izgledao je sve udaljeniji, a samim tim i očuvanje bilo kakvog zajedničkog ekonomskog, kulturnog ili političkog prostora jugoslavenskih naroda. Evropskoj zajednici bilo je sve teže da zastupa tezu da agresor i žrtva treba i dalje da žive zajedno. Hrvatska je tada nesumnjivo bila u poziciji žrtve i tek će rat u Bosni pokazati kako žrtva i sama postaje agresor u podjeli novog plijena.

Jedan dio moje zemlje ratovao je protiv drugog. Svakim danom sam se sve više osjećao kao stranac u toj zemlji. To osjećanje kulminiralo je 18. septembra kada sam sa Budimirom Lončarom sletio u Beograd, nakon drugog zasjedanja Haške konferencije.

Vozeći se ka centru grada, na dijelu autoputa kroz Novi Beograd, primjetili smo da je za saobraćaj otvorena samo jedna traka. Druga je bila ukaljana dugim tragovima blata i posuta cvijećem. Šofer nam je objasnio da je tuda upravo prošla kolona tenkova na putu za Hrvatsku. Razdragani narod izišao je da isprati borce!

ŠTA BI BILO, DA JE BILO

Danas se o Haškoj konferenciji može razmišljati iz nekoliko uglova. Na primjer:

I. *Iz ugla građana država nasljednica bivše Jugoslavije*: šta bi bilo da su prihvaćene preporuke Evropske zajednice o slobodnim oblicima udruživanja onih koji to žele u jugoslavenskom prostoru?

Ostavimo načas po strani ono najvažnije i što, razumije se, prvo pada na um: bili bi izbjegnuti rat i njegove najstrašnije posljedice: stotine hiljada žrtava, milioni raseljenih lica, psihičke traume i rane kojima će trebati nekoliko generacija da zacijele. Nakon nekoliko godina ubijanja i rušenja došla je bijeda: materijalno siromaštvo i kultura ućahurenost. Izolacija i ksenofobija. Kolektivna paranoja. Kako bi bilo da svega toga nije bilo? Pokušajmo zamisliti! Šta bismo imali umjesto današnjeg Balkana, razmravljenog na zavadene pseudodržavice, ekonomski nefunkcionalne i kulturno osakaćene, pacijente međunarodne zajednice (neki pacijenti su već u tretmanu, primaju infuziju, drugi tek ovih dana izlaze iz karantina, bude se iz desetogodišnjeg mamurluka, odriču se vođe-ratnog zločinca u kojega su se kleli i kojega su nekoliko puta uzastopce demokratski birali)? Deset godina nakon »događanja naroda«, počinju da se događaju građani. Međutim, taj proces je sporiji od događanja naroda. Dostojanstvo građanjina treba povratiti pred sobom i pred drugima. Tuđmanova era se u Hrvatskoj sve više dovodi u pitanje, Milošević je srušen, konačno su napravljeni prvi koraci, ima nade. Ali najteže tek predstoji: otrežnjenje svih onih koji su vođu slijepo slijedili tokom posljednjih trinaest godina. Treba se suočiti sa sobom, prepoznati sebe mamurnog i okrvavljenog u ogledalu, pokazati se takav pred vlastitom djecom, objasniti im što se dogodilo, izložiti se njihovom sudu, neka se okrenu i neka biraju nešto drugo. Treba odgovoriti na pitanja: Šta si radio u vrijeme rušenja Vukovara, Sarajeva i Mostara, u vrijeme masakra u Srebrenici? I to se može, ali treba vremena i hrabrosti. Drugi narodi u Evropi, prije pola vijeka, prošli su tim putem, nove generacije došle su do vlastitog digniteta. Nisu to postigle zaboravljajući prošlost već gledajući joj ravno u oči, prepoznajući je kao svoju u svoj njenoj gadosti, osuđujući je pred svijetom, iskupljujući sebe tom osudom. Zato Međunarodni sud u Hagu ima veliku simboličku vrijednost. Pogriješio je što i protiv Tuđmana nije digao optužnicu, ali to ne umanjuje značaj optužnice protiv Miloševića i ostalih. Osude Haškog suda nisu važne samo kao odgovor udovicama i majkama ubijenih u Srebrenici. Prije svega, mogle bi da pomognu građanima Srbije, pa i Hrvatske, u mukotrpnom otrežnjivanju koje im predstoji. To otrežnjenje nije samo uslov za integraciju u Evropu već za sve što se danas podrazumijeva pod pojmom »tranzicije«, građenja kredibilne pravne države, nezavisnog sudstva i ostalih demokratskih institucija, ekonomskog sistema koji počiva na legitimnom traženju

boljitka za sebe i svoje, ali i na složenom prožimanju prava i obaveza, na kulturi pregovaranja i dogovaranja, poštivanja drugoga i traženja najmanjeg nazivnika zajedničkih interesa društva. Sve je to veoma daleko od vladavine švercerskih i finansijskih mafija koje danas haraju Balkanom i dobrim dijelom Istočne Evrope, gdje moćni nameću volju ucjenama i prijetnjama, a tiha većina trpi i preživljava.

A da je izbjegnut posljednji ciklus balkanskih ratova (a mogao je biti izbjegnut), najteži dio »tranzicije«, prilagođavanja novim demokratskim pravilima igre vjerovatno bi već bio prebrođen. Prošlo je deset godina - zaista dug period. Bez ikakvog pretjerivanja, moguće je pretpostaviti da bi jugoslavenski prostor vjerovatno već bio dio Evropske zajednice, u kom slučaju bi, naravno, bilo sasvim irelevantno, da li je taj prostor uređen kao federacija, konfederacija ili zajednica država. Suverenitet Francuske ili Italije na ekonomskom planu danas je veoma ograničen pravilima koja važe za Petnaestoricu. Iako ta pravila u mnogo čemu zaslužuju da budu dovedena u pitanje (u prvom redu u svom diskriminatorском djelovanju prema trećim zemljama), građanima zemalja Zajednice nesumnjivo otvaraju prostor za razvoj i kulturno prožimanje i obogaćivanje, kakav ne bi mogli ni da zamisle u granicama sopstvenih država. Jugoslavija je u trenutku svog samoubistva bila na samom pragu Evropske zajednice. Već krajem osamdesetih, bivša SFRJ imala je privredu gotovo u potpunosti zasnovanu na zapadnoj tehnologiji, liberaliziranu međunarodnu trgovinu i zakonodavstvo u oblasti zaštite intelektualne svojine kompatibilno za evropskim zakonodavstvom. Bila je zemlja sa već značajnom srednjom klasom, sa solidnim sistemom javnog obrazovanja, kulturnom otvorenošću prema svijetu. Ukratko, zemlja sa najboljim uslovima za relativno bezbolnu i laku »tranziciju«. Vlada Ante Markovića bila je na putu da zaključi sa Evropskom zajednicom sporazum o asocijaciji daleko ambiciozniji od ugovora što ih je Zajednica nedavno zaključila sa nekima od istočnoevropskih zemalja. Jugoslavija (ona prava, od Triglava do Đevđelije - jedina koja to ime ne uzurpira), mogla je danas biti srednje razvijen ekonomski prostor (konfederacija ili zajednica država, svejedno) integriran u Evropu bolje nego što su to Portugal ili Grčka, sa izvanrednim potencijalima u saobraćaju, turizmu i novim tehnologijama i sa punim pravom da koristi sve evropske fondove za regionalni razvoj. Evropska zajednica postavljala je na početku prošle decenije samo dva uslova, nijedan nedostižan na stepenu političkog i socijalnog razvoja na kojem se tada nalazila bivša Jugoslavija: održavanje slobodnih višestranačkih izbora na cijelom jugoslavenskom prostoru i odgovarajuće garancije u pogledu poštivanja ljudskih prava (uključujući, naravno, prava svih manjina). Kao što je poznato, izbori na saveznom nivou nikada nisu održani. Markovićeve pokušaj da stvaranjem sopstvene partije reformskih promjena zaustavi nacionalističko ludilo, došao je prekasno. Milošević je već bio razradio svoj ratnički scenario, a Tuđman je uspješno kapitalizirao srpske prijetnje i potpirivanje nacionalizma u Krajini, Slavoniji i Bosni. Hrvatski nacionalizam dobio je najbolje gorivo za sopstveno uzlijetanje. Činjenica da se probudio u zemlji koja je istovremeno, sticajem okolnosti, postala žrtvom agresije, nije ga učinila nista manje isključivim, virulentnim i agresivnim. Ujesen 1991, iracionalne strasti bile su dostigle tačku gdje više nikakav racionalni argument nije mogao djelo-

vati. Haška konferencija bila je posljednja prilika. Preslaba u mjeri u kojoj je razum nemoćan pred podivljalom stihijom.

MAGLA DIPLOMATSKIH IMPROVIZACIJA

II. Iz perspektive Evropske (i šire međunarodne) zajednice, najzanimljivije pitanje vjerovatno bi glasilo: Da smo tada znali s kim imamo posla, koju bismo strategiju primjenili?

Kao što je već naglašeno, tokom cijele Haške konferencije u zemlji borbe nisu prekidane. Istovremenost pregovaranja i ratovanja imala je dvije posljedice:

- prva se tiče uloge pregovarača: Zajednica je svoju pažnju usmjerila na ratne kolo-vođe, a ne na delegacije (savezna vlada, BiH, Makedonija) koje su bile spremne da pomognu u traženju konsenzusa. Tako je rasla uloga Miloševića i Tuđmana i slabila uloga ostalih učesnika, u prvom redu Savezne vlade

- druga posljedica odnosi se na sam sadržaj i tok pregovora: u svjetlu sve intenzivnijih ratnih razaranja, najhitniji cilj postaje mir u svom najelementarnijem izrazu, u prekidu vatre. Sve konsideracije o koherentnom i racionalnom okviru za razvoj jugoslavenskog prostora i njegovo uključivanje u evropske integracijske tokove, potiskuju se u drugi plan. U jeku bombardiranja Dubrovnika, Osijeka i Vukovara, javno mnjenje u evropskim zemljama ubrzano se svrstava uz žrtvu agresije i u Zajednici dobijaju na snazi glasovi u prilog priznavanja nezavisnosti Hrvatske, Slovenije i »ostalih koji to žele«. To je i suština konačnog Karingtonovog predloga, uz insistiranje na odgovarajućim obavezama svih republika u pogledu poštivanja ljudskih prava i prava nacionalnih manjina.

Na prvi pogled, predlog odgovara osnovnim kriterijima zdravog razuma. Nažalost, niti je priznanje novih država zaustavilo agresiju Srbije i JNA, niti je Evropa shvatila da je multinacionalnu Bosnu i Hercegovinu nemoguće dijeliti po etničkim granicama. Evropa je, osim toga, u shizofrenoj situaciji: s jedne strane, želi afirmirati svoju ulogu u vlastitom dvorištu, dokazati se kao novi činilac na posthladnoratovskoj svjetskoj sceni; s druge, nema ni snage ni političke volje (a vjerovatno ni podršku vlastitog javnog mnjenja) da do kraja stane u odbranu principa na kojima tvrdi da počiva. U gustoj magli diplomatskih improvizacija, poziva se u pomoć pojam etničkog rata, rata koji svoju energiju navodno crpi iz nespojivih etničkih, vjerskih i kulturnih razlika. Etnički rat, navodno nova pojava (kao da etnička isključivost-rasizam nije bila bitna karakteristika ranijih ratova), uzima se kao neka vrsta olakšavajuće okolnosti za »nesnalaženje« u odnosu prema tim »etničkim narodima«. Međutim, javno mnjenje ipak traži da se nesto učini, jer slike ubijanja i razaranja postaju nepodnošljive – »ne radi se, zaboga, o Africi već o zemlji gdje idemo na ljetovanje, na sat-dva leta od evropskih prijestonica«. U pomoć se pozivaju vrsni analitičari koji objašnjavaju da su ti narodi Balkana zapravo u stalnom sukobu, da su tim teritorijama oduvijek prolazile provalije među civilizacijama (Istočno i Zapadno rimsko carstvo, Austrougarska, Turska itd.) da su sukobi bili samo prigušeni Titovom čvrsum rukom. Jednim se potezom briše sedamdeset godina zajed-

ničke historije jugoslavenskih naroda, zaboravljaju se okolnosti i ideje iz kojih je prije više od jednog stoljeća nikao jugoslavenski pokret, Jugoslavija se proglašava vještačkom tvorevinom Versajskom mira itd... Međutim, najveća korist od proglašenja jednog rata »etničkim« jeste abdikacija od vlastite odgovornosti: pošto se u »etničkom ratu« navodno, ne ratuje oko principa već u ime bogom datih sukobljenosti među narodima, intervencija sa strane gubi svaki smisao. Politika abdicira pred genetikom. Nema, dakle, ni pravde ni krivde, rat ispada nekako »prirodan« na tim meridijanima i najvažnije pitanje postaje kako se zaštititi od zaraze, kako osigurati da sve te »etničke zemlje« ostanu napolju, izvan užeg evropskog kruga u kojemu se zločin mora suzbijati, a žrtva zaštititi, kruga u kojemu javna vlast mora nametnuti poštivanje zakona po cijenu vlastitog kredibiliteta; kako da se Evropa efikasno ogradi od barbastva, odbacujući od sebe sve što ju podsjeća na ono što je nekad bila i čega se danas srami i gnuša. Međutim, evropski su birači uznemireni virtuelnim ratom u svojim domovima, evropske vlade osjećaju pritisak javnog mnjenja, treba pokazati ljudskost Evrope. U prvi plan dolazi humanitarna akcija. Humanitarci nose hranu i lijekove civilnom stanovništvu koje je bilo, ili će biti protjerano iz svojih domova, silovano, opljačkano, dok se, istovremeno, razvod »zavađenih etnija« obavlja po pravu jačega. Ratni kolovođe to znaju i tokom višegodišnjih pregovora nastavljaju da lažu i potpisuju primirja kujući istovremeno nove ratne planove. Kroje veliku Srbiju i zatim veliku Hrvatsku. Od pregovarača međunarodne zajednice o prekidu vatre postepeno se pretvaraju u pregovarače o budućem uređenju jugoslavenskog prostora i tako stižu i odgovarajuće međunarodno priznanje.

Deset godina je trebalo svijetu da shvati da je zlo političko, a ne etničko. Konačno, agresivni nacionalizam ide polako ka svom samoiscrpljivanju, nakon što je potrošio sve mitove, i pokazao nemoć da proizvede bilo šta sem jalove mržnje i siromaštva. Evropa skupo plaća svoju političku kratkovidost. Umjesto jakog i pouzdanog ekonomskog partnera, ima u svom susjedstvu nestabilan i zapaljiv region koji treba permanentno nadzirati. I mirovne snage i programi pomoći gutaju milione dolara. Ni program sanitarnog kordona, zaštite od nekontrolirane plime izbjeglica, nije uspio. Hiljade bjegunaca sa Balkana, raseljenih ljudi u potrazi sa sigurnijim domom, koje nikakav Šengenski sporazum ne može da obeshrabri. Naravno, nisu ni Evropa ni svijet prvi krivci za ono što nam se dogodilo. Ali jesu odgovorni za ono što nisu učinili, da se zlu svim raspoloživim snagama suprotstave dok se još moglo. Možda bi sudbina Balkana bila drukčija da je prije deset godina agresivnom nacionalizmu oduzet svaki legitimitet, da je jasno imenovan svojim pravim imenom - rasizam/fašizam, da je sa njegovim nosiocima prekinut svaki kontakt, da je pružena politička i ekonomska podrška reformistima-nacionalistima. Danas je teško o tome spekulirati. Jedno je sigurno: Evropa, pedeset godina nakon Drugog svjetskog rata, zaokupljena izgradnjom vlastitog prosperiteta i usaglašavanjem svojih unutrašnjih razmirica (zajednička poljoprivredna politika, zajednička trgovinska i monetarna politika, Šengen itd.), počela je da zaboravlja, da stavlja u drugi plan, antifasističke vrijednosti na kojima je i sama iznikla. Generacijski skokovi su doveli do prekida historijskog pamćenja, zaboravljene su i krajnje konzevence isključivosti - nacionalne-etničke-vjerske-rasne-seksualne, i svake druge. U poimanju

dobrog dijela dobromislećih evropskih građana, a i njihovih izabраниh predstavnika i državnika, demokracija se sve više svodila na izbornu proceduru. Ova posljednja je neophodna i bez nje nema demokracije, ali je i nedovoljna. Ne zaboravimo da su i Milošević i Tuđman izabrani na višestranačkim demokratskim izborima i da im u trenutku stupanja na vlast niko taj legitimitet nije osporio. Ni na domaćoj, ni na međunarodnoj sceni. Dapače, dijelom i zbog toga što su imali taj izborni legitimitet, međunarodna zajednica i Evropa priznale su ih kao sugovornike, dale im prednost nad Antom Markovićem, koji je formalno bio član stare socijalističke nomenklature, a zapravo mnogo autentičniji demokrata i reformator. Vjerujem da je poučena takvim iskustvima, Evropska unija prošle godine ustanovila sankcije protiv Austrije, povukavši crtu preko koje se ne može preći, želi li se biti članom demokratske zajednice. Vjerujem da je pogrešila što je sankcije protiv Austrije nedavno ukinula, banalizirajući tako rasistički diskurs, svodeći ga na stav kao i svaki drugi, za većinu nepoželjan, ali ipak ne tako strašan da bi se autora ekskomuniciralo. Da su balkanske ratne kolovođe ekskomunicirane kad je bilo vrijeme, možda bi Balkan danas drugačije izgledao. Da li je Evropa iz svega toga izvukla neku pouku tesko je reći. Po stavovima koje danas zastupa u prilog interkulturalizma, za očuvanje cjelovitosti Bosne i Hercegovine i protiv etničkog cijepanja Kosova reklo bi se da jeste. Po slabosti da te stavove nametene, da ih promovira u *sine qua non* svog djelovanja na međunarodnoj sceni, reklo bi se da nije.

JEDINA ZEMLJA

III. Konačno, za mnoge građane bivše Jugoslavije, Haška konferencija je označila početak krvavog kraja *jedine* zemlje koju su osjećali kao svoju, bilo zato što potječu iz mješovitih brakova i što su odgojeni u više kultura, bilo zato što su se, živeći u više gradova i republika, podjednako osjećali kod kuće u Beogradu, Zagrebu ili Sarajevu, ili zato što jednostavno nisu više osjećali kao svoj nijedan od patrljaka bivše domovine. Neki su otišli u svijet, započeli nove živote kao apatridi, drugi su ostali u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, kao stranci u novoj, suženoj i klaustrofobičnoj jednonacionalnoj sredini. Nastavljaju da gaje transnacionalna prijateljstva, da čitaju knjige objavljene u danas susjednim zemljama. U Zagrebu ih s prezirom zovu »jugonostalgičarima«. U Beogradu im (uključiv i neke dobronamjerne ljude – nenacionalisti) nanose još težu uvredu i udarac kada današnju Srbiju i Crnu Goru nastavljaju da zovu imenom njihove nestale – ubijene zemlje, Jugoslavije. Tome nema nikakvog, ni geografskog ni historijskog opravdanja, a da ne govorimo o formalnogičkom apsurd (ne može se klavirom nazivati i poznati nam muzički instrument i jedna njegova noga). Radi se o običnoj uzurpaciji kojom je Miloševićev režim pokušao da nametne ideju da su Srbija i Crna Gora jedine nasljednice Jugoslavije. To ima dvostruke implikacije: s jedne strane, u pitanje je nasljeđivanje imovine bivše Jugoslavije, a s druge, stvara se opasna konfuzija između naroda (u ovom slučaju Srba i Crnogoraca) i teritorije prema kojoj se implicitno izražavaju pretenzije. Konačno, time je bivšim »neopredijeljenim Jugoslavenima« oduzeta ne samo njihova zemlja, već i ime te zemlje. Ostale bivše

jugoslavenske republike se tome nisu suprotstavile, bilo iz neznanja bilo iz vlastite nacionalističke zaslijepjenosti i želje da se i na simboličkom planu »odvoje od Jugoslavije«. Međunarodnoj zajednici je bilo svejedno. Voljeli bismo da se možemo nadati da će novi demokratski režim u Srbiji imati prema tom pitanju pošteniji pristup, a da će međunarodna zajednica shvatiti i ispraviti grešku.

Pariz, oktobra 2000.

Napomene:

¹ Tokom ljeta 1991, EZ je usvojila nekoliko »rezolucija o Jugoslaviji« u kojima je ponovila da »ujedinjena i demokratska Jugoslavija ima najbolje izgleda za harmonično uključivanje u novu Evropu«.

² Terminom »svi« željelo se obuhvatiti i građane i narode i »narodnosti« i manjine, i, pogotovo, izbjeći bizantijske međujugoslavenske diskusije o tome ko je manjina, a ko nije.

ANEKS

Brionska deklaracija

Zajednička deklaracija o mirnom rešavanju jugoslovenske krize

Na poziv jugoslovenske vlade, ministarska trojka Evropske zajednice razgovarala je 7. jula 1991. na Brionima sa predstavnicima svih strana koje su direktno uključene u jugoslovensku krizu.

Cilj misije ministarske trojke je bio da stvori odgovarajuće uslove za mirne pregovore između svih strana. Sve strane su primile k znanju deklaraciju Evropske zajednice i njenih država članica od 5. jula 1991. i potvrdile svoju obavezu da će se predložiti Evropske zajednice od 30. juna 1991. u potpunosti ispuniti da bi se obezbedio prekid vatre i omogućili pregovori o budućnosti Jugoslavije.

U vezi s tim predlozima, dalji modaliteti su dogovoreni u Aneksu I. Sve strane su se složile da se sledeći principi moraju dosledno poštovati da bi se obezbedilo mirno rešenje:

- narodi Jugoslavije jedini mogu odlučiti o sopstvenoj budućnosti;
- došlo je do razvoja nove situacije u Jugoslaviji koja zahteva pažljivo nadgledanje i pregovore između različitih strana;
- pregovori moraju hitno početi, a ne kasnije od 1. avgusta 1991.

O svim aspektima budućnosti Jugoslavije, bez ikakvih preduslova i na osnovu principa sadržanih u Završnom dokumentu iz Helsinkija i Pariskoj povelji o novoj Evropi (ovo se naročito odnosi na ljudska prava, uključujući pravo naroda na samoopredeljenje u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija i odgovarajućih normi međunarodnog prava, što znači i onih koje se odnose na teritorijalni integritet država):

- kolektivno Predsedništvo mora imati potpuna ovlašćenja i igrati svoju političku i ustavnu ulogu, u pogledu saveznih oružanih snaga,
- sve strane će se uzdržati od bilo kakvih jednostranih koraka, a naročito od svih nasilnih akata.

Što se tiče Zajednice i njenih država članica, oni će pružiti pomoć u iznalaženju mirnih i trajnih rešenja za sadašnju krizu, pod uslovom da se strogo poštuju gore navedene obaveze. U tom kontekstu, Evropska zajednica i njene države članice prihvataju zahtev drugih strana za pružanje pomoći i lakše odvijanje procesa pregovaranja.

Njihova pomoć se može ogledati u nadzoru napretka pregovora, ekspertize za radne grupe koje će formirati zainteresovane strane, a to između ostalog uključuje pravna pitanja, pitanja koja se odnose na ljudska prava, uključujući i prava nacionalnih manjina, ekonomska i trgovinska pitanja i pitanja bezbednosti. S obzirom na odluke donete u Pragu, u okviru KEBS, one su se dogovorile da se što je pre moguće uputi misija za nadzor da pomogne u stabilizovanju prekida vatre i da nadgleda sprovođenje ostalih elemenata sporazuma postignutog između jugoslovenskih strana uz doprinos Evropske zajednice. Smernice za ovu pripremnu misiju date su u Aneksu II.

One pozdravljaju očekivani dolazak ove pripreme misije visokih funkcionera 9. jula.

Sve jugoslovenske strane se obavezuju da podrže predviđenu misiju za nadzor što će joj, između ostalog, obezbediti punu zaštitu i garantovati slobodu kretanja.

Sve strane su se složile da je zaštita manjinskog stanovništva od vitalnog značaja za uspešan ishod pregovora. One su takođe potvrdile da će u ovom pogledu u potpunosti poštovati svoje obaveze propisane međunarodnim pravom.

Evropska trojka je spremna da o razvoju situacije u vezi s procesom pregovora obavesti sve zemlje članice KEBS.

ANEKS I

Ostali modaliteti u pripremi pregovora

1. Režim na granici

Kontrolu graničnih prelaza preuće policija Slovenije. Oni će delovati u skladu sa saveznim propisima.

2. Carine

Sporazum koji su potpisali predstavnici savezne vlade i vlade Republike Slovenije 20. juna 1991. se potvrđuje i biće sproveden. Carine će ostati savezni prihod i prikupljaće ih slovenački carinici. Uplaćivaće se na zajednički račun koji će kontrolisati savezni i republički ministri finansija, zajedno sa još jednim ili dvojicom spoljnih kontrolora.

3. Kontrola vazdušnog saobraćaja

Postoji samo jedna kontrola vazdušnog saobraćaja za celu Jugoslaviju. Sav domaći i međunarodni vazdušni saobraćaj preko Jugoslavije kontroliše i garantuje nadležni savezni organ.

4. Bezbednost na granicama

Uspostaviće se situacija koja je važila pre 25. juna 1991. Za vreme perioda suspenzije (od tri meseca) obaviće se pregovori da bi se omogućio regularan transfer svih nadležnosti JNA na ovom polju. Čvrsto opredeljenje ostaje i uspostavljanje takvog režima na granici koji se zasniva na evropskim standardima.

5. Ostali modaliteti za primenu prekida vatre

- deblokada svih jedinica i objekata JNA;
- bezuslovno povlačenje jedinica JNA u njihove kasarne;
- uklanjanje svih barikada na putevima;
- vraćanje svih sredstava i opreme JNA;

- deaktivacija jedinica Teritorijalne odbrane i njihov povratak u polazišne tačke.
Sve ove mere će stupiti na snagu što je moguće pre, a najkasnije do 8. jula u 24h.

6. Zarobljenici

Sva lica zatvorena u vezi sa neprijateljstvima od 25. juna 1991. moraju se što pre osloboditi, a najkasnije do 8. jula u 24h. U vezi s primenom ove odluke saradivaće se sa Međunarodnim Crvenim krstom.

ANEKS II

Smernice za misiju posmatrača u Jugoslaviji

UVOD

Situacija u Jugoslaviji zabrinjava sve države učesnice KEBS. Na sastanku Komiteta visokih funkcionera u Pragu, razmatrala se mogućnost upućivanja višenacionalne Misije posmatrača u Jugoslaviju. Jasno je da takva Misija posmatrača može obavljati svoj posao samo uz punu saglasnost svih zainteresovanih strana. Kako bi se osiguralo da Misija posmatrača realizuje svoje zadatke, potrebno je definisati njen mandat i utvrditi njena prava i obaveze. Takođe je potrebno doneti odluku o finansiranju ove akcije, kao i o određenom broju drugih praktičnih pitanja. U tom cilju predloženi su sledeći elementi:

MANDAT

Misija posmatrača će se uspostaviti sa ciljem praćenja situacije u Jugoslaviji, posebno praćenja aktivnosti u Sloveniji – eventualno i u Hrvatskoj. Cilj ovih aktivnosti je praćenje sprovođenja preostalih elemenata postignutog sporazuma između jugoslovenskih strana, uz doprinos Evropske zajednice.

TRAJANJE MANDATA

Misija posmatrača bi trebalo da što pre počne sa svojim aktivnostima. Misija posmatrača bi nastavila sa svojim radom sve dok zainteresovane strane to budu smatrale potrebnim.

PODRUČJE RASPOREĐIVANJA

U datim uslovima Misija posmatrača bi geografski ograničila svoje aktivnosti na Sloveniju, i eventualno Hrvatsku. Ukoliko se javi potreba, područje rada bi se moglo preispitati uz saglasnost svih zainteresovanih strana.

SASTAV I RAD

Misija posmatrača bi mogla biti mešovitog sastava, odnosno sastavljena i od vojnih i od civilnih članova.

Misija bi se mogla sastojati od 30 do 50 ljudi. Pošto je bitno delovati što ekspeditivnije, ne bi trebalo dozvoliti da izbor članova uspori početak aktivnosti te Misije. Praktično rešenje bi moglo predstavljati regrutovanje posmatrača između civilnih i vojnih članova delegacije Bečke konferencije o merama jačanja bezbednosti, koja raspolaže stručnim kapacitetima o procesu KEBS. Njima bi se mogli priključiti i drugi civilni i/ili vojni funkcioneri. Misija bi ustanovila Koordinacioni centar u Jugoslaviji. Iz ovog Centra manje jedinice – od na primer dva člana – mogle bi se rasporediti u različite sektore. Oficir za vezu svake od suprotstavljenih strana bio bi dodeljen kao pratnja tim posmatračkim jedinicama za sve vreme trajanja.

RUKOVODEĆA STRUKTURA I NADZOR

Jedinice posmatrača bile bi odgovorne šefu Misije posmatrača.

Šef Misije posmatrača bi podnosio dnevni izveštaj, preko Sekretarijata KEBS u Pragu, Komitetu visokih funkcionera.

Komitet bi bio odgovarajuće telo za slivanje informacija o svim aktivnostima Misije posmatrača i donošenje odluka o produženju mandata Misije ukoliko to bude potrebno.

PRAVNI ASPEKTI

Da bi Misija posmatrača mogla da izvrši svoje zadatke, potrebno je obezbediti pravne preduslove. Ovi preduslovi uključuju odredbe vezane za diplomatski imunitet, kao i slobodu putovanja i slobodnog komuniciranja unutar Jugoslavije, tj. sa Koordinacionim centrom i ambasadama.

PRAKTIČNI ARANŽMANI

Među brojne praktične aranžmane o kojima treba doneti odluku spadaju i pitanja vezana za prevozna sredstva i prevodilačke usluge koje će morati da se stave na raspolaganje jedinicama posmatrača, kao i način na koji će se posmatrači identifikovati i obeležavati kao članovi KEBS Misije posmatrača.

Pošto Misija posmatrača nije mirovna snaga, posmatrači neće biti naoružani.

Zajedničko saopštenje *Igalo, 17. septembar 1991.*

»Ovu zemlju deli svega nekoliko dana od građanskog rata, nenadoknadivih posledica. Barem oko toga nema spora.

Stoga pozivam trojicu lidera najdirektnije odgovornih za sadašnje tragične ljudske gubitke da zajedno izađu pred narode Jugoslavije i narode sveta i da nedvosmisleno i bez ograda saopšte sledeće:

Postoje duboke i opasne podele među nama kada je reč o odgovornosti za ono što se događa u Jugoslaviji i isto tako oko političke budućnosti zemlje. Međutim, oko jedne stvari smo jedinstveni: nema valjanog rešenja za naše narode koje može proizići iz nasilja i ubijanja i mi moramo zajedno razgovarati kako bismo utvrdili da li možemo da se sporazumemo o budućim odnosima među našim narodima.

Mi se stoga obavezujemo da svi oni koji su pod našom kontrolom i pod našim političkim i vojnim uticajem moraju odmah da prekinu vatru. Kad su snage blisko izmešane, nastaju neizbežni problemi provokacija, pravih ili umišljenih, kao i uzvraćanja. Prema tome, od imperativnog je značaja da se snage na ratištima ovog časa povuku na dovoljnu razdaljinu, kako bi se garantovao stvarni i potpuni prekid vatre. To znači da ovog časa i istovremeno sve naoružane formacije, uključujući i paravojne snage, neregularne jedinice, hrvatsku nacionalnu gardu i JNA, moraju da se povuku iz oblasti neposrednog kontakta i sa područja gde sada dolazi do neprijateljstva ili gde je neprijateljstava ranije bilo.

Sve paravojne snage i neregularne jedinice razoružaće se i raspustiti; rezervisti Hrvatske nacionalne garde biće demobilisani; JNA će se vratiti u kasarne. Ovaj proces će nastupiti odmah i odvijaće se istovremeno. Pozdravljamo spremnost posmatrača EZ da nadgledaju jednu takvu obustavu vatre i preduzećemo napore da olakšamo njihov rad u razumnim uslovima.

Imamo na umu da je ovo poslednja šansa za deeskalaciju i obustavu postojećih ratnih sukoba, bez čega ne može doći do sadržajnih pregovora o budućnosti naših naroda. Potpuno smo svesni teške odgovornosti koju delimo u ovom ključnom trenutku u našoj istoriji.«

Zajedničko saopštenje za štampu predsednika Srbije, predsednika Hrvatske i saveznog sekretara za narodnu odbranu, generala armije Veljka Kadijevića.

»Učesnici današnjeg sastanka u Igalu sa lordom Karingtonom, predsedavajućim Konferencije o Jugoslaviji u Hagu, predsednik Republike Srbije Slobodan Milošević, predsednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman i savezni sekretar za narodnu odbranu Veljko Kadijević nastavili su razgovor o sprovođenju dogovora sa lordom Karingtonom. Saglasili su se da se osigura apsolutni prekid vatre 18. septembra 1991. godine u 12 časova. Sva trojica su se dogovorili da će odmah i u kontinuitetu nastaviti razgovore u vezi sa osiguranjem mira, kako bi sa svoje strane doprineli razrešenju jugoslovenske državno-političke krize i uspehu Konferencije o Jugoslaviji.«

Rezolucija Saveta bezbednosti UN Br. 713*25. septembar 1991.*

Savet bezbednosti,

Svestan činjenice da je Jugoslavija pozdravila sazivanje sastanka Saveta bezbednosti u pismu koje je stalni predstavnik Jugoslavije uručio predsedniku Saveta bezbednosti (S/23069);

Saslušavši saopštenje ministra inostranih poslova Jugoslavije,

Duboko zabrinut zbog borbi u Jugoslaviji koje prouzrokuju velike gubitke u ljudskim životima i materijalnu štetu, kao i posledicama po zemlje ovog regiona, posebno po pogranične oblasti u susednim zemljama;

Zabrinut da bi produžavanje ove situacije moglo predstavljati pretnju međunarodnom miru i bezbednosti;

Podsećajući da je njegova primarna odgovornost po Povelji Ujedinjenih nacija očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti;

Podsećajući takođe na odredbe Poglavlja VIII Povelje Ujedinjenih nacija;

Pohvalno se izražavajući o naporima koje je preduzela Evropska zajednica i njene zemlje-članice, uz podršku zemalja-članica KEBS, za uspostavljanje mira i dijaloga u Jugoslaviji putem primene, između ostalog, prekida vatre uključujući upućivanje posmatrača, sazivanje konferencije o Jugoslaviji, zajedno sa mehanizmima koji su ustanovljeni u okviru nje, i obustavljanje isporuke svih vrsta oružja i vojne opreme Jugoslaviji;

Podsećajući na relevantne principe iz Povelje Ujedinjenih nacija i, u tom kontekstu, ukazujući na Deklaraciju od 3. septembra 1991. godine zemalja-članica KEBS da nisu prihvatljiva nikakva teritorijalna osvajanja ili promene u Jugoslaviji do kojih se došlo putem nasilja;

Primajući k znanju sporazum o prekidu vatre zaključen 17. septembra 1991. godine u Igalu, kao i sporazum koji je potpisan 22. septembra 1991;

Uplašeni zbog kršenja prekida vatre i nastavljanja borbi;

Imajući u vidu takođe pisma od 19. septembra 1991. i 20. septembra 1991. koja su predsedniku Saveta bezbednosti uputili stalni predstavnik Kanade (S/23053) i stalni predstavnik Mađarske (S/23057);

Imajući takođe u vidu pismo od 5. jula 1991 (S/22775), 12. jula 1991 (S/22785), 22. jula 1991 (S/22834), 6. avgusta 1991 (S/22898), 7. avgusta 1991 (S/22902), 7. avgusta 1991 (S/22903), 21. avgusta 1991 (S/22915), 29. avgusta 1991 (S/22991),

4. septembra 1991 (S/23010), 19. septembra 1991 (S/23047), 20. septembra 1991 (S/23059) i 20. septembra 1991 (S/23060), koja su uputili stalni predstavnik Holandije, stalni predstavnik Češkoslovačke, stalni predstavnik Belgije, Francuske i Velike Britanije i Severne Irske, otpravnik poslova Austrije i stalni predstavnik Australije,

1. *Izražava* svoju punu podršku kolektivnim naporima u pravcu mira i dijaloga u Jugoslaviji koji su preduzeti pod okriljem zemalja-članica EZ, uz podršku zemalja-članica Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji u skladu sa principima te konferencije;

2. *U potpunosti podržava* sve sporazume i mere koje su rezultat tih kolektivnih napora koji su gore navedeni, posebno podršku i pomoć posmatračima prekida vatre, u konsolidovanju efikasnog okončanja neprijateljstva u Jugoslaviji i neometanog funkcionisanja procesa započetog u okvirima Konferencije o Jugoslaviji;

3. *Poziva* u tom cilju generalnog sekretara da ponudi svoju pomoć bez odlaganja, uz konsultovanje sa vladom Jugoslavije i svima onima koji se zalažu za napore koji su gore pomenuti da o tome što je moguće pre podnese izveštaj Savetu bezbednosti;

4. *Energično poziva* sve strane da se striktno pridržavaju sporazuma o prekidu vatre od 17. septembra 1991. i 22. septembra 1991. godine;

5. *Hitno poziva* i podstiče sve strane da srede svoje sporove mirnim putem i putem pregovora na konferenciji o Jugoslaviji, uključujući mehanizme koji su u okviru nje ustanovljeni;

6. *Odlučuje*, u skladu sa Poglavljem VII Povelje Ujedinjenih nacija da sve zemlje, s ciljem uspostavljanja mira i stabilnosti u Jugoslaviji, odmah primene opšti potpuni embargo na isporuku svih vrsta oružja i vojne opreme Jugoslaviji sve dok Savet bezbednosti ne bude doneo drugačiju odluku uz konsultacije sa generalnim sekretarom i vladom Jugoslavije;

7. *Poziva sve države* da se uzdrže od svake akcije koja bi mogla doprineti povećanju zategnutosti i sprečavanju ili odlaganju miroljubivog ishoda sukoba putem pregovora u Jugoslaviji, koji bio omogućio svim Jugoslovenima da u miru odlučuju i izgrađuju svoju budućnost;

8. *Odlučuje* da aktivno učestvuje u rešavanju ovog pitanja sve dok se ne postigne miroljubivo rešenje.

Arbitražna komisija Konferencije o Jugoslaviji

*Mišljenje Arbitražne komisije br. 1,
10. decembra 1991.*

Predsednik Arbitražne komisije primio je sledeće pismo od lorda Karingtona, predsednika Konferencije o Jugoslaviji, 20. novembra 1991. godine:

»Suočili smo se sa krupnim pravnim pitanjem. Srbija smatra da su republike koje su proglasile, ili će proglasiti, sopstvenu nezavisnost i suverenitet napustile ili će uskoro napustiti SFRJ koja će uprkos tome nastaviti da postoji.

Ostale republike, nasuprot tome, smatraju da nije u pitanju otcepljenje već dez-integracija i prestanak (postojanja) SFRJ kao rezultat istovremene namere jednog broja republika. One smatraju da šest republika treba da budu ravnopravni naslednici SFRJ bez prava bilo koje od njih, ili grupe (republika), da polažu pravo da bude (ili budu) njen nastavljač.

Želeo bih da Arbitražna komisija razmotri slučaj i formuliše mišljenje ili preporuku koja se može smatrati korisnom«.

Arbitražna komisija visoko je cenila beleške i dokumente dostavljene od republike Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Crne Gore, Slovenije, Srbije i od kolektivnog Predsedništva SFRJ.

1. Komisija smatra:

a) Da odgovor na pitanje treba da bude zasnovan na principima javnog međunarodnog prava koji služe da definišu uslove pod kojima se konstituiše država; da je u ovom pogledu postojanja ili nastajanja države priznavanje od strane drugih država čisto deklarativne prirode;

b) Da se država definiše kao zajednica koja sadrži teritoriju i stanovništvo podređeno organizovanoj političkoj vlasti; da se takva država karakteriše kao suverena;

c) Da su zbog primene ovih kriterijuma oblik i unutrašnja politička organizacija i ustavne odredbe potpune činjenice mada je potrebno to tretirati unutar poretka koji određuje vrstu vlasti nad stanovništvom i teritorijom;

d) Da u slučaju federativnog tipa države koja sadrži zajednice koje imaju određeni stepen autonomije i povrh toga, vrše vlast u zajedničkim federativnim

institucijama, postojanje države proizvodi činjenicu da federalni organi predstavljaju sve delove federacije i vrše vlast;

e) Da, u saglasnosti sa prihvaćenom definicijom u međunarodnom pravu, izjavljivanje »državne sukcesije« znači zamenu jedne države drugom u preuzimanju odgovornosti za međunarodne odnose povodom te teritorije. Do ovoga dolazi u slučaju promene u teritoriji države. Fenomen sukcesije države regulisan je principima međunarodnog prava, na kojima su zasnovane bečke konvencije od 23. avgusta 1978. i 8. aprila 1983. U saglasnosti sa ovim principima rezultat sukcesije mora da bude pravičan: dotične države su slobodne da ustanove pravila i uslove dogovora. Štaviše, neporecive norme opšteg međunarodnog prava i naročito poštovanje osnovnih prava individue i prava naroda i manjina obavezujuće su za sve strane u sukcesiji.

2. Arbitražna komisija konstatuje da:

a) Mada je SFRJ do sada zadržala svoj međunarodni subjektivitet, naročito u međunarodnim organizacijama, republike su izjavile želju za nezavisnošću:

- Slovenija, referendumom decembra 1990. godine, kome je sledila Deklaracija o nezavisnosti od 25. juna 1991. godine, suspendovana na tri meseca, pa potvrđena 8. oktobra 1991;

- Hrvatska, referendumom održanim u maju 1991. kome je sledila Deklaracija o nezavisnosti od 25. juna 1991, suspendovana na tri meseca, pa potvrđena 8. oktobra 1991;

- Makedonija, referendumom održanim u septembru 1991. za suverenu i nezavisnu Makedoniju u okviru asocijacije jugoslovenskih država;

- Bosna i Hercegovina rezolucijom o suverenosti prihvaćenoj u Parlamentu 14. oktobra 1991. čija se valjanost osporava od strane srpske zajednice u Bosni i Hercegovini.

b) Sastav i rad osnovnih organa federacije, bilo da je to savezno Predsedništvo, Savezno veće, Veće republika i pokrajina, SIV, Ustavni sud ili savezna armija više ne dosežu kriterijume sudelovanja i predstavljanja svojstvene federalnoj državi;

c) Pribegavanje sili dovelo je do vojnog sukoba između različitih delova federacije što je izazvalo smrt hiljada ljudi i dovelo do ogromnog razaranja za samo nekoliko meseci. Vlasti federacije i republika pokazale su se nemoćne da obezbede poštovanje jednog za drugim dogovora o prekidu vatre zaključenih pod okriljem EZ ili OUN.

3. U skladu sa time, Arbitražna komisija je mišljenja:

- Da je SFRJ u procesu raspadanja;

- Da je na republikama da reše one probleme državne sukcesije koji mogu proizići iz ovog procesa u skladu sa principima i pravilima međunarodnog prava uz

posebnu pažnju prema ljudskim pravima i pravima naroda i manjina;

- Da je na onim republikama koje to žele da zajednički deluju na stvaranju nove asocijacije koja bi imala demokratske institucije po njihovom izboru.

Arbitražna komisija Konferencije o Jugoslaviji

*Mišljenje Arbitražne komisije br. 8,
4. jula 1992.*

Predsednik Arbitražne komisije je 18. maja 1992. godine primio lorda Karingtona, predsedavajućeg Mirovne konferencije o Jugoslaviji, u kojem se Komisija upoznaje sa tri pitanja čiji je tekst objavljen u odluci koju je tog dana donela Arbitražna komisija.

Po mišljenju ove komisije, odgovori na pitanja broj 1 i 3 zavise od odgovora na pitanje broj 2. Samim tim, Komisija će odgovoriti prvim mišljenjem na pitanje broj 2. Pitanja broj 1 i 3 će biti predmet mišljenja broj 10 i 9.

Pitanje broj 2 je formulisano na sledeći način:

Pitanje broj 2

»U svom mišljenju broj 1 od 29. novembra 1991. godine, Arbitražna komisija je saopštila da smatra da je 'SFRJ stupila u proces raspadanja'. Da li se danas može smatrati da je ovaj proces završen?«

Komisija je primila k znanju napomene, primedbe i dokumente koje su joj dostavili republike Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Srbija i Slovenija.

Komisija je konstatovala, odlukom koja je doneta tog dana, da je kompetentna u ovom slučaju.

1. U svom mišljenju broj 1, od 29. novembra 1991. godine, Arbitražna komisija je konstatovala da:

- pitanje postojanja ili nepostojanja neke države treba da bude tretirano u zavisnosti od univerzalno priznatih principa međunarodnog prava koji određuju konstitutivne elemente države;
- SFRJ je sačuvala svoj međunarodni personalitet, ali je želja za nezavisnošću izražena putem referendumu u republikama Sloveniji, Hrvatskoj i Makedoniji i odlukom o suverenitetu u Bosni i Hercegovini;
- stav i funkcionisanje bitnih organa federacije više nisu zadovoljavali zahteve participacije i reprezentativnosti jedne savezne države;
- pribegavanje sili u odnosima između različitih elemenata federacije je pokazalo njenu nemoć;

- SFRJ se angažovala u procesu raspadanja, ali, republike su te koje bi trebalo da, u datom slučaju, ispolje želju za stvaranjem nove asocijacije sa demokratskim institucijama po svom izboru;

- postojanje ili nestanak jedne države su, u svakom slučaju, pitanja *de facto*.

2. Raspadanje jedne države povlači za sobom okončanje njenog pravnog personaliteta i duboko narušava funkcionisanje međunarodnog prava. Stoga se tome mora prići sa najvećom mogućom oprežnošću.

Komisija smatra da je postojanje jedne savezne države, koja se sastoji od više različitih federalnih celina, ozbiljno ugroženo kada se većina ovih entiteta, koji obuhvataju veći deo teritorije i stanovništva federacije, pretvori u suverene države, tako da se savezna vlast u njima više ne može sprovesti.

Isto tako, ukoliko priznavanje jedne države od strane drugih država ima samo deklarativnu vrednost, ono, kao i članstvo u međunarodnim organizacijama, svedoči o uverenju ovih država da na taj način priznat politički entitet predstavlja realnost i poveravaju mu izvesna prava i obaveze u domenu međunarodnog prava.

3. Arbitražna komisija konstatuje da je posle njenog mišljenja broj 1:

- referendum predložen u njenom mišljenju broj 4 održan u Bosni i Hercegovini 29. februara i 1. marta 1992. i da se stanovništvo u velikoj većini izjasnilo za nezavisnost ove republike;

- Srbija i Crna Gora su, kao ravnopravne republike, osnovale novu državu pod imenom Savezna Republika Jugoslavija (SRJ), usvojivši novi ustav 27. aprila 1992. godine;

- većina novih država, stvorenih od nekadašnjih jugoslovenskih republika, pristupila je uzajamnom priznavanju nezavisnosti i samim tim su stavile do znanja da je okončana svaka savezna državna vlast na teritoriji novoosnovanih država;

- zajednički savezni organi, u okviru kojih su zastupljene sve jugoslovenske republike, više ne postoje i od tada nijedan organ ove vrste više ne funkcioniše;

- bivša nacionalna teritorija i stanovništvo federacije SFRJ pripada ubuduće u potpunosti pod suverenu vlast novih država;

- Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju su priznale sve države članice Evropske zajednice kao i brojne druge države, a primljene su i u Ujedinjene nacije 22. maja 1992. godine;

- rezolucije 752 i 757 (1992) Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u više navrata pominju »bivšu SFRJ«;

- štaviše, rezolucija 757 (1992) konstatuje da »afirmacija SRJ (Srbija i Crna Gora), po kojoj ona automatski obezbeđuje kontinuitet nekadašnje SFRJ, nije opšte-prihvaćena;

- Deklaracija koju je 27. juna 1992. godine u Lisabonu usvojio Evropski savet odnosi se izričito na »bivšu Jugoslaviju«.

4. Zbog svega toga, Arbitražna komisija smatra:

- da je proces raspadanja SFRJ, pomenut u upozorenju broj 1. od 29. novembra 1991. godine, došao do kraja i da treba konstatovati da SFRJ više ne postoji.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

927.7/.8(497.1)(082)

POSLEDNJA šansa Jugoslavije / [uredile
i priredile Sonja Biserko i Seška
Stanojlović]. - Beograd : Helsinški odbor
za ljudska prava u Srbiji, 2002 (Beograd :
Zagorac). - 254 str. ; 24 cm. -
(Biblioteka Svedočanstva) / Helsinški
odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd ;
n° 11)

Tiraž 400. - Str. 7-17: Predgovor / Sonja
Biserko.

ISBN 86-7208-053-X

a) Југословенско питање - Међународна
заједница - Зборници

COBISS-ID 99691020

